ROGER CROWLEY

LANETLİ KULE

AKKA KUŞATMASI VE HAÇLI ÇAĞININ SONU

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

ÇEVİRİ: SÜLEYMAN GENÇ

Kronik

Levent Şahverdi Arşivi

KRONİK KİTAP: 162
Haçlı Seferleri Tarihi Dizisi: 4

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Süleyman Genç

EDİTÖR
Can Uyar

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Eylül 2020, İstanbul

ISBN
978-605-7635-66-2

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 34569

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Roger Crowley, 2019, "The Accursed Tower: The Fall of Acre and the End of the Crusades" özgün adıyla Yale University Press tarafından yayınlanan, telif hakları Kalem Ajans aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Kitap'a aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

Levent Şahverdi Arşivi

ROGER CROWLEY

LANETLİ KULE

AKKA KUŞATMASI VE HAÇLI ÇAĞININ SONU

ÇEVİRİ: SÜLEYMAN GENÇ

Kronik

Levent Şahverdi Arşivi

ROGER CROWLEY

Temel araştırma alanı Akdeniz Dünyası ve çevresi olan bir tarihçidir. Cambridge, Emmanuel College'da İngilizce eğitimi almasına rağmen alan değiştirip birincil kaynaklara ve titiz araştırmalara dayanan sürükleyici tarih kitaplarıyla ün kazanmıştır.

Constantinople: The Last Great Siege 1453 (Türkiye'de *Son Büyük Kuşatma* adıyla yayımlanmıştır), *Empires of the Sea* (Türkiye'de *İmparatorların Denizi Akdeniz* adıyla yayımlanmıştır) - *Sunday Times* 2009'un En İyi Tarihi Kitabı ve *New York Times* Çoksatanı – ve *City of Fortune: How Venice Won and Lost a Naval Empire*'ten (2011) oluşan Akdeniz üçlemesinin yanı sıra *Conquerors* (2015) adlı kitabın da yazarıdır. Son çalışması *Lanetli Kule*'yle Kutsal Topraklara yapılan Haçlı Seferlerinin sonunu incelemektedir.

SÜLEYMAN GENÇ

1980'de Trabzon'da doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini aynı şehirde aldıktan sonra lisans eğitimini 2002'de Selçuk Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği Bölümü'nde tamamladı. Aynı yıl MEB bünyesinde İngilizce öğretmeni olarak çalışmaya başladı.

2013 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları alanında yüksek lisans eğitimine başladı. 2017'de "Albertus Aquensis'in *Historia Ierosolimitana* Adlı Eserine Göre I. Haçlı Seferi" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Aynı alanda doktora eğitimine de devam etmektedir. Eğitimciliğinin yanı sıra çevirmenlik de yapan Genç, otuza yakın araştırma-inceleme, tarihi ve edebi kitabın çevirisini de yapmıştır. Çevirdiği eserler arasında, *Haçlılar Kudüs'te*, *Truva Savaşı*, *Keşifler Atlası*, *Selahaddin Birinci Haçlı Seferi* dışında çok sayıda kurgu eseri vardır.

Halen MEB bünyesinde İngilizce öğretmenliği görevine devam eden yazar, tercüme faaliyetleri dışında bilhassa ilgi duyduğu Haçlı Seferleri alanındaki araştırmalarını ve ilk dönem kaynaklarının dilimize kazandırılması çalışmalarını sürdürmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

Richard ve Sophie için

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Ve şunu da belirtmek gerek ki söylenildiğine göre Efendimiz, Suriye Denizi'nin kıyısına seyahat ettiğinde bu şehre girmediği gibi şehrin kulelerinden birini lanetlemiş, orada yaşayanlar bugün o kuleye Lanetli derler. Ancak ben adını daha ziyade başka bir sebepten aldığına inanıyorum. Askerlerimiz şehri muhasara ettiklerinde tüm kuleler içinde en şiddetli direniş burada cereyan etti, bu yüzden ona Lanetli Kule adını verdiler.[1]

Wilbrand van Oldenburg, 1211 Akka seyahatinden.

1 Denys Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291*, (London: 2012), s. 127.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

	Teşekkür	11
	Haritalar	13
Ön Söz	Lanetli Kule	17
1	İkinci Kudüs Krallığı	25
2	Nil'de Ölüm	41
3	Memlüklerle Moğollar Arasında	62
4	Mısır'ın Aslanı	74
5	Kurda Dalaşan Köpek Yavrusu	96
6	Düşmana Savaş	118
7	"Ruhum Cihad Hasretiyle Yanıyor"	135
8	Kızıl Çadır	150
9	"Gök Gürültüsü Sesleri ve Şimşek Parıltıları"	166
10	Baskınlar	184
11	Müzakereler	199
12	"Yaraya Bakın!"	217
13	Korkunç Gün	232
14	"Her Şey Kaybedildi"	245
Son Söz	Yılanların Mekânı	261

Levent Şahverdi Arşivi

Kutsal Topraklara Yapılan Haçlı Seferleri Kronolojisi 267
Akka'nın Düşüşüne Dair Kaynaklar 271
İsimler Hakkında Bir Açıklama 277
Görseller 279
Kaynakça 285
Dizin 295

Levent Şahverdi Arşivi

TEŞEKKÜR

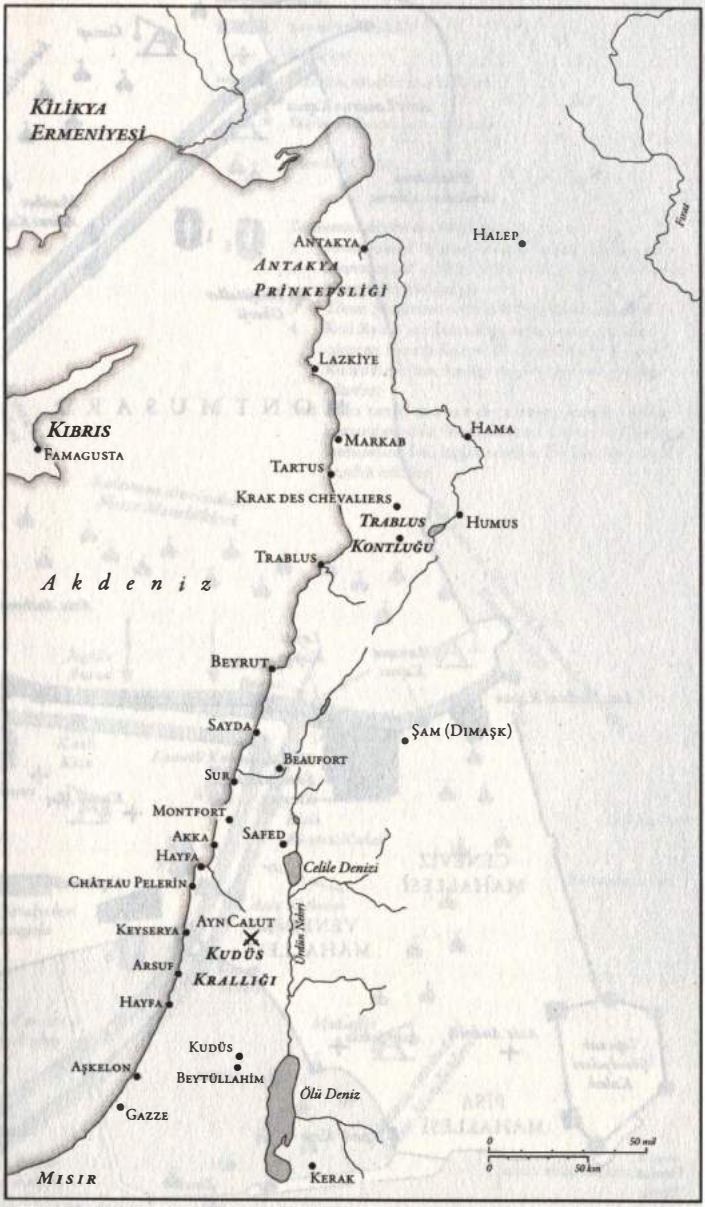
Lanetli Kule'nin yazım ve basım sürecindeki yardımlarından ötürü birçok kişiye müteşekkirim. İlk olarak görevlendirmeyi yapan Julian Loose'a ve daha iyi bir kitabın ortaya konmasındaki şevkleri, profesyonellikleri ve yardımseverliklerinden ötürü Yale'deki ekibime ve arkalarındaki danışmanlara ve katkıda bulunan diğer kişilere. Yetenekli iki tercümanıma, erişilmesi imkânsız Arapça kaynaklara ulaştığı ve tavsiyeleri için Martin Dow'a, Almanca tercümeler için Steve Elliot'a yürekten teşekkür ederim. Ron Morton, Stan ve Tom Ginn'in genel okuyucu olarak taslak üzerindeki yorumlarına ve Haçlı Seferleri konusunda yaptığım doktrinsel bazı hataları düzeltmek için ellerinden geleni yapan, isimlerini bilmediğim akademik camiadan iki okuyucuya. Kitabın sayfalarındaki ortaçağ minyatürlerini olağanüstü beceriyle yeniden çizen Oliver Poole'a müteşekkirim. Akka'da, bana vakit ayırdığı, yayımlanmamış araştırmalara ve arkeolojik fotoğraflara ulaşabilmemi sağladığı ve verdiği tavsiyeler için İsrail Eski Eserler Dairesi'nden Danny Syon'a teşekkür ediyorum. Akka'da yanında kaldığım Joseph Gable ve ailesine misafirperverliklerinden ve bu harikulade şehirler hakkında verdikleri bilgilerden çok keyif aldım. Andrew Abado şehrin labirentlerinde büyüleyici bir turda bana rehberlik etti. Mike Fulton ise mancınıklar konusunda tüm sorularıma cevap verdi ve orta-

Levent Şahverdi Arşivi

çağ mancınık teknolojisinin gücüyle ilgili delice tahayyüllerimi mantıklı zemine oturttu. Denys Priangle, *Lanetli Kule* adının nereden geldiğiyle ilgili tüm bilinenleri anlattı. Ve temsilcim Andrew Lownie çalışmamı tüm enerjisiyle teşvik etmeye devam etti. Son olarak her zamanki gibi bilge bir ses olan Jan'a teşekkür ediyorum.

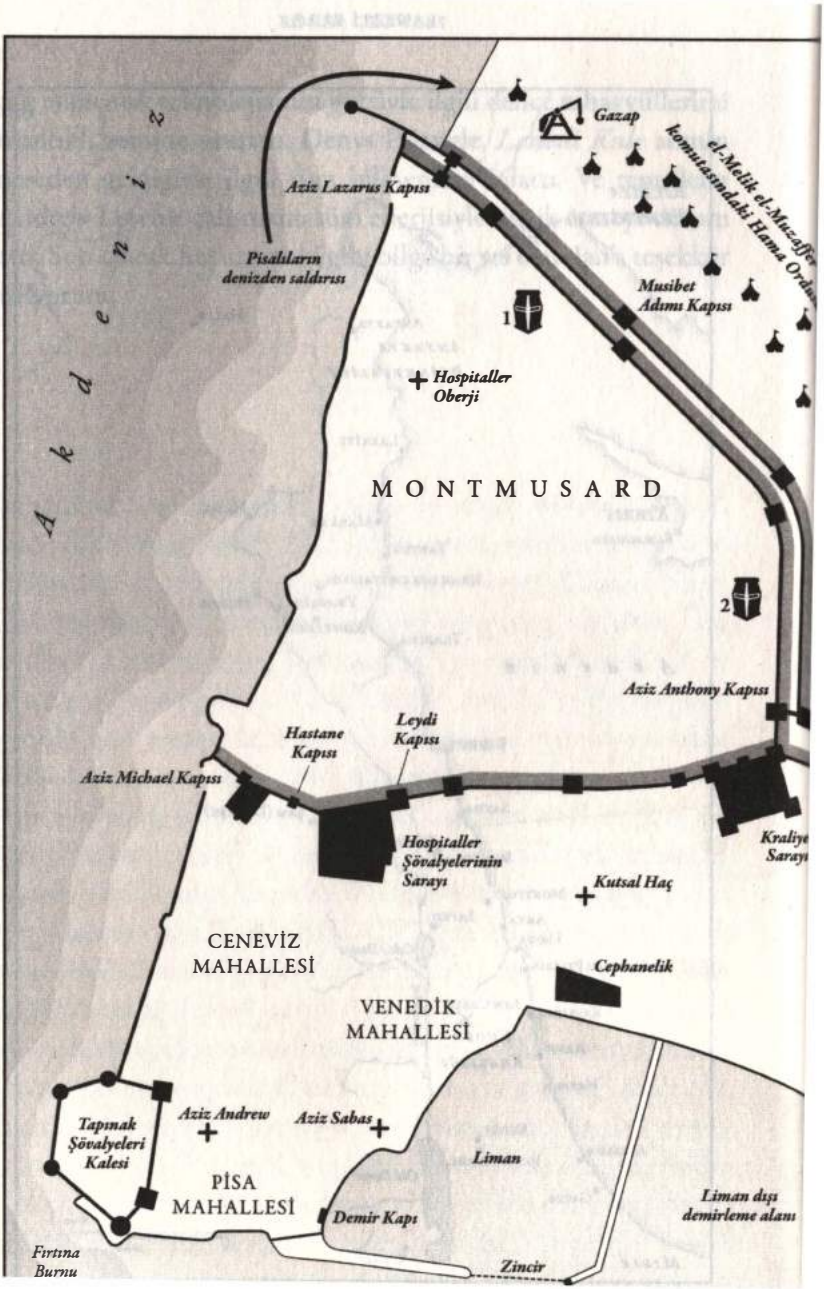
Levent Şahverdi Arşivi

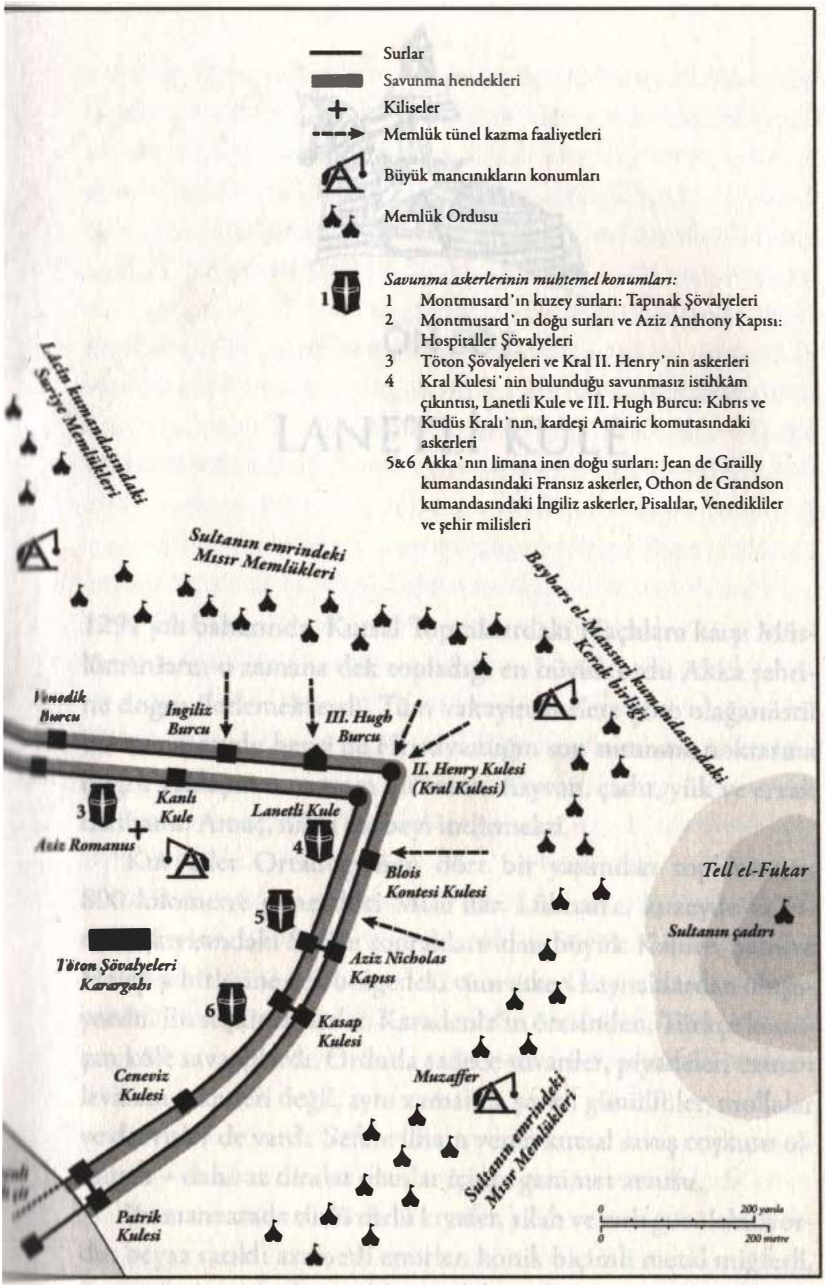

On üçüncü asırda Haçlı Devletleri

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

Akka Kuşatması, 1291

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

ÖN SÖZ

LANETLİ KULE

1291 yılı baharında, Kutsal Topraklardaki Haçlılara karşı Müslümanların o zamana dek topladığı en büyük ordu Akka şehrine doğru ilerlemekteydi. Tüm vakayinamelere göre olağanüstü bir manzaraydı: hepsi de Hristiyanlığın son tutunma noktasına doğru yaklaşan muazzam bir insan, hayvan, çadır, yük ve erzak izdihamı. Amaç, nihai darbeyi indirmekti.

Kuvvetler Ortadoğu'nun dört bir yanından toplanmıştı: 800 kilometre güneydeki Mısır'dan Lübnan'a, kuzeyde ta Fırat'ın kıyısındaki Suriye topraklarından büyük Kahire, Şam ve Halep şehirlerine dek bölgedeki tüm askeri kaynaklardan oluşuyordu. En seçkin askerler, Karadeniz'in ötesinden, Türkçe konuşan köle savaşçılardı. Orduda sadece süvariler, piyadeler, uzman levazım askerleri değil, aynı zamanda şevkli gönüllüler, mollalar ve dervişler de vardı. Sefere ilham veren kutsal savaş coşkusu olmuştu – daha az dindar olanlar içinse ganimet arzusu.

Bu manzarada türlü türlü kıyafet, silah ve zırh görülebiliyordu: beyaz sarıklı azametli emirler, konik biçimli metal miğferli, örme zincir ya da deri zırhlı piyadeler, atları rengârenk örtülerle

Müslüman süvari

Levent Şahverdi Arşivi

kaplı, eyerleri hanedan nişaneleriyle süslü, kısa yaylı süvariler, bindikleri develerin üstünde devasa savaş davulları, boynuzlar ve ziller çalan müzisyenler; gürzden mızrağa, kargıya, kılıca, balistalardan taş güllelere, Rum ateşi ve çömlek bombaları yapımı için nefte kadar her türden silah ve rüzgârda titrercesine sallanan sarı sancaklar. Öküzler, Lübnan dağlarından kesilip Şam'daki atölyelerde biçilen ağaçlardan yapılan – İslam dünyasında mancınık, Avrupalılarca trebüşe olarak bilinen – taş fırlatan mancınıkların birleştirilmeye hazır parçalarının yüklü olduğu arabaları güçlükle çekiyordu. Gıcırdayarak ilerleyen arabalar, Akka surlarını dövecek daha önce benzeri görülmemiş sayıda ve bazıları muazzam büyüklükte araçları götürüyordu. Bu araçlar, barut çağından önceki en güçlü topçu silah biçimleriydi.

Bu ordunun saldırmak üzere geldiği şehir kadim bir şehirdi ve bölgesel güç siyasetinde her zaman önemli bir role sahip olmuştu. Birçok adı vardı – İbranicede Akko, Arapçada Akka, Romalılar ve Yunanlılar için Ptolemais, Latin Haçlı devletlerinde Accon ve Fransızlar için St Jean d'Acre. Mısır hiyerogliflerinde, Asur kralların kroniklerinde ve İncil'de adı geçiyordu. Bronz Çağı insanları, daha sonradan Akka'yı kuşatacakların karargâhı olacak yakındaki tepeye yerleşmişlerdi. Firavunlar tarafından ele geçirilmiş, Persler, Yunanlara saldırı planlarında burayı kullanmışlardı. Büyük İskender şehri savaşmadan almış, Julius Caesar burayı Roma lejyonlarının karaya çıkış noktası yapmış ve Cleopatra buraya sahip olmuştu. 636 yılında, Muhammed Peygamber'in ölümünden sadece dört yıl sonra Müslümanların eline geçmişti.

*

Akka'nın köklü tarihi ve değerinin arkasında mevkii ve stratejik konumu yatmaktadır. Şehir, küçük ancak kayda değer ölçüde korunaklı bir liman sağlayan kayalık, çengelimsi bir burunla sırtını Akdeniz'e dayamıştır. Güneyinde ise bir kıyı ovası ve

Levent Şahverdi Arşivi

– içerisinden şehrin hinterlandını sulayan Na'aman Nehri'nin aktığı – Fenikeliler döneminden beri cam yapımında kullanıldığı için kıymetli, çok ince kumlu uzun bir koy uzanmaktadır. Bir sonraki burnun üzerinden, yaklaşık 10 mil uzakta yer alan, aynı derecede kadim Hayfa kenti görülebilir. Akka'nın Levant kıyıları boyunca orta noktada yer alan konumu, bu şehri doğal bir uğrak noktası – Mısır'dan Karadeniz'e güney-kuzey istikametinden Akdeniz'in doğu-batı istikametine deniz ticaretinde bir merkez - haline getirmiştir. Akka, kıyı boyunca ilerleyen deniz yollarının yanı sıra Ortadoğu'nun göbeğine kadar uzanan karayollarıyla mal alışverişi ve aktarma için her zaman bir antrepo olmuştur. Bu süreçte savaşların ötesinde içerisinden toprak mahsullerinin, ürünlerin, sanayi süreçlerinin, dillerin, dinlerin ve insanların gelip geçtiği, ticaret döngüsünü ve medeniyetin gelişimini zenginleştiren bir kapı olmuştur.

Akka Haçlılar için her zaman önemli olmuştu. 1095 Kasımında Papa II. Urbanus Fransa'da, Clermont yakınlarındaki bir alanda, İsa'nın yaşayıp öldüğü Kudüs'ün kurtarılması için çağrıda bulunduğu o kışkırtıcı ayinindeki vaazında Batı Hristiyanlığının tasavvur dünyasının fitilini şaşırtıcı bir sonuçla ateşlemişti. Birinci Haçlı Seferi, alelade çok sayıda insanın kendiliğinden Doğu'ya doğru yola çıkışlarına – ve sefil biçimde yok oluşlarına – ve ardından Avrupa'nın büyük baronlarının emrinde daha profesyonelce organize edilmiş seferine şahitlik etti. Binlerce asker Avrupa'nın dört bir yanından Ortadoğu'ya doğru 3000 kilometrenin üzerinde yolu meşakkatle aştı. Tüm beklentilerin aksine 1099 yılının Temmuzunda Kudüs'ü ele geçirip Müslümanların ve Yahudilerin cesetlerini çiğneyerek Mabet Tepesi'ne çıktılar. Ne var ki bu başarıya rağmen Kutsal Topraklara ilk uzun yolculuk fazlasıyla yıpratıcıydı. Avrupa'dan yola çıkan 35.000[1]

1 Seferlerdeki Haçlı ve Müslüman ordularının sayıları, en tartışmalı konulardan biridir. Birkaç binden milyonlara kadar çıkan bu sayılar kaynaktan kaynağa

Levent Şahverdi Arşivi

kişilik ordudan muhtemelen ancak 12.000'i Kudüs'ü görebilmişti. Bu durum askeri planlamacılara, orduların gemilerle nakledilmesi gerekliliğini ve karaya inmeleri için Akka gibi limanların zaruretini kısa sürede öğretti. Akka ilk olarak Kudüs'ün ilk Haçlı Kralı Baldwin de Boulogne[2] tarafından 1104'te ele geçirildi ve sonrasında krallığın korunması için gereken askerlerin ve hacıların başlıca karaya çıkış noktası haline geldi. Şehir o kadar kıymetliydi ki dört yıl sonra bir Haçlı lordu, Celile Prensi Gervais de Bazoches bir baskında yakalandığında Şam Hâkimi, tutsağının yanında deniz kıyısındaki Hayfa ve Tiberya'yı da vererek şehirle takas etmeye uğraştı. Baldwin ise adamı kurban etmeyi seçti. Gervais'nin kafa derisi bir bayrak direğine asılarak Müslümanların sancağı, kafatası da emirin bardağı oldu.

Akka'yı elinde tutmak, Birinci Haçlı Seferi esnasında Filistin, Lübnan ve Suriye'de kurulmuş prinkepsliklere Frankların dediği şekliyle Outremer (Denizaşırı)'in devamlılığı için ne kadar hayati olduğunu kanıtladı. Ancak neredeyse tam bir asır sonra Müslümanlar şehri yeniden ele geçirdiler; 1187 Temmuzundaki Hıttin savaşında Haçlı ordusunun yok edilmesinin ardından Akka hemen teslim oldu, şehirdeki Hristiyanların zarar verilmeden gitmelerine izin verildi.

Bu, Kutsal Topraklara yapılan Haçlı Seferlerinin en yıpratıcı askeri karşılaşmasının başlangıcı oldu. 1189'dan 1191'e dek 683 gün boyunca Hristiyan kuvvetleri Akka'yı yeniden ele geçirmeye uğraştı. Şehre sahip olma yarışına çağın en büyük kumandanları

değişkenlik göstermektedir. Yazarın burada sunduğu sayıların da tartışmalı olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. ÇN.

2 İsim konusu, maalesef bu alan fikir birliğine varılamamış hususlardan biridir. Çalışma sahibinin kaynak olarak kullandığı eserin diline göre farklılık göstermektedir. Örneğin İngilizce orijinli kaynaklarda Baldwin of Bolougne, Almancada Balduin von Boulogne, Fransızcada Baudouin de Boulogne, İslam kaynaklarında ise Balduin, Baudouin olarak geçmektedir. Bu nedenle karmaşaya meydan vermemek adına metin içerisinde yazarın tercihleri kullanılmıştır. ÇN

Levent Şahverdi Arşivi

da dâhildi: Eyyubi hanedanının prensi Selahaddin, Avrupa'nın taçlı liderlerine, Fransa Kralı Philip Augustus, İngiltere Kralı I. Richard, Kudüs Kralı Guy de Lusignan ve Üçüncü Haçlı Seferi ordularına karşı boy ölçüşüyordu. Bu, muhasara altındaki Haçlıların kimi zaman muhasara eden konumuna geçtikleri devasa bir mücadeleydi. Deniz savaşları, meydan savaşları, çıkış harekâtları ve küçük çarpışmalar, hepsi bu mücadele içerisinde yaşandı. Surlar, mancınıklar, koçbaşlarıyla dövülüyor, kuşatma kulelerinin saldırısına uğruyor, lağımcılar altlarında tüneller kazıyordu, diğer tarafta ise taş, ok ve yanıcı madde bombardımanıyla da müdafaa ediliyordu. İnsanlar kılıçlarla, gürzlerle ve mızraklarla parça parça ediliyor, Rum ateşiyle yanıyorlardı. Açlık, hastalıklar ve çaresizlik her iki tarafın da bileğini büküyordu.

Nihayetinde mücadele daralıp tek bir noktaya sıkıştı. Ortaçağ'da Akka'ya gelen ziyaretçiler, şehrin şeklini tanımlamak için çok bilindik benzeşimler ortaya atmışlardı. Şehri balta ya da Haçlı şövalyesi kalkanı hatta daha kabaca, tabanı kıyı hattı olan bir üçgen biçiminde resmetmişlerdi. Diğer iki kenarı şehrin kuzey ve güney sınırlarını çevreleyen tek sıra bir sur oluşturuyordu; surda belli aralıklarla kapılar ve kuleler yer alıyor, surlar cepheden alçak bir duvar ve savunma hendeğiyle korunuyordu. Tüm bunlar üçgenin tepe noktasında birleşiyordu. Burası hem saldırıya en açık hem de en müstahkem bölümdü ve Akka mücadelesinin en şiddetli yaşandığı nokta da burasıydı. Üçgenin tepe noktası, savunmanın belkemiği olan, Haçlıların *Turris maledicta*, yani Lanetli Kule dedikleri yaman bir burçla korunuyordu.

Bu adın kökeni konusunda kesin bir açıklama yoktur. Uğursuz kuleyle ilgili sayısız efsane dolaşıyordu: kimi İsa'nın Kutsal Toprakları gezerken bu kuleyi lanetlediğini ve bu yüzden şehre hiç girmediğini, kimi İsa'ya yapılan ihanette suç ortağı olduğunu, kimi de Yahuda İskaryot'un ihaneti karşılığında aldığı otuz gümüş sikkenin orada basıldığını söylüyordu. Kulenin adı

Levent Şahverdi Arşivi

kuşatmadan önce konulmuş olabilir, ancak kuşatmadan kısa bir süre sonra şehri ziyaret eden kilise mensubu Willbrand van Oldenburg, bu doğruluğu şüpheli açıklamalara kuşkuyla yaklaştı. Willbrand'ın açıklaması gayet basitti: "Askerlerimiz şehri muhasara ettiklerinde tüm kuleler içinde en şiddetli direniş buradaydı, bu yüzden ona Lanetli Kule adını verdiler."[3]

Bu istihkâm uğruna yapılan mücadele çok acımasızdı. Kule duvarları, 1191 yılının baharı ve yazı boyunca güçlü mancınıkların korkunç bombardımanına maruz kaldı. Müdafiler aynı şekilde karşılık verdi. Kulenin altında tüneller açıldı, karşı taraf da tüneller açarak bu yeraltı saldırılarına karşılık verdi; askerler zifiri karanlık tünellerin içinde savaştı, ardından bir yeraltı ateşkesinde uzlaştılar. Surların kuleye bitişik olan bir bölümü çöktüğünde Fransızlar etrafa dağılmış molozların üzerinde bir cephe taarruzuyla şan kazanmak istediler, ancak katledildiler; en önde gelen soylulardan biri, Le Mez Lordu ve Fransızların ilk Mareşali Albéric Clément bu teşebbüste öldürülenler arasındaydı. Lağımcılar sonunda 11 Temmuz 1191'de kuleyi yıkmayı başardıklarında şehrin Müslüman garnizonu kaçınılmaz olana boyun eğdi ve teslim oldu.

Haçlılar muazzam bir bedelle şehri tekrar ele geçirmişti. Belki de kule yaşanan tüm ıstırabın tecessüm etmiş haliydi; adı, orduların Akka surları önünde katlandıkları acı, çile ve hayal kırıklıklarının ifadesiydi sadece. Ele geçirilmesi – her iki tarafın da birbirlerini adlandırdıkları şekliyle – Franklar ve Sarazenler arasındaki savaşın bir asır daha devam etmesine neden oldu.

Kuşatma ardında acı bir miras bıraktı. Teslimden kısa bir süre sonra, 20 Ağustos 1191'de İngiliz Kralı I. Richard – Aslan Yürekli – Akka'da teslim olan Müslüman garnizonu iplerle bağlayıp şehrin dışındaki alana yürüttü ve hepsinin boyunlarını

3 Denys Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291*, (London: 2012), s. 127.

Levent Şahverdi Arşivi

Aslan Yürekli Richard'ın mührü

vurdurttu. Bu askerler muhtemelen 3000 civarındaydı ve Selahaddin'le yapılan anlaşmaya göre takas edileceklerdi. Akka'ya sahip olma yarışındaki hamleler ve karşı hamlelerde her iki taraf da hatalar yapmıştı, ancak Selahaddin, kâfirleri kesin olarak denize dökme konusunda altın bir fırsatı kaçırmıştı. Sonunda bir anlaşma zemini aramaya ve şehri teslim etmeye mecbur kalmıştı. Richard, üzerinde anlaşılan şartlara rağmen sözünden döndüğü hesaba katıldığında konseyde alınan kararla blöf yapmış ve acımasızca davranmıştı.

Akka kuşatmasının sadece giriş bölümü olduğu Üçüncü Haçlı Seferi, Kudüs'ü geri alma hedefinde başarısız oldu. Selahaddin tam şehri tahliye etmeye hazırlandığı sırada Richard riskin çok fazla olduğuna kanaat getirerek sadece 15 mil ötedeki asıl amacına sırtını dönerek gitti. Tanrı'nın şehrinin yeniden ele geçirilememesi ve Haçlıların inatla Filistin kıyılarına yapışıp kalmasıyla bu iki büyük düşman arasındaki mücadele bir açmazla sona erdi. Akka daha sonra müteakip Haçlı girişimlerinin

Levent Şahverdi Arşivi

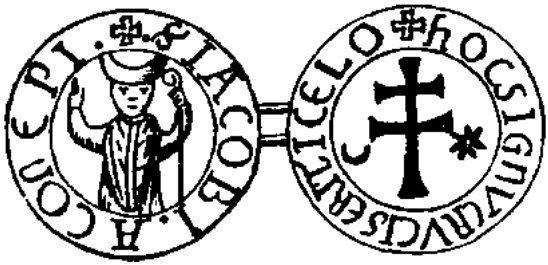
merkezi oldu. 1191'den sonra Outremer'in varlığını devam ettirebilmesi büyük oranda bu şehre bağlıydı. Haçlılar çabucak şehirde yeniden iskân edildi ve Kudüs şehri Müslümanların eline geçtiğinde Akka'ya, bir kelime oyunuyla, İkinci Kudüs Kralığı'nın başkenti unvanı verildi. Akka'nın Hristiyan kralları, çok önem verdikleri ve sık sık uğruna rekabet ettikleri Kudüs Kralı unvanıyla gurur duyuyor, sadece papaya hesap veren şehrin en üst dini otoritesi de Kudüs Patriği unvanını kullanıyordu.

Aslan Yürekli Richard'ın teslim olmuş Müslüman garnizonu idam ettirmesi, Haçlı Seferleri tarihinde, halen net bir açıklamanın ortaya konulamadığı, tartışmalı bir bölüm olmaya devam ediyor. Selahaddin'in o dönemki danışmanı Bahâeddin, durumu, "En doğrusunu Allah bilir,"[4] diyerek açıklıyordu. İdam edilen garnizonun akıbeti tam 100 yıl sonra bile hatırlanıyor olacaktı. 1291'de Akka'ya hücum edenler Müslümanlar, yeniden inşa edilen Lanetli Kule'yi savunanlar da Hristiyanlar olacaktı. Bu kitap, mazisi, o ilkbaharda şehrin kapılarına kadar uzanan yolun ve orada yaşananların – Arap tarihçilerce Frank Savaşları, Avrupalılarca Kutsal Topraklar hedefli Haçlı Seferleri olarak bilinen 200 yıllık mücadelenin son harekâtının - hikâyesidir.

4 Thomas Asbridge, *The Crusades: The War for the Holy Land*, (London, 2010), s. 453.

Levent Şahverdi Arşivi

Akka Piskoposu Jacques de Vitry'nin mührü

BİR

İKİNCİ KUDÜS KRALLIĞI

1200-1249

Fransız kilise adamı Jacques de Vitry, Kasım 1216'da piskoposluk görevini üstlenmek üzere Akka'ya ayak bastığında dehşete düştü. Yeni bir Haçlı Seferi öncesinde yöredeki Hristiyan halkın dini coşkusunu canlandırmak amacıyla gelmişti, ancak batıdaki kilise dünyasının zihnindeki dindar şehir imajının aksine, "her biri diğeriyle kavgalı dokuz başlı bir canavar ya da yaratık gibi" bir şehir bulmuştu. Her türlü farklı inanca sahip sapkın Hristiyan mezhep buradaydı: çocuklarını 'Yahudiler gibi' sünnet ettiren ve tek parmakla istavroz çıkaran Yakubiler (Batı Süryanileri); 'hain ve yozlaşmış' olarak gördüğü ve 'rüşvet verildiğinde Hristiyanların sırlarını Sarazenlere anlatan' ve 'saçlarını sıradan insanlar gibi kestiren evli papazları olan' Doğu Süryanileri. Bu esnada İtalyan tüccar topluluklar – Cenevizliler, Pisalılar ve Venedikliler – yeni piskoposun onları aforoz etme teşebbüslerini dikkate almadıkları gibi Tanrı'nın sözünü dinlemeye nadiren geldiler ve hatta 'vaazlara gelmeyi reddettiler.' Sonra bir de Nesturîler, Gürcüler, Ermeniler ve kendilerini 'tamamen şehvetin

Levent Şahverdi Arşivi

zevklerine adamış' *Pullani*ler (Suriye doğumlu, Doğululaşmış Avrupalılar) vardı. Vitry'nin hiç alışkın olmadığı Doğu Hristiyan erkeklerin, Müslümanlar gibi çoğunlukla gür sakallı ve cübbeli, kadınların peçeli halleri kuşkusuz onu ayrıca rahatsız ediyordu; hatta bu kişilerin itikadî yanlışlıklarını düzeltmeye çalıştığında bir Arap tercümana başvurmak zorunda kalmıştı. Virty, geldiği bu Ortadoğu şehrinde sadece kiliselerin, evlerin, kulelerin ve sarayların Avrupai biçimde olduğunu görmüştü. Bu birçok uyum sorununu beraberinde getiriyordu.

Virty'nin yaşadığı kültürel şokun nedeni sadece aykırı Hristiyanlık uygulamaları değildi. Bizatihi şehrin kendisiydi: 'bu korkunç şehre girdiğim ve buranın sayısız utanç verici eylem ve şeytani fiillerle dolu olduğunu gördüğümde zihnim allak bullak oldu.' 'Her türden dehşet verici suçlar için kara büyünün yapıldığı, cinayetin kol gezdiği; kocaların eşlerini boğdukları, kadınların kocalarını zehirledikleri; sadece sıradan insanların değil kilise mensuplarının, hatta ruhban sınıfından bazı kişilerin bile şehrin dört bir yanında evlerini fahişelere kiraladıkları, memleketlerinden kaçıp gelmiş yabancılarla' dolu bu korkunç ahlaksızlık batakhanesi resmi çiziyordu. Öyle ki 'Bu ikinci Babil'in tüm suçlarını sayıp dökmek kimin elinden gelirdi ki?'[1]

Vitry, Akka'nın günah konusundaki şanını belki abartmış olabilir, ancak beklentilerinin tamamen aksi bir yerle karşılaştığı su götürmezdi. Haçlı ümitleriyle dolu, yeni gelen Hristiyanlar arasında yaşanan bu şaşkınlık hissi mütemadiyen tekrarlanan bir durumdu – ve Akka'nın yetmiş yıl sonraki nihai krizinde bu hissin trajik sonuçları olacaktı.

*

1 Jacques de Vitry. *Lettres de Jacques de Vitry*, ed. R.B.C. Huygens, (Leiden: 1960), ss. 77-97.

Levent Şahverdi Arşivi

Kudüs'ün Selahaddin'in eline geçişi ve Aslanyürekli Richard'ın burayı geri alamamasından sonra Haçlı Devletleri küçülüp Akdeniz kıyısına sıkışmış, birbiriyle sınırdaş üç küçük tutunma noktası haline gelmişti: kuzeyde Antakya Prinkepsliği, Trablus[2] Kontluğu ve güneyde Beyrut'tan Aşkelon'a ve Yafa'ya kadar 180 mil boyunca dar bir kıyı şeridi şeklinde uzanan sözde İkinci Kudüs Krallığı. Bu yerinden edilmiş Kutsal Krallığın başkenti ve siyasi merkezi artık Akka olmuştu. Tüm dini ve idari yönetim burada toplanmıştı: Akka, Kudüs krallarının kalesi ve kraliyet sarayına ve sonrasında krallığın patriğinin – papanın atanmış temsilcisinin – makamına ev sahipliği yapmaktaydı. Güçlü, Tapınakçılar ve Hospitaller[3] askeri tarikatları da merkezlerini Akka'ya

2 Metin boyunca kullanılan Trablus ifadesi, Afrika kıtasında yer alan Trablus'la karıştırılmamalıdır; burada kastedilen Lübnan'ın Trablusşam olarak da bilinen bölgesidir. ÇN.

3 Tapınak ve Hospitaller Şövalyeleri, 1119 civarında Kudüs'te kurulan iki askeri tarikattır. Bunlardan Tapınak Şövalyeleri; Tapınakçılar, Templier, Templar ve Mabet Şövalyeleri gibi adlarla da bilinir. Kudüs'e gelen hacıların güvenliğini sağlamak için askeri amaçlarla kurulmuş, sonrasında büyük bir güce ve zenginliğe erişmiş ve Kudüs Krallığı'nın tamamen ortadan kalkmasıyla mevcudiyet sebeplerini de kaybetmişler, eriştikleri gücün sonucu olarak Avrupa'nın siyasi aktörleri için tehdit olarak algılanmışlardır. Sapkınlık, homoseksüellik, küfür ve İsa'yı inkâr etme gibi birçok suçlamayla 1312'de papalık tarafından yasa dışı ilan edilmiş, varlıkları bir diğer tarikata, Hospitaller Şövalyelerine aktarılmış, mensupları aforoz edilerek öldürülmüştür.

Hospitaller Tarikatı'nın kuruluşu ise çok daha öncesine, 1000'li yıllarda Kudüs'e gelen hacılara sağlık hizmeti vermek üzere Müslümanlardan alınan izinle kurulan hastaneye dayanmaktadır, ancak tam olarak müesseleşmesi yine 1099 yılında gerçekleşmiştir. 1118'de organizasyon askeri bir yapıya dönüşmüştür. Kudüs Kralığı'nın düşmesinden sonra geçici bir süreliğine Kıbrıs'a yerleşmişler, ardından 1309'da ele geçirdikleri Rodos'u, Rodos'un 1522'de Osmanlılar tarafından ele geçirilmesiyle Malta'yı, bu adanın da 1798'de Napolyon tarafından ele geçirilmesiyle 1834'te Roma'yı merkez üs olarak seçmişlerdir.

Malta'nın düşmesine dek Osmanlıların Akdeniz hâkimiyetine engel olmayı gaye edinen tüm girişimlerde baş aktör olan tarikat, Cem Sultan hadisesindeki önemli işlevi nedeniyle Osmanlı tarihinde çok mühim bir yer tutmaktadır. Hastane Şövalyeleri, Hospitaller, Hospitiliars, Ospitilye gibi isimlerin yanı sıra Sain John

Levent Şahverdi Arşivi

taşımışlar ve burada muazzam, aşılmaz saraylar ve kaleler inşa etmişlerdi. Son derece varlıklı olan bu tarikatlar, artık Latin Doğu'nun en etkin savunmasını oluşturuyorlardı. On üçüncü asrın başlarında bu tarikatlar, yolların güvenliği ve elde kalan toprakların korunmasını sağlamada öncü konumları gereği kale inşa faaliyetlerinin ve gelişimlerinin hızını ikiye katlamışlardı. Akka'da bunlara, başlangıçta cüzzamlıların bakımını sağlamak için kurulmuş Aziz Lazarus Şövalyeleri gibi daha ufak başka tarikatlar ve Üçüncü Haçlı Seferi'yle ortaya çıkan Almanların Töton Şövalyeleri ve İngilizlerden esinlenen Aziz Thomas Şövalyeleri (ya da Saint Thomas of Canterbury Şövalyeleri) gibi yeni kurulmuş taklitler de eklendi. Bu esnada Selahaddin yüzünden ya da güvenlik endişesinden dolayı yerlerini terk eden çok sayıda dini tarikat kiliselerini, manastırlarını ve rahibe okullarını Akka'ya taşımıştı.

Jacques de Vitry'nin geldiği sadece Kutsal Kudüs kentinin bu itibari ikamesi değildi, aslında eserinde anlattığı her türlü olayın yaşandığı, birçok etnik unsuru barındıran, rengârenk, hareketli bir Akdeniz limanına afallamış bir halde ayak basmış, uyum sağlayamamış ve dehşete kapılmıştı. Akka, çok geniş bir bölgede malların değiş tokuşu için bir ticaret merkezi ve Ortaçağ dünyasının en kozmopolit kentiydi. Şehir, her biri kendine ait mahalleleri ve dini kurumları olan çok dilli halk ve kültür cümbüşüydü. Seksen bir kilisesi içerisinde İrlanda'daki Kildare'den Aziz Bridget'e, Bretonların Aziz Martin'ine ve hatta İber Yarımadası'ndan Aziz James'e adanmış olanlar bile vardı. İtalyan denizci cumhuriyetlerin tüccar toplulukları – Ceneviz, Venedik ve Pisa – öne çıkıyordu ve Marsilyalı, Katalonyalı tüccarlarla Akdeniz pazarları için şiddetli bir rekabet içerisindeydiler. Bu tüccar toplulukların çoğu krallık yönetiminden kendilerine has

(Vaftizci Yahya), Rodos ya da Malta Şövalyeleri olarak da bilinirler. Günümüzde hâlâ varlığını sürdüren Tarikat devlet dışı örgüt statüsüyle BM'ye üyedir. Kudüs, Rodos ve Maltalı St. Jean Egemen Askeri Misafirperver Tarikatı veya kısaca Malta Tarikatı adını alan örgütün 104 ülkeyle diplomatik ilişkisi vardır. ÇN

Levent Şahverdi Arşivi

adli ve ticari özerkliklerini elde etmişlerdi. Ayrıca küçük bir topluluk olarak da Yahudiler, Mısır'dan gelen Kıptîler ve iş yapmak amacıyla düzenli olarak Şam, Antakya ve İskenderiye'den gelen Müslüman tüccarlar vardı. Temel iletişim dili Fransızcaydı, ancak sokaklarda, Levant dilleriyle iç içe girmiş halde Almanca, Katalanca, Oksitanca, İtalyanca ve İngilizce de duyulabiliyordu. İlkbahar ve sonbaharlarda Batı'dan gelen ticaret gemilerinin ulaşmasıyla liman gemilerle tıka basa doluyordu, kutsal yerleri görme gayesiyle deniz yoluyla seyahat eden sayıları 10.000'i bulan hacıların gelişiyle şehrin nüfusu daha da artıyordu. Bu ziyaretçi selinden çığırtkanlar, tur rehberleri ve pansiyonlar nasipleniyordu. Filistin hinterlandının istikrarsızlığı Kudüs'e gitmeyi olanaksızlaştırdığında, İsa'nın hayatıyla hiçbir bağlantısı olmamasına karşın Akka'nın doğrudan kendisi bir hac yeri halini aldı. Şehir ziyaretçilerine, yerel din adamlarının rehberliğinde, her birinin kendi kutsal emaneti ve hatıraları olan, hacıların papanın bahşettiği günahlardan arınma lütfunu elde edebilecekleri, ziyaret edilecek kırk kilise sunuyordu.

Filistin'in dört bir yanından akın eden mültecilerle nüfusun hızla artması ve Avrupalı tüccarlarla hacıların şehre olan ilgisiyle, on üçüncü asrın başlarında Akka hızla büyüyordu. Latin Levant'ın önemli bir limanı olarak sadece Batı Akdeniz'le ticaret yapmıyor, aynı zamanda Karadeniz ve Konstantinapol'den güneyde ta Mısır'a kadar tüm doğu Akdeniz ticaretinin ekseniydi. İslam Dünyasıyla uzlaşma ve dini engelleri çok dikkate almamak da bunu kapsıyordu: Papa'nın açık biçimde rahatsız olmasına karşın Akka, Müslüman komşularıyla aynı para sistemini kullanıyordu. Şehirde Fatımî ve Eyyubî altın ve gümüş sikkelerinin taklitleri Arapça yazılarla basılıyordu; 1250'de Papa'nın İslami yazı ve tarih biçimlerinin kullanılmasını yasakladığında şehir sadece sikkelerin üstündeki yazıları Hristiyanlık ifadeleriyle değiştirmekle yetinmiş, ancak bunu bile Arapça yazıyla ve sadece haç ekleyerek yapmıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Hristiyan ve Müslüman tüccarların birbirlerine olan bağımlılıkları, iki tarafın da statükoyu bozmaya yanaşmamasını sağlıyordu.

Akka, on üçüncü asır içerisinde limanından geçen malların hacmi ve çeşitliliği açısından büyük liman kenti İskenderiye'ye rakip olmakla kalmayıp geride bıraktı. 1240'ların başlarında buraya gelen Cornwall Kontu'nun tahminine göre, şehir yılda 50,000 pound getiriyordu ki bu miktar Batı Avrupa'daki kraliyet gelirlerine denkti. Cam eşyalar, şeker ve kıymetli taşların yanı sıra ipek, keten ve pamuk gibi tekstil ürünleri de ya hammadde ya da nihai ürün olarak İslam dünyasından Avrupa'ya gidiyordu. Latin tüccarların ticaret yapmak üzere Şam'a getirdikleri Avrupa yününün yanında demir ürünleri, gıda maddeleri (baharat, tuz, balık) savaş atları ve Haçlı girişimlerini desteklemek için gereken diğer malzemeler de buraya geliyordu. Çömlek, ta Çin'den Avrupa gemilerinin ambarlarında safra yükü olarak Akka'ya giriyordu; kalabalık nüfusun iaşesini temin için gereken ürünlerle yüklü develer ve eşekler her gün şehir kapılarından içeri giriyordu: Nasıra'dan şarap, Ürdün Vadisi'nden hurma, bölgedeki Doğu Hristiyanlarının ve Müslümanların yetiştirdikleri buğday, meyve ve sebzeler. Şehir aynı zamanda bir sanayi merkeziydi de: Tapınakçılar ve Hospitaller, şehir dışında kendi değirmenlerinde ve fırınlarında cam ve rafine şeker üretiyorlar, kalabalık kapalı pazarlarda, cam, metal ve seramik işlerinin yanı sıra hacılar için hediyelik eşya üretiminde uzmanlaşmış atölyeler, tabakhaneler ve sabun üreticileri bulunuyordu.

*

Akka'nın İslami tarzda sikkeleri müteakip papaları mahcup duruma sokmuşsa da son derece kârlı bir başka ticaret şekli onları daha çok rahatsız ediyordu: Kahire'deki Eyyubî sultanına satılan savaş teçhizatının çoğu – gemi inşasında kullanılmak üzere kereste ve demir, silah, savaş araçları ve yangın çıkaran araçlar

Levent Şahverdi Arşivi

için neft – İtalyan tüccarların eliyle Akka üzerinden geçiyordu. Papalık makamı için çok daha önemlisi insan ticaretiydi. Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlardan Türk memlükler (köle asker), Konstantinapol üzerinden Bizans ve İtalyan gemileriyle geliyordu ve Akka hem köle ticaretinde bir durak hem de köle pazarıydı. Papalığın peş peşe çıkardığı yasaklama kararlarını dikkate alan yoktu. 1246'da Papa IV. Innocentus, kölelerin Konstantinapol'den, deniz yoluyla Mısır'a taşınarak sultanın ordusunun büyütülmesinden Akka'daki İtalyan ticaret toplulukların üçünü de suçladı. 1260'lardan itibaren bu ticaretin hızlanmasının, Haçlı Devletleri için hiç istenmeyen sonuçları olacaktı: Akka, kendi limanından toplanan askerler tarafından kuşatılacaktı.

Akka'nın günah yuvası olması konusunda Vitry ölçüyü kaçırmış olabilir, ancak şehrin bir nevi ceza kolonisi işlevi gördüğü kesindi: Avrupa'daki mahkemeler kimi zaman, suçluları Kutsal Topraklara yerleşmek üzere gitme karşılığında cezaları affedebiliyordu. Ayrıca şehrin dokuz başlı, sürekli birbiriyle kavgalı yapısı konusunda da tamamen haklıydı. Genellikle mevcut olmayan Kudüs Kralı'nın - ki bu unvan, on üçüncü asır boyunca sonu gelmeyen hizipçi ve iki taraf için de öldürücü savaşlara neden olacaktı - neredeyse tamamen sembolik yönetimi altındaki Akka, mülkiyet ve limana erişim hakları için kıyasıya rekabet eden farklı ve büyük ölçüde bağımsız çıkar gruplarının çatışma alanıydı. Şehir içerisindeki toplulukların kendilerine has tarihi ayrıcalıkları, çoğunlukla şehrin adilane biçimde idare edilmesine köstek olan kendi yasal sistemleri ve hatırı sayılır ölçüde özerklikleri vardı. Sadece papaya karşı sorumlu olan rakip askeri tarikatlar, toplumun en varlıklı ve askeri açıdan en etkin kesimini oluşturmaktaydı; ikisi de geniş sarayları ve surlarla çevrili kompleksleriyle Akka'nın büyük bölümünü kaplayan Tapınakçılar ve Hospitaller tarikatları, şehirde en çok göze çarpan egemen unsurlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Şehir planı, birçok farklı grubun ve dini cemaatin birbirlerine yakınlığını yansıtıyordu. Şehir, tüccar grupların kendi yoğun yerleşim bölgelerine sahip oldukları sık yerleşimli bir şehir merkezi şeklindeydi. Tüccar grupların bölgeleri ilerleyen süreçte, komşu yerleşimlere karşı korunaklı, kapı ve gözetleme kuleleriyle korunan ve depoların, dükkânların ve meskenlerin bulunduğu minik müstahkem İtalyan kasabalarına benzemeye başladı. Dolambaçlı, dar sokak ağı (büyük olasılıkla çok daha eski Arap şehir planından türetilmişti), her topluluğun çekirdeğini oluşturan, her birinin kendi kilisesi, dini mekânı ve kurumu olan küçük pazar meydanlarına çıkıyordu. Faaliyetler daha ziyade malların boşaltıldığı liman civarında yoğunlaşıyordu. Bu nedenle limana doğrudan erişim, şiddetli rekabet sebebiydi.

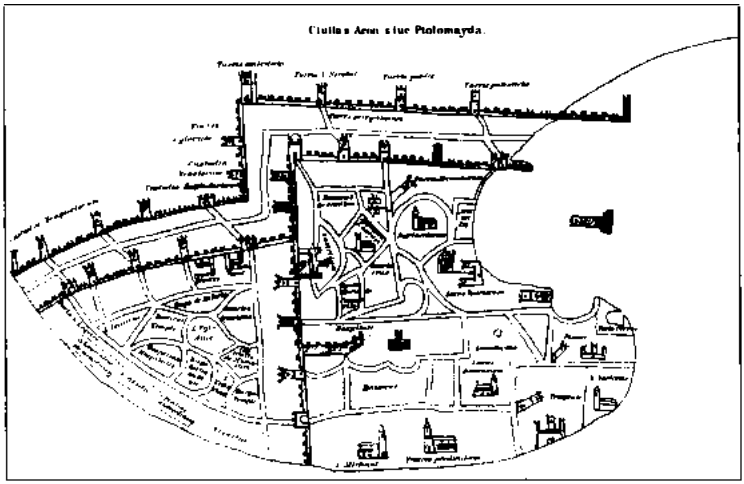
Akka'nın gerçekten de bir ahlaksızlık yuvası olması yadsınamazdı. Ayrıca fevkalade pisti. Şehrin son derece sağlıksız ortamı, ziyaretçileri ve hacıları etkiliyordu. 1177'de Akka'ya gelen Rum hacı John Phokas, "yabancıların adeta sel gibi şehre akın etmesinin havayı bozduğu, çeşitli hastalıkların zuhur edip bu kişiler arasında ölümlere sebebiyet verdiği ve bunun da çok pis kokuya ve havanın kötüleşmesine neden olduğundan,"[4] şikâyet ediyordu. Açık ara çok daha medeni Endülüs'ten gelen ve Hristiyanlar hakkında pek olumlu konuşmayan Arap seyyah İbn Cübeyr, şehrin domuz ahırı gibi olduğunu düşünüyordu: "Yollar ve sokaklar insan kalabalığı altında nefessiz kalıyor. İğrenç kokuyor, pis, çöp ve dışkıyla dolu."[5] Hospitaller tarikatının muhteşem yerleşkeleri içinde son derece etkin bir tuvalet ve kanalizasyon sistemi mevcuttu; bu kanalizasyon, balık pazarı ve mezbahadan da gelen atıklar da dâhil olmak üzere şehrin diğer kısımlarının kokusuyla birlikte, lakabı "Lordemer – yani 'İğrenç

4 David Jacoby, "Aspects of everyday life in Frankish Acre", *Crusades* Vol. 4 (2005) ss. 82-83.

5 Ibn Jubayr, *The Travels of Ibn Jubayr*, çev. R.J.C. Broadbent, (London: 1952), s.318.

Levent Şahverdi Arşivi

Ortaçağ Akka'sının şehir planını, çift sıra surları, sol tarafta Montmusard kenarkentini ve limanı gösteren, modern harflerle notlandırılmış, tekrar çizim haritası. Haritada önemli kiliseler ve binalar, Tapınakçıların deniz kenarındaki kalesi (Templum), Hospitallers kompleksini (Hospitale) ve Venediklilerin, Cenevizlerin ve Pisalıların bölgeleri görülüyor. Harita, şehrin labirenti andıran bir yapısı varmış intibaı oluşturuyor. İlginç olan, Lanetli Kule (Turris Maledicta), günümüze dek iç surlarda sağ tarafta olmasına karşın çizimde kuleyi aynı tarafta ancak dış surlarda gösteriliyor.

Deniz'e" çıkmış kapalı limana akıyordu. Hatta Venedikliler, pis kokunun mihraba gelmesini önlemek için Aziz Demetrius Kilisesi'nin limana bakan ana penceresini devre dışı bırakmak zorunda kalmışlardı.

Şehir surlarının dış kısmında bahçeler ve daha düz alanlar vardı, ancak on üçüncü yüzyıl boyunca bu alanlar giderek küçüldü. Bu alanların ilerisinde işlevleri sadece kentin gıda ihtiyacını sağlamak değil de aynı zamanda sıkış sıkış ve çoğu zaman gergin ortamından bir kaçış ve huzur bulma yeri olan verimli ovalar, üzüm bağları, meyve bahçeleri ve ekili araziler vardı. Nüfus arttıkça eski şehrin kuzeyinde Montmusard adında ikinci bir yerleşim bölgesi gelişti ve çok geçmeden şehrin organik bir parçası halini aldı.

Levent Şahverdi Arşivi

Haçlılar 1191'de Akka'yı geri aldıklarında Lanetli Kule'nin yıkılmış ve kuleye bitişik bölümlerin ciddi şekilde zarar görmüş olması yüzünden şehir sadece tek bir surla çevriliydi. Aslan Yürekli Richard bazı onarımlar gerçekleştirse de 1202 yılında bu defa deprem yüzünden uzantıların önemli bir bölümü yine yerle bir oldu. Sonrasında yeniden inşasında mutabık kalındığı kesindi, zira on yıl içerisinde surlar yeniden yapılmış ve Montmusard'ı içine alacak şekilde genişletilmişti. Yenilenmiş haliyle uzunluğu bir mili aşan ve tüm şehri bir kıyıdan diğer kıyıya kadar çepeçevre saran surlar artık muazzam bir savunma hattıydı. Bu sırada Lanetli Kule de dış istihkâmlarla hatırı sayılır ölçüde desteklenmişti. 1211'de yeni bir Haçlı Seferi başlatılmasına hazırlık amacıyla keşif göreviyle Akka'ya gelen Wilbrand van Oldenburg, şehirden ve şehir savunma hatlarından etkilenmişti:

> Burası deniz kıyısına kurulu, oldukça güçlü bir şehir; öyle ki dörtgen bir plan üzerine kurulu olmasına karşın kenarlardan ikisi dik açıyla birleşiyor ve bu kısmı çevreleyen deniz sayesinde korunuyor. Diğer iki kenar ise derin, geniş ve tabandan itibaren duvarla kaplı sağlam bir savunma hendeğiyle ve yüksek ve çok sağlam kulelerin olduğu ikinci sıra bir iç surun koruduğu, kuleleri ana surun yüksekliğini aşmayan bir ilk sıra surla, mükemmel bir düzende sıralanmış müstahkem kulelerle çevrilidir... Şehrin, mükemmel bir burcun koruduğu, içerisinde sapkın putperestler arasında bizim Baalzebub, onların Ekron (Akaron) dedikleri Sinekler Tanrısı'na tapındıkları ve şehrin Accon yahut Acccaron adının da buradan geldiği güzel ve muhkem bir limanı vardır.[6]

Akka'nın kapıları, Haçlı Krallığı'ndan arda kalan yerlere – Yukarı Celille'ye, Safed'deki Tapınakçı kalesine, Sur Şehri'ne ve

6 Pringle, *Pilgrimage to Jerusalem*, ss. 62-63.

Levent Şahverdi Arşivi

Montfort'taki Töton Şövalyeleri kalesine giden sahil yoluna – açılıyordu.

*

Surlarla çevrili yerleşkelerin oluşturduğu labirentvari şehir planı, sosyal birlikteliğin ve siyasi gücün tek merkezde toplanmasının eksikliğini yansıtıyordu. Siyasi iradenin parçalanmışlığı, karar verme mekanizmasını felce uğratıyordu. Kudüs Kralı unvanı uğruna bitmek bilmeyen mücadeleler, askeri tarikatları ve İtalyan tüccar toplulukları rakip fraksiyonlar şeklinde bölmüş ve Akka'daki krallık sarayında altmış yıl boyunca hiçbir kralın oturamamasına neden olmuştu. Hatta 1250'de halk, şehirde krallığın diğer kısımlarından bağımsız bir yerel idare ilan etti. Şehrin olası tek birleşme noktası Kudüs Patrikliğiydi; patrikliğin Kutsal Haç Kilisesi, Akka'nın en etkin katedrali ve toplanma noktasıydı.

On üçüncü yüzyılın ilk yarısında Kudüs Krallığı içerisindeki ihtilaflar ve kalan Haçlı yerleşim yerlerinin güçsüzlüğü, Müslümanlardan gelebilecek herhangi bir kararlı saldırının ölümcül olabileceği ihtimalini güçlendirdi. Ancak böyle bir saldırı hiç yaşanmadı. Kürt ve hükmettiği topraklarda yabancı olan Selahaddin İslam Dünyası içerisinde kısa süreliğine ortak bir dini amaç duygusu oluşturmuş, Mısır'dan ve Kuzey Afrika kıyılarından Filistin'e, Suriye'ye, Kuzey Irak'a ve Dicle kıyılarına kadar uzanan Sünni bir imparatorluk kurmuştu. Efsanevi "İslam'ın ve Müslümanların Sultanı" yazılı altın sikkeler bastıran Selahaddin'in idaresinde cihat ruhu alev alev yanıyordu: 1187'de Hıttin'de esir edilen Haçlıların boyunlarının vurulması için fırsat verilenler Müslüman din adamlarıydı – ki bu görevi tüyler ürpertici bir beceriksizlikle ifa etmişlerdi. Fakat Selahaddin'in, sayesinde kavgalı ailesini bir araya getirmeyi başardığı bu dini savaşa bağlılık, onun 1193'te ölümüyle söndü. Müslüman Ortadoğu birbirleriyle kavgalı Eyyubî prenslerinin yönetimine bölündü; bir bütün halde tek devlet olan Mısır'ın da Frankları

Levent Şahverdi Arşivi

bölgeden çıkarma gibi bir arzusu yoktu. Her hükümdar, Batı'dan gelen bu davetsiz misafirlerle kendi anlaşmalarını yapıyor, hatta kimi zaman rakip prensliklere karşı onlarla ittifak dahi kuruyorlardı. Saldırganlığın yerini yeni bir Haçlı Seferi tedirginliği ve korkusu almıştı. Kutsal şehir imgesi olarak Müslümanları birleştiren Kudüs stratejik önemini kaybetmişti. Dahası 1129'da şaşırtıcı şekilde şehir, hiçbir çatışma olmaksızın - İslami gurura karşı akıl almaz bir ihanetle - öylece Hristiyanlara geri verildi. 1244'de Müslümanlar tekrar geri alsa da Kudüs potansiyel bir pazarlık unsuru olmaya devam etti. Mısır'ın son Eyyubî hükümdarı el-Melik es-Salih oğlu Turanşah'a şu pragmatist tavsiyeyi verecekti: "Şayet onlar (Franklar) senden kıyıyı ve Kudüs'ü talep ederlerse Mısır'a ayak basmamaları şartıyla istediklerini derhal onlara ver."[7] Eyyubîler 1221'de Beşinci Haçlı Seferi ordularını Mısır'dan yolcu etmişlerdi ve bu tür bir şeyin tekrar yaşanmaması için neredeyse her türlü tavizi vermeye kararlıydılar.

Bu ödlek reelpolitik tavır dindarların şiddetli kınamalarına neden oldu. Tarihçi İbnü'l-Esîr bu duruma, "Müslüman hükümdarlar arasında cihat etmeyi ya da dine yardım etmeyi arzu eden hiç kimse göremiyoruz. Hepsi de kendini meşgalelere, eğlenceye ve tebaasına eziyet etmeye vermiş. Bu benim için düşmandan çok daha korkunç."[8] Haçlı Devletleri, ittifaklar ve ihtilaflar düzeninde sadece yeni bir oyuncu konumundaydı. Hatta Kudüs Krallığı, Eyyubî iç savaşları sırasında Şam'ın yanında yer almış, 1244'te, Hospitaller ve Tapınakçı birliklerinin neredeyse tamamen ortadan kaldırıldığı Hiribyâ (La Forbie) Savaşı'nda ezici bir mağlubiyetle bunun acısını çekmişti.

Bu yumuşama siyasetini ticaret de teşvik ediyordu. Haçlı devletleri ekonomik açıdan İslam Dünyası için ziyadesiyle faydalıydı;

7 Carol Hillenbrand, *The Crusades: Islamic Perspectives*, (Edinburgh: 1999) s.222.

8 Ibn al-Athir, *The Chronicle of Ibn al-Athir*, trans. D.S. Richards (Aldershot: 2006–08), s.204.

Levent Şahverdi Arşivi

on üçüncü asrın ilk yarısında bu alışverişten bilhassa büyük kazanç elde eden Akka ve Sur'du; ancak bu ticaret yüzünden tıpkı Müslüman ticaret ortakları dindar Müslümanlarca nasıl eleştirildilerse onlar da papalığın sert eleştirilerinin hedefi olmuşlardı. Buna karşın Müslümanların parçalanmışlığı hiçbir zaman Frankların Selahaddin'e kaybettikleri büyük toprakları tekrar geri almaları imkânını da vermedi. Ateşkes dönemlerinin aralarında Avrupa'dan birkaç küçük Haçlı seferi teşebbüsü yaşandı. Beşinci Haçlı Seferi Nil Deltasında büyük bir başarısızlıkla sonuçlandı. Bunu, güç dengesini değiştirmeyen birkaç ufak teşebbüs daha izledi. Papa tarafından aforoz edilen Kutsal Roma-Germen İmparatoru II Friedrich 1228'de Levant'a geldi. Kudüs'ün kısa sürede geri alınmasını müzakere ediyor olmasına karşın krallıkta şiddetli bir muhalefet duygusu uyandırmıştı. Ertesi yıl Akka'dan dönüş için denize açıldığında şehir halkı üzerine sakatat fırlatmıştı. 1239-1240'da Champagne Kontu Theobald önemsiz bir Haçlı seferine öncülük etti, onu kısa süre sonra Cornwall Dükü Richard takip etti.

Hem Eyyubbîlerin hem de Haçlı devletlerinin işlevsel anlamda yetersiz olmaları, statükonun korunmasını sağladı. Daha birleşik bir Müslüman karşılık olmadan Frankları bölgeden çıkarmak imkânsızdı, aynı şekilde Hristiyan hizipler arasında birlik olmadıkça da Kudüs'ü geri almak hayal olarak kalıyordu. Batı'nın Outremer'e ilgisi giderek azalmaktaydı. Avrupa imparatorlukların ve ulus-devletlerin birleşmesine tanıklık ediyordu. Papalığın II. Friedrich ve halefleriyle Sicilya'nın yönetimi konusunda uzun süreden beri devam eden gerilimi, enerjinin ve kaynakların Latin Doğu'ya yönlenmesini engelliyordu. İnançlıların Haçlı yeminlerini başka yerlerde – Sicilya'da, Endülüs'te ya da Prusya ormanlarında – yerine getirmeleri, hatta günahları için affı parayla satın alabilmeleri dahi mümkün olmuştu. Tapınakçı şair Ricaut Bonomel şöyle şikâyet ediyordu:

Levent Şahverdi Arşivi

Çünkü o [Papa] haçımız üzerine yemin edenleri para için affediyor
Ve şayet biri Kutsal toprakları,
İtalya'daki savaşla takas etmek isterse
*Legat*imiz öyle yapmalarına izin veriyor
Zira Tanrı'yı ve endülgensi para için satar.[9]

Ne var ki Asya'nın göbeğinde güç dengeleri temelden değişmeye başlamıştı. On üçüncü yüzyılın başlarında Moğollar her şeyi önlerine katıp süpürerek batıya doğru ilerlediler; önlerindeki diğer göçebe kavimler yerlerinden edilmişlerdi. Bunun yansımaları kısa süre içerisinde İslam Dünyası'nda hissedilmeye başlandı. Moğollar bölgedeki Pers hanedanını ortadan kaldırıp bu devletin Türk kabile hükümdarları Harezmleri (1244'te Kudüs'ü yağmalayan da Orta Asyalı, yakın kökene sahip bu savaşçı halklardı) Filistin içlerine sürdüler.

Moğol ilerleyişiyle boğuşan bu kavimler arasında Orta Asya bozkırlarından gelen bir başka Türk kavmi daha vardı: Kıpçaklar. Tıpkı Moğollar gibi Kıpçaklar da sürülerini otlatarak ve komşularına baskınlar yaparak geçimlerini sağlayan, şamanlar aracılığıyla yeryüzüne ve gökyüzüne tapınan animist[10], çadırda yaşayan göçebelerdi. Yine benzer şekilde güçlü kompozit yay kullanmada ve hareketli süvari savaşı taktiklerinde uzman, son derece yetenekli atlı insanlardı. Daha da batıya, Karadeniz'in kuzeyindeki bölgeye gitmeye zorlanan genç Kıpçaklar rakip boyların baskınlarında esir edilip Anadolu'daki ve Suriye'deki köle pazarlarına götürüldüler; Sünni İslam benimsetilip kıymet bilen alıcılara satıldılar.

Bu göçebe halkların savaş becerileri kısa sürede meşhur oldu. Bağdat Halifesi daha dokuzuncu asırda bu kabile savaşçılarını

9 Helen Nicholson, *The Knights Templar,* (London: 2010), s.85.

10 *Animizm;* Doğanın bir bütün olarak ve her varlığın teker teker maddi varlığının ötesinde bir de ruha sahip olduğunu kabul eden görüş.

Levent Şahverdi Arşivi

köle askerler olarak ordusunda kullanmaya başlamıştı. Atlı savaşlardaki emsalsiz yetenekleri övgü alıyordu: "baskınlar, avcılık, binicilik, rakip kabile liderleriyle çatışmalar, ganimet alma ve diğer ülkeleri istila etme. Tüm emekleri bu faaliyetlere yönlendirilmiş ve tüm enerjilerini bu mesleklere adamışlardı.' Kıpçak çocuklar muhtemelen dört yaşından itibaren ok atmayı öğrenmeye başlıyorlardı. 'Böylece, Yunanlar felsefede ne ise bunlarda savaşçılıkta öyle oldular,"[11] deniyordu.

Bu ilk kuşak Sünni Müslümanlar hâlâ kabilevi alışkanlıklarını muhafaza ediyorlardı; fakat yeni dinlerine bir mühtedi coşkusu da getirdiler. Arap tarihçi İbn Haldun olaylara on dördüncü asırdan baktığında çökmekte olan İslam'ı canlandırmada Türk boylarının 'Hızır gibi yetiştikleri' düşüncesindeydi: 'Yerleşik insanlar,' diye yazmıştı, 'tembelliğe ve rahatlığa alışmış. Etraflarını çeviren surlar ve kendilerini koruyan kaleler içerisinde kendilerini tamamen güvende hissediyorlar. [Göçebelerin] ne kapıları ne de surları var. Eyerlerinin üzerinde sadece kısa süre kestiriyorlar. Cılız bir havlama sesine ya da gürültüye dikkat kesiliyorlar. Metanet karakter özellikleri, cesaret mizaçları olmuş.' İbn Haldun onları 'Tanrı'nın, İslam'ın tükenmekte olan nefesini canlandırmak ve Müslümanların birliğini yeniden sağlamak için' gönderdiği tam vaktinde gelen bir lütfu olarak görüyordu.[12]

Bir Kürt olan Selahaddin'in kumandasındaki ordular etnik olarak Türk'tü. Ortadoğu'nun istikrarsız hanedanları arasında uzun zamandan beri Arapçada 'Memlük (sahipliler)' olarak bilinen bu tür köle askerleri kullanma geleneği vardı. Rakip gruplarla herhangi bir kan bağı olmadığı için tüm sadakatleri efendilerine olurdu. Bir devlet adamının belirttiği gibi:

11 Robert Irwin, *The Middle East in the Middle Ages: The Early Mamluk Sultanate*, (London: 1986), s.6.

12 Ibn Khaldun, *The Muqaddimah*, vol. 2, trans. Franz Rosenthal, (London: 1958), ss.257-258.

Levent Şahverdi Arşivi

İtaatkâr bir köle
İyidir üç yüz oğuldan;
İkincisi babasının ölümünü arzular,
İlki efendisine daha uzun bir yaşam.[13]

İslam Dünyası'nın köle asker kavramı, Avrupa'daki kölelikten tamamen farklıydı. Memlükler bağlı serflerden ziyade elit paralı askerlere benziyordu. Emirlik rütbesine kadar yükselebiliyor, maaş alıyorlar ancak makamları miras kalamıyordu: çocukları sultanın birliğinde bir rütbeye varis olamıyordu. Karadeniz'in ötesindeki ovalardan her zaman yeni askerlere talep vardı.

Eyyubî prensi el-Melik es-Salih 1240'ta Mısır'da yönetimi devraldığında Kıpçak köle asker satın almaya ve bunları Mısır'a getirmeye başladı. Es-Salih yönetimi boyunca bu tür yaklaşık 1000 memlükten müteşekkil bir birlik kurdu. Bunların çoğu Nil üzerindeki bir adada konuşlandırıldı; Bahriye – nehir alayı – adını da buradan aldılar. Daha küçük bir diğer birlik – Camdariye – es-Salih'in kişisel koruması vazifesini yürütüyordu. Kışlalarda izole bir yaşam süren, göğüs göğüse çarpışma, binicilik ve okçuluk alanlarında yoğun bir eğitime tabi tutulan memlükler, çarpışmalarda oldukça işlerine yarayan güçlü bir topluluk ruhu geliştirdiler – ancak bu ruh efendilerine karşı giderek bir tehdit oluşturmalarının da önünü açtı.

1244'te Kudüs'ün kaybedilmesinin hemen ardından Avrupa'da yeni bir Haçlı seferi çağrısı yapıldı. Yanıt Fransa Kralı IX. Louis'den geldi. Louis, Kudüs'ün geri alınması için o güne dek yapılmış en planlı ve en finanse seferi organize etmeye koyuldu. Bu büyük amacın istenmeyen sonuçları olacaktı. Eyyubî hanedanının çöküşünü sağlayacak, ancak Bahriye Memlükleri kölelikten sultanlığa terfi edeceklerdi. Ve bu 1291'de Akka kapılarında son bulacak olaylar zincirini tetikleyecekti.

13 Peter Thorau, *The Lion of Egypt*, (London: 1992), s.17.

Levent Şahverdi Arşivi

İKİ

NİL'DE ÖLÜM

1249-1250

5 Haziran 1249 Cumartesi gününün şafağında bir Haçlı filosu, Nil'in doğu kolu ve Dimyat şehri civarından Mısır sahilinde karaya yanaşmaya hazırlanıyordu. Otuz yıl öncesinde Beşinci Haçlı Seferi orduları da aynı noktadan karaya çıkmıştı ve bu sefer harekâtı da bekleniyordu. Fransız şövalye Jean de Joinville, önündeki manzarayı dikkatle incelerken, "Sultanın tüm kuvvetlerinin kıyıda savaş düzeninde sıralandığını gördük," diye yazmıştı. "Seyri mükemmel bir manzaraydı, zira hanedan arması altın rengindeydi ve güneşin altında askerler ışıl ışıl parlıyorlardı. Sarazenlerin çaldığı savaş davulları ve borularının gürültüsü korkunçtu."[1] Güneşin ilk ışıklarıyla binlerce asker küçük teknelerle karaya çıktı.

Organize olmuş düşmanın konuşlandığı bir sahile çıkarma yapmak son derece tehlikeliydi, ancak Haçlıların disiplin seviyesi de o oranda yüksekti, ayrıca şövalyeler ve piyadeler arbaletlerin

1 Jean de Joinville, *Histoire de Saint Louis*, ed. and trans. M. Natalis de Wailly, (Paris: 1874), s.82.

IX. Louis'nin mührü

Levent Şahverdi Arşivi

koruma ateşiyle korunuyordu. Joinville karaya çıkar çıkmaz bir grup Müslüman süvariyle karşılaşmıştı. "Bizi gördükleri gibi atlarını mahmuzlayıp bize doğru ilerlemeye başladılar. Üzerimize geldiklerini görünce uçları onlara dönük olacak şekilde mızraklarımızı kuma sapladık. Mızraklarımızın karınlarını deşmeye hazır olduğunu gördükleri anda arkalarını dönüp kaçtılar."[2] Joinville solunda ise parlak hanedan arması boyalı kalkanlı, meltemde çırpınırcasına sallanan sancaklı, 300 adamın kürek çektiği muhteşem bir kadırga gördü:

> Gemi kıyıya yanaştıkça kürekçiler tüm güçleriyle küreklere asılıyordu, öyle ki kadırga adeta uçuyordu. Sancakların rüzgârda çatırdarcasına sesleri, Sarazen davullarının ve borularının kontun kadırgasına kadar ulaşan gümbürtüsü göklerden düşen yıldırımlar gibi ses çıkarıyordu. Kadırga kumlara saplanıp ilerleyebildiği kadar ileriye ulaşır ulaşmaz tepeden tırnağa silahlı ve fevkalade teçhizatlı kont ve şövalyeleri zıplayarak kadırgadan atladı ve hemen yanımızda saf oluşturdular.[3]

Fransa'nın büyük soylu ailelerinin bayrakları yapılacak saldırıya karşı askerlerin toplanma noktası olarak sahilin bir ucundan diğerine dek dikildi. Bu bayraklar arasında en dikkat çekeni, Fransa krallarının turuncu-kızıl renkte bayrağı ve *oriflamme* - Şehit Aziz Denis'in kanının renginde olduğu söylenen sancaktı. Seferin lideri, düzenleyicisi ve finansörü Kral IX. Louis, muhteşem gemisi *Montjoie*'den bayrağının sahile dikildiğini görünce kendini daha fazla tutamadı. Denize atladı; kalkanı omzuna asılı, miğferi başında, koltuk altlarına kadar gelen suyu yara yara kıyıya çıktı. İyiden iyiye kendini kaptırmış halde mızrağını kaldırdı, kalkanını koluna taktı ve düşman saflarına hücum etmeye hazırlandı. Durdurmak için diğerlerinin onu zapt etmesi gerekmişti.

2 Jean de Joinville, a.e, s.86.

3 Jean de Joinville, a.e, s.88.

Levent Şahverdi Arşivi

Louis'nin hazırlıkları en ince ayrıntısına kadar planlanmıştı. Haçlı seferine ilham veren de asker veren de Fransızlar olmuştu; ordu yaklaşık 25.000 – atlı şövalye ve çavuş, piyade ve arbalet okçusu - askerden oluşuyordu. Kralın üç kardeşi ve en seçkin Fransız şövalyeleri de ordudaydı, hazırlanması dört yıl sürmüştü. Bu tamamen profesyonel bir orduydu; Louis, kalkış limanı Aigues-Mortes'ye kendi çabalarıyla gelen gönüllüleri geri çevirmişti. 1244'te ölümün kıyısından döndüğünde ettiği yeminin körüklediği dindar Hristiyanlık idealleri ve adamlarına karşı katı bir görev duygusuyla hareket ediyordu. Buna karşın seferinin öncelikli hedefi Kudüs değil, Kahire'ydi.

I. Richard gibi kurnaz askeri liderler, Selahaddin'in Filistin ve Suriye'deki zaferlerinin, Mısır'ın zenginliklerine bağlı olduğunu idrak etmişlerdi. Richard, "Kudüs'ün anahtarı Kahire'de bulunacak,"[4] demişti. Bu düşünce yarım asır boyunca geçer akçeydi. 1204'te Konstantinapol'ün yağmalanmasıyla sonuçlanan Dördüncü Haçlı Seferi, aslında gizlice Nil Deltasına saldırma amacıyla planlanmıştı. Yaklaşık on yıl sonra Jacques de Vitry yeni bir Haçlı Seferi hazırlıkları için Akka'ya geldiğinde hedef gayet açıktı: "Bizler, toprağı bereketli ve doğunun en zengini olan, Sarazenlerin oradan aldıkları güç ve zenginlik sayesinde topraklarımızı ellerinde tuttukları Mısır'a ilerlemeyi planladık; zira o toprakları ele geçirdikten sonra tüm Kudüs Krallığını kolaylıkla tekrar geri alabiliriz."[5] Bu Beşinci Haçlı Seferi de rezalet derecesinde bir başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Kahire'nin 100 mil kuzeyindeki kıyı kenti Dimyat'ı ele geçirmek on sekiz ay sürmüştü. Haçlılar bir on sekiz ay daha şehirde amaçsızca vakit harcamışlar, bu esnada (Kudüs'ü vermeyi dahi teklif eden) Eyyubî Sultanı'nın barış önerisini iki kez reddetmiş ve ardından Nil'in karmaşık mevsimsel akışlarıyla nehre ait kanallar labirenti

4 Roger Crowley, *City of Fortune*, (London: 2012) s.37.

5 Asbridge, *The Crusades*, s. 552.

Levent Şahverdi Arşivi

arasında pusuya düşürülmüşlerdi. Ablukaya alınmış, kapana sıkışmış ve bel yüksekliğinde çamurlu sularla boğuşarak ilerlemek zorunda kalan ordu sersefil biçimde teslim olmuştu.

Louis'nin Haçlı Seferi de aynı stratejik hedefe sahip olsa da çok daha net bir amaca ve öncülü sayesinde Nil'in eşsiz hidrolojisiyle ilgili elde edilen tüm bilgilere de sahipti. Her şey çok ümit verici başlamıştı. Joinville'e göre Dimyat garnizonu Kahire'ye acil haber güvercini göndermişler ancak herhangi bir cevap alamamışlardı. Sultan es-Salih ölüyordu. "Sultanın öldüğünü sandılar ve Dimyat'ı terk ettiler,"[6] Hristiyan ordugâhında herkesin emin olduğu açıklama buydu. Seleflerinin dokuz ayını alan ve uzun, berbat bir kuşatmayla alınması mümkün olan şehre Louis'nin askerleri bir gün içerisinde girdiklerinde Emir Fahreddin'in garnizonuyla beraber şehri terk ettiğini gördüler. Paniğe kapılan halk da artlarından gitmişti. Tanrı'nın bir lütfu gibiydi – Louis'nin Haçlı Seferinin başarıya ulaşacağına dair Tanrı'dan bir işaret – ve bu kralın aşırı bir güven duygusuna kapılmasına neden oldu. Seferin planlamacıları hizip çekişmeleri yüzünden paramparça olmuş, artık yavaş yavaş dağılma döneminde olan Eyyubî rejiminin kırılganlığının farkındaydı. Bu, Mısır'a tercih edebileceği sadece birkaç çıkar yol bırakmıştı. Dimyat uzun ve kuşatmaya dayanabilecek erzakla ve askerle takviye edilmişti; bu yüzden şehrin teslim olması, Haçlılar adına başarının çantada keklik olduğunu teyit eder gibiydi. Müslüman vakayinamelerinde bu teslim hem "daha önce benzeri hiç yaşanmamış, korkunç bir felaket"[7] hem de emir ve bölüğü için de bir utanç olarak tarif ediliyordu. Ancak Haçlıların bilmediği, Fahreddin'in şehri terk etmiş olmasının tek nedeninin, sultanın ölümünden sonraki güç mücadelesinde iktidarı ele geçirme isteğinin olmasıydı.

6 Jean de Joinville, a.e, s.90.

7 *The Seventh Crusade, 1244–1254: Sources and Documents*, ed/trans. Peter Jackson, (Aldershot: 2007), s. 131.

Levent Şahverdi Arşivi

Haçlıların Dimyat'a ilerleyişi. Bu Ortaçağ elyazmasında görülen savunma aslında hiç yaşanmadı. Kent terk edilmişti.

Sonrasında yaşananlar, Jean de Joinville'in anılarında capcanlı biçimde anlatıldığı gibi Beşinci Haçlı Seferi'nin ağır ağır ilerleyen, ancak çok daha korkunç nakaratıydı. Louis askerlerinden sarsılmaz bir disiplin bekliyordu; ancak daha ilk çatışmalarda savaşma arzusu, şövalyelerin düzeni bozup düşmana tek başlarına hücum etmelerine ve hayatlarını kaybetmelerine neden oluyordu. Kendisinin sahilde karaya çıkışı çok ölçüsüz bir örnek oluşturmuştu ve şövalyelerin tek başına çarpışmanın ayrı bir yiğitlik olduğu ilkesi, sürekli tekrarlanan bir sorundu: soyluları pervasız cesaret eylemlerinden geri tutmanın ne kadar zor olduğu ortaya çıkmıştı.

Çok daha korkunç bir gerçekle de yüzleşmeye başlamışlardı. Dimyat'ın düşmesine rağmen Haçlı ordugâhı her gece Bedevi at

Levent Şahverdi Arşivi

hırsızları ve katillerin tecavüzüne uğruyordu. "Gelip Courtenay Lordu'nun nöbetçisini öldürdüler. Adamın başını kesip vücudunu masanın üstünde bıraktılar ve başını çalıp kaçtılar. Bunu yapma nedenleri, sultanın her Hristiyan başı için bir altın bezant vermesiydi."[8] Aynı sebepten ötürü Bedevilerin asılmış insanların ve gömülmüş cesetlerin de başlarını kestikleri söyleniyordu. Haçlılar çarçabuk Dimyat'ın dışındaki ordugâhın etrafına siper hendekleri kazıp günün her saati korumak zorunda kaldılar. Bir sonraki hamlelerini müzakere ettiler: 120 mil batıdaki stratejik İskenderiye Limanı'nı alarak mevkilerini güçlendirmek ya da Kahire'ye ilerlemek. Louis'nin kardeşi Artois Kontu, 'yılanı öldürmek isteyen biri önce başını ezmeli'[9] mantığını öne sürerek Kahire konusunda ısrarcıydı, ancak ordu Nil'in mevsimsel su baskınlarının geri çekilmesini beklemek zorunda kaldı. Bu nedenle Kasım ayına dek, sultanın ordusunun çekilmiş olduğu stratejik Mansure kentini ele geçirmek amacıyla Beşinci Haçlı Seferi'nin izlediği, nehir boyunca yukarı, güneye doğru güzergâhı izleyerek yola çıkamadılar. Dimyat'ı silah kullanmadan ele geçirmenin verdiği moralle bu kent de alınabilirse Mısır'ın çabucak yıkılacağına dair bir hissiyat hâkimdi.

Müslümanlar arasında bu ihtimal yüzünden genel bir alarm durumu yaşanıyordu: "Mansure'deki ordu sadece tek bir kademe daha geri püskürtülürse Mısır'ın tamamı en kısa sürede zapt edilecekti."[10] Kahire panik içindeydi. Mansure'deki askerler ölmekte olan sultanın da katılımıyla kararlı bir direniş için hazırlandı.

Güneye doğru 40 millik ilerleyiş müşterek bir operasyondu: ordu Nil'in doğu kıyısı boyunca ilerliyor, erzak ve iaşe taşıyan kadırgalar nehirden onlara eşlik ediyordu. Sefer için nehrin hidrolojisiyle ilgili gayet ayrıntılı bilgi toplanmıştı; yolun yarısında,

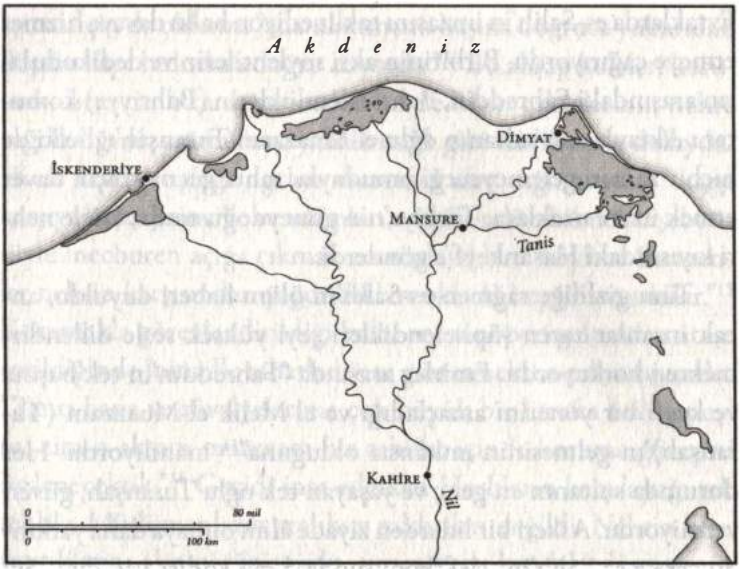
8 a.g.e., s.98.

9 Jean de Joinville, a.e, s. 100.

10 *The Seventh Crusade*, s. 131.

Levent Şahverdi Arşivi

Mısır ve Nil Deltası

karşı taraftan nehre eklenen durgun görünümlü suyolu, Mahallah Kanalı'nın önemini öğrenme konusunda feci bir başarısızlık göstermişlerdi. Önünü kapatmayı düşünmelerini gerektirmeyecek kadar önemsiz görünüyordu. Ancak bu kanal otuz yıl önceki seferde Haçlıların mağlup olmasında kilit bir rol oynamıştı ve şimdi de aynı rolü oynamak üzereydi. Louis'nin askerleri Mansure'ye yaklaşırken Hristiyanların Tanis dedikleri bir başka nehir kolunun önlerini kestiğini fark ettiler; düşman nehrin diğer tarafında ordugâh kurmuştu, ancak Haçlılar şimdi de Nil'le Tanis arasındaki çatalda sıkışıp kalmıştı.

20 Kasım'da Louis ilerleyişine devam ettiği sırada sultan öldü. Es-Salih, Fahreddin'in Dimyat'tan çekilmesinden şüphelenmiş ve kaçan garnizonun tamamını astırmıştı. Artık korkusunda haklı olduğu ortaya çıkıyordu. Fahreddin, sultanın ölümünü halktan gizlemişti; taht için güç mücadeleleri başlamıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Evraklarda es-Salih'in imzasını taklit ediyor, halkı davaya hizmet etmeye çağırıyordu. Birbirinin aksi söylentilerin ve dedikoduların arasındaki Fahreddin, Bahrî Memlüklerin (Bahriyye) komutanı Aktay'ı, son sultanın oğlu el-Muazzam Turanşah'ı, belki de hiçbir zaman gelemeyeceği umuduyla, tahta geçmesi için davet etmek üzere uzaklara, Türkiye'nin güneydoğusunda, Dicle nehri kıyısındaki Hasankeyf'e gönderdi.

Tüm gizliliğe rağmen es-Salih'in ölüm haberi duyuldu, ancak insanlar zaten şüphelendikleri şeyi yüksek sesle dillendirmekten korkuyordu. Emirler arasında "Fahreddin'in tek başına ve keyfi bir yönetim amaçladığı ve el-Melik el-Muazzam (Turanşah)'ın gelmesinin imkânsız olduğuna"[11] inanılıyordu. Her durumda sultanın en genç ve yaşayan tek oğlu Turanşah, güven vermiyordu. Askeri bir liderden ziyade âlim olmaya daha yatkındı; ayrıca es-Salih'in selefi konusunda derin endişe yaşadığı söyleniyordu: "ölüm vaktim geldiğinde Turanşah'ı Hasankeyf'ten çağırmayın ve ülkeyi ona emanet etmeyin, zira ondan iyi bir şey hâsıl olmayacağını biliyorum."[12]

*

Bu esnada Tanis Nehri Haçlılar için ciddi bir engel teşkil etmekteydi. Geçilmesi hayati derecede mühimdi, ancak debisi çok yüksekti ve görüldüğü kadarıyla yürüyerek geçilemeyecek kadar da derindi; ayrıca Eyyubî ordusu her türlü saldırıya direnmeye kararlıydı. Louis ve kumandanları bir geçit inşa etmeye karar verdiler; geçidin yapımında çalışan askerleri korumak için de iki "kedi" - hareketli ahşap kule – yapıldı ve Mısır ordugâhını ateş altına almak için de mancınıklar konuşlandırıldı. Müslüman taraf da bu kuleleri aynı şekilde mancınık ve Rum Ateşi bombardımanına tutuyordu. Müslümanlar, kedilerin sağladığı korumayı

11 a.e., s. 139.

12 a. y.

Levent Şahverdi Arşivi

aşmak için de oklarını "adamlarımızın başına doğruca yukarıdan düşsün diye bulutlara doğru atıyordu."[13] Bu ahşap kuleleri korumak, hem canlı canlı yanmak hem de Mısır askerlerinin nehre yağdırdığı ok yağmuruna yakalanmak gibi tehlikelerle doluydu. "Kedi kulesine doğru gelen muazzam alev yağmuruyla"[14] karşı karşıya kalan Joinville ve adamları, ateşi söndürebilmek teşebbüsüyle mecburen açığa çıkmak zorundaydılar, "böylece Sarazenler nehrin karşısından yağdırdıkları oklarla hepsini vurdular."[15] Korumakla görevlendirildiği kule, onun nöbeti gelmeden ateşe verildiğinde Joinville rahatladığını göstermekten çekinmiyordu. "Tanrı bana ve şövalyelerime çok büyük bir lütufta bulunmuştu, zira o akşam muazzam bir tehlike içinde koruma görevini üstlenecektik."[16] Geçidi inşa ederken Haçlıların karşılaştığı tek tehlike Müslümanların aralıksız saldırıları değildi. Nehrin hızı, yaptıklarını alıp götürüyordu, ayrıca karşı kıyıdaki düşman sürekli nehrin o kıyısını kazıyor, böylece kanal sürekli genişliyordu. Haçlılar ne kadar hızlı toprak ve taşla doldurursa doldursun hiçbir şey fark etmiyordu. Louis mecburen de olsa stratejinin işe yarmadığını kabullenmek zorunda kalmıştı. Moraller sıfıra inmişti. Şayet Tanis'i geçemezlerse sefer sona ermiş demekti. Bu esnada bir Bedevi, Haçlılara, layığınca mükâfat karşılığında nehri geçebilecekleri bir sığ geçit göstermeyi teklif etti. Hemen yeni plan uygulamaya konuldu: sığ geçitten karşıya geçmek, diğer kıyıda savaş düzeni almak ve düşman kampına saldırmak. Köprübaşı sadece atlılar tarafından tutulacaktı, zira ilk aşamada piyadelerin karşıya geçebilmesi çok daha zordu.

8 Şubat 1250'de, Büyük Perhiz'in Arefesinde "şafak yanaşırken kendimizi her şekilde hazırlamıştık," diye anlatıyordu Joinville. Geçit, Bedevinin vaat ettiğinden daha derindi. "Nehre

13 Jean de Joinville, s. 112.
14 a.e. s. 115.
15 a. y.
16 a. e. s. 116.

Levent Şahverdi Arşivi

girmeye hazır olduğumuzda atlarımız yüzmek zorunda kaldı... Ortaya kadar geldiğimiz anda tabanın atların toynaklarını basabileceği kadar yüksek olduğunu fark ettik." Atların bazılarının ayağı kaymış ve binicileri boğulmuştu. 300 Sarazen süvarisi tarafından izleniyorlardı "ve karşıya ulaştıkları anda Türkler kaçmıştı."[17] Plan, Tapınakçıların öncü kuvvet olarak güney kıyısına geçip güvenliği sağlaması ve bu esnada kralla birlikte asıl kuvvetlerin karşıya geçip tekrar savaş düzeni almasıydı.

İşte tam da bu noktada disiplini kaybettiler. Kralın kardeşi Robert d'Artois, Müslümanların kampına pervasızca saldırmaya karar verdi; Tapınakçıların komutanı Peder Giles onu kararından vazgeçirememişti. Robert ve adamları saldırıdan habersiz düşmanın üzerine yürüdüler.

> Orada kamp kurmuş, böyle bir saldırı beklemeyen Sarazen kuvvetlerine hücum ettiler. Bazıları hâlâ uykuda, bazıları yataklarında uzanıyordu. Önce devriyeye çıkmış Sarazenler mağlup edilip neredeyse hepsi kılıçtan geçirildi. Adamlarımız Türklerin çadırlarına saldırıp hepsini öldürdüler ve hiçbirini sağ koymadılar; kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı, büyük-küçük, zengin-fakir demeden kesip doğradılar ve tümünü öldürdüler... Hristiyanlık inancının düşmanı olmasalardı bu kadar çok dökülmüş kan, bu kadar çok cesedi görmek gerçekten üzücüydü.[18]

Sabahleyin abdestini aldığı sırada hazırlıksız yakalanan Emir Fahreddin de bu katliamda katledilenler arasındaydı. Mansure'deki büyük çarpışmanın haberi alelacele haber güvercinleriyle Kahire'ye ulaştırıldı. Herkes bu haberin ne kadar kritik olduğunun farkındaydı, "bu bilgi tüm Müslümanları alarma geçirdiği

17 Jean de Joinville, s. 118.

18 *Crusader Syria in the Thirteenth century: The Rothelin Continuum of the History of William of Tyre with Part of the Eracles of Acre Text*, ed. ve trc. Janet Shirley, (Aldershot: 1999), s. 95.

Levent Şahverdi Arşivi

gibi bizi de alarm durumuna geçirdi," diye yazıyordu bir kronik yazarı. "Herkes İslam'ın mahvolacağı endişesini taşıyordu."[19]

Öncü kuvvetler Müslüman kampının yok edilmesiyle durmuş olsaydı her şey yolunda olacaktı. Peder Giles, Robert'ı daha ileri gitmemesi için yine ikna etmeye çalıştıysa da bu çaba boşunaydı. Topyekûn bir zafer elde etmenin cazibesine kapılan – belki Dimyat'ın kolayca ele geçirilmesini hatırlayan – Robert, Tapınak Şövalyelerini korkaklıkla suçladı. "Lordum," diye karşılık verdi Peder Giles, "ne ben ne de diğer kardeşlerim korkuyoruz. Hiçbirimiz geride kalmayacağız, hepimiz sizinle birlikte at süreceğiz. Ancak şunu söylememe müsaade edin, hiçbirimizin geleceğini de düşünmüyoruz, ne sizin ne de bizlerin."[20] Kralın, kardeşinin şehre saldırmaktan alıkonulması konusundaki kesin emirleri bile bir işe yaramadı. Mansure'de onları bekleyen yaman Memlük Bahri birlikleriydi.

Tam da Tapınakçıların öngördüğü felaket yaşanmıştı. Kentin dar sokakları yüzünden işgalciler kısa sürede birbirlerinden ayrı düşmek zorunda kaldı. Kamplarında yaşanan katliamın acısını unutmayan Memlükler, "Haçlıları kesti, doğradı, bağlayıp sürükleyerek esir etti. Bazıları ölümden kaçmak için nehre doğru koştu, ancak Sarazenler hemen enselerindeydi, (Dan) baltaları, mızrak ve kılıçlarla onları yere seriyorlardı; nehre ulaşmayı başaran olursa da büyük, hızlı ve derin sulara kapılıp boğuluyordu."[21] Müslümanların bakış açısıyla tek bir saldırı bile Frankları "temellerinden sarsmış, tüm görkemlerini paramparça etmiş ve haçlarını tersine çevirmişti. Türklerin kılıçları ve mızrakları onlara hücum etmiş, ölümler ve yaralar bırakmış ve Mansure'nin dar sokaklarına onları dağıtmıştı."[22] Haber Kahire'ye ulaştığında Tanrı'nın yardımı karşısında muazzam bir sevinç yaşanıyordu.

19 *The Seventh Crusade*, s. 144.
20 *Crusader Syria*, s. 96.
21 a.e. s, 96.
22 *The Seventh Crusade*, s. 144.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu hadisenin, yaşanan felaketin büyüklüğünün çok ötesinde bir önemi vardı. Hristiyan Haçlılar, Türk Memlüklerin zorlu savaşçı kabiliyetlerini ilk kez tecrübe etmişlerdi. Arap kronikleri geriye bakınca "Türk aslanlarının çoktanrılı köpeklere karşı zafer kazandığı ilk savaşın"[23] dönüm noktası olduğunu kabul ediyordu. Bu karşılaşma, Haçlı Seferlerinin tüm geleceğini etkileyecek istenmeyen sonuçların ortaya çıkmasına neden olacaktı. Mansure'deki zafer, Eyyubî Mısır'ının hayatta kalmasını sağlamıştı, ancak daha geniş anlamda gerçek güç odağının ne/kim olduğunu netleştirmeye de başlamıştı. Kapana kısılmış Haçlıları kesip doğrayanlar arasında Rükneddin Baybars adında genç bir Memlük vardı.

*

Çarpışmanın kısa süreli sonuçları Louis için çok ciddi olmuştu. Giden altı yüz süvariden, geriye sağ dönebilen sadece birkaç kişiydi. Katliamda hem Robert hem de Giles ölmüştü. Haçlılar en kıymetli savaşçılarını kaybetmiş, düşmanı yüreklendirmişlerdi. Kralın askerleri kendilerini nehrin güney kıyısına ancak atmışlardı ki birden karşı taarruzların, hücum eden silahlı süvarilerin, havada ıslık çala çala süzülen ok ve arbalet yağmurunun muazzam baskısı altında kalmışlardı. Kronikler durumu şöyle anlatıyordu:

> Muazzam bir davul, boru sesi her yanı inletiyor, askerler bağırıyor, atlar kişniyordu. Kuvvetlerimizi dört bir yandan kuşatmışlardı, üzerlerine yağdırdıkları oklar kapkara bir bulutu andırıyordu; hiçbir yağmur ya da dolu bulutu böylesi bir karanlığa neden olamazdı... Kralın ve askerlerimizin yanında hiç arbaletçi yoktu; kralla birlikte karşıya geçmiş olan okçularımızın hepsi öncü birliklerin saldırısında öldürülmüştü; zira Sarazenler yakaladıkları her arbaletçiyi acımadan öldürüyorlardı. Kral ve askerlerimiz, atlarının yok edilmekte olduğunu görünce Türk oklarından kaçmak için toplu hücuma kalktılar.[24]

23 a.e. s, 145.

24 *Crusader Syria*, s. 97.

Levent Şahverdi Arşivi

Kendini birden çok şiddetli bir çarpışmanın ortasında bulan Joinville – belki de kendi cesaretini ya da kralın yiğitliğini övgüye kaçmadığından olsa gerek – tüm Haçlı Seferleri çarpışmaları içinde muhtemelen en yürekten görgü şahidi anlatımını sunmaktadır. "Atlı bir Müslüman mızrağını iki omzumun arasına indirip beni atımın boynuna yapıştırdı; öyle sert bastırıyordu ki kılıcımı kınından dahi çekemiyordum." Bir şekilde bu darbeden hayatta kalmayı başaran Joinville, yere savrulmuş bir başka şövalyenin hayatını kurtarmaya gitti. Dönerken tekrar mızraklı süvarilerin saldırısına uğradı. "Atım üzerindeki yükün ağırlığına dayanamayıp çökünce kafasının üzerinden ileriye doğru savruldum. Elimde kılıcım, boynumda kalkanımla olabildiğince çabuk ayağa kalktım." Doğrulmaya çalıştığım sırada ikinci bir süvari dalgası "üzerime çullanıp atlarını üstüme sürdü; fırlattığı kalkan boynumun kenarından uçup gitti." Sersemlemiş ve dengesini kaybetmişken diğer birkaç şövalye tarafından düşmana direnmek üzere bir ev enkazına yönlendirildi. "Orada da Türkler bize her yandan saldırıyordu; içlerinden bir grup ev enkazının içine girip mızraklarını yukarıdan bize doğru savurdular."[25] Adamlardan birinin yüzünden üç mızrak darbesi aldığını gördü, mızrak bir diğerinin omuzlarının arasına gelmişti; yara öyle büyüktü ki "fıçıdan su fışkırırcasına adamın vücudundan kan fışkırıyordu. Bu esnada Lordum Érard de Siverey yüzüne bir kılıç darbesi almıştı, öyle ki burnu dudaklarının üstünde sallanıyordu." Görünüşe göre adeta yok edilemez olan Joinville, alelacele Aziz James'e dua ederken hâlâ konuşabilen (ancak daha sonra ölecekti) Siverey sakinliğini koruyarak yakındaki diğer şövalyelerden yardım isteyebileceklerini önerdi, ancak aldığı cevap sadece, "Efendimiz, ne benim ne de neslimin bu yüzden kınanmayacağını düşünüyorsanız,"[26] oldu. Şövalyelerin onur

25 Jean de Joinville, ss. 120–2.

26 a.e. s, 124.

Levent Şahverdi Arşivi

prensibi ve ödleklikle suçlanma korkusu ölümün kıyısında bile devam ediyordu.

Louis tüm gün boyunca Tanis'in güney kıyısındaki yerini muhafaza etmeye ve adamlarının kaçmasını önlemeye uğraştı. Artois'nin Mansure'deki tuzağa çekilme aptallığına Müslümanların tanıklık etmeleri, Haçlıların inançlarını fazlasıyla kaybetmelerini körüklüyordu. Müslümanlar şimdi bağırışlar, haykırışlar ve "muazzam bir trompet, davul ve Sarazen borusu sesi"[27] arasında saflarını sıklaştırmış dalga dalga taarruza geçiyordu. Tanis'te köşeye sıkışan Joinville, durumun giderek kötüye gidişini izliyordu. "Nehir boyunca aşağı doğru ilerledikçe suyun üstünün mızraklarla, kalkanlarla, at leşleriyle, boğulmakta ve ölmekte olan askerlerle kaplı olduğunu gördük."[28] Altı Sarazen Louis'nin atını dizginlerinden yakalamıştı; ancak kral "tepelerine indirdiği muazzam kılıç darbeleriyle tek başına kendini kurtarmayı başardı."[29] Oklar vızıldayarak sel gibi yağıyor, arbaletlerle Rum Ateşi atılıyordu. Askerlerden biri "Rum Ateşi çömleklerinden birini yuvarlak kalkanıyla karşıladı, zira ateşin birazı bile adamın üstüne gelse onu yakıp küle çevirirdi." Kendi kalkanını düşüren Joinville, yerine geçici süreliğine bir Müslüman'ın pamuklu, kalın tuniğini aldı, "acayip işine yaradı, çünkü onda beş, atında on beş ok yarası vardı."[30] Louis hem adamlarını yüreklendirerek hem de büyük bir cesaretle savaşarak safları korumayı başardı. İkindi vakti olduğunda ön cephede yeni bir arbalet birliği oluşturuldu ve Müslümanlar geri çekildi. Günün sonunda savaş meydanlarının leşçileri ve gırtlak kesenleri Bedeviler ortaya çıkıp Müslüman kampını yağmaladı ve geride hiçbir şey bırakmadı.

27 a.e. s, 126.
28 a.e. s, 128.
29 a.e. s, 130.
30 a.e. s, 132.

Levent Şahverdi Arşivi

Haçlılar için bu çarpışma, kendi çapında bir zafer ve dayanıklılık zaferiydi, ancak bu sadece çok kısa bir nefeslenme anıydı. Müslümanlar Tanis'in güneyindeki Haçlı ordugâhını tamamen ortadan kaldıracaklarından emindi. Ertesi gün şafak sökmeden Joinville bir kez daha silah kuşanma çağrısıyla uyandı. Örgü zincir zırhını giyemeyecek kadar yaralı olan Joinville, kalın tuniği sırtına geçirdi ve savaşa hazırlandı. Louis'nin adamları sonraki günlerde de ardı arkası gelmeyen taarruzlara direndi. Müslümanların muhasara araçlarından ele geçirdikleri kerestelerle ordugâhlarının çevresini siper ve hendeklerle çevirmeyi başardılar; Tanis'in iki yakasındaki ordugâhları birbirine bağlamak için teknelerden bir köprü kuruldu, ancak ölü sayısı artmaya devam ediyordu.

*

Bu azimli direnişe rağmen durum umutsuzdu. Louis inatla tutunmaya devam ediyordu, Eyyubî sultanlığının dağılmanın eşiğinde olduğuna ve Tanrı'nın ona zafer lütfedeceğine olan körü körüne inancını hâlâ koruyordu. Ancak kanıtlar aksini göstermekteydi. Seferi kaybettiğini kabullenmeden Tanis'ten geri çekilme cesaretini gösteremiyordu, ancak kamptaki durum kötüleşmeye başlamıştı. İlk çarpışmadan dokuz gün sonra cesetler şişerek su üstüne vurup Louis'nin iki kampını birleştiren köprüyü tıkadılar. "Nehrin üstü bir kıyıdan ötekine kadar tamamen cesetlerle kaplanmıştı, öyle ki aralarından ancak çakıl taşı geçebilirdi."[31] Köprünün diğer tarafında işçiler sünnetli Müslüman cesetlerini suya atıyor, Hristiyanlarınkini uzun bir hendeğe gömüyorlardı. Paskalya Perhizi gelmişti, hayatta kalabilenler sadece nehirden tatlı su gelinciği balığı yiyordu ve "Tatlısu gelinciği pis boğazlı bir balık olduğu için o da ölülerimizi yiyordu."[32] Joinville, midesi kalkarak

31 a.e. s, 158.

32 a.e. s, 160.

Levent Şahverdi Arşivi

bunları anlatıyordu. Bunu, tüm orduyu adeta tiftik tiftik etmeye başlayan "kamp humması (çok büyük ihtimalle iskorbüt)"in yayılmasına bağlıyordu: "adamlarımızın diş etlerinde yaralar çıkıp şişmişti, öyle ki yediklerini çiğneyip yutabilmelerini sağlamak için berberler bu şişlikleri kesip atmak zorunda kaldılar." Berberler işe koyulduklarında tüm ordugâhı asker çığlıkları sarmıştı: "zira doğum yapan kadınlar gibi bağırıyorlardı."[33] Ayin sırasında Joinville'in rahibi olduğu yere yığıldı. Joinville onu kolundan yakalayıp kendine getirdi. Rahip güçlükle ayini bitirdi, ancak "bir daha hiç şarkı söylemedi."[34] Hayatta kalmak artık sadece Dimyat'tan nehir yoluyla gelen erzaka bağlıydı, ancak Haçlıların hali, çok daha kötü bir dramatik kırılmaya uğramak üzereydi.

25 Şubat'ta sultanın hayattaki tek oğlu, âlim, Turanşah, tahta geçmek üzere Hasankeyf'ten geldi. Şartları başından itibaren hep yanlış okudu. Sultanın değişmesi, çoğu zaman yönetimin de değişmesi demekti, ancak akıllı bir yönetici bu geçişi yavaş yavaş gerçekleştirirdi. Turanşah ise öyle yapmadı. Önde gelen emirleri ve komutanları kendinden uzaklaştırdı. Mansure'de savaşanları maddi olarak mükâfatlandırmaya muhtemelen gücü yetmedi, Memlük birliklerinin komutanı Aktay'la anlaşamadı; İskenderiye'nin vergi gelirlerinin ona verileceği vaat edilmişti. Ayrıca önemli kumandanları kendi adamlarıyla değiştirdi. Yeni emirler, sahadakiler tarafından bilinmiyordu ve destekten yoksundular. Turanşah'ın ahlaksızlıklarıyla ilgili korkunç dedikodular yayılmıştı; söylenilenlere göre, "sarhoş olduğunda mumları toplayıp kılıcıyla [mumları] kesip üst kısımlarını düşürürken 'Bahrîyye'ye de bunu yapmalıyım' diyor ve babasının memlüklerinin isimlerini söylüyordu. Soysuzlar taltif ediliyor, ehil olanlar uzaklaştırılıyordu. Babasının Memlük komutanlarına hor davranıyordu."[35]

33 a.e. s, 166.

34 a.e. s, 164.

35 *The Seventh Crusade,* s. 161.

Levent Şahverdi Arşivi

Turanşah, Eyyubî hanedanının artık, kendi Türk kölelerinin kanadıyla uçtuğunu anlayamamıştı.

Tüm bu alt etmenlere karşın Müslümanların direnişi yeni bir ivme kazandı ve Mahallah Kanalı'nın, Haçlıların Nil'e açıldıklarında farkına varamadıkları önemi, daha net anlaşılır oldu. Haçlıların Mansure'deki kamplarında ve kıyıya yakın Dimyat'ta gemileri vardı, fakat Turanşah artık bu ikisi arasındaki bağlantıyı kesmişti. Elli kadırgayı develerin yardımıyla karadan taşıtmış ve Mahallah Kanalı'nın yukarı havzasında suya indirmişti; kanalın suları durgun olsa da yukarı kesimden Nil'e, Haçlı ordugâhının üst tarafına, indirmeye yetecek kadar su vardı. Hristiyanların erzak gemileri Dimyat'tan indikleri sırada pusuya düşürüldü; erzak ele geçirildi, mürettebat ise ya esir edildi ya da öldürüldü. Müslümanlar otuz yıl önce, Beşinci Haçlı Seferi sırasında da benzeri bir tuzak kurmuşlardı, ama yine de bu hamle Louis ve askerleri için tam bir sürpriz olmuştu. Hatta küçük bir Haçlı gemisi ablukayı aşıp Louis'nin kampına gelmeyi başarana dek hiçbir şeyden haberleri bile yoktu. Joinville durumu, "Türkler bizi açlığa mahkûm etmeyi kafalarına koymuşlardı, çoğu kişi hayretler içindeydi,"[36] diye kaydetmişti. Durum vahimdi, yiyecek fiyatları olağanüstü yükselmişti. Çaresizlik tüm ordugâhı sarmıştı. Hastalananların sayısı katlanmıştı. Herkes ölümü bekliyordu.

O andan itibaren Louis'nin seferinin makûs sonu belli olsa da o hâlâ tereddüt içindeydi; çok geç olana dek Haçlı rüyasından vazgeçemiyordu. Makul ateşkes girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. 5 Nisan 1250'de kral nihayet yenilgiyi kabullenip Dimyat'a çekilme emrini verdi. Louis, hasta ve yaralıların teknelere bindirilmesi, kendisinin son ana kadar bekleyip Dimyat'a 40 millik yolu karadan gitme konusunda ısrarcıydı. Ne var ki o zamana dek dizanteriye yakalandı, fakat yine de kendine bir gemi ayrılmasını reddetti. Güney kıyısından gizlice geri çekilme

36 *Jean de Joinville*, s. 160.

Levent Şahverdi Arşivi

planını da ellerine yüzlerine bulaştırmışlardı. Köprüde, halatları kesme emri verilen asker paniğe kapılıp emri yerine getiremeyince Müslüman askerler yetiştiler. Düzenli geri çekilme tam bir kâbusa dönmüştü. "Ağzındaki ve bacaklarındaki kamp humması yüzünden"[37] yürüyemeyecek kadar güçsüz olan yaralı Joinville de gemidekiler arasındaydı. Karanlık çöktüğünde ateşlerin ışığında, gemiye alınma umuduyla sendeleyerek ya da emekleyerek suyun kenarına kadar gelen hastaları Müslümanların öldürüşünü görebiliyordu. Müslümanların karayoluyla gidenlerin peşinden gidip öldürmesiyle hezimet gerçekleşmişti. Joinville'in içinde bulunduğu gemi pruva rüzgârı yüzünden yavaşlayınca durgun sularda kayboldu, sonrasında kıyıdan atılan Rum Ateşinin ve arbalet yağmurunun hedefi oldu. Gemi konvoyunun önü, sultanın gemileri tarafından kesilmişti. Joinville, öndeki diğer gemilerdeki askerlerin öldürüldüğünü ve suya atıldıklarını görebiliyordu. Kanalın ortasına demirlemiş kaçınılmaz kaderlerini bekledikleri sırada Joinville mücevherlerini ve kutsal emanetlerini nehre fırlattı. Kadırganın biri onlara doğru yaklaşırken bir denizci Joinville'e gelip "senin kralın kuzeni olduğunu söylememe izin vermezsen siz askerlerin hepsini ve biz denizcileri öldürürler,"[38] diye yalvardı. Joinville denileni kabul etti. Müslümanlar gemiye girdiğinde Joinville gırtlağında bir bıçakla kendini yerde buldu; sonunu beklerken bir adam, "Kralın kuzeni o!"[39] diye bağırdı. Birden fidye için değerli bir esir haline gelmişti. Ancak diğerleri o kadar şanslı değildi. Joinville'in bakışları arasında rahibi öldürülüp nehre atıldı, çoktan bayılmış kâtibinin başına ise taş bir çanakla vuruyorlardı. "Hastalığın onları aciz bırakmasından dolayı o adamların hiçbir değerinin olmadığını bana söylediler."[40]

37 a.e., s.164.
38 a.e., s.174.
39 a.e., s.176.
40 a.e., s.176.

Levent Şahverdi Arşivi

Louis'nin esir alınışı ise aşağılayıcıydı. Dizanterisi o kadar ilerlemişti ki maiyetindekiler kralın pantolonunun oturak kısmını kesip çıkarmak zorunda kalmışlardı. Bir köy evinde yarı ölü vaziyette yakalanmıştı. Her şey bitmişti. Tam bir hezimetti: "Burada *Oriflamme* paramparça ediliyor, *bauséant* [Tapınakçıların siyah-beyaz sancağı] ayaklar altında çiğneniyordu, böylesi bir manzara daha önce hiç yaşanmamıştı. Ötede ise, eskiden beri kâfirler için korku nesnesi olan ileri gelenlerin sancakları atların ve insanların kanıyla lekelenmişti. Bu sancaklar en iğrenç biçimde yırtılıyor, aşağılanarak muamele görüyordu." [41]

Müslümanların tarafında ise tam bir sevinç havası hâkimdi: "Tanrı Mısır'ı onlardan temizledi."[42] Bir kroniğe göre, "esirler sayıldı ve sayılarının 20.000'den fazla olduğu görüldü; boğulanların ve öldürülenlerin sayısı ise 7000'den fazlaydı. Ben ölüleri gördüm, toprağın üstünü kaplıyorlardı... Bu, Müslümanların hiç görmediği ya da benzerini işitmediği türden bir gündü."[43] Dimyat teslim olmuştu. Kamplarda toplanan esirlerden değersiz olanlar öldürülüyordu; bunların sayısı bazen günde 300'e kadar çıkıyordu. Kalanlar fidye için tutuldu. Joinville, baltanın önünde diz çöktürülerek sahte infazlarla eğlenilse de hayatta kaldı. Louise 12.000 askerin fidyesi için muazzam miktarda bir para - 800.000 altın bezant – ödemeyi kabul etti. Ödemenin yarısını peşin verdi, kalanını toparlayabilmek ve böylece hâlâ esir tutulan ordusunu serbest bıraktırabilmek için Joinville'le birlikte Akka'ya doğru yelken açtı.

Louis, 7 Mayıs 1250'de Akka'ya doğru yola çıkmıştı; ancak ayrılmadan beş gün önce İslam Dünyasındaki güç dengesinde – Haçlıların istemeyerek de olsa neden oldukları – muazzam bir değişime tanıklık etmişti. Turanşah ister terfi ettirmemesinden

41 *The Seventh Crusade*, s. 102.

42 a.e., s.144.

43 a.e., s.160.

Levent Şahverdi Arşivi

isterse savaş ganimetlerini dağıtmayı kabul etmemesinden, Memlük birliğini kendinden uzaklaştırmıştı. 2 Mayıs'ta Memlüklerin komutanı Aktay sultana saldırıp feci şekilde yaraladı. Yaralı sultan İskenderiye gelirlerini ona vereceğine dair söz verdi, ancak artık çok geçti. Sultan gerçekleşmekte olan iktidar kaymasını fark edememişti. Canını Rükneddin Baybars'ın aldığı söyleniyordu. Aktay, Turanşah'ın kalbini kesip çıkardı ve kanlı elleriyle bitkin vaziyetteki Louis'ye götürdü. Dehşet verici armağanını ona doğru uzatıp, "Hayatta olsaydı seni öldürecek düşmanını katleden bana ne vereceksin?"[44] Dehşete kapılan kral tek kelime etmedi.

*

Louis'nin feci hezimetinin haberi Avrupa'yı derinden sarstı. Papa, Louis'nin annesi Kraliçe Blanche'a, *"ıstırapla yazılmış keder sözcükleri"*[45] yazdı. Derinden bir vicdan muhasebesi yapılıyordu. Bu nasıl olmuştu? Louis'nin gayet dindar ve gayet hazırlıklı teşebbüsü nasıl mahvedilmişti? Mansure'deki kayıplar için yapılan bir ayinde şöyle deniyordu: "Rabbin, Hristiyanların başına böylesi hazin bir olayın gelmesine neden izin verdiğini düşünmeliyiz. Öyleyse satın alınmış kölelerin kokuşmuşlukla dolu Şeytan'ın kölelerinin böylesi asil insanları, Tanrı'nın böylesi kudretli dostlarını, tüm Hristiyan milletlerinin en güçlülerini öldürmesine Tanrı nasıl müsamaha etti?"[46] Bu hezimette Memlüklerin rolü ve sosyal statüleri özellikle rahatsız ediciydi. Bu soruların cevabı her şeyden önce günah, sonra iffet dersi ve son olarak da Tanrı'nın adaletini ve sevgisini esrarengiz biçimde diğer gösterme şekilleriydi.

44 *Jean de Joinville*, s. 192.
45 *The Seventh Crusade*, s. 167.
46 a.e., s.170.

Levent Şahverdi Arşivi

Turanşah'ı öldüren darbeyi gerçekten Baybars'ın indirip indirmediği yoksa bunun geçmişe dönük bir kahraman yaratma çabası ürünü mü olduğu bilinmiyor. Ancak cevap her ne olursa olsun Turanşah'ın Memlüklerin eliyle öldürülmesi, Ortadoğu'nun tamamen yeniden şekillenmesinde çok etkili oldu. Bu olay, bölünmüş ve zayıflamış Eyyubî sultanlığının ölüm vaktinin geldiğinin işaretini veriyordu; sultanlığın yerini, Hristiyanlıkla savaşa acımasız bir askeri kabiliyet getirecek Memlük hanedanı alacaktı. Kudüs'ün anahtarları Mısır'da kalmıştı ve çok yakında hırslı Baybars'ın eline geçecekti.

Levent Şahverdi Arşivi

ÜÇ

MEMLÜKLERLE MOĞOLLAR ARASINDA

1250-1260

Turanşah'ın kanlı kalbinin Louis'nin ayaklarına, cesedinin de Nil Nehri'ne atılmasıyla Eyyubî hanedanı son nefesini veriyordu. Mansure'de Hristiyanları katleden ve Mısır'ı kurtaran Turanşah'ın babası, el-Melik es-Salih'in kurduğu Memlük birlikleriydi. 1250'lerde Eyyubî tahtının arkasındaki güç bu profesyonel askeri birlikti ve nihayet tahtı ele geçirmişlerdi. Bu, on yıl süren, kukla hükümdarlarla farklı Memlük fraksiyonları arasındaki rekabeti içine alan gelgitli bir süreçti. İlk asker köleler, aralarında Türklerin varlığını görmekten çekinen Kahire'de huzursuzluklara neden olmuştu. Bahrî alayının komutanı Aktay, rakibi Kutuz tarafından öldürüldü ve Baybars'ın giderek etkin hale geldiği Bahrîyye, 1254'te Mısır'dan çıkarıldı. Baybars, sonraki yıllar boyunca Suriye'deki farklı Eyyubî prenslikleri adına savaş ve liderlik becerilerini mükemmelleştirdi. Bu sırada Kutuz, Mısır'da tahtta hakkı olanları kendi çıkarlarına göre kullandıktan sonra 1259'da kendini sultan ilan etti.

Memlük ve Moğol süvarilerinin savaşı

Levent Şahverdi Arşivi

Louis, kendine büyük itibar kazandıracak şekilde, başarısız seferinin sonuçlarından kaçınmadı. Aksine Fransa'ya dönmek yerine dört yıl daha Kutsal Topraklarda kalarak Mısır fiyaskosunda esir olanları fidyesini vererek kurtardı ve kendi hazinesinden epey masraf yaparak geride kalan, Akka, Kayserya, Yafa ve Sayda'daki Haçlı kentlerinin istihkâmlarını güçlendirdi. Akka'da küçük, ancak çok kıymetli profesyonel bir kuvvet olarak kalıcı bir Fransız alayı kurdu ve Müslümanlara karşı potansiyel müttefikler aramaya başladı.

Uzun zamandan beri Hristiyan Batı'da Moğolların ilerleyiş haberleri – krallarının Hristiyan olabileceği, hatta olduğu, umuduyla birlikte – yankılanıyordu. Ancak gerçek tam tersi çıkmıştı. 1240'lara gelindiğinde Doğu Avrupa, Moğol akınlarıyla altüst olmuştu. 1249'da Louis, Kıbrıs'ta kendi seferinin hazırlıklarını yaptığı sırada İran'daki Moğollardan bir elçi heyeti gelmişti. Buna karşılık olarak Moğolları Hristiyan inancına girmeye teşvik etmek ve "Tatarlara [Moğollara] neye inanmaları gerektiğini gösterip öğretmek üzere"[1] iki Dominikan rahibini (biri ilgili dilleri konuşabilen André de Longjumeau'ydu) görevlendirdi. Misyonerler, İsa'nın hayatından sahneler işlenmiş portatif bir çadırdan şapelin yanı sıra şamdanlar, kitaplar ve kendilerine bir ayin yemeği gerçekleştirmeleri için gereken her şeyi de yanlarına alarak göçebe insanları olası mühtedilere dönüştürme konusunda gayet yaratıcı bir feraset gösterdiler. Yolculuk iki yıl sürdü, nihayetinde ikili Orta Asya'nın göbeğinden Moğol sarayına kadar gitti. Longjumeau geri döndüğünde Louis'yi, Nil'deki hezimetinin ardından Kayserya'da istihkâmların kuvvetlendirilme çalışmalarını yönetirken buldu. Longjumeau'nun bir şekilde üzerinde değişiklikler yapılmış raporu, en ufak iyimserlik ihtimallerini bile sert biçimde düzeltiyordu. Rahipler muazzam bir yıkıma tanık olmuşlardı: harap olmuş şehirler, devasa insan kemiği yığınları.

1 *Jean de Joinville*, s. 178.

Levent Şahverdi Arşivi

Moğol hanlarının tüm düşmanlarını kılıçtan geçirdiği uyarısıyla geri gelmişlerdi: "Bizimle barış yapmadıkça huzur bulamayacağınız konusunda sizi uyarıyoruz. Bu yüzden size tavsiyemiz, sizi dost olarak görmeye devam etmemiz için bize her yıl yeterince altın ve gümüş göndermeniz. Şayet bunu yapmazsanız daha önce bahsettiğimiz ve diğerlerine yaptığımız gibi sizi de halkınızı da yok edeceğiz."[2] İtaat et ya da öl: bu, yakında tüm Ortadoğu'nun yüzleşeceği bir seçimdi. Louis cevap vermedi.

1253'te Moğol İmparatorluğunun Büyük Hanı ve Cengiz'in torunu Mengü Han'ın kardeşi Hülâgü Han'a, ordusuyla batıya, "Mısır sınırına kadar uzağa"[3] ilerleme emri verildi. Hedef, Moğolların dünya hâkimiyetinin bir adımı olarak İslam'ı ezmekti. 1256 yılı geldiğinde Hülâgü İran'daydı.

Moğollar iki yıl sonra İslam Dünyasına, yankıları asırlar boyunca devam edecek, mahvedici bir darbe indirdi. 1258'de Hülâgü, ilim ve kültür kaynağı, İslam Dünyasının entelektüellik merkezi, yarım bin yıl boyunca Abbasi hilafetinin payitahtı olan Bağdat'ı kuşattı. Çinli kuşatma mühendislerinin de yardımıyla Bağdat surları Şubat başında aşıldı. Teslim olmak hiçbir şeyi değiştirmemişti. Şehir tamamen yerle bir edildi; camiler, saraylar, kütüphaneler ve hastaneler yıkıldı. Ölü sayısına dair tahminler 90.000 ila 800.000 arasında değişiyordu. Dicle Nehri, içine atılan binlerce kitabın mürekkebinden siyah aktı; kitapların ciltleri koparılıp sandalet yapıldı. Son Abbasi halifesi bir battaniyeye sarıldı, üzerinde Moğol atlıları tepindi. Bağdat'ın yağmalanması, İslamiyet'i kökünden sarstı.

1259 Eylül'ünde Hülâgü, duba köprüler üzerinden muazzam bir orduyla Fırat'ı geçti; askerlerin sayısı belki 120.000'di. Gözünü Suriye'ye dikmişti. Outremer'in Hristiyan krallıkları ikilem içindeydi. Türkiye'nin güneybatısındaki Kilikya Ermeni

2 a.e., s. 267.

3 David Tschanz, 'History's Hinge: 'Ain Jalut', *Saudi Aramco World*, July/August 2007, s. 24.

Levent Şahverdi Arşivi

Prensliğinin Hristiyan kralı I. Hethum, Moğollara tâbi olmayı kabul etmişti; Hülâgü'nün generali Ketboğa'nın Nesturîler sayesinde Hristiyanlığa geçtiği biliniyordu ve Hethum gayet safça Moğolların Kudüs'ü, Hristiyanlar adına ele geçirmek istediğine inanıyordu. Bu nedenle diğer Hristiyan liderleri de Moğollara katılmaya ikna etmeye uğraştı; ancak sadece kayınpederi, küçük Antakya Prinkepsliği hükümdarı ve Trablus Kontu karşılık verdi. Halep düşüp Müslümanlar kılıçtan geçirildiğinde Ermeni Hristiyanlar şehrin büyük camisini ateşe verip yerle bir ettiler. Şam başına gelecekleri tahmin ederek 1260 yılının Mart ayında şehir kapılarını Moğollara açtı. Şehirdeki Doğu Hristiyanları, Müslüman komşularının yenilgisini ölçüyü aşarak sevinçle kutlayarak Ramazan ayında şarap içtiler ve kiliselerinin çanlarını çaldılar – bu aşağılama unutulmayacaktı. Birçok Eyyubî prensinin teslim olmasıyla kısa sürede Suriye'nin neredeyse tamamı Moğolların eline geçmiş ve Moğollar Mısır'ın güney sınırlarına baskın düzenlemeye başlamıştı. İslam Dünyası yok olmak üzereydi.

*

Akka bu sırada tam bir kargaşa halindeydi. Şehir, 1250'lerin sonlarında Cenova ve Venedik arasında artan ticari rekabetin merkez üssü haline gelmişti; bu rekabet silahlı mücadeleye dönüşüp Aziz Sabas Savaşı olarak bilinen çatışmaya neden olmuştu. Görünüşte iki İtalyan yerel idaresinin sınırında kalan bu azizin manastırının sahipliği için yapılan bu savaş, aslında Akdeniz ve Karadeniz'i kapsayan çok daha geniş bir ticaret üstünlüğü mücadelesinin yansımasıydı. Mücadele hemen hemen şehirdeki tüm grupları, hatta komşu Haçlı devletlerini de içine aldı. Hospitaller Tarikatı Cenevizlerin, Tapınakçılar ve Töton Şövalyeleri Venediklilerin yanında yer almış, Pisalılar önce Cenevizlerin, sonra taraf değiştirip Venediklerin safına katılmış, Outremer'in güçlü baronları da benzeri şekilde saflarda yerlerini almışlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir yıl süren mücadelede yakın ölçekte deniz çarpışmaları, ablukalar ve kuşatma savaşları yaşandı. Akka içinde iki taraf birbirini yakın mesafeden mancınık bombardımanına tutmuş, komşularının yerleşim yerlerini saran müstahkem surların üzerinden kayalar fırlatmıştı. Kroniklerin kaydettiğine göre 1258 süresince,

> Tüm yıl boyunca, her biri Akka şehrine, evlerin, burçların, kulelerin üzerine taş atan ve isabet ettikleri her binayı yıkıp yerle bir eden en az altmış araç vardı. Bu, Akka içindeki dini binalar haricinde neredeyse tüm kulelerin ve sağlam evlerin yıkıldığı anlamına geliyordu. Bu savaşta bir taraftan yahut diğerinden yirmi bin adam öldü. Akka şehri bu savaşta öyle yerle yeksan edildi ki sanki Hristiyanlarla Sarazenler arasında bir savaşta tahrip edilmiş gibiydi.[4]

Ölü sayısı büyük ihtimalle abartılıdır, fakat mücadelenin şehrin büyük bölümünü tahrip ettiği kesindir. Evler, depolar, gemiler, savunma kuleleri harap olduktan sonra Cenevizler sonunda şehirden çıkarıldı ve mahalleleri yerle bir edildi. Kıyı boyunca ilerleyerek Sur şehrine taşındılar. Akka'ya geniş çaplı bir yeniden yapılanma gerekiyordu; ticaret sekteye uğramış, hizipsel ayrılıklar derinleşmiş ve insan gücü azalmıştı.

Bu sırada Kudüs Krallığı da Moğol ilerleyişinin baskısını hissetmeye başlamıştı. Hülâgü'nün gerçek niyeti, 1257'de kumandanlarından birine verdiği buyrukta açıktı: "uzaktaki deniz kıyılarına kadar ilerleyip o ülkeleri Fransa'nın ve İngiltere'nin çocuklarının ellerinden al."[5] Akka, Hetum'un Moğolların davasına katılma ısrarına direnmişti. Aynı yıl şehir, patavatsız bir taleple karşılaştı. Askeri tarikatlar tarafından ifade edildiği şekliyle niyetlerinde kararlılardı: "Bırakın bu Tatarlar – Tartarus'un iblisleri – gelsin; İsa'nın hizmetkârlarını ordugâh kurmuş, savaşa

4 *Crusader Syria*, s. 117.

5 Peter Jackson, 'The Crisis in the Holy Land in 1260', *English Historical Review*, vol. 95, no. 376, (1980) s. 495.

Levent Şahverdi Arşivi

hazır bulacaklar."[6] 1260 Şubat'ında Hülâgü'nün generali Ketboğa, müzakereye yer bırakmayarak şehir surlarının yıkılmasını emretti. Akka'nın yönetici konseyi bu emri dikkate almayıp tahkimatları güçlendirdi; hatta uygun yapı malzemesi bulabilmek için mezar taşlarını bile söktü. Gönüllü olarak itaat etmenin ya da ittifak kurmanın olumlu sonuç vereceğine dair hiçbir neden yoktu. Hem Ermenistan hem de Antakya vassal devlet durumuna düşürülmüşlerdi. Sayda Lordu, şiddetli bir baskın düzenlemiş, Moğollar misilleme yapıp şehri yağmalamışlar sonra da yerle bir etmişlerdi. Moğolların diğer kavimleri küçük gördüğü tartışılmaz bir gerçekti. Avrupa'ya yardım çağrıları yapıldı; ancak bunun nedeni sadece Moğol korkusu değil, aynı zamanda Müslümanların gücünün tükenmekte olması ve Moğolların giderek Mısır'a odaklanması sayesinde genişlemek için bir fırsat olabileceğiydi. İddiaları şöyleydi:

> Hristiyanlar süratle ve yiğitçe bize yardım etmeye hazır olurlarsa, Tanrı'nın yardımıyla, Kudüs'ün ve tüm Kudüs Krallığının kolaylıkla elde edilebileceğine yürekten inanıyoruz. Sarazenler ekseriyetle artık yoklar. Tatarlara gelince, Latinler tarafından bir direnişle karşılarında korkacakları ne kadar çok düşmanla bulurlarsa kan damlayan kılıçlarını kınlarına o kadar erken sokacaklarına inanıyoruz.[7]

Ancak bunun sonucunda herhangi bir Haçlı Seferi düzenlenmedi. Akka şüpheci ve temkinli bir oyun oynamaktaydı.

Moğol darbesi indiğinde Haçlı devletleri sadece izleyiciydi. 1260 yılı başında Moğol elçileri tanıdık bir mesajla Kahire'ye geldi:

> Şark'ın ve Garb'ın krallarının Kralı, Ulu Han'dan, kılıçlarımızdan kaçan Memlük Kutuz'a.

6 Matthew Paris, *Matthew Paris's English History: From the Year 1235 to 1273*, trans. J.A. Giles, (London: 1852–54) 3:251.

7 Jackson, *The Crisis*, s. 505.

Levent Şahverdi Arşivi

> Diğer ülkelere neler olduğunu aklına getir ve bize itaat et. Koca bir imparatorluğu nasıl fethettiğimizi ve onu kokuşturan fesattan yeryüzünü nasıl arındırdığımızı duymuşsundur. Uçsuz bucaksız yerler fethedip tüm halklarını katlettik. Ordularımızın dehşetinden kaçamazsın. Nereye kaçabilirsin ki? Bizden kaçmak için hangi yolu kullanacaksın ki? Atlarımız süratli, oklarımız keskin, kılıçlarımız yıldırım gibidir; yüreklerimiz taş kadar sert, askerlerimiz kum kadar çoktur. Ne kaleler bizi engelleyebilir ne de silahlar bizi durdurabilir. Bize karşı Tanrı'ya dualarınızın faydası olmaz. Ne gözyaşları ne ağıtlar bizi etkiler. Sadece korumamızı dileyenler güvende olurlar.
> Savaş ateşi yakılmadan önce cevabını tez ver. Direnirsen en korkunç felaketlere maruz kalırsın. Camilerini paramparça edecek ve Tanrı'nın acziyetini ortaya çıkaracağız, sonra da çocuklarınızla yaşlılarınızı birlikte öldüreceğiz.
> Şu anda üzerine yürümek zorunda kaldığımız yegâne düşman sensin.[8]

Kutuz tahta geçeli henüz üç ay olmuştu. İktidarı çok kırılgandı, ancak yanıtı netti. Moğol elçilerini ikiye böldü ve başlarını şehir kapılarına astırdı. Kuşatılmayı beklemek yerine de meydan savaşı hazırlıklarına başladı. Bağdat tecrübesi daha hafızalardaydı. Kutuz'un toplayabileceği azami asker sayısı bile en iyi ihtimalle Moğolların onda biri kadar olabilecekti; ne var ki talih ondan yanaydı. Önceki yıl Moğolların Büyük Hakanı Mengü'nün ölümü, Moğol İmparatorluğunun yapısal sıkıntılarından birini açığa çıkardı. Her taht mücadelesi, kaçınılmaz biçimde önde gelen tüm hanların Orta Asya'ya dönmesini gerektiriyordu. Haber Suriye'deki Hülâgü'ye ulaştığında askerlerinin büyük bir bölümünü – belki 100.000 kadarını – alıp, geride General Ketboğa kumandasında yaklaşık 11.000 kişilik bir kuvvet bırakarak geri çekilme hazırlıklarına koyuldu. Hülâgü, IX. Louis'ye gönderdiği bir mektupta bizzat, ordusunun büyük bölümünü on binlerce

8 Tschanz, *History's Hinge*, s. 24.

Levent Şahverdi Arşivi

atla birlikte geri çekmesinin lojistik bir gereklilik olduğunu iddia ediyordu. Kuzey Suriye'nin yemleri tükenmişti, ayrıca yazları daha ılıman topraklara gitmek Moğolların geleneğiydi. Moğolların Fırat'ın karşısına geçtikleri anda operasyonel sınırlarında sefer yürüttükleri ihtimali, Memlüklerin daha sonradan faydalanabileceği bir zaaftı.

Moğolların Suriye içlerine kadar ilerleyişi, çok sayıda Müslüman mülteciyi ve Eyyubî askerini yerinden etmişti; şimdi bu askerler Kutuz'un sancağı altında toplanıyor ve on yıldan beri Suriye'nin parçalanması esnasında çeşitli kesimler için ya da bunlara karşı mücadeleler – ki bu teşebbüsler arasında doğrudan Mısır'a karşı yapılan baskınlar ve işgal girişimleri de vardı - sayesinde savaş konusunda uzmanlaşmış Baybars'a ve Bahrî alayına katılıyorlardı. Bahriyye askerleri ve Kutuz arasında, komutanları Aktay'ın öldürülmesi yüzünden uzun süreden beri devam eden bir husumet vardı, ancak bir süreliğine farklılıklar bir kenara bırakıldı. Moğol tehdidi, rakipler arasında koalisyon oluşmasını sağlamıştı. Baybars, Kutuz'dan güvenli geçiş teminatı aldıktan sonra yaklaşan fırtınayla yüzleşmek üzere Memlüklerini Kahire'ye götürdü. Askerlerinin de kurulan ittifaka dâhil oluşu gayet hoş karşılanmıştı.

12 Temmuz 1260'da Mısır ordusu yaklaşık 12.000 kişilik – muhtemelen Ketboğa'nınkinden biraz daha kalabalık - bir orduyla yola çıktı. Mısırlılar, küçük bir Memlük alayı, Mısırlı askerler ve mültecilerden oluşmaktaydı. Kutuz, Akka'ya doğru kıyı boyunca ilerlediği sırada Hristiyanlardan işbirliği yapmalarını talep etmeye karar verdi. Bu talebe nasıl yanıt verileceği konusunda Akka'da şiddetli tartışmalar yaşandı. Ancak çoğu kişi olumlu görüşe sahipti. Sayda'nın yağmalanması ve Moğolların ölçüsüz tehditleri Hristiyanları derinden sarsmıştı. Kutuz ise altı yıl içinde üçüncü sultandı; uzun süreli bir tehdit oluşturacağına inanmak için hiçbir neden yoktu. Hristiyanlar o an için bu son hükümdarla, çok kıymetli ticaret ortakları olmuş geçinmesi kolay Eyyubîler arasındaki

Levent Şahverdi Arşivi

farkı anlayacak durumda değildi. Ayrıca Kutuz'la müşterek bir sefer, Moğol baskısını hafifletebilirdi de. Bununla birlikte Töton Şövalyelerinin Üstad-ı âzamı Hanno von Sangershausen tüm işbirliği seçeneklerine şiddetle karşı çıktığı gibi sonunda yönetimi bu düşünceden vazgeçirdi. Hristiyanların hayatlarını riske atmak akıl kârı değildi ve bir Müslüman zaferinden sonra Kutuz bu defa tüm dikkatini onlara çevirebilirdi; en iyisi güçlerini muhafaza etmek ve iki düşmanın savaşını izlemekti.

Hristiyanlar taraf sız kalmayı seçmiş olabilirlerdi, ancak yine de tüm yumurtaları aynı sepete koymayıp Kutuz'a güvenli geçiş izni sağladılar. Kutuz herhangi bir saldırı endişesi taşımadan Hristiyan topraklarından geçebilecekti. Mısır ordusu üç gün boyunca şehir surlarının hemen dışındaki meyve bahçelerinde kamp kurdular ve askerlere gereken erzak sağlandı. Şehirde gergin bir hava hâkimdi. Müslümanların önde gelen emirleri Akka'ya girdiler ve bir çeşit taahhütte mutabık kalındı. Hristiyan kaynaklara göre "daha sonra sultan olacak büyük emir Bundukar"[9] da bu kişiler arasındaydı. Arap kaynakları Baybars'ın, gelecekte oluşabilecek bir fırsat ihtimaline karşı bilgi toplamak amacıyla kılık değiştirip casus olarak şehre girdiğini iddia etmektedir. Akka surlarının dışında ordugah kuran Kutuz, farklı sınıflardan oluşan ve tereddütleri giderek artan askerlerine, Moğolların gücüne karşı uyarmaktan ziyade cesaretlerini kamçılamak için etkileyici bir konuşma yaptı: İslamiyet'in geleceği bıçak sırtındaydı. Baybars, düşman ordusunun düzenini öğrenmek için keşif birliklerinin başında önden gönderildi.

Kutuz'un ordusuyla Moğollar, 3 Temmuz 1260'da, Akka'nın otuz mil güneydoğusunda, adına yaraşır biçimde Ayn Calut (Calut Pınarı) – Hz. Davud'un devi öldürdüğü söylenen yer – denilen mevkide dünya tarihinde bir dönüm noktası olduğu savunulan mücadele için karşı karşıya geldiler. İki ordunun da

9 Thorau, *The Lion*, s. 76.

Levent Şahverdi Arşivi

müttefiklerin ve güvenilmez destekçilerin takviye ettiği merkez kuvvetleri birbirine benziyordu. Bu, Avrasya'nın bozkırlarından gelen, birbirine denk Türk-Moğol atlı okçu birlikleri arasındaki bir çarpışmaydı; benzer taktikleri kullanıyorlardı: süvari hücumları, sahte geri çekilme ve hilal. Baybars öncü birliklerin başında Moğollara saldırıyor, dönüşümlü biçimde bir ilerliyor ardından geri çekiliyordu. Moğollar iki defa Kutuz'un ordusunu bozguna uğratmanın eşiğine kadar geldi. Savaşın en hararetli anında durum oldukça ciddiyken Kutuz miğferini çıkarıp yüzünü askerlerine gösterip şöyle haykırdı: "Ey İslamiyet! Ey Tanrım! Hizmetkârın Kutuz'a Moğollara karşı yardım et!"[10] Askerleri toparlayan kırmızı-sarı sancaklı Memlük birlikleriyle bozgunu durdurmayı, orduyu tekrar bir araya getirip düşmanı dağıtmayı başardı. Çarpışmalar sırasında Ketboğa öldürüldü ve Moğol askerleri kılıçtan geçirildi. Kaçan düşman Baybars tarafından kovalanıp bir kez daha yenilgiye uğratıldı.

Bu, ne Moğolların karşılaştığı ilk mağlubiyetti ne de onların Suriye'yle ilgili arzularını sona erdirdi. Onlarınkisi, kendilerine çok benzeyen düşmanı akılsızlık edip hafife alan, nispeten çok küçük bir orduydu. Hülâgü bunu, ileride telafi etmeyi planladığı ufak bir terslik olarak görmekteydi. Memlükler, Moğolların askeri kudretinin tamamıyla karşılaşmamışlardı; sert bir karşı saldırı kaçınılmazdı. Ne var ki bu zaferin hiç de tahmin edilemeyen sonuçları olmuştu. Kutuz'un savaş meydanındaki haykırışı, Asya bozkırlarındaki göçebelerin, Türkçe konuşan kavimlerin Müslümanları bir araya getirebilme becerisinin habercisiydi. Ayn Calut, yaşadıkları toplumda yabancı görülen bu insanlara itibar ve meşruiyet kazandırmıştı.

*

10 Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks: The Mamluk-Ilkhanid War, 1260–1281*, (Cambridge: 1995), s. 41.

Levent Şahverdi Arşivi

Ne yazıktır ki bu zaferin meyvelerini yemek Kutuz'un kaderinde yoktu. Muhtemelen emirlere yaptığı aşırı cömert vaatleri –Halep valiliğini Baybars'a teklif etmesi gibi - tutamamıştı. Ayn Calut'un hemen sonrasında Kutuz'un Memlükleriyle Bahriyye arasındaki güvensizlik tekrar su üstüne çıktı. Bahriyye, Aktay'ın katledilmesi meselesinden dolayı Kutuz'u hiçbir zaman affetmemişti. Muhtemelen mesele, ilk darbeyi kimin indireceğiydi. Kahire'ye dönüş yolunda çölden geçtikleri sırada Kutuz durup en sevdiği eğlence olan tazıyla tavşan kovalatma oyununu oynatmak istediğini belirtti. Beraberindeki emirleriyle güzergâhtan saptı. Anlaşıldığı kadarıyla tavşan yakalandığında Bahriyye birliği hamlesini yaptı. Yaşananların en muhtemel versiyonu, Baybars'ın bir iyilik istemek için sultana yaklaştığı rivayetidir. Baybars sultanın elini öpmek için eğildi. İşaret buydu. Baybars, Kutuz'u sıkıca tutup silahını çekmesini engelledi. Bir başka emir, sultana kılıcını sapladı. Kutuz'un işi oklarla bitirildi. Baybars yalnız hareket etmemişti bununla birlikte büyük ihtimalle ilk darbeyi indiren de oydu. Turanşah cinayetinde olduğu gibi tarihi kayıtlar muhtemelen Baybars'ın lehine yazılmıştı. Sonrasında emirler arasında yaşanan seçim sürecinde Baybars, Kutuz'u öldüren kişinin kendisi olduğu temelinde önceliğin kendinde olduğunu savundu. Memlük sultanlığı makamı, önde gelen emirlerin desteklediği bir konfederasyon olmasına karşın Baybars sınırsız kişisel iktidarını kurmaya girişecekti.

*

Kutuz'un öldürülmesi Akka'dan, İslam Dünyasının sevdikleri yapısal sıkıntılarının bir işaretinden başka bir şey olarak görülmemiş olsa gerek: paramparça olmak üzere önemsiz krallıkların kan banyosunda ötekinin yerine geçen bir başka hükümdar. Hristiyanlar rahat bir nefes almıştı: Moğollar yenilmişti, İslam dünyasının parçalı hali ise devam ediyordu. Bilmedikleri,

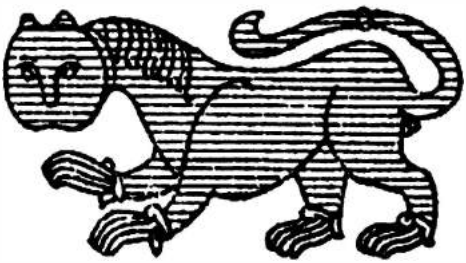
Levent Şahverdi Arşivi

Baybars'la birlikte yeni bir Türk hanedanının cihada tavizsiz bağlılığıyla Ortadoğu'yu, Selahaddin'in döneminden beri hiç görülmemiş biçimde bir araya getireceği ve yaptıkları küçük saldırılara karşın Moğolların da geri dönmeye isteklerinin olmadığı, yani Haçlılarca Baybars'a karşı bir denge unsuru olmayacakları ya da daha kuvvetli iki rakibi birbirine düşürmek için alan oluşturmayacaklarıydı. Moğolların neden olduğu denge değişikliklerinin ve Memlüklerin yükselişinin bilhassa Akka için çok ciddi ekonomik sonuçları olmuştu. Bağdat'ın harabeye dönüşmesiyle Akka ve Trablus'ta sona eren uzun mesafeli ticaret yolları daha kuzeye kaymıştı. Büyük bolluk günleri sona ermişti; Outremer'deki lortlar artık zengin değillerdi. Günden güne daha çok kale ve lortluk askeri tarikatlara kiralanıyor ya da satılıyordu; böylelikle bu tarikatlar Hristiyan Kutsal Topraklarının yegâne geçerli müdafileri olmaya hazırlanıyordu. Akka'dakilerin boğazını yavaş yavaş sıkacak kişi Baybars'tı. Şehre yaptığı gizli keşif gezisinden gayet iyi faydalanacaktı.

Baybars ne bazı Hristiyanların Moğollarla ittifak kurmasını unutacaktı ne de Halep'in büyük camisinin yakılmasını. Ayakta kalabilen Haçlı Devletleri çok geçmeden istikrarlı, birleşik bir Müslüman hanedanıyla ve Baybars'ın şahsında on yedi yıl boyunca hüküm sürecek amansız bir düşmanla yüzleşecekti. Yeni sultanın endam bakımından cılız olduğu, ancak geniş omuzlu ve sesinin gür olduğu söyleniyordu. Mavi gözlerinden birinde garip bir beyaz leke vardı. Köle olarak ilk satıldığında çok düşük bir fiyata gitmiş, hatta alanlardan biri onu bozuk mal diye hemen mezatçıya iade etmişti. Gözünde şeytani bir şey olduğu söyleniyordu. Gözlerini çok ender kırpardı.

Levent Şahverdi Arşivi

DÖRT

MISIR'IN ASLANI

1260-1269

Müslüman Ortadoğu, Frankların Filistin sahilleri boyunca açıklanamayan istilası karşısında, Selahaddin'in hüküm sürdüğü dönem haricinde 150 yıldan beri, ortak bir gaye doğrultusunda bir araya gelemeyecek kadar çok parçalanmıştı. Eyyubîler cihattan söz etmiş olabilirlerdi, ancak bu pratik olmaktan ziyade teorikti; zira Avrupa'yla yapılan uzun mesafeli ticaretin kazancı, herhangi bir kutsal savaş amaçlı birleşme çağrısına baskın gelmişti. Dahası, Haçlı Devletleri de Filistin ve Suriye'yi saran ittifaklar ve uzlaşılar sistemine büyük ölçüde uyum sağlamıştı. Baybars'ın ve Asya'nın bozkırlarından gelen Türk halklarının yükselişiyle her şey değişti.

Baybars, ilk kuşak Müslümanlardandı; Mansure'de savaşıp Mısır'ı büyük bir felaketten kurtarmış ve 1260 Ekim'inde geri döndüğünde beraberinde çok daha zorlu bir ideolojiyle gelmişti: Ortodoks Sünni hilafete bağlılık ve Mısır'la Suriye'yi savaş sancağı altında birleştirme. Moğolların yarattığı tahribat yüzünden İslam Dünyası çöküşün eşiğindeydi. Baybars artık halkları doğudaki ve batıdaki düşmanlara karşı birleştirmeye girişecekti:

Bir pençesini kaldırmış aslan: Baybars'ın sultanlık sembolü

Levent Şahverdi Arşivi

Moğollar ve Franklar. Tek gayesi yeni bir İslam İmparatorluğu oluşturmak olan, zalim ve bağnaz biriydi.

Kahire'ye gelişi şaşkınlıkla karşılanmıştı. Şehir halkı Kutuz'u muzaffer bir geçit töreniyle şehre girerken görmeyi bekliyordu. Bunun yerine bir başka kanlı kargaşa döngüsüyle, sultanın bir yıl içinde çabucak değişimiyle karşılaşmışlardı. Türkler, Sünni dünya içerisinde yabancıydılar – potansiyel gaspçı olarak da görülüyorlardı – ve Baybars, cinayet ve düzmece bir seçimle iktidara gelmişti. İnsanlar, Memlüklerin Kahire sokaklarına kargaşa, şiddet ve korku getirdikleri 1250'lere dönülme ihtimalinden endişe duyuyorlardı. Baybars, halkın endişelerini gidermek için hemen işe koyuldu. Vergileri düşürdü ve kendisine meşru bir Sünni hükümdar, Selahaddin'in ve Eyyubîlerin varisi imajı oluşturmaya çalıştı. Dindar adımlar atıldı – camiler inşa edildi, kıtlık zamanlarında iş verilip ve yiyecek dağıtıldı. Kudüs'teki Kubbet'üs-Sahra ve Mescid-i Aksâ'nın yanı sıra Kahire'deki el-Ezher Ulu Camii'ni tamir ettirdi ve din adamlarının eğitimine büyük gayret gösterdi. Hem feraset sahibi hem de acımasızdı. Suikastta yer alan diğer kişileri dışladı; kutsal bir mekân olmasının önüne geçmek için Kutuz'un kabrini yıktırdı. Karizmasını oluştururken sözcüklerden olduğu kadar imgelerden de faydalandı. Hanedan arması olan aslan sembolü, sikkelerin ve – şehir kapıları, kaleler ve köprüler gibi – devlet binalarının üstlerinde görülebiliyordu. Aslanın sağ pençesi havada ve saldırıya hazırdı, köşeye sıkışmış bir sıçana pençesini indirmek üzereydi: İslam düşmanlarına.

Baybars, dindar bir Müslüman hükümdar rolüne bürünerek Sünni hilafet makamını yeniden canlandırdı; Bağdat'ta öldürülen son halifenin torunlarından biri münasip biçimde ortaya çıkarıldı ve Baybars yeni halifeye bağlılık yemini etti. Buna karşılık halife de ihtişamlı bir törenle Baybars'ı yeryüzünün sultanı olarak ilan etti. Abbasi Hilafeti'nin siyah sarığını ve mor cüppesini giyen Baybars'a sancaklar, kılıçlar ve bir kalkan takdim edildi; o

Levent Şahverdi Arşivi

da adil vergileri toplayacağına, hilafete eski şanını kazandıracağına ve cihat edeceğine yemin etti. Böylelikle Arap tarihçilerin Türk Devleti dönemi olarak adlandırdığı devlet gereken meşruiyeti sağlamıştı. Bundan kısa süre sonra halife cesaretlendirilerek adeta bir intihar görevi şekliyle küçük bir birlikle Bağdat'ı geri almaya teşebbüs etti; kuvvetleri Moğollarca çarçabuk imha edildi. İkinci halife tam bir kuklaydı; halifelik bundan sonra giderek Memlük sultanlık makamıyla birleşecekti.

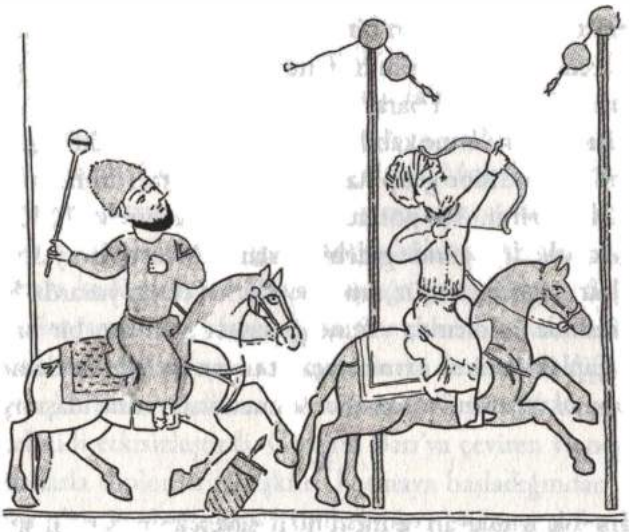
Askeri bir devlet kurmak Baybars'ın ilk önceliğiydi; büyük bir titizlik ve etkinlikle bu işe koyuldu. İlk olarak Mısır'ın savunması geliyordu. Louis'nin Haçlı Seferini hiç aklından çıkarmıyordu. Kıyı tahkimatı, gözetleme kuleleri ve Nil'in sağladığı savunmadan yeterince faydalanma amacıyla nehir yataklarının temizlenmesi planlarına başlanıldı; sırada Şam'ın ve Moğollar tarafından yerle bir edilen diğer şehirlerin surları vardı. Memlük birliklerinin sayısının artırılması, Karadeniz'den düzenli olarak gemilerle köle askerler getirilmesine bağlıydı; 1260'lardan itibaren, sonraki yıllarda kendi dindaşlarının karşısına çıkacak bu insan gücünü sağlayan Hristiyan Cenevizler olacaktı.

Baybars bu esnada orduda yapısal değişikliklere gitti. Köleleştirilmiş Memlükler, anadili Türkçe olan askerlerdi ve çoğunlukla kendi dillerinde konuşan subayların emrinde faaliyet gösteriyorlardı. Baybars, yaklaşık 4000 kişilik çekirdek bir Memlük ordusu oluşturdu. Bunların bir kısmı kendi seçkin birlikleri, diğerleri emirlerinin sahip olduğu askerlerdi. Bunun dışında özgür askerlerden oluşan bir süvari birliği de vardı. Ayrıca genelde Suriye kökenli, piyadeler ve daha eğitimsiz gönüllüler vardı. Memlük ordularının büyüklüğü düşmanları tarafından sürekli abartılmış olsa da Baybars belli seferlerde muhtemelen 40.000 kişilik bir ordu toparlamayı başarmıştı.

Baybars bunlardan başka asker eğitim sistemlerini de teşvik etti. Askeri kabiliyetlerin ve fiziksel sağlamlığın gelişimi ve

Levent Şahverdi Arşivi

Memlük süvari talimi; askerlerden biri topuz sallarken, diğeri dörtnala giden atın üstünde okla hedef alırken.

talimi amacıyla iki meydan, hipodrom eğitim sahası inşa etti. Memlükler burada okçuluk, kılıç, gürz ve kargı kullanımı ve atlı mızrak eğitimi talimi yapıyorlardı. Güreş ve hem atlı hem de yaya süvari çarpışma senaryosu – özellikle kısa, esnek kompozit yay kullanımı – talimleri yapılıyordu. Yetenekli bir okçunun bir buçuk saniye içerisinde üç ok atması ve 70 metre mesafeden hedefini vurabilmesi gerekiyordu. Memlükler ayrıca ateş çıkaran çok çeşitli savaş aracı kullanıyorlar ve süvarilerini ateşli müsabakalarda eğitiyorlardı. Bu silahlar altında yapılan atlı talimlerde, binicilerin sürüş becerileri geliştiriliyor ve atların alevden ve gürültüden ürkmemeye alışmaları sağlanıyordu.

Baybars Mısır'ı ve Suriye'yi birleştirmek için sistematik biçimde özerk Eyyubî prensliklerini zayıflatmaya ve ortadan kaldırmaya başladı; bu amaçla sultanlığının en uzak sınırlarını, harikulade bir iletişim ağıyla birbirine bağladı. Süratli atlılar, değişim istasyonları, haber güvercini servisleri ve sinyal ateşi

Levent Şahverdi Arşivi

kulelerinden oluşan etkin bir posta sistemi kurdu; askerlerinin ve habercilerinin ulaşımını hızlandırmak için köprüler inşa etti. Devletin temelini istihbarat toplama faaliyetleri oluşturuyordu; çok hızlı karşılık verme kabiliyetiyle rakiplerini sürekli şaşırtırdı. Doğrudan kendisine gelip haber getiren postacı atlılarını gayet iyi ödüllendirirdi. Atlı postacılar Şam'dan Kahire'ye 1000 kilometrelik yolu dört günde gidebiliyorlardı. Mektupları yalnızken açıp okur ve gece gündüz demeden derhal cevap yazardı. Hatta bir keresinde "çadırında yıkandığı sırada Şam'dan bir haberci geldi. Çıplak üstünü örtmek için bir saniye bile beklemeden mektubu okutturdu."[1] Dört gün sonra cevap yerine ulaşmıştı.

*

Baybars çok az uyuyan ve hiç dinlenmeyen komutan bir sultandı. On yedi yıllık hükümdarlığı boyunca atının üstünden hiç inmemiş, 110.000 km at sürmüş, yirmi biri Franklara karşı olmak üzere otuz sekiz savaşa katılmıştı. Zorlu kış şartlarında bile savaşmıştı. Gizlice hareket eder, hiç tahmin edilmeyen zamanlarda ve yerlerde belirivermesiyle en sadık emirlerinin sinirlerini bozar, kılık değiştirip şehirde dolaşır ve askeri seferlerinin hedeflerini önceden asla söylemezdi. En etkin savaş silahı, sürpriz ve şaşırtmacaydı. Türk kökenli bir taht gaspçısı olarak kendini yerel halktan uzak tuttuysa da emirleri her zaman izlendiklerini hisseder, düşmanlarının her hareketini tahmin ederdi. Ateşkesler daima geçiciyi ve şartlar gerektiğinde feshedilirdi. Bu yerinde duramayan enerjik, kontrol meraklısı şahsiyet hem sadakati, dindarlığı ve cesareti ödüllendirir hem de itaati sağlama ve sindirme amacıyla ibret olsun diye zalimce uygulamalar – kör etme, çarmıha germe ve ikiye bölme – gerçekleştirirdi.

Zorbalığının gerekçesi dış tehditlerdi; Baybars'ın politikalarını tamamen Moğollarla ve Franklarla savaş ihtimali şekillendiriyordu. Antakya'nın ve Ermeniyye'nin Moğollara yardım

1 Thorau, *The Lion*, s. 105.

Levent Şahverdi Arşivi

etmesi, tüm Haçlı prensliklerini düşman olarak görmesine yol açtı; Batı'dan yeni bir haçlı seferi ihtimaline karşı hep tetikteydi. 1260'dan sonra Moğol saldırısı tehdidi sürekli ufukta olsa da Hülâgü'nün komutasında büyük bir istila hareketi hiçbir zaman gerçekleşmedi. Coğrafi limitlerine ulaşan Moğol İmparatorluğu parçalanmaya başlıyordu. Mezopotamya Hanı olan Hülâgü'yle, komşusu Altın Orda Moğol Hanlığı hükümdarı Berke'nin arasına kara kedi girmişti. Müslümanlığa geçen Berke, Bağdat'ın Moğollar tarafından harap edilmesine çok öfkelenmişti. 1263'te iki ülke savaş halindeydi. Baybars, Berke ile samimi diplomatik ilişkiler kurarak Müslüman Ortadoğu'suna yönelik daha büyük bir tehdidi etkisizleştirdi. Gözünü Batı'ya çeviren ve papalığın Moğollarla diplomatik ilişkiler kurmaya başladığından da haberdar olan Baybars, papalığın rakipleri Hohenstaufen Hanedanı ve Sicilya hükümdarlarıyla, sonrasında da Hohenstaufen Hanedanı'nın düşmanı olan ve Karadeniz'den gelen köle askerlerle dolu gemilerin geçmek zorunda olduğu denizlerin hâkimi Bizans imparatorlarıyla sıcak ilişkiler kurdu.

1263 yılına gelindiğinde Baybars, konumunu Mısır ve Suriye sultanı olarak pekiştirmiş, ordusunu Franklara karşı harekete geçmeye hazırlıyordu. Eğitim, moral ve disiplin çok önemliydi. Askerlerine, kendilerini gereken teçhizatla donatmalarını emretti: her askerin kendi teçhizatını kendinin tedarik etmesi gerekiyordu. Şam'daki silah pazarı vızır vızırdı. Askerlerin bu emre itaatini sağlamak amacıyla bölüklerde toplu teftişler yapıyordu; böylelikle askerler aralarında teçhizat değiş-tokuşu yapamıyorlardı. Bu seferberlik döneminde cihat ruhu öne çıkıyordu ve uzlaşmaya kapalı bir dil hâkimdi: askerlere, "Kutsal Savaş'a katılmalarını engelleyecek tüm bahaneleri ortadan kaldırmaları"[2] emrediliyordu. Baybars, bira üretimini ve içilmesini yasakladığı gibi şarap içen kötü kimseleri asmakla tehdit etti.

2 Hillenbrand, *The Crusades*, s. 237.

Levent Şahverdi Arşivi

Baybars; sonrasında Haçlıların Selahaddin döneminde hayatta kalmayı başarmış (Yafa, Kayserya, Akka ve Trablus) bölük pörçük vaziyetteki topraklarını sindirmek ve zayıflatmak amacıyla bir baskın seferleri dizisi başlattı; ancak asıl öfkesi Moğolları desteklediklerı için Antakya ve Trablus hükümdarı VI. Bohemund ve Ermeniyye Kralı I. Hethum'a dönüktü. Kuşatma ve baskınlardan oluşan şaşırtıcı bir kombinasyonla asimetrik savaş yürütüyordu. Orduları aniden ortaya çıkıyor, kırsal bölgeleri tahrip ediyor, kale surlarının dışında bayraklarını gösterip sonra tekrar ortadan kayboluyordu. Bu taktik siyasi baskı kurmak, düşmanın gözünü korkutup kendisi adına avantajlı anlaşmalara ve tavizlere mecbur etmek ve ekonomik zarar vermek amacıyla uygulanıyordu. Hedefler daima gizleniyor, nedenler açıklanmıyordu. Moğollar tüm bunlar için makul bir gerekçe sağlıyordu. Neredeyse her yıl Moğolların Fırat'ı geçip baskınlar yapacağı korkusu yaşanıyordu, ancak bu türden baskınlar nadiren gerçekleşiyordu; yine de fazladan tedbir için Moğolların atlarını otlatmasını engellemek amacıyla Kuzey Suriye'deki otlaklar rutin olarak ateşe veriliyordu. Moğollara hiçbir şey bırakılmayacaktı. Moğol tehdidi, Haçlı Devletlerine saldırıları hem haklı hem de gerekli kılmaktaydı.

Baybars, Eyyubîlerin aklını çelerek Franklarla işbirliği yapmaya götüren Levant ticaretinin kazancına pek önem vermiyordu. Ticaretin Mısır'a kaymasını teşvik etmeye çalıştı. Bu arada Gazze'nin kuzeyindeki Akdeniz kıyılarında Müslümanlara ait herhangi bir liman olmamasına karşın bazı Frank limanlarını kendi lehine çevirmenin yollarını buldu. Haçlıların en güneydeki kıyı şehri olan Yafa ona itaat edince, kıtlık dönemlerinde tahıl ithalatı için burayı kullandı. Artık ihtiyaç kalmadığında Yafa şehri yok edildi. Eyyubîlerin yerli Hristiyan halkı açıkça korunan azınlık olarak gördüğü yerde artık çok büyük bir hoşgörüsüzlük hâkimdi. Şam Moğolların eline düştüğünde yerli Hristiyan halkın yaptığı kutlamaları Baybars unutmamıştı. Eylemleri cezalandırmaya

Levent Şahverdi Arşivi

dönüktü; Kudüs'e haccı yasakladı ve askerlerine, Beşaret'in[3] gerçekleştiği yer olduğu savunulan Nasıra'daki son derece kıymetli Aziz Meryem Kilisesi'ni yerle bir etmelerini emretti.

Baybars'ın uyguladığı baskı Haçlı Devletlerini giderek daha fazla endişelendirmeye başladı. Ayn Calut yolunda gizlice keşif yaptığı Akka, baskın seferlerinin daimi hedeflerinden biriydi. 1263 Nisan'ında ordusu aniden şehir dışında göründü ve dış savunma hattının bazı bölümlerine taarruz etti. Yaşanan şiddetli çarpışmalar, müdafileri gerilemek zorunda bıraktı. Bir Arap kronik yazarı yaşananları, taraflı olsa bile, canlı bir şekilde şöyle aktarıyordu:

> Franklar bozguna uğrayıp Akka'ya doğru geri çekildikleri sırada Müslümanlar çevredeki kaleleri ve surları ateşe verip ağaçları kestiler ve meyveleri yaktılar. Hiçbir şey görülmüyordu; sadece duman, toz bulutu, kılıçların parıltısı ve mızrak uçlarının ışıltısı. Müslüman ordusu atlarını Akka'nın kapılarına sürdü; öldürüyor, esir alıyorlardı. Kalan Franklar apar topar şehir kapılarına koştular ve orayı savunmaya koyuldular. Kapılara saldırılacağı korkusuyla hep bir ağızdan bağırıyorlardı: "Kapı! Kapı!" Bu esnada sultan, Tell'in [civardaki bir tepe] zirvesinin Akka'ya bakan tarafında duruyor, hediyeler ve vaatler veriyordu.[4]

*

Sonrasında Baybars birden geri çekildi. Bu, şehri ele geçirme amaçlı bir teşebbüsten ziyade düşmanı yıpratma, rahat vermeme ve tarımı sekteye uğratma politikasıydı. Baybars'ın ordusu her harekete geçtiğinde Outremer'i endişe dalgası sarıyordu. Akka neredeyse her yıl bu şekilde baskınlara uğruyor, meyve bahçeleri

3 *Beşaret*; müjde, iyi haber anlamına gelen bir kelime olup dini terminolojide Meryem'e İsa'nın doğumunun melek Cebrail aracılığı ile önceden bildirilmesi hadisesine verilen isimdir.

4 Ibn al-Furat; *Ayyubids, Mamlukes and Crusaders*, trans. U. and M.C. Lyons, (Cambridge: 1971) s. 58.

Levent Şahverdi Arşivi

sökülüyor ve mahsuller ateşe veriliyordu. 1265'te Baybars tekrar geldi, 1266'da tekrar o bölgedeydi. 1267 Mayıs'ında hileyle – Tapınakçıların ve Hospitaller Şövalyelerinin bayraklarını dalgalandırarak – şehir kapılarına ulaştı. Tarlalarda çalışan köylüleri hazırlıksız yakalayarak 500'ünü öldürdü, kalanlarını esir aldı. 1269'da yine geldi.

Genellikle bu operasyonlar, dikkatleri, haçlı kalelerine karşı yapılan daha büyük çaplı operasyonlardan başka taraflara çekme amacıyla tasarlanmış şaşırtma harekâtlarıydı. 1266'da Akka'ya yapılan baskın da sadece bunlardan biriydi. Baybars, Sur, Sayda ve Montfort'taki Töton Şövalyeleri'nin kalesine aynı anda baskın birlikleri gönderip Hristiyan düşmanlarının gözlerine toprak atarak asıl ordusunu Tapınakçıların Safed'deki kalesini kuşatmaya gönderecek askeri kaynaklara sahipti. 1260'larda Trablus ve Antakya bu tür üç saldırı yaşadı. 1270'de Hospitaller'in Haçlı Seferleri döneminde inşa edilmiş en aşılmaz kalesi olan Krak des Chaveliers, hinterlandının tahrip edilmesiyle yıpratıldı. Baybars, geriye kalan son Haçlı Devletlerini temellerinden kurutuyordu. Akka'nın tarım alanlarına verilen zarar o kadar ciddi boyutlardaydı ki Müslüman yazarlar kendilerini, bu kindar tahribata dini gerekçeler bulmak zorunda hissetmişlerdi. Trablus çevresindeki bölgede, geçmişi Roma İmparatorluğuna kadar uzanan sulama kanalları ve su kemerlerini yıktırdı. Bereketli toprakların tahrip edilmesinin, halkın yıldırılmasının ve bölgenin ekonomik olarak zayıflatılmasının etkileri, Filistin ve Lübnan'ın kıyı kesiminde yüzlerce yıl boyunca hissedilecekti.

Franklar kendilerine dahi faydaları dokunacak durumda değillerdi. Bir meydan savaşı riskine girmeye yetecek kadar adamları olmayınca stratejik öngörüden yoksun ve birbiriyle bağlantısız karşı saldırılara başvurdular. 1263 baskınlarından sonra iki taraf bir ateşkes yaptı. Fakat bu ateşkes, özerk gruplar olarak hareket eden Tapınakçıları ve Hospitaller'i, iki ay sonra

Levent Şahverdi Arşivi

yeni hücumlarda bulunmaktan alıkoymadı. Bu hücumların hemen ardından, bir an önce harekete geçmeye can atan küçük bir Fransız kuvveti Akka'ya ulaştı. Bu grup vakit kaybetmeden civardaki Müslüman köylere saldırıp insanları ve hayvanları yakaladı ve evleri ateşe verdi. Bu tür taktiklere Baybars'ın sadece stratejik gayelerle başvurmasına karşın koordinasyondan yoksun, bastırılmış hayal kırıklıklarını gidermekten öte hiçbir amacı olmayan bu Hristiyan girişimleri yerli Müslüman halkı ötekileştirmekten ve Baybars'ı öfkelendirmekten başka hiçbir işe yaramamıştı.

Haçlı Devletleri hiçbir noktada ortak bir eyleme girişme becerisine sahip değildi. Her biri diğerlerinden ayrı olarak Memlüklerle, geçici bir rahatlama umuduyla ve genelde dezavantajlı şartlar içeren kısa süreli ateşkesler yapıyordu. Akka, Baybars'la bir esir takası anlaşması yapmaya çalıştığı sırada hem Hospitaller hem de Tapınakçılar, ellerinde esir olarak tuttukları Müslümanların yetenekli zanaatkârlar ve birebir takas edilemeyecek kadar kıymetli oldukları gerekçesiyle bu anlaşmayı reddettiler. Bu tür hareketler, Hristiyan dindaşları arasında onlara karşı bencillik ve kendi çıkarlarını gözettikleri eleştirilerinin artmasına neden oldu: "Tanrı yolunda ve zavallı Hristiyan kölelerin kurtuluşu için bu takası yapmaları gerekiyordu"[5] ciddi eleştirilerden biriydi. Söz konusu iç bölgelerdeki kalelerinin etrafında kendi kontrollerinde olan bölgeler konusunda Baybars'la kendi başlarına anlaşmakta tereddüt etmiyorlardı; öte yandan Frank baronlar pervasız tahribat nöbetlerinde çok mâhirdiler. Tüm bunlar Türk Devleti'ne verilen desteğin artmasına ve Baybars'ın Sünni sultan ve kurtarıcı olduğu iddiasına daha fazla meşruiyet kazanmasına yarıyordu.

Ancak gücün sesi, diplomasinin sesinden daha gür çıkıyordu. Baybars istediği koşulları ve maddeleri dayatabiliyordu. 1267'de

5 *Les Gestes des Chiprois, in Recueil des historiens des croisades: Documents arméniens*, vol. 2, (Paris: 1906) s. 756.

Levent Şahverdi Arşivi

Akka'nın ateşkes önerisini reddetti; ancak aynı dönemde Hospitaller Üstad-ı âzamı, Lübnan'daki kalelerine karşı saldırmazlık garantisi alarak, sultanın istediği zaman feshetme hakkına sahip olduğu on yıllık aşağılayıcı bir anlaşma yaptı. Frank devletleriyle yapılan ateşkesler küçük teknik ihlaller, hatta bazen sadece kanıtlanmamış iddialar gerekçe gösterilerek Baybars tarafından çoğu zaman iptal ediliyordu.

Baybars için özellikle Akdeniz kıyılarındaki Frank yerleşimleri stratejik açıdan önemliydi; zira bu yerleşimler Kahire-Şam arasındaki yolu tehdit ediyor ve en verimli arazileri kapsıyordu. Bu bölge üzerindeki hâkimiyet, Filistin, Lübnan ve Kuzey Suriye'nin hâkim tepelerine kurulu kaleler zinciri tarafından sağlanmaktaydı. Bu kalelerden bölgenin kontrolünü sağlasalar da hiçbir noktada diğerleriyle uyum içerisinde bir savunma sistemi oluşturamamışlardı. Bölge, askeri tarikatların ve Frank baronların mülkiyetinde birbirinden bağımsız yerel baronluklardan oluşan yapısıyla adeta bir yamalı bohça gibiydi. Selahaddin'inin düzenlediği seferlerle bölgedeki Haçlı hâkimiyeti daraldıkça bu kaleler daha çok önem kazanmıştı. Hıttin faciası, Frankların geniş çaplı meydan savaşlarında Müslüman ordularıyla boy ölçüşme coşkusunu yok etmişti. On üçüncü asır, askeri tarikatların – giderek elinde kaynağı olan yegâne kurumlara dönüşüyorlardı – büyük ölçekli kaleler inşa etmeleri ya da onarıp bu hale getirmeleriyle geçmişti. Tarikatlar, saldıranları ağır karşı bombardımana maruz bırakan, lağımcıların ve kuşatma araçlarının çalışmalarını güçleştirip yavaşlatan savunma niteliklerine sahip, tek merkezli sofistike istihkamlara büyük para ve enerji harcamışlardı. Tapınak Şövalyeleri Akka'nın güneyinde, deniz kıyısında bir burun üzerinde, Atlit Kalesi ya da Hacı Kalesi olarak da bilinen Château Pèlerin adında aşılması neredeyse imkânsız bir kale inşa etmişler; Töton Şövalyeleri, bir vadinin 180 metre yukarısında, ulaşılması güç bir uçurumdaki Montfort Kalesi'ni karargâhları yapmışlar;

Levent Şahverdi Arşivi

Hospitaller ise depremden sonra belli değişiklikler yaparak Krak des Chevaliers'i, tüm Outremer içerisinde en sağlam tabyasına dönüştürmüşlerdi. Bu tür kaleler insan kaynağı eksikliğini telafi edip bölgenin küçük garnizonlarla bile kontrol edilebilmesini sağlıyor, yerel halkı ve saldırmayı düşünenleri korkutuyordu.

Bu kalelerin zayıf noktası, Baybars'ın yıpratma harekâtlarının onları giderek daha izole hale getirmesiydi. Artık Mısır ve Suriye'yi tek bayrak altında birleştirmiş ve ordusu yüksek hazırlık durumunda olan Baybars kendini, bu soyutlanmış baronluklara ve kalelere saldırıya geçecek konumda hissediyordu. Memlüklerin geleneksel savaş kabiliyetleri atlı süvariler üzerine kuruluydu; ancak 1265 yılına gelindiğinde Frankları nihayetinde Kutsal Topraklardan çıkaracak kuşatma savaşı tekniklerini de uygulamaya başlamışlardı. Kuşatma teknolojisini kendinden önceki İslam devletlerinden miras almışlardı; ancak Baybars yönetiminde müstahkem yerleri kuşatma ve ele geçirme konusunda gereken kompleks teknik ve lojistik nitelikler konusunda atalarını geride bırakacak seviyeye eriştiler. 1265 baharında başlayan ve 1271 yılına dek süren kuşatma harekâtları dizisi, Haçlı Devletlerinin askeri gücünü büyük oranda yok edecekti.

*

Bahane, Suriye'nin kuzeyine Moğol saldırısı tehdidiydi. Baybars, süratli haber ağı sayesinde hızlı attığı adımlarla kuvvetlerini, Moğol istilacıları önlemeye ve taciz etmeye uğraşırken Frankların artık, Ayn Calut seferine damgasını vuran tarafsızlıklarından vazgeçip sefer mevsiminin sonu gelmesi yüzünden Memlük süvarilerinin dağıldığı bilgisini gizliden gizliye Moğollara haber verdiklerine inanıyordu. Süratle seferberlik haline geçerek Moğolları büyük bir saldırıdan caydırsa da bu gelişme, her an tetikte duran bir mizaca sahip Baybars'ı, bu tür bir ittifakın tehlikeleri konusunda harekete geçirdi. Yaffa Kumandanına yazdığı

Levent Şahverdi Arşivi

mektupta, Frank liderlerini "ona karşı çok yanlış işler yaptıklarından dolayı –ki bunlardan biri de Moğollara, topraklarıma saldırmaları için mektup yazmalarıydı- "[6] şikâyet ediyordu.

Baybars'ın ilk hedefleri, Güney Filistin sahil şehirleri Kayserya ve Arsuf'tu; bu harekât Memlüklerin haçlı savaşlarına getirdikleri kaynakları ve yöntemleri ortaya koyuyordu: şaşırtma, anlaşmaları hiçe sayma, teknik uzmanlık, teferruatlı planlama, cihat propagandası ve ezici insan gücü kaynağı. Baybars, bölgede aslan avına çıktığı kisvesi altına gizlenerek her iki şehrin istihkâmlarını inceledi. Bu esnada kuşatma araçları için ağaç kesilmesi ve yetenekli duvarcı, tünel ustası ve mühendislerin bulunması emrini verdi. Taş gülleler hazırlandı; önceden toplanan askerlere kuşatma merdivenleri yapım işi verildi. Aynı anda Şam'da, sökülüp develerle ve insanlarla nakledilebilen prefabrik kuşatma araçlarının inşası sürüyordu.

27 Şubat 1265'te Baybars aniden, Kayserya kapılarında ortaya çıktı, şehri kuşatıp saldırıya geçti. Methiyelerle dolu aktarımlar, sultanı bizzat savaşırken resmetmekteydi: askerlerin moralinin artması için sultanın görünmesi gerekiyordu. Sakinleri tamamen hazırlıksız yakalanan Kayserya'nın dış surları anlaşıldığı kadarıyla merdiven kullanmaya bile gerek kalmadan yaratıcı bir doğaçlamayla aşıldı. Dağcıların kaya yüzeyine tırmanma çivisi çakmaları gibi, "demirden nal çivileri, urganlar ve yularları kullanarak her yandan [surlara] tırmandılar ve bayraklarını diktiler. Şehir kapıları yakıldı ve savunma paramparça edildi."[7] Kayserya bir hafta içinde teslim oldu ve kurtulanlar gemilerle Akka'ya gittiler. Baybars vakit kaybetmeden şehrin tamamen yerle bir edilmesini emretti. Bu esnada dikkatleri başka yöne çekmek ve olası destek kuvvetlerini bulundukları yere çivilemek

6 Reuven Amitai-Preiss, "Aspects of Everyday Life in Frankish Acre", in Benjamin Z. Kedar and Jonathan Riley-Smith with Michael Evans and Jonathan Phillips (eds), *Crusades: Volume 4*, (London: 2005), s. 68.

7 Ibn al-Furat, *Ayyubids*, s. 70.

Levent Şahverdi Arşivi

amacıyla Akka'ya (ve başka yerlere) taciz akını yapmak üzere baskın birlikleri gönderdi. Bu saldırının nedenlerini sormak için gelen Hristiyan elçi heyeti sıcak ve dostane biçimde kabul edildi; sultan bu sırada sessizce bir sonraki hamlesine hazırlanıyordu.

Baybars 19 Mart'ta Kayserya'dan ayrıldı. İki gün sonra ordusu, yine hiç umulmadık biçimde, 28 mil güneyde, kıyıdaki müstahkem Arsuf Kalesi'nin önünde ortaya çıkıverdi. Baybars için anlaşma, sadece o olmasını istediği müddetçe anlaşmaydı. 1263'te Hospitaller'i, anlaşmayı ihlal ederek Arsuf'taki istihkâmları güçlendirdikleri için suçlamıştı. O dönemde öfkesini yatıştırmak için hediyeler gönderilmiş, gelen elçilere de şehre saldırılmayacağı teminatı verilmişti. Ancak şimdi saldırılıyordu.

Arsuf'un surları çok güçlüydü ve iyi savunuluyordu; ancak yaşanacak kuşatma hem iki tarafın sayıları arasında orantısızlığı, hem de Memlüklerin kullanabildiği giderek daha gelişen teknikleri ve kaynakları yansıtmaktaydı. Sağlam tünel açma ve siper kazma işleri çok kabiliyetli askerlerce yürütülüyordu. Kuşatmanın boyutu, tünelleri yıkmak için yağ ve gres varillerini kullanıp ateşe veren, ardından körüklerle ateşi harlayan Hospitaller tarafından alınan aynı derecede karşı tedbirlere rağmen, saldırganların sonunda dış surların altlarını kazmalarına imkân verdi. Memlüklerin Arsuf'a getirdikleri mancınıklar şehri ağır bombardımana tutuyordu. Söylenilenlere göre taşları fırlatan iplerin çekilmesi işine Baybars bizzat yardım etmişti. Memlük seferberliğinin ve bağlılığının nişanesi olacak bir diğer unsur da dini coşkuydu. Topluca dualar ediliyor, Baybars için şahsına özel çadırdan bir mescit bulunduruluyordu. Askerleri cihat uğruna savaşmaya ve ölmeye teşvik etmek için Baybars'ın emriyle "dindarlar, sofular, âlimler ve yerel dervişlerden"[8] bir topluluk geldi. Baybars şahsen, savaşın hemen öncesine dek sürekli onlarlaydı:

8 Amitai-Preiss, *Aspects of Everyday*, s. 73.

Levent Şahverdi Arşivi

> ... Bir hendekte, bir açılan boşluklarda, bir deniz kıyısında Frank gemilerine ateş ederken de mancınıkları çekerken de ateş edilecek yeri göstermek için siper kazıklarının tepesine çıkıyor, mücadeledeki rolünü herkese gösteriyor, gayret göstermelerini emrediyor, hak edenlere teşekkür ediyor, fazilet timsali eylemlerle öne çıkanlara şeref cübbeleri takdim ediyordu...[9]

Sultanın Arsuf'ta varlığı, enerjisi ve cesareti, müteakip seferler esnasında herkesi şevke getirip ilham kaynağı olmuştu.

Nihai saldırıya hazırlanmak beş hafta sürmüştü: surlara hücum, şehrin dış kesimlerinin ele geçirilmesi, ardından iç kalenin yoğun mancınık ve ok yağmuruna tutulması. 29 Nisan'da iç kalenin dıştaki gözetleme kuleleri ya altının kazılmasına ya da mancınık hücumlarına dayanamayarak yıkıldı. Baybars, teslim olurlarsa canlarının bağışlanacağı teminatını verdi. Kale garnizonu bu teklifi kabul etti. Denizden kaçamazdılar: liman hem çok küçüktü hem de Baybars'ın top menzilindeydi. Kayserya'da olduğu gibi tarihi antik çağlara kadar uzanan Arsuf şehri yerle bir edildi ve şehirde bir daha hiç yerleşim olmadı.

Baybars 29 Mayıs'ta törenle Kahire'ye girdi. Beraberinde, boynunda kırık haçları ve ters çevrilmiş bayraklarıyla Arsuf'ta esir edilen Franklar vardı. Baybars sonrasında vakit kaybetmeden fethinin propagandasından faydalanmaya başladı. Yafa Lordu Jean d'Ibelin'e, yakında diğer haçlı lortlarının da aşina olacağı şu gösterişli tehditleri savurmuştu:

> Hiçbir zulme boyun eğmeyiz: şayet bir tarlamızı ele geçiren olursa yerine azametli bir kalesini alırız, köylülerimizden biri esir edilirse yerine silahlı bin savaşçı tutsak ederiz. Onlar bir evin duvarını yıkacak olurlarsa bir şehirlerin surlarını yıkarız. Kılıç savuranın elinde, dizginler süvarisinin. Bir elimizle boyunları keser diğer elimizle sarayların kemerlerine uzanırız.

9 Ibn al-Furat, Ayyubids, s. 75.

Levent Şahverdi Arşivi

> Her kim bizimle kavga etmeyi seçerse neye kalkıştığını bilmesi gerek ve her kim [bizden] bir şey almayı arzu ediyorsa nasibi [felaketlerle] karşılaşacaktır.[10]

Arsuf'ta iki tarafın sayıları denk değildi. Kaledekiler sadece seçkin 270 Hospitaller Şövalyesi, biraz yedek kuvvet ve şehir halkının çabalarıyla mücadele etmişti; oysa Baybars binlerce asker toplamıştı. Bunların yanında inşaat ve mancınık kullanımı konusunda becerikli uzmanlar, mühendisler, duvar ustaları, lağımcılar, marangozlar ve hepsi için lojistik destek mevcuttu. Bununla birlikte Arsuf, denize konumu sayesinde ulaşımın çok sınırlı olduğu, karşı tarafta olduğu gibi alanlarında uzman askerler tarafından korunan, çok müstahkem bir kaleydi. Frankların adam eksikliği dezavantajlarını, son derece üst düzeyde savunma yapılarını inançlarıyla koruyarak kapatmışlardı. Ancak bunun yeterli olmadığı ortaya çıkmıştı.

Arsuf muhasarası, Memlüklerin çok kısa sürede kuşatma tekniklerini kavrayıp bu konuda mükemmelleştiklerini ortaya koydu. Bu kuşatma, Outremer'e inecek seri kuşatma darbelerinin bir prototipiydi. Aynı strateji defalarca tekrar edilecekti: şaşırtmaca, titiz planlama ve lojistik düzenlemeler, dini motivasyon, ilham verici – ve göz korkutan – liderlik, çok sayıda asker, tünel açma ve topçu bombardımanını birleştirme kabiliyeti ve öldürücü darbeler indirme konusunda hummalı bir tempo. Kuşatmalar genelde kaçınılmaz son karşısında kalenin teslimiyle sonuçlanıyordu, ancak çok yaygın olmasa da tam bir cephe taarruzu ve katliamla bittiği de oluyordu. Yeni haçlı seferleri için köprübaşı olan kıyı istihkâmlarının yok edilmesi, standart bir uygulama haline gelmişti. Baybars'ın seferlerinin bir kolu, hedef şaşırtan baskınlar ve ekonomik savaştı. Diğer kolu ise çok muhkem kaleleri teker teker izole edip ele geçirmekti. Baybars sonraki birkaç yıl içinde Frank

10 a.e., ss. 77-78.

Levent Şahverdi Arşivi

devletlerinin başını kesmeye çok yaklaşacaktı ve 1291'de Akka surları önünde yine bu iki teknik sahada olacaktı.

*

Baybars bu sırada yüceltici unvanlar listesine "Moğolların ve Frankların yok edicisi"[11] unvanını da ekledi. Kayıtlarda çağının Büyük İskender'i, "muzaffer prens, yeryüzünün ve dinin direği, İslam'ın ve Müslümanların Sultanı, kâfirlerin ve putperestlerin katili, isyankârların ve sapkınların terbiyecisi ve iki dünyada adalete çağıran"[12] olarak övülüyordu.

Ertesi bahar, 1266 yılında, Baybars, Trablus çevresindeki bölgeyi tahrip edip Akka, Sur ve Sayda surları önünde görünerek yeni sefer dönemini başlattı. Bu hücumlar sadece göz korkutma ve şaşırtma amaçlıydı. Asıl hedefi Tapınak Şövalyelerinin Safed Kalesi'ydi. Burası, Hristiyanların Filistin içlerinde kalan son kalesiydi ve stratejik konumu itibariyle Şam trafiğini tehdit etmekteydi. Hristiyan kaleleri ve şehirleri için sık söylenen mecazla bu kale, "Suriye'nin gırtlağında bir düğüm ve İslam'ın göğsünde bir hançerdi."[13] Baybars aynı anda, imparatorluğu içindeki iletişimi geliştirmek için Ürdün Nehri üzerinde köprü inşasıyla meşguldü. Baskınlar dikkatleri dağıtıp düşmanı paniğe geçirdiği sırada – kendi komutanlarına bile hedeflerinden son ana kadar bahsetmiyor, mühürlü zarflarla talimatlarını yaptırıyordu – Şam'da muhasara araçları hazırlanmaktaydı. Aniden Safed surları önünde ortaya çıktığında hemen karşısına yağmalanan diğer yerlerden gelen çok sayıda elçi hediyeler sunarak anlaşma yolları aradı. Ancak hepsi de reddedildi. Sur yöneticisinin temsilcisine anlaşmayı bozdukları suçlaması yapıldı: "Güvenliğinizi temin etmemi istiyorsanız, içinizdeki Frank

11 a.e., s. 78.

12 Hillenbrand, *The Crusades*, s. 230.

13 a.e., s. 231.

Levent Şahverdi Arşivi

düşmanlarımı kovun; zira ettiğimiz yeminde size düşen, benim düşmanlarımın sizin de düşmanınız olacağıydı."[14]

Kuşatmanın zamanı, Ramazan ayının bitimine, bayrama denk getirildi. Askerlerin dini emirlere riayet etmesine titizlikle dikkat ediliyordu: kutlama için şarap içenler asılıyordu. Yürekten gayret gösterme tartışma konusu değildi: doğrudan ilk hücum azimli direniş karşısında başarısız olunca Baybars, emirlerinden yeterince gayret göstermeyen kırkını geçici süreliğine hapsettirdi. Arsuf'un belini kıran kuşatma kabiliyetleri yavaş yavaş baskın gelmeye başladı. Ordusu dış surları aştıktan sonra kale garnizonu iç kaleye çekilerek teslim görüşmelerine başlamayı denedi. Müzakerelerin sonuna dair rivayetler ihtilaflıydı: ya Baybars bir kez daha hâkim konumunu kullanarak anlaşmayı delmişti ya da Hristiyanlar yemin ettikleri anlaşma şartlarını çiğnemişti.

Kale garnizonu güvenli geçiş konusunda anlaşmış olduklarını sanıyordu. Ancak bunun yerine tutuklandılar: Baybars, garnizonun silahlarını saklayarak götürmeye çalışarak anlaşmayı ihlal ettiklerini söyledi. Öte yandan haçlı çağı boyunca Müslümanların askeri tarikatlardan özellikle nefret ettikleri ayrı bir gerçekti. Tapınak Şövalyeleri, daha önce kendi ellerindeki Müslüman esirleri infaz ettikleri civardaki bir tepeye götürüldüler ve 1500 şövalyenin hepsinin boynu vuruldu. Haçlı kroniklerine göre sonrasında korkunç bir uyarı olması için "Baybars [cesetlerin] etrafını daire şeklinde bir duvarla sardırdı; belki [ölenlerin] kemikleri ve başları hâlâ görülüyordur."[15] Sadece iki kişi canlı bırakıldı: biri anlaşma görüşmelerini yürüten (ve muhtemelen Tapınakçıların kaderi konusunda suç ortaklığı yapmış) Arapça konuşabilen bir Ermeni ve yaşananları ve başlarına gelecekleri Akka'dakilere anlatması için bir başkası. Baybars acımasız bir savaş yürütüyordu. Koşulsuz teslim olunması haricinde kimsenin

14 Ibn al-Furat, Ayyubids, ss. 89-90.

15 *GDC*, s. 764

Levent Şahverdi Arşivi

canı bağışlanmıyordu. Ele geçirildikten sonra tamamen yerle bir edilen sahildeki kalelerin aksine Safed işgal edildi ve Suriye'ye giden yolu korumak için tamir edildi.

1268 yılı geldiğinde Baybars aynı taktikler ve yöntemleri kullanarak tekrar sefere çıktı. Mart ayında, 1266 yılında yöneticisinin ölümünden sonra iyice savunmasız durumda olan Yafa'ya saldırıp şehri küle çevirdi. Nisan ayına gelindiğinde sıra, Güney Lübnan'da bir uçurumun tepesindeki Tapınakçı Kalesi Beaufort'a geldi. Arada Trablus ve Akka'ya baskınlar yapıldı. Bu seferlerin her biri sadece önemli savunma yapılarını ortadan kaldırmakla kalmamış aynı zamanda diğer küçük hisarların imtiyazlar, düşmanın gönlünü almaya dönük hediyeler ve giderek sakinlerinin ve savunanların daha çok zararına olan koşullarla yeni anlaşmalar yanında kendi istekleriyle teslim olmalarına neden olmuştu.

Göz korkutan Baybars, çadırında resmi bir görüşme yapıyor. Arka planda askerlerinin mızrakları ve sancakları görülebiliyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Ancak Baybars'ın en şiddetli öfkesini üzerine çeken Antakya olmuştu. Antakya yöneticisi VI. Bohemund'un Moğollarla ittifak yapmasının acısı hâlâ geçmemişti. Sultan, çevresi geniş ve sağlam surlarla çevrili bu büyük ve kalabalık şehri kuşattı. Şehirde yaşayan herkes için kişi başı bir dinar yıllık haraç talep etti – büyük bir meblağ olsa da şehir halkının Moğollara ödediği vergiden fazla değildi. Şehir surlarının uzunluğu ve kale garnizonunun asker sayısı bakımından yetersiz oluşu göz önüne alındığında Antakya'nın bu teklifi reddetmesi akıl kârı değildi. Baybars son bir ültimatom daha verdi. Karşılık verilmedi. 15 Mayıs 1268'de ordusu şehre saldırıp surları aştı. Sultan hiç kimsenin kaçmaması için şehir kapılarının kapatılmasını emretti; sonra sıra katliama ve şehrin yağmalanmasına geldi. On binlerce insan içeride kapana kısılmıştı. Öldürülmeyenler esir alındı; şehrin zenginliği sayesinde muazzam ganimet elde edildi. Ordudaki her askere bir köle verildi; esir sayısı o kadar çoktu ki pazarda büyük bolluk yaşandı ve fiyatlar dibe vurdu. Ardından şehrin büyük bölümü ateşe verildi.

*

Antakya Hristiyanlıktaki öneminin yanı sıra haçlı seferi hafızasında ikonik bir yere sahipti. Birinci Haçlı Seferi sırasında Kutsal Topraklara girişin kapısı olmuştu. Hiç ihtimal verilmemesine karşın sekiz ay süren tehlikeli uğraşlardan sonra adeta mucizevi bir şekilde zapt edilmesi, Kudüs'ün ele geçirilmesinin yolunu açmıştı. Ama Baybars'ın eline geçmesi sadece bir gün sürmüştü. Antakya kaybedilmesinden sonra bir daha asla eski önemini geri kazanamadı. Buranın da kaybıyla son Tapınakçı karakolları da terk edildi ve yalnızca Lazkiye'deki ufacık liman yerleşimi kaldı. Frank Suriye'si yıkılmıştı.

Yağmalandığı sırada başkentinde olmayan Bohemund, Baybars'tan hayatta kaldığı için onu tebrik eden alaycı bir mektup aldı. Tehdit ve gösterişli sözlerle yazılan mektup kıyamet ve kâfirlerin gideceği cehennem öğeleriyle süslüydü:

Levent Şahverdi Arşivi

> Şehri kılıçla Cumartesi gününün, Ramazan ayının dördüncü [19 Mayıs] günü, dördüncü saatinde ele geçirdik. Orayı muhafaza etmesi ve koruması için seçtiklerinin hepsini öldürdük... Süvarilerinin, atların ayaklarının altına alındığını, evlerin yağmacıların kudretine kaldığını görebilirdin... Mallarınız kantarla tartıldı, kadınlarınız dörder dörder satılıyor, sizin paranızla bir dinara alınıyordu.
>
> Keşke kiliselerinizdeki haçların kırılıp parçalandığını, uydurma Kutsal Kitabınızın sayfalarının yırtıldığını, patriklerinizin kabirlerinin açılıp soyulduğunu, Müslüman düşmanlarınızın mabetlerinizi çiğnediğini görseydin; keşke keşiş, rahip ve diyakozunuzun kurban edildiği mihrabı görseydin... Keşke kalelerini cayır cayar yakan alevleri, ölülerinizin bu dünyanın ateşinde yanışını, saraylarının değişmiş halini, kiliselerinin sarsıla sarsıla sonunda enkaz haline dönüşmelerini görseydin – tüm bunları görseydin "Keşke toprak olsaydım" derdin...
>
> Şu halde bu mektup sana güzel haberler veriyor, bu esnada Antakya'da olmadığın için Tanrı sana selamet verdi ve ömrünü uzattı... Hayattakiler, ölenleri gördüklerinde kendi hayatlarının devam etmesine sevinirler. Belki de Tanrı sana sadece, geçmişteki itaatsizliğini ve amelde bulunmayışını telafi etmen için bir mühlet lütfetmiştir... Kaçıp olanları sana anlatacak kimse kalmadığı için sana bizzat anlattık.[16]

1260'ların sonuna gelindiğinde Baybars artık seferlerine ara verebilecek durumdaydı. Sarı Memlük bayrağı birbiri ardına fethedilen kalelere çekilmişti; ancak bunlar hiç de kolay zaferler olmamıştı. Sultan yağmur-kar demeden, yazın kavurucu sıcağına aldırmadan ordusunu bir seferden diğerine sürmüştü. 1268'de bahar karında Lübnan Dağlarını geçtiği sırada ordusu hakkında "kardan başka hiçbir şey bulamadılar, kendileri de atları da bundan yediler,"[17] diye kaydedilmişti. Baybars, nefret

16 Ibn al-Furat, Ayyubids, ss. 123-125.

17 a.e., s. 116.

Levent Şahverdi Arşivi

ettiği Bohemund'a daha sonra, elindeki muhasara silahlarıyla alt edemeyeceği hiçbir Haçlı muhkem korunağı olmadığı ve sefer yapamayacağı hiçbir mevsim olmadığıyla övünmüştü. 1271'de Kuzey Lübnan'daki Haçlıların Akkar kalesine nasıl saldırdığını şöyle anlatıyordu:

> Mancınıkları öyle dağlardan geçirip taşıdık ki kuşlar bile oralarda yuva yapmaya yanaşmazdı; araçları öyle sabırla çektik, çamurla yağmurla öyle mücadeleler ettik ki; mancınıkları karıncaların bile yürürken kayıp düşeceği yerlere kurduk; öyle derin vadilerin içlerine indik ki bulutlardan sızan güneş ışığı, uçurum dağlardan başka bir şey göstermiyordu.[18]

Abartılara rağmen kuşatma savaşının muazzam çileli olduğu kesindi. Mısır'ın Aslanı temkinliydi de. O zamana dek Akka surlarına kuşatma teçhizatını hiç götürmemişti. İslam Dünyası'nın çöküşün eşiğine gelmesinden sonra Baybars'ın düzenlediği seferler büyük ölçüde savunma savaşlarıydı. Her şeyden öte Moğollarla Hristiyanları ittifak kurmaya itmemek ve yeni büyük çaplı haçlı seferi düzenlenmesine kışkırtmamak için her defasında sadece tek bir düşmana yönelmek elzemdi.

*

Baybars, 1269 yılının Temmuz ayında muhalif emirlerinin isyana kalkışmasına fırsat vermemek için tam bir gizlilik içinde Mekke'ye hacca gitti. En ince ayrıntısına kadar hesaplanmış ayarlamalar sayesinde gidişi fark edilmedi. Avlanmaya gittiği söylendi. Güvenilir haberciler, mesajları ona iletmeye devam ettiler; mesajlara sanki hiç Kahire'den ayrılmamış gibi cevaplar gönderiliyordu. Ağustos sonunda Mekke'den döndüğünde hiç haber vermeden Şam'a sonra da Halep'e gitti. Amacı eyalet valilerini tedirgin bir itaat altında tutmak, onları sürekli takip ettiğinin ve her an hesap vermeye çağrılabileceklerinin farkında olmalarını sağlamaktı.

18 a.e., s. 148.

Levent Şahverdi Arşivi

BEŞ

KURDA DALAŞAN KÖPEK YAVRUSU

1270-1288

Baybars 1269'da Hacca gidene dek Haçlı devletlerine ciddi zararlar vermişti; kalelerini teker teker ellerinden almış, onları gelirlerden, haraçlardan mahrum etmiş ve tarım arazilerini tahrip etmişti. Franklar, Batı'dan gelecek yardımlara günden güne daha çok ihtiyaç duyuyordu. Outremer'in soylu aileleriyle İtalyan tüccarlar arasındaki mücadeleler hız kesmeden devam ediyordu. Çoğu, nihai yıkılış ihtimalinden bihaber gibiydi; ancak politik ve askeri gerçeklerin bilincinde olanlar eli kulağındaki kıyameti hissediyorlardı. Varlıklı askeri tarikatların omuzlarındaki Hristiyanların son tutunma noktalarının savunulması yükü giderek ağırlaşıyordu; ama hiç değilse onlar vaziyet konusunda gerçekçiydiler. 1261 gibi çok erken bir dönemde bile tarikatların mülk ve toprak sözleşmelerinde uğursuz "Şayet krallık kaybedilirse"[1] kaydı görünür olmaya başlamıştı.

1 Joshua Prawer, 'Military Orders and Crusader Politics in the Second Half of the XIIIth Century', in Josef Fleckenstein and Manfred Hellmann (eds), *Die geistlichen Ritterorden Europas*, (Sigmaringen: 1980), s. 217.

Haçlılar esir ve hayvan ele geçirme amaçlı bir yağma baskınında

Levent Şahverdi Arşivi

Aziz Sabas Savaşı'ndan sonra Cenevizlerin Akka'dan çıkarılması, şehrin ticaret merkezi vasfını daha da zayıflatmış, Moğol istilası kervan yollarının daha kuzeye kaymasına neden olmuştu. Akdeniz dünyasının en zengin şehrinin şaşaalı günleri sona ermek üzereydi. Akka'da yönetimde birliğin kaybedilmesi ve Kudüs Krallığı içerisindeki hizipler arasındaki anlaşmazlıklar, kötüleşen duruma koordineli bir karşılık verilmesine köstek oluyordu. 1260'ların ortalarına gelindiğinde Akka'daki tek fiili lider, Kudüs Patriği unvanını taşıyan Akka Piskoposu'ydu. Piskopos sadece şehrin ruhani lideri değil, aynı zamanda fiiliyatta geçici lorduydu da. Papalık, patrikliğe krallığın işlerini idare etmesi konusunda sınırsız yetki vermişti – şöyle ki tüm vatandaşlar ve gruplar papaya itaat ediyordu. Devletin fiili başkanı olan patrik, askeri tarikatlar arasındaki ihtilaflara karşı harekete geçmek, askerler, istihkâmların onarılması, savaş araçlarının yapımı ve esirlerin fidye karşılığı kurtarılması için belli dönemlerde para toplama yetkisine sahipti. Akka'nın içine düşeceği son krizde liderlik konumunda olacak şahıs patrik olacaktı.

Baybars'ın yol açtığı tahribatın haberleri Avrupa'ya da ulaşıyordu. Papalık ve Hohenstaufen Hanedanı arasında sürmekte olan mücadeleye karşın Kutsal Topraklarda büyüyen kriz kaçınılmazdı; ne var ki yeni bir Haçlı Seferi çağrısına karşılık verebilecek istikrarlı yegâne ülkeler, İngiltere ve Fransa'ydı. Papalığın girişimleri arkası gelmeyen teşebbüslerdi; ancak Kutsal Toprakları tamamen kaybetme olasılığı, Papa IV. Clemens'i harekete geçirip yeni bir sefer için para toplayıp çağrı yapmak zorunda bıraktı. Fransa kralları ve Fransızca konuşan komşu ülkeler – (aynı zamanda Fransa'da da toprakları olan) İngiltere kralları - arasındaki rekabet, art arda haçlı girişimlerine katılmalarına neden oldu. Her ikisi de Fransız kökenli ve haçlı geleneğinde iyiden iyiye pişmişlerdi; ancak Aslan Yürekli Richard ve Fransa Kralı Philip Augustus arasındaki karşılıklı şüpheler, 1191'deki Akka kuşatmasını

Levent Şahverdi Arşivi

berbat etmişti. 1248'de IX. Louis Nil'e doğru o bahtsız Haçlı Seferi'ni başlattığında İngiliz Kralı III. Henry de gitmeye yemin etmişti – ciddi bir itibar kaybını göze alarak ve çok daha önemlisi kutsal bir yemini çiğneyerek gitmemişti. Şimdi Mansure'yi bir türlü aklından çıkaramayan ve Kudüs rüyasını takıntı haline getirmiş Louis çağrıya yine karşılık veriyordu. İkinci defa da çağrıya karşılık vermezse İngiliz tahtının utancı iki katına çıkacaktı. Karşılık veren Henry'nin en büyük oğlu Edward oldu. İngiliz prens yirmili yaşlarının sonunda, sarışın ve atılgandı. Lakabı "Uzunbacak"tı; bir metre doksan santime yakın boyuyla çoğu erkeğin bir metre yetmiş santim boya bile sahip olmadığı bir dönemde heybetli bir yapısı vardı. Yetenekli bir şövalyeydi; turnuvalarda ve talimlerde çarpışma becerilerini mükemmelleştirmişti. Çocukluğundan beri haçlı hikâyeleri dinlemişti; Kutsal topraklarda kahramanca işler yapma arzusuyla kavruluyordu. Aslan Yürekli Richard büyük amcası, bir diğer Haçlı Richard of Cornwell amcasıydı; ayrıca maiyetinde Mansure'de Louis'yle beraber savaşmış yaşlı Fransız şövalyeler bulunuyordu.

Edward'ın savaş tecrübesi de vardı. Her iki tarafın da pelerinlerinin üstünde haç işareti taşıdıkları, 1265'teki Evesham Muharebesi'nde, isyancı Simon de Montfort'a karşı babasının ordularını komuta etmişti. Edward savaşı kazanmıştı; bununla yetinmeyip teslim olup fidye karşılığı serbest bırakılmaya uğraşan asi soyluları savaş meydanında katletmişti. Manastır kilisesine sığınan askerler mihrapta öldürülmüştü. Bu olay "Evesham cinayeti"[2] olarak adlandırıldı – eşi görülmemiş bir şövalyelik prensibi ihlaliydi. Belki de Edward ve şövalyeleri ellerine kan bulaştığını düşünüyordu ve Haçlı seferi sadece kahramanlık gösterme fırsatı değil aynı zamanda günahlarının kefaretiydi.

1268 yılının Haziran ayında papanın kardinali, Northampton'daki Kutsal Kabir Kilisesi'nde, her aşaması titizlikle

2 Marc Morris, *A Great and Terrible King*, (London: 2008) s. 69.

Levent Şahverdi Arşivi

ayarlanmış bir törende haçlı seferi çağrısı yaptı. Mekânın özel bir anlamı vardı. Bu kilise, Birinci Haçlı Seferi'ne katılmış bir şövalye tarafından Kudüs'teki Kutsal Kabir Kilisesi'nin aynısı olarak inşa edilmişti. O gün Edward ve küçük kardeşi Edmund'la birlikte yüzlerce başka soylu ve bunların destekçileri Haçlı yemini etti. Bu topluluk içerisinde Akka'nın kaderinde çok önemli rol üstlenecek iki şövalye vardı. Otuzundaki Othon de Grandson, Edward'dan sadece bir yaş büyüktü ve en yakın arkadaşıydı. Grandson'un kökeni İsviçre Savoy'dan eski bir soylu aileden geliyordu ve onun atalarının da haçlı geçmişi vardı: dedesi Kutsal Topraklarda ölmüştü. Güvenilir, cesur ve çok yönlü bir savaşçıydı hem de ilerleyen yıllarda İngiliz tahtına yıllarca hizmet edecek yetenekli bir diplomattı. Edward dönemi iç savaşlarında çarpışmış, karşılığında şövalyelik ve arazilerle mükâfatlandırılmıştı. Savoylu bir başka şövalye Jean de Grailly, diğerlerinden biraz daha büyüktü ve Edward'ın danışmanlarından biriydi; güvenilir hizmetlerinden ötürü o da prens tarafından ödüllendirilmişti. Kral Louis'nin finansmanını ve organizasyonunu sağladığı ikinci haçlı seferi de ilki kadar etkiliydi – Louis bir kez daha iyi organize edilmiş bir sefer için gereken bürokratik, duygusal ve finansal becerilerini ortaya koymuştu. Haçlı seferleri masraflı teşebbüslerdi. Edward, İngiliz birlikleri için gereken mali kaynakları bulmakta zorlanınca Louise ona 17.000 pound borç verdi. Anlaşılan sadık Joinville, ölümle ikinci bir randevu teklifini geri çevirmişti.

Hazırlıklar yine kusursuz olsa da sonuç çok farklı değildi. Louis siyasi ve yanlış stratejik nedenlerden ötürü hedef olarak ne Kutsal Toprakları hatta ne de Nil'deki mezarlıklara dönmeyi seçti, ele geçirildiği anda Mısır'a açılan kapı olacağına inandığı Tunus'u belirledi. Ancak amaçlarına ulaşmak şöyle dursun kral ve ordusu dizanteriyle boğuştu ve Haçlı Seferi çıkmaza girerek miadını doldurdu ve barış anlaşması imzalandı.

Levent Şahverdi Arşivi

Louis, 1270 yılının Ağustos'unda Kartaca yakınlarında öldü; fısıldayarak "Kudüs! Kudüs!" diyerek son sözlerini söylediği aktarılıyordu. Askerlerinin çoğu Fransa'ya dönse de bazıları bu son talimatına uyarak deniz yoluyla doğuya açıldı; ancak filonun büyük kısmı Sicilya'da bir fırtınada battı. Kutsal Topraklara ulaşan tek birlik, İngiltere Prensi Edward'ınkiydi.

Uzunbacak, 1271 Mayıs'ında, muhtemelen 250'si şövalye, toplamda 1000 kişilik küçük bir kuvvetle Akka'ya ulaştı. Akka'da bulunduğu sırada papalığa seçildiği haberini alan Teobaldo Visconti de beraberindekiler arasındaydı. Frank devletlerinin kritik vaziyetini gerçekten anlamış bir papa varsa o da Visconti'ydi. Gemiye binmeden önceki son vaazında, "Ey Kudüs, eğer seni unutursam sağ elim kurusun! Seni hatırlamazsam dilim damağıma yapışsın"[3] demişti. Outremer'in içinde bulunduğu kötü duruma hiçbir papa bu kadar derin bağlılık gösterememişti.

Haçlı devletlerinin siyasi ve ticari gerçekleri Edward'ı dehşete düşürmüştü. İtalyan ticaret cumhuriyetlerine ait gemilerin Akka limanından, Memlük ordusuna silah, yiyecek malzemeleri ve köle insan gücü götürmek üzere İskenderiye'ye gittiklerini kendi gözleriyle görmüştü. Haçlı çağı boyunca çok sayıda papa sert aforoz tehditleriyle bu ticareti sürekli yasaklamıştı. 1202'de Papa III. Innocentus durumdan o kadar şüphe duymuştu ki Dördüncü Haçlı Seferi'ne katılmaya hazırlandıkları sırada bile bu konu yüzünden Venediklileri açıkça tehdit etmekten çekinmemişti: "Sarazenlere satış ya da takas yoluyla demir, kenevir, keskin aletler, yanıcı malzemeler, silah, kadırga, yelkenli gemi yahut kereste vermenizi kesin aforoz tehdidiyle men ediyoruz."[4] On üçüncü asır boyunca, çerçevesi net biçimde belirlenmiş buna benzer yasaklamaların değişik versiyonları düzenli olarak tekrarlandı – ancak çok da işe yaramadı. Hatta bizzat cumhuriyetlerin

3 Asbridge, *The Crusades*, s. 641.

4 Crowley, *City of Fortune*, s. 27.

Levent Şahverdi Arşivi

kendi devlet makamları bile papalığın yasaklarını aynı şekilde tekrarlamak zorunda kalsalar da yasa dışı ticaret, kaçakçılık ya da yabancı gemilerle sevkiyat şeklinde devam etti.

Akka'nın büyük bir trans-Akdeniz ticaret merkezi rolü yok oluyor olabilirdi; ancak aktarma ve transit geçişte önemli bir bölgesel merkez olma özelliğini korumaktaydı; Karadeniz'in kölelerini, Türkiye'nin demir, kereste ve ziftini, Avrupa'nın buğdayını ve silahlarını İskenderiye'ye ve Kahire'deki devlet cephaneliğine bağlayan zincirdeki halkalardan biriydi. Keresteler savaş araçları, arbalet, gemi ve mızrak sapı yapımına, zift Rum Ateşi, buğday Mısır'daki kıtlığı telafi etmeye ve Kahire'deki muhalefeti yatıştırmaya, demir bıçak ve bazen de tamamlanmış silahlar; köleler de bu silahları Akka'nın kendi surlarına karşı kullanmak üzere gidiyordu.

Edward'ın bakış açısına göre Akka, kendisini bitirecek mücadelenin bizzat suç ortağıydı, fakat şehir içinde herkes bu ticaretten memnundu. Şehrin yok edilemeyecek kadar kıymetli olduğuna inanılıyordu. Haçlı Devletlerinin sürekli mücadele içindeki baronları kendi ayrıcalıklarına ve imtiyazlarına o kadar odaklanmışlardı ki anlaşmazlıklarının felaketlerine sebep olmak üzere olduğunu göremiyorlardı.

Edward da Baybars'ın en olağanüstü kuşatma seferini önleyebilecek konumda değildi, ayrıca zaman da buna uygun değildi. Moğol tehdidinden kurtulan Baybars artık tekrar tüm dikkatini Haçlı kalelerini birer birer ele geçirmeye çevirebilirdi. 1271 Mart'ında Hospitaller'in muhteşem Krak des Chevaliers Kalesi'ne yöneldi. Suriye'nin kuzeyinde yer alan bu kale, çok önemli stratejik değere sahipti. Dağların arasında önemli bir geçit olan Humus (Hıms) Geçidi'ne hâkim noktada olan kale sayesinde Hospitaller Şövalyeleri bölgede egemenlik kurup çevredeki yerleşimlerden haraç alabiliyordu. 1218'te bölgeye gelen Macar Kralı II. Andrew, burayı Hristiyan topraklarının kilidi olarak

Levent Şahverdi Arşivi

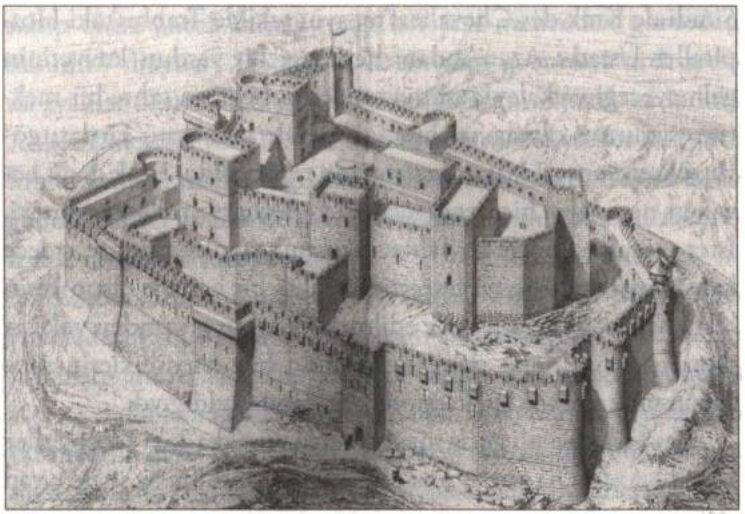
adlandırmıştı. En kalabalık döneminde 2000 kişilik bir garnizonu barındırabilen kale, saldırı harekâtları için bir üs görevi üstleniyordu; ancak on üçüncü asrın ikinci yarısına gelindiğinde Hospitaller Tarikatının hem mali yapısı hem de insan gücü düşüşe geçmişti. Tarikatın İngiliz kökenli Üstad-ı Azam'ı Hugh Revel, 1268'de tüm Outremer bölgesinde sadece 300 Hospitaller şövalyesinin kaldığından yakınıyordu. Baybars'ın ekonomik yıpratma seferleri gelirlerini kesmiş ve hinterlandındaki bölgeyi tahrip etmişti. 1271'e gelindiğinde kale izole edilmişti ve asker sayısı çok yetersizdi.

Her şeye rağmen Krak des Chevaliers müstesna bir kaleydi, Haçlıların o zaman dek inşa ettikleri aşılması en güç istihkâmdı. Deniz seviyesinden 650 metre yukarıda, sadece güney tarafındaki düz zeminden erişilebilen, dik bir uçurumun üzerinde yer alan kale, harikulade bir mühendislik eseriydi. Sert bazalt kayaç zemine üzerine, neredeyse harca hiç ihtiyaç kalmayacak şekilde kusursuz biçimde üst üste oturtulan çok kaliteli kireçtaşı bloklarla inşa edilen kalenin iç kalesi 50 metre dış surları 9 metre yüksekliğindeydi. Lakabı "Dağ"dı. Güney tarafındaki iki sur arasında, bir pınarın beslediği savunma hendeğinin yanında başka karmaşık savunma özellikleri de barındırıyordu: savunmacıların, dik surlara alttan hücum eden düşmanın tepesine tamamen korunaklı biçimde atış yapmalarını sağlayan küçük odacık biçiminde taş çıkıntılar; kör noktaları azaltacak şekilde kademeli biçimde konumlandırılmış ok atış delikleri ve düşmanı yukarıdan açılan ateş altında nihai hücuma geçmek zorunda bırakan, çıkmaz yollarla dolu, 140 metre uzunluğunda, dolambaçlı bir geçit. Azimli bir savunmaya karşı kaleyi ele geçirmek neredeyse imkânsızdı.

Baybars, 12.000 kişilik ordusunun başında kuşatma teçhizatını bahar yağmurlarında kayalıkların tepesine çekerek çıkardı. Mancınıkların odundan parçaları ıslanıp şiştiği için araçlar kurulamadı; okçuların yay kirişleri de kullanılamaz durumdaydı. Ordu

Levent Şahverdi Arşivi

Dağ: Krak des Chevaliers Kalesi'ne ait bir çizim.

on sekiz gün boyunca havanın düzelmesini bekledi. Hava düzeldiği anda Baybars, son on yıldan bu yana iyice mükemmelleştirdiği tüm kabiliyetlerini ortaya koydu. Askerleri kalenin güney cephesindeki dış savunmaları - büyük ihtimalle odun kazıklardı - kısa sürede aşmıştı. Ardından mancınıkları ve lağımcıları devreye soktu. Mancınıklar siper duvarlarına ağırlıkları 100 kilograma kadar ulaşan taşları fırlatırken savunma okçularını yerlerinden kıpırdatamıyordu; ancak dış surun güneybatı köşesindeki bir kulenin yıkılması lağımcıların eseriydi. Fakat tüm bunlar sadece en dış savunma hattıydı; Baybars'ın hâlâ altını kazıp aşamayacağı bir savunma hendeğiyle göğe doğru yükselen dağla yüzleşmesi gerekiyordu. Genelde ele geçirdiği kaleleri yerle bir ettirmesine karşın bu kaleyi hasar vermeden, savaşsız almak istiyordu.

Baybars'ın cephanesindeki en kilit silah her zaman aldatma olmuştu. 1268'de kuşatma altına aldığı Beaufort'taki garnizona gönderilen bir mektubu ele geçirmeyi başarmış ve savunmacıların morallerini bozmak üzere yazılmış sahtesiyle değiştirmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Şimdi de Krak des Chevaliers'te, aynı şekilde Trablus'taki Hospitaller Üstad-ı Azam'ından, herhangi bir yardım kuvvetinin gelmeyeceği ve kaleyi teslim etmelerini belirten sahte bir mektup yazdırmış olması muhtemeldi. Kale komutanı şartları görüştükten sonra 7 Nisan'da garnizon teslim oldu. Krak des Chevaliers neredeyse hiç hasar görmeden Baybars'a teslim edilmişti. İster gerçekten böyle bir sahtecilik yapılmış olsun isterse sadece kale kumandanının teslimiyetine makul bir bahane olsun kesin olan, haçlı kalelerinin izole edilmesi ve insan gücünden yoksun olmaları, en aşılmaz denilen kalelerin bile Memlüklerin topyekûn saldırı taktikleri karşında eski moda kaldığıydı.

Baybars güvenli geçiş sözünü tuttu ve Akka'daki Hospitaller Üstad-ı Azamı'na artık aşina olunan alaycı üslubuyla şöyle hitap etti:

> Frère Hugues'a – Tanrı onu kadere karşı çıkmayan, kendisine isyankâr olmayan ve Ordusu için zafer kazanıp muzaffer olanlardan eylesin – inşa edip kuvvetlendirdiğin, muhkemleştirdiğin ve savunmasını [Tarikat] Kardeşlerine emanet ettiğin [Krak des Chevaliers Kalesi'nin] Tanrının lütfuyla fethedildiğinin haberidir. [Kardeşlerin] seni başarısızlığa uğrattı; orada olmalarını sağlayarak onları mahvettin, zira hem kaleyi hem de seni kaybettiler. Benim şu askerlerim ise kuşattıkları herhangi bir kaleyi kendilerine karşı mukavemet gösterecek halde bırakmayı beceremezler.[5]

Bu bir böbürlenmeydi, ama gerçekti. Krak des Chevaliers, Baybars için en son sınavdı ve kalenin ele geçirilmesi, Memlüklerin kuşatma harekâtlarına kalelerin direnebilme kabiliyetlerini tartışmaya açtı. Kalenin zarif tünel sütunlarından birine Hospitaller'in işlediği şu kısa Latince şiir adeta bir uyarı gibiydi: "Zenginliğe sahip olun, bilgeliğe sahip olun, güzelliğe

5 *Arab Historians of the Crusades*, ed. Francesco Gabrieli, (London: 1969), ss. 318–319.

Levent Şahverdi Arşivi

sahip olun, ancak temas ettiği her şeyi mahveden gururdan sakının."[6] Baybars Haçlıların kalan tüm gururunu ardı ardına ayaklar altına alıyordu. Humus Geçidi'nin kuzey ucundaki Akkar Kalesi'ne yöneldi; kuşatma araçlarını, söylenenlere göre bizzat kendisinin sürdüğü at arabalarıyla nakletti. Dış surlarda gedik açıldığı anda kale garnizonu hemen anlaşma müzakerelerine oturmayı teklif etti.

Baybars buranın ardından Trablus'u haritadan silmeye karar verdi. IV. Bohemund, Antakya'yı saran cehennem ateşinden kaçmıştı; ancak Moğollarla ittifak yaptığı için sultanın Trablus Kontu'yla hesabı henüz kapanmamıştı. Bohemund, Baybars'tan bir mektup daha aldı; sultan olacaklar konusunda onu uyarıyor, deniz yoluyla kaçmasını tavsiye ediyordu: esir zincirleri hazırdı. Ne var ki Prens Edward'ın Akka'ya gelişi, Baybars'ın duraksamasına neden oldu. Kralların komutasında yeni bir haçlı seferine karşı her zaman temkinli olan ve İngiliz Prensin yarattığı tehdidin ne düzeyde olduğundan emin olamayan sultan Trablus'la on yıllık bir ateşkesi kabul etti.

Edward'ın varlığı moralleri yükseltse de beraberinde getirdiği asker sayısı, Akka'nın stratejik durumunda kayda değer herhangi bir değişiklik oluşturamayacak kadar azdı. Baybars derhal İngiliz prensin gözünü korkutma teşebbüslerine koyuldu; önce Akka civarında ortaya çıktı, ardından kuzeye sapıp 12 mil doğuda bir dağ geçidinin kenarına kurulu, Töton Şövalyelerinin heybetli Montfort Kalesi'ni ele geçirmeye gitti. Arazinin hem mancınıklar hem de lağımcılar için çok zorlu olmasına karşın bir ay içinde güvenli geçiş teminatı karşılığında kale garnizonunu teslim olmaya mecbur etti. Edward'ın keyfini kaçırmak için bu askerler Akka surları önünde salıverildi; bu görüntü ve Memlük ordusunun muazzam büyüklüğü, Kutsal Toprakların gerçekleri konusunda rahatsız edici uyarı gibiydi.

6 Hugh Kennedy, *Crusader Castles*, (Cambridge, 1974), s. 162.

Levent Şahverdi Arşivi

Öte yandan Edward başka seçenekler olduğunu fark etmişti. Gelir gelmez hemen İran'daki Moğol Hükümdarı Abaka'ya, Memlüklere karşı ortak harekât düzenleme önerisiyle elçiler gönderdi. Teklifine yanıt beklerken bir yandan da büyük bir şevkle iç bölgelere baskınlar yapmaya başlayıp Tapınak ve Hospitaller Şövalyeleriyle birlikte civardaki bir Memlük kalesine saldırı gerçekleştirdi. Düşmana zarar vermişlerdi; ancak kavurucu yaz sıcaklarında askeri operasyonlar yapmanın riskleri konusunda İngiliz şövalyelere acı bir ders de almışlardı; ağır örgü zırhları içinde çok sayıda adamı susuzluktan ve sıcak çarpmasından ölmüştü. Yeni gelen askerlerin neden olduğu bu tür askeri turizm örnekleri, Kudüs Krallığı için zaman zaman yaşanan ciddi bir sorun oluşturuyordu. Bir an önce eyleme geçmeye aç ancak çoğu zaman kayda değer bir fark yaratacak kadar bölgede kalmayan yeni gelen haçlılar, artık Outremer'in varlığını devam ettirebilmesine imkân veren hassas uzlaşmaları kavramadan sorunlara neden oluyordu. Bu durum, Akka'nın nihai krizini hızlandıracak etmenlerdendi.

Aylar sonra Moğollardan Edward'a gelen cevap cesaret vericiydi. Yeni bir sefer başlatıp Memlükleri Halep'ten çıkardılar ve Baybars'ı daha kuzeye çekilmeye mecbur ettiler. Bu sırada Edward da ikinci bir cephe açıp Memlüklerin elindeki, Kudüs yolunu koruyan, 40 mil doğudaki Kakun Kalesi'ni ele geçirmeye çalıştı. Elindeki küçük kuvvetle yine çevredeki arazileri tahrip etti; ancak "çok güçlü ve her tarafı su dolu kanallarla çevrili" kale direndi. Elle tutulur bir ilerleme sağlanacağına dair tüm umutlar, Baybars'ın ilerleyişi karşısında Moğolların Halep'ten çekildikleri haberiyle yıkıldı. Kakun Kalesi'ne gelince sultan Franklarla alay edercesine şöyle söylemişti: "Eğer o kadar çok adam bir evi alamıyorsa o zaman Kudüs Krallığını fethetmeleri pek mümkün görünmüyor."[7] Yeni gelenler Kutsal topraklara

7 Morris, *A Great and Terrible King*, s. 99.

Levent Şahverdi Arşivi

birçok önyargıyla dolu olarak gelmişlerdi. Hristiyanlık ve İslam arasında bitmek bilmeyen mücadeleye rağmen Kakun halkının artan tarım ürünlerini rutin biçimde Akka'daki pazarlarda satıyor olmasını şaşkınlıkla karşılamışlardı.

*

Edward 1271-1272 kışı boyunca aldığı borç parayla dış surların en önemli kısmına yeni bir kule ve bunun alt kısmını korumak üzere alçak bir sıra sur daha inşa ederek Akka'nın savunmasını güçlendirdi. Ayrıca bilhassa bu "İngiliz Burcu"nun savunmasına ayrılmış Aziz Edward Kardeşliği adında küçük bir askeri tarikat da kurdu. Bu esnada Baybars, Edward'ın varlığının oluşturabileceği tehdit üzerine sürekli kafa yoruyordu. 1271 Aralık'ında rahatsız etmek ve sarsmak amacıyla şehre saldırır gibi yaptı.

Ancak İngiliz tahtının varisiyle uğraşmak için Baybars'ın repertuarında ikinci bir strateji daha vardı. Bu kurnazlık ve sabır gerektiriyordu. Ayrıntılar konusunda kaynaklar arasında farklılıklar olsa da büyük ihtimalle planı, sadık bir emirini maiyetiyle birlikte Akka kapılarına göndermekti. Emir, hediyelerle birlikte, sultana ihanet etmek için geldiği hikâyesini anlattı. Adamlarıyla birlikte ihtiyatla karşılandı. Edward, hileye uzak bir adam olduğundan ziyade muhtemelen bu durumun sunduğu olasılıklar yüzünden aldandı. Bir süre geçti. Şüpheler azaldı. 17 Haziran'da emirin maiyetindekilerden biri, önemli bir haber vereceği vaadiyle prens ve tercümanıyla özel bir görüşme ayarladı. İyice yaklaşıp hançerini çekti ve sapladı. Edward karşılık verdi ve suikastçıyı öldürdü; ancak zehirli olduğuna inanılan hançerle ağır yaralanmıştı. Efsaneye göre ya karısı Eleanor of Castile ya da arkadaşı Othon de Grandson yarayı emip zehri çıkardı; fakat ertesi gün enfeksiyon yayılınca Edward vasiyetini yazıp en kötüsüne hazırlandı. Çok radikal ve acı dolu bir ameliyat sayesinde kurtuldu: doktoru enfekte olmuş kısmı kesip almıştı.

Levent Şahverdi Arşivi

Bu olayla Edward'ın Haçlı Seferi sona erdi; kısa süre sonra İngiltere'ye dönmek üzere yola çıktı ancak geri dönmeye kararlıydı. Edward bir daha asla Kutsal Topraklara dönmedi, fakat iki yakın arkadaşı, Othon de Grandson ve Jean de Grailly döneceklerdi. Yirmi yıl sonra bu kişiler, 1270'lerin başında Trablus civarında Tapınak Şövalyeleri kumandanlığı yapmış Guillaume de Beaujeu'yla beraber Akka'yı son kez savunan savaş konseyini oluşturacaklardı.

Edward'ın kısa süreli müdahalesi en azından şehre biraz zaman kazandırmıştı. 1270'lerin başlarında Baybars büyük ihtimalle kendini, Trablus ve Akka'ya nihai darbeyi indirmeye hazır hissediyordu; ne var ki Edward'ın teşvik ettiği Moğol saldırısı endişesi, sultanı haçlı seferi baskısını etkisizleştirmek ve daha büyük bir sorunla eli rahat şekilde uğraşmak için başka yollar aramasına neden olmuştu. 1272 yılının Nisan ayında, suikast girişiminden kısa süre önce, Baybars Akka'yla İslami prensipler gereğince on yıl, on ay, on gün ve on saatlik bir ateşkes anlaşması yapmıştı. Levant'ın reelpolitik koşulları Edward'ı bir kez daha dehşete düşürmüş, bu yüzden ateşkese imza koymayı kabul etmemişti; fakat bu anlaşma Edward'ın ayağının altındaki halıyı çekip almıştı. Guillaume de Beaujeu 1275'te, Tapınak Şövalyelerinin Üstad-ı Azamı olarak Akka'ya döndüğünde artık İngiltere Kralı olan Edward'a bir mektup yazıp Outremer'deki gidişatı anlattı. Durum iç karartıcıydı. Guillaume, şehrin tüm kaynaklarını elinden alan Baybars'ın saldırıya geçeceğinden korkuyordu. Eskiden sahip oldukları topraklardan aldıkları vergiler artık gelmiyordu; Kudüs Krallığı fakirleşmişti ve Tapınakçılar kalelerinin devamlılığını sağlamak için giderek artan maliyetlerle karşı karşıyaydılar.

Görünüşe göre Haçlı Devletlerinin hayatta kalmasını sağlayan yegâne unsur, Moğol karşı baskısıydı. Etrafını saran ittifaklar vesvesesi, Baybars'ın en kötü kâbusuydu. Bu endişe Frankları ortadan kaldırma arzusunu artırsa da bu daima ikincil seçenekti. 1272'den sonra sultan Moğollarla onların topraklarında karşılaşmak üzere

Levent Şahverdi Arşivi

harekete geçti. 1277'de ordusuyla Suriye'den Anadolu'nun içlerine – Türkiye'nin güneyine – gidip Moğol ordusuna ağır bir darbe indirdi; fakat ikinci bir Moğol gücünün yolda olduğunu öğrenince geri çekilmenin daha akıllıca olduğunu düşündü.

*

Avrupa'da haçlı seferi coşkusu yok olmaya yüz tutmuştu. Edward'la Akka'ya gidenler arasında olan Teobaldo Visconti, artık Papa X. Gregorius adıyla hızla destek toplama çabasına koyuldu. 1274'te yeni bir haçlı seferinin örgütlenmesini görüşmek üzere bir konsey topladı. Kraliyet ailelerinden sadece tek bir kişi katılmıştı, şevkin tükendiği artık aşikârdı. IX. Louis'nin her iki haçlı seferine de katılmış emektarı Érard de Valéry katılanlar arasındaydı. Memlüklerle karşılaşmanın gerçeklerini gayet iyi bilen Érard de Valéry, kâfirlere karşı toparlanabilen cüzi kaynaklarla Hristiyanlığın adeta, kurda dalaşan bir yavru köpek gibi olduğu yorumunu yapmıştı.

Bu, olası herhangi bir haçlı seferinin yüzleşeceği zorlukların dobra bir değerlendirmesiydi. Papa Gregorius'un 1276'da ölümüyle bu girişim fiiliyata geçmeden bitti. Ertesi yıl Baybars Şam'da, bir çevgan müsabakasını izlediği sırada, kımız içtikten sonra öldü. Zehirlendiği ihtimali akla gelse de her sultanın ölümünün ardından daima etrafta suikast söylentileri dolaşırdı.

Memlüklerde tahta geçiş geleneği, hanedanla herhangi bir kan bağı olmayan üst düzey emirler arasında kabilevi bir seçimle gerçekleşmesine karşın Baybars, kendisinden sonra oğlunun sultan olmasını sağlamaya çalıştı, ancak teşebbüsü başarıya ulaşamadı. Tahta geçmek için ileri gelen diğer kişilerin de desteğinin alınmasını gerektiriyordu ve çoğunlukla kanlı bir süreçti. Birkaç yıl süren karışıklıklardan sonra 1280'de sultanlık makamına oturan Baybars'ın en güvendiği ve en başarılı generallerinden biri el-Mansur Kalavun oldu. Kalavun yaklaşık altmış yaşlarındaydı ve Baybars'ın birkaç seferine başkomutanlık etmişti.

Levent Şahverdi Arşivi

Baybars'la aynı Kıpçak kabilesine mensuptu; oldukça ileri bir yaşta köle edinilmesinden dolayı onda Arapça hiçbir zaman akıcı olmamıştı. Baybars gibi o da başlangıçta Kahire'de pek sevilmiyordu. Birkaç ay boyunca sokaklarda dolaşmaya çekindi; dışarı çıktığında da halkın geleneksel sakatat yağmuruna maruz kaldı. Ancak aklını kullanıp Baybars örneğini takip ederek Ortodoks Sünni Müslümanlara karşı dindar davranışlar sergiledi ve kamusal eserler ortaya koydu; ancak kendisi hiçbir zaman Türk kökenlerinden tam olarak kurtulamamıştı. Söylenilenlere göre koyunların kürek kemikleriyle fal bakmak gibi bozkır kökenine ait kimi şaman adetlerinden vazgeçmemişti.

Öte yandan Kalavun, Moğolların tehdidinin büyüklüğünün tamamen farkında ve Moğollarla Hıristiyanlar arasında ittifak olasılığına karşı aynı derecede ihtiyatlı, zeki ve başarılı bir generaldi. 1276 ila 1291 arasında Moğollar, batı saraylarına altı elçi heyeti göndermişlerdi. Ancak bu girişimlerden bir sonuç çıkmadı. Aradaki mesafenin çokluğu, iletişim süreleri ve büyük haçlı seferlerine karşı Batı'da giderek büyüyen hayal kırıklığı, bu tür eşgüdümlü planların fanteziden öteye gidememesine yol açtı. Baybars'ın ölümü (geçici de olsa) Akka'nın üzerindeki baskıyı azaltmıştı.

Levant sahili boyunca kalan birkaç Frank yerleşim bölgesindeki iç çatışmalar hız kesmeden devam ediyordu. Trablus Kontu VII. Bohemund, Tapınak Şövalyeleriyle savaştaydı. 1277 ile 1285 yılları arasında Charles of Anjou ve Kıbrıs krallarının, Kudüs Kralı unvanı için mücadele ettiği sırada, Cenova ve rakipleri arasındaki sürtüşme bölgede sürekli huzursuzluk kaynağıydı. Bu ayrılık Akka sokaklarına da yansıyordu. Kıbrıs'ın ve görünüşte Kudüs'ün kralı olan III. Hugh, 1276'da şehri yönetilmesi imkânsız olarak gördüğü için Akka'yı terk edip Kıbrıs'a döndü. 1286'da Akka'daki Fransız birliği, oğlu II. Henry'nin Akka'da kral olma iddiasını reddedip kendilerini geçici olarak kraliyet şatosuna kapattı ve Henry'nin içeri girmesini engelledi. Ertesi

Levent Şahverdi Arşivi

yıl fırtına bulutları tekrar ufukta göründü: Cenevizler limanı ablukaya alıp şehir sokaklarında Pisalılarla savaşıyorlardı.

Kalavun'un kafasını sürekli meşgul eden Moğol tehdidi, hemen kapısının önündeki Franklarla daha barışçıl bir siyaset gütmesine yola açtı. Moğol tehdidiyle yüzleşirken elinin rahat olması için 1281'de Trablus Kontu Bohemund'la ve Lübnan Margat'taki Hospitaller Tarikatıyla ateşkesler imzaladı. O yıl Suriye'de Humus Muharebesi'nde Moğolları savaş meydanından apar topar kaçmak zorunda bıraksa da bu sözde zafer, düşmanın kaybettiği kadar çok sayıda askerinin hayatına mal olmuştu. Bedevilerin ve muhalif grupların çıkardığı iç isyanlara karşı konumunu muhafaza etme gayesi, Outremer'e karşı herhangi bir tehdit oluşturmasını önledi.

1283'te özellikle Hospitaller ve Tapınak Şövalyelerini de bağlayan şartlarla Akka'yla on yıllık yeni bir ateşkes anlaşması imzaladı. Zira Akka yönetimine karşı sorumlu olmayan bağımsız yapılar ve şehrin en etkili askeri kuvveti olan bu tarikatlar, bizzat kendilerinin imza koymadıkları anlaşmalara karşı direnip tanımama gibi bir geleneğe sahipti. Yeni ateşkese imza koyanlardan biri de artık Tapınak Şövalyelerinin Üstad-ı Azamı olan ve birkaç yıl sonra bu belgenin kelimesi kelimesine yeniden incelenmesine neden olacak Guillaume de Beaujeu'ydu.

Kalavun'un birden fazla düşmana ateşkes teklif etmesinin can alıcı noktası, Memlüklerden sultana ve ona bağlı emirlere sadık, güvenilir bir askeri kadronun çekirdeğini inşa etme arzusuydu. On üçüncü yüzyılın ikinci yarısında köle ticareti, Karadeniz kıyılarından yerlerinden edilmiş kabile halkları ve kaçırılan insanlar Ceneviz gemileriyle Konstantinapol'den ya da Türkiye'nin güneyindeki limanlardan getirilerek büyümeye devam etti. Kalavun, hedefleri için çok önemli olan bu ticaretin kolaylaştırılması için Karadeniz'de temsilciler bulunduruyordu. Baybars'ın edindiğinden çok daha fazla Memlük edindi; sayıları

Levent Şahverdi Arşivi

yaklaşık 6.000 ila 12.000 arasında olan bu Memlükler çok daha geniş bir coğrafyadandı. Öyle ki Kalavun'un hizmetine giren bu tutsaklardan bazıları Yunan hatta Prusya kökenli bile oluyordu.

Humus'ta Moğollara karşı kazandığı zafer çok pahalıya mal olmuş olabilirdi; ancak yine de Suriye sınırlarının sakinleşmesini ve zamanla Kalavun'un dikkatini tekrar Franklara çevirmesini sağlamıştı. Militan cihat ruhuna sahip olmasına rağmen Avrupalıları İslam Dünyası'ndan çıkarıp atma arzusu büyük ölçüde savunmacıydı. Batı'dan yeni haçlı seferleri ihtimali ya da Moğollarla Hristiyanlar arasında kurulacak bir ittifakla İslam Dünyası'nın karşı karşıya kalacağı bir kıskaç hareketi endişesi hiçbir zaman yok olmadı. 1285'de Kalavun'un Hospitaller'in güçlü Margat kalesini kuşatıp ele geçirmesi, Hristiyanların morallerini iyice altüst eden bir kayıptı. 1287'de liman kenti Lazkiye'yi işgal etti. Artık Hristiyanların ellerinde kala kala sadece Trablus, Akka, Sur ve Sayda gibi birkaç müstahkem kıyı yerleşimi kalmıştı.

*

Memlük tehdidi hiç olmadığı kadar yakındı; buna rağmen Hristiyan Akka, sönük bir ihtişamla son yıllarını yaşıyordu. 1285 Ocak'ında Charles of Anjou'nun ölümüyle, iyiden iyiye ufalan Kudüs Krallığı tacı uğruna verilen, uzun süreli mücadele nihayet sona ermişti. On altı yaşındaki rakibi, Kıbrıslı II. Henry'nin taç giyme töreni Sur kentinde, 1286 Ağustos'unda gerçekleşti. Henry daha sonra Hospitaller yerleşkesinin büyük salonunda iki hafta boyunca sürecek kutlamalar için Akka'ya geldi. Kroniklere göre kutlamalar,

> Eğlenceler, kör uçlu mızraklarla yapılan atlı mızrak müsabakalarıyla yüz yıldan bu yana görülmüş en güzel şenlikti. Şövalyeler kadınlar gibi giyinip birbirleriyle mızraklı müsabakalar yapıyor, yuvarlak masa hikâyelerini canlandırıyorlardı. Sonra keşişler gibi giyinmiş ve birbirleriyle mızrak dövüşü yapan

Levent Şahverdi Arşivi

> rahibeler vardı; Lancelot, Tristan ve Pilamedes'i ve diğer pek çok güzel, hoş, keyifli sahneyi canlandırdılar.[8]

Tüm bunlar bilinen gerçeklerin karşısında yoz bir fanteziydi; ancak tüm o kavga, çatışma, mücadele ve bombardımanın arasında Akka geç açmış bir ortaçağ kültürünü devam ettiriyordu.

IX. Louis'nin talihsiz haçlı seferinin ardından şehirde geçirdiği zaman Akka'yı canlandırmıştı. Hiçbir zaman bir ilim merkezi olmasa da – daha çok bir yönetim merkezi, haçlı orduları için harekât merkezi ve tüccarlar için de bir antrepoydu – şehir her zaman enerjik ve canlı olmuştu. Sürekli gelip giden insanlarıyla kültürlü ziyaretçileri, önde gelen kilise adamlarını ve kralları kendine çekmişti. Fransisken Tarikatı'nın kurucusu Assisili Francesco burada vaaz etmiş, son yarım asrında şehir, İncil'den klasik eserlere ve Haçlı Seferleri tarihlerine kadar çok çeşitli nüshalar için kitap üretim, resim, elyazması süslemesi ekolünün gelişimine şahit olmuştu. Bu eserlerin sayfa boşluklarında çizerler bildikleri dünyayı tasvir ediyorlardı: örme zincirli haçlılar, silahlar, gemiler ve kaleler, büyük ipek çadırlar, taç giyme törenleri ve krallar. Doğu kültürü bu haçlı dünyasını yumuşatmıştı. Ev pencerelerinde camın kullanımı, mükemmel halılar ve kumaşlar, yeni lezzetler ve yemekler – zeytinyağı, turunçgiller, şeker ve baharat; tüm bunların egzotik bir hissiyatta payı vardı.

Şehrin düşmesinden yaklaşık yarım asır sonra Alman seyyah Ludolf von Suchem, Akka'nın ihtişamının özlem dolu, duygusal bir portresini çizmişti; tasvirinde muhtemelen biraz gerçeklik payı vardı. Sadece harabelerini gördüğü kenti şöyle tasvir ediyordu:

> [Şehir] deniz kıyısında, normalden daha büyük, kare şeklinde yontma taşla inşa edilmiş surun her yanında, aralarında bir taş atımından daha çok mesafe olan, azametli, olağanüstü güçlü kuleleri vardı. Her kapı iki kule arasındaydı ve surlar o kadar

8 *GDC*, s. 793.

Levent Şahverdi Arşivi

büyüklerdi ki – tıpkı günümüzde olduğu gibi – üstlerinde iki at arabası birbirine değmeden kolaylıkla geçip gidebilirdi. Ayrıca öte tarafta, karaya doğru olan kısımda, şehrin etrafı dikkate şayan surlarla, harikulade derin hendeklerle, çeşitli şekillerde teçhiz edilmiş türlü türlü dış yapılar ve savunmalarla nöbetçiler için helalarla çevriliydi.

Ludolf sarayları, "camdan pencerelerle ve resimlerle süslenmiş," evleri ise "içinde ikamet edenlerin yalnızca gereksinimlerini karşılamak için değil, aynı zamanda insani zevkleri ve lüksü sunmak için de yapılmıştı. Şehrin sokakları güneş ışığından korunmak için ipek kumaşlarla yahut başka güzel tentelerle kaplıydı. Her sokak köşesinde demirden bir kapı ve zincirlerle çevrili harikulade muhkem bir kule vardı." şeklinde tasvir ediyordu. Ludolf, "prenseslerin, düklerin, asillerin ve baronların başlarında altın taçlarla, her biri bir kral gibi şövalyeleri, takipçileri, paralı askerleri ve maiyetiyle beraber, hem kendi kıyafetleri hem de savaş atları insanı hayrette bırakacak biçimde altınla ve gümüşle süslenmiş halde krallık sokaklarında dolaştıkları" karargâhları ve garnizonlarıyla askeri tarikatların, çok sayıda kilisenin ayrıca "tüm milletlerden her şeyi toplayıp [Akka'ya] getiren, gökyüzünün altındaki en zengin tüccarların" bulunduğu ve "dünyada bulunabilecek harikulade yahut tuhaf her şeyin satıldığı"[9] bir saray dünyası resmi çiziyordu. Bu tür abartılı ihtişam gösterilerinin olduğu muhakkaktı. 1252'de Humus Sultanı Akka'ya geldiğinde onu, "Akka'da öyle bir hürmetle karşıladılar ki gittiği her yere atlas ve ipek kumaşlar serildi."[10]

Çoğu Müslüman köleler olan taş ustaları nesiller boyunca Romanesk ve Gotik kiliseleri, manastırları ve şapelleri, çift sıra surları, berbat kokan limanı ve baharat pazarıyla bir ihtişam ve pislik şehri inşa etmişlerdi. Güzel olduğu kesindi.

9 Ludolph von Suchem. *Description of the Holy Land, and of the Way There,* trans. Aubrey Stewart, (London, 1895), ss. 50-53.

10 Jean de Joinville, ss. 277–88.

Levent Şahverdi Arşivi

Akka'da bir duvar ustası için yapılan anıt:
"Ey bu sokaklardan gelip geçenler, yalvarıyorum,
hayrınıza canım için dua edin" Usta Ebule Fazle, bu kilisenin mimarı.

Bu kiliselerden birinin taç kapısını Müslüman bir yazar, "beşer yapımı en harikulade şeylerden biriydi, zira beyaz mermerden olağanüstü bir tasarıma sahipti ve işçiliği en üst seviyedeydi. Tabanı, sütun başları ve sütunlar tamamen tek parçaydı"[11] şeklinde tarif ediyordu. Tapınakçıların muazzam kalesi, denizin tam kenarındaydı ve gelen gemiler için bir yön bulma işaretiydi. Surların dışına doğru, saray, kale, revir ve kilisenin hizmet alanlarını birleştiren sıra sıra sütunlu geniş koridorları, mahzenleri, avluları ve kuleleriyle Hospitaller Tarikatı'nın aynı şekilde heybetli yerleşkesi vardı. Akka altın çağında ticaret merkezi olarak İskenderiye ve Konstantinapol'ün rakibiydi. Bu şehirde yaşamak, daha büyük dünyaların varlığı hissini uyandırıyordu. André de Longjumeau'nun Orta Asya'ya seyahatinden sonra Kral Louis bir başka elçi heyeti daha göndermişti. Marco Polo'dan önceki Marco Polo olan Flaman Fransisken misyoner Willem van Ruysbroeck (William of Rubruck), büyük Moğol Hakanı'nın Karakurum'daki sarayına iki yıl süren bir yolculuk yapmış ve elinde seyahatnamesiyle Akka'ya dönmüştü. Bu şehirde ticaret yapan

11 Denys Pringle, *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem,* vol. 4, (Cambridge, 2009), s. 24.

Levent Şahverdi Arşivi

Marco'nun babası ve amcası Niccolò ve Maffeo Polo, Willem'in izlerini takip etmişti. Dokuz yıl süren ilk Çin seyahatinin ardından 1269'da Akka'ya dönmüşlerdi. 1271'de bu defa yanlarına Marco'yu da alarak tekrar Akka'dan yola çıkmışlardı.

*

Asiller bir yandan kör uçlu mızraklarla müsabakalar yaparken bir yandan da şehrin savunmasını güçlendirmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. On üçüncü asrın ikinci yarısında surlarda etraflı bir güçlendirme faaliyeti yapıldı; bunun yanında bireysel teşebbüslerle yeni kuleler ilave edildi. Memlükler yaklaştıkça çalışmalar yoğunlaştı. IX. Louis, Nil'de yaşadığı felaketin ardından 1250'de yeni kenar kent Montmusard'ın istihkâm faaliyetlerini tamamladı. 1271-1272 yıllarında Edward'ın yaptırdığı İngiliz Kulesi'nin yakınlarına Kıbrıs Kralı III. Hugh da bir burç inşa ettirdi. Oğlu, Kudüs'ün yeni kralı II. Henry de 1286'da, dış surların en kuzeydoğu ucuna yuvarlak, sağlam bir kule yaptırdı. Halk arasında Kral Kulesi olarak bilinen bu yapı, kritik Lanetli Kule'nin savunmasını desteklemek üzere tasarlanmıştı. Bunun hemen önünde yeni bir sıra perde sur yapıldı. Ertesi yıl Blois Kontesi Alice, buranın bitişiğine kendi adını taşıyan kulenin masraflarını üstlendiği gibi Montmusard'ı koruyan surların güçlendirmesi için de para verdi. Bundan bir yıl sonra, 1288'de, papa, savunma hendeği ve surların onarımını gerçekleştirmesi ve doğu surlarının ucunda deniz kıyısını kontrol altına almak üzere bir başka kulenin, Patrik Kapı Kulesi'nin, yeniden inşası için yeni patrik ve papalık legati Nicolas de Hanapes'e avans verdi. Bu geç kalınmış savunma hamlesine tanıklık edenlerden biri de Venedikli devlet adamı ve coğrafyacı Marino Sanudo Torsello'ydu. Sanudo, Akdeniz Dünyası'nın, İslamiyet ve Hristiyanlık arasındaki ön cephelerin büyük bölümünü dolaşmış bir gözlemciydi. 1286'nın sonlarına doğru Akka'da birkaç ay geçirdi ve

Levent Şahverdi Arşivi

bu esnada şehir surlarının, kulelerinin yanı sıra sur içinde kalan kısmın şematik bir planını yaparak o dönem Akka'sının paha biçilemez bir planını ortaya koydu.

Akka, Selahaddin'in işgali altında, Kutsal Haç Katedrali Kilisesi'nin camiye dönüştürüldüğü iki yıl haricinde yaklaşık 200 yıl boyunca bir Hristiyan şehri olmuştu. Şehir nüfusu yaklaşık 40.000'di ve bunun büyük bölümü yıllar önce Kutsal Topraklara gelmiş ve nesillerden beri burada yaşamış ailelerdi. Baybars, Akka'ya yaptığı onca baskına ve şehrin iç bölgelerini defalarca tahrip etmesine karşın hiçbir zaman, şehrin savunmasına ciddi bir tehdit oluşturacak şekilde kuşatma araçlarını ve lağımcı birliğini getirmemişti. Bu nedenle şehrin azmi ve surları nihai sınavı bekliyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

ALTI

DÜŞMANA SAVAŞ

1288 Kışı-1290 Sonbaharı

1288'in sonuna doğru Kalavun'la görüşmek üzere iki adam İskenderiye'ye geldi. Trablus Kontluğundan geliyorlardı. Bu haçlı krallığı küçüle küçüle artık Lübnan kıyısında sadece başkentinden oluşan ufacık bir yerleşim yeri haline gelmişti; ancak hâlâ Venedikliler ve Cenevizler tarafından kullanılan değerli bir limandı. Hükümdarı VI. Bohemund'un ölümünden sonra yönetim konusundaki farklı gruplar arasındaki mücadeleler idareyi tıkanma noktasına getirmiş, hatta anarşinin eşiğine gelinmişti. Bu durumda Cenevizlerin üstünlüğü ele geçirmesi daha muhtemeldi. Böylesi bir ihtimal hem kârlı Karadeniz köle ticaretini hem de Kuzey Suriye'yle yapılan ticaretin kontrolünü Cenova'ya verecekti.

Ziyaretçilerin anlatacakları vardı: Trablus'ta yaşanacak bir Ceneviz darbesi, bölgesel ticaretin egemenliğinin onların eline geçmesine neden olacak ve bu durum da sultanın çıkarlarına zarar verecekti. Ceneviz olmadan Trablus on ila on beş kadırga toplayabilirdi:

Cenova mührü, İtalyan tüccar cumhuriyetleri arasındaki saldırgan rekabeti resmediyor: "Griffon bunlara zulmettikçe Cenova düşmanlarını perişan ediyor"

Levent Şahverdi Arşivi

> Lakin artık Cenevizler sonuca ulaşmak üzere oldukları için otuz kadırga donatabilir; böylelikle Trablus'un üzerine her yerden akın edebilirler. Ve eğer Trablus'u ele geçirirlerse denizlerin efendisi olacaklar. Ve İskenderiye'ye kimin geleceği, hem gelen hem giden hem de bizatihi liman içinde kimin olacağı tamamen onların insafına kalacak. Böyle bir şeyin krallığınız içinde iş yapan tüccarlar için çok büyük bir sorun olacağı muhakkak.[1]

Bu sözler, asıl kimliği hiçbir zaman kesin olarak belirlenememiş, son derece bilgi sahibi bir Akka sâkini tarafından aktarılmıştı. Bu kişinin adının Gérard de Montréal olduğuna dair iddialar olsa da tarih alanında daha çok isimsiz bir Surlu Tapınak Şövalyesi olarak geçer. Anlaşıldığı kadarıyla Kudüs Krallığının önde gelen ailelerinden birine mensup ikinci dereceden bir asildi ve tarikatın hizmetinde olsa da kendisi bir Tapınakçı değildi. Arapça bildiği için Tapınak Şövalyelerinin Üstad-ı Azamı Guillaume de Beaujeu'nun çevirmeni, danışmanı ve muhtemelen casusu olarak görev yaptı. Tapınakçı kronik yazarı yaklaşık olarak otuz beş yaşlarındaydı ve Kudüs Krallığında meydana gelen hadiselere sürekli yakındı – bu nedenle ifadelerinde hizmetinde olduğu tarikatın lehine bir eğilim gösterse de 1291 baharındaki Akka kuşatmasının en canlı Hristiyan görgü tanığı kroniğini bizlere bırakacaktı.

Kalavun'un ziyaretçilerinin hangi milletten olduğunu bildiği açıktı - "İstesem kim olduklarını size söylerim"[2] diyor – ancak söylemiyordu. Kuvvetle muhtemel bu kişiler Venedikliydi: Trablus'ta yaşanacak bir Ceneviz darbesinden kendi hesaplarına en çok zarar görecek tüccarlar. Üç İtalyan şehir devleti arasındaki düşmanlık Aziz Sabas Savaşı'ndan bu yana aralıksız sürmüştü; Venedikliler ve Pisalılar genelde aynı tarafta oluyor, Cenevizler ise kıyı kesiminde kaybettikleri konumlarını tekrar kazanmaya

1 *GDC*, s. 802.

2 a.e., s. 802.

Levent Şahverdi Arşivi

uğraşıyorlardı. Bu iki adamın İskenderiye'de bulunma sebebi büyük ihtimalle o yılın Kasım ayında Memlüklerle mutabakata varılan Venedik'in ticari imtiyazlarına dair görüşmelere son şeklini vermekti; ancak Cenevizleri itibarsızlaştırma fırsatı bulunca da kaçıramazlardı. Trablus'la yapılan ateşkes aslında bizzat Bohemund'la yapıldığı ve onun ölümüyle anlaşma hükümsüz kaldığı için iki elçinin sunduğu fikirler, Kalavun'u Trablus'a karşı harekete geçmeye cesaretlendirdi. Gruplar arasında bitmek bilmeyen anlaşmazlıklar, Outremer'in son kalıntılarını da silkip atmaya yardım ediyordu.

*

1289 yılının Ocak ayında Memlük Ordusu Kahire yakınlarında toplanmaya başladı ve sefer hazırlıkları yapıldı. Baybars'ın yaptığı gibi herhangi bir hedef belirtilmemişti; ancak çok geçmeden Guillaume de Beaujeu Akka'da, hedefin Trablus olacağını öğrendi. Memlük sarayından sızan tüm bilgilerin kaynağı, Kalavun'un kendi emirlerinden, Arapça bilen Surlu Tapınakçıyla oldukça samimi olan Bedreddin Bektaş el-Fahri'ydi. "Bu emir, Emîr-i silâh (silahlardan sorumlu) idi ve Hristiyanlık için faydalı meselelerde, sultan herhangi bir şekilde Hristiyanlığa zarar vermeyi istediği zaman Tapınak Şövalyelerinin Üstad-ı Azamını sürekli uyarıyordu; bu hizmetin Üstad'a bedeli, ona her yıl kıymetli hediyeler göndermekti."[3] Casus oyununu her iki taraf da oynuyordu. Kalavun'un da, Haçlıların hareketleri konusunda sürekli onu bilgilendiren Jawan Khandaq adlı adamı gibi Akka'da kendi muhbirleri vardı.

Guillaume de Beaujeu Trablus'u uyardığında kimse ona kulak asmadı. Üstad-ı Azam, çevirdiği siyasi entrikalarla adı çıkmıştı, bu yüzden uyarısının da bir hile olduğu sanıldı. Bu esnada Memlükler her zamanki kusursuz ilerleyişlerine devam ettiler;

3 a.e., s. 802-803.

Levent Şahverdi Arşivi

yol boyunca erzak yığınları onları bekliyor, kuşatma araçları ve koruma siperleri için ağaçlar kesiliyor, gönüllüler davaya hizmet için koşarak geliyordu. Beaujeu ikinci kez haber gönderdi; ne var ki 1289 Mart'ının sonlarına doğru sultanın ordusu neredeyse şehirden görünecek kadar yaklaşana dek Akka'daki farklı grupların entrikaları aralıksız devam etmişti.

Son dakikada takviye kuvvetleri harekete geçti. Tapınak ve Hospitaller Şövalyeleri, her biri mareşalleri Geoffroi de Vendac ve Matthieu de Clermont komutasında birlikler gönderdi. Jean de Grailly komutasında bir Fransız birliği harekete geçti; Kudüs ve Kıbrıs Kralı II. Henry şövalyeler ve dört kadırgayla, o sırada sadece on yedi yaşında olan küçük kardeşi Amalric'i gönderdi.

Trablus, deniz gücü olmadan kolayca fethedilebilecek bir yer değildi ve Kalavun bu güçten mahrumdu. Kuşatmada bizzat yer alan Suriyeli asilzade Ebu'l-Fidâ'nın tasviriyle, "şehrin büyük bölümü denizle çevrili ve doğu tarafındaki çok az bir alanın haricinde karadan muharebe için yer yok."[4] Öte yandan Memlüklerin kuşatma savaşı tecrübesi muazzamdı ve sultan oldukça büyük bir ordu toplamıştı. Tapınakçıya göre "sultan şehrin önünde büyük küçük tüm kuşatma araçlarını kurdurdu ve *karaboğa*ları [daha küçük kuşatma araçları] ile siper kazıklarını diktirdi; civar kırsal bölgeyi tahrip edip yerin altından tüneller açtırdı ve ilk savunma hendeklerine girdi."[5]

Trablus'un azimle direniş göstermesine rağmen kabiliyet ve kaynaklar açısından Memlüklere denk olmaları mümkün değildi. Memlükler kısa sürede şehrin en zayıf noktasını – eskimiş Piskopos Kulesi – tespit ettiler. Tapınakçı, "Kuşatma araçları öyle şiddetli saldırıyorlardı ki [kule] tamamen yerle bir oldu," diye aktarıyordu. "Hospitallerlerin çok güçlü ve yeni inşa edilmiş kulesi de aynı şekilde öyle kötü yarılmıştı ki yarığın içerisinden

4 Abu'l-Fida, *The Memoirs of a Syrian Prince, ed.* and trans. P.M. Holt, (Wiesbaden, 1983), s. 14.

5 *GDC*, s. 803.

Levent Şahverdi Arşivi

bir at kolayca geçebilirdi. Sultanın o kadar çok askeri vardı ki her mevkiye ateş etmesi için yirmi Sarazen okçusu yerleştirmişti; öyle ki arbaletçilerimizden hiçbiri ortaya çıkıp ne okla ne de arbaletle atış yapmaya cesaret edemiyordu; denedikleri anda hemen vuruluyorlardı."[6]

Şehrin durumu gittikçe kötüleşirken ilk ayrılanlar – bu felaketten büyük ölçüde sorumlu olan – Venedikliler oldu. Gemilerine binip yelken açtılar; rakipleri Cenevizler de hemen arkalarından gitti. Moraller altüst olmuştu. 26 Nisan'da Kalavun toplu hücum emri verdi; "[şehirde] ardı ardına savunmayı terk edip giden savunmacılar yüzünden yeterince asker olmadığından"[7] Trablus'un direnişini tamamen kırdı. Tam bir kargaşa yaşanıyor, herkes limana koşturuyordu. Soylular – Tapınakçı ve Hospitaller lortları, Trablus'un sözde yöneticisi, Kontes Lucia, Jean de Grailly ve Prens Amalric – kaçtı. Asıl darbeyi yiyen yoksullardı. Erkeklerin çoğu öldürüldü, kadınlar ve çocuklar esir alındı. Son bir kaçış umuduyla çoğu sandallara binerek ya da yüzerek açıktaki Aziz Thomas Adası'na gidip adanın kilisesine sığındı; ancak orada da kurtulamayacaklardı. Ebu'l-Fidâ, "Ben de kuşatmaya şahit oldum," diye yazıyordu. "Trablus ele geçirildiğinde çok sayıda Frank ve kadın adaya ve oranın kilisesine kaçtı. Müslüman ordusu denize hücum edip at sırtında adaya yüzdüler. Bütün erkekleri öldürüp kadınları ve çocukları ganimet olarak aldılar. İnsanlar yağmayı sona erdirdikten sonra bir gemiyle bu adaya geçtim ve her yerin cesetlerle dolu olduğunu gördüm, öyle ki ceset kokusu yüzünden kimse orada duramazdı."[8]

Kalavun Trablus şehrini tamamen yıktırıp kıyıdan birkaç kilometre içeride yeni bir şehir kurdu. Amaç belliydi: Filistin kıyılarından kâfirlerin kökünü kazımak ve geri dönüş ihtimallerini ortadan kaldırmak. Bu sırada elde edilen ganimet, yeni

6 a.e., ss. 803-804.

7 a.e., s. 804.

8 Abu'l-Fida, s. 15.

Levent Şahverdi Arşivi

fetihlere karşı iştahı körükledi. Ebu'l-Fidâ, işgalcilerin Trablus'ta kalış sürelerini titizlikle, ancak yanlış bir şekilde, hesaplamıştı. "Franklar Trablus'u Zilhicce'nin 11'inde [1 Temmuz 1110] ele geçirmişler ve 688 [1289] yılının başlarına dek ellerinde tutmuşlardı. Yani [şehrin] Frankların elinde kaldığı süre, yaklaşık 185 yıl birkaç aydı."[9] Bin iki yüz erkek, zorla çalıştırılmak üzere alıkonulup sultanın İskenderiye'de yaptırdığı yeni cephaneliğin inşaatında çalışmaya götürüldü.

*

Hem Hristiyanlar hem Müslümanlar Trablus'un düşmesinin öneminin farkındaydılar. Burası, Frankların Filistin'de kesintisiz olarak en uzun süre ellerinde tuttukları yerdi. Kaybedilmesi oyunun sonunun geldiğinin habercisi gibiydi; haber Avrupa'nın her yanında yankılandı. Artık sadece kıyı şeridine mahkûm edilmiş ve tek müstahkem mevkisi Akka olan bir Kudüs Krallığı vardı. Kalavun 1283'te krallıkla, süresi, "on tam yıl, on ay, on gün ve on saat olup Yunanlı Philip'in oğlu İskender döneminin 3 Haziran 1594'ünde başlayan"[10] bir ateşkes yapmıştı. Müslümanlar Tanrı adına yemin ettikleri bu tür anlaşmalara genelde dinleri gereği uyuyorlardı, ancak bu sadece sınırlı bir süreyi kapsıyordu ve her zaman yasal boşluklar oluyordu. Ateşkes olabilirdi, ancak kalıcı bir barış asla mümkün değildi. İslamiyet'in nihayetinde evrensel olarak egemen olacağına dair dini inanış, kâfir milletlerle savaşın altında yatan temel ilkeydi.

Diğer yandan 1283 müzakereleri sırasında Kalavun, özel bir konuşmasında krallıkla barışçıl ilişkilerin devam ettirilmesinin ekonomik avantajlarını kabul etmişti: "Zira Akka tüccarlarımızın uğradığı bir kervansaray, bizler için de daha geniş bir seçim

9 a.y.

10 P. M. Holt, *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290): Treaties of Baybars and Qalāwūn with Christian Rulers*, (Leiden, 1995), s. 91.

Levent Şahverdi Arşivi

yelpazesi sunan bir yer."[11] Bu düşünce tarzı Akka'da da hâkimdi. Hallerinden memnun Frankların şehirde varlığının hoş görülmeye devam edeceği, zira şehrin İslam Dünyası'na sağladığı ticari faydaların, Akka'yı yok edilemeyecek kadar kıymetli bir yer kıldığı düşüncesi egemen olmuştu. Artık Trablus'un akıbeti aksini düşündürüyordu. Memlük ordusu içinde Akka'ya saldırma konusunda büyük bir şevk vardı. Hem cihat ruhu hem de ganimet arzusu bu şevke büyük bir ivme kazandırıyordu. Trablus'tan kurtulmayı başaranların anlattıkları, Jacques de Vitry'nin yozlaşmış, lüks düşkünü şehrinin hallerinden memnun tüccarlarını dehşete düşürdü. Duymak isteyenler için tehlike çanları çalıyordu.

*

Trablus'un düşmesinden üç gün sonra Kral Henry bizzat Kıbrıs'tan Akka'ya geldi; şehirde karşılaştığı Kalavun'un elçisi, Akka'dan Trablus'a gönderilen yardımın, 1283 ateşkesinin ihlali olduğunu söyledi. Elçinin suçlamasını teknik bir ayrıntıyla geçersiz hale getirdi: ateşkes sadece Kudüs Krallığını bağlıyordu. Şayet Trablus'u da kapsayacak olursa o zaman ateşkesi ilk ihlal eden Kalavun'du. Henry'nin iddiasının mantığı çok sağlamdı. Elçiyi, on yıllık yeni bir ateşkes talebiyle Şam'da bulunan Kalavun'a gönderdi; Nübye'deki sorunla uğraşırken kafasının rahat olmasını isteyen sultan öneriyi kabul etti. Nihai saldırı için Kalavun'un daha sağlam bir gerekçe bulması gerekecekti. Aynı yıl içinde kâtiplerine, ateşkes şartlarını çok daha ayrıntılı incelemesi için uygun bir fırsat verilecekti: ateşkes, Müslüman tüccarların ticari çıkarlarını tehlikeye atmaktaydı.

Henry, Eylül ayında on yedi yaşındaki kardeşi, Sur Lordu Amalric'i, Kudüs Muhafızı ve Akka Kral Naibi olarak bırakarak tekrar Kıbrıs'a döndü. Bu sırada durumun ciddiyeti konusunda Batı'daki kralları uyarması için Jean de Grailly'yi de Avrupa'ya

11 a.e., s. 73.

Levent Şahverdi Arşivi

gönderdi. Grailly Avrupa'da Roma'ya vardığı zaman yeni seçilen Papa IV. Nicholas'la görüştü. Nicholas, Avrupa'daki unvan sahibi soyluların dâhil olduğu büyük bir yeni haçlı seferini çok istese de bunun zorlukları muazzamdı. Avrupa tamamen, Aragon Kralı II. James ve papalığın da desteklediği Güney İtalya'daki Angevin [ya da Anjou Hanedanı] Krallığı arasında, Sicilya hâkimiyeti rekabetiyle meşguldü. Sicilyalı Vesperlar Savaşı olarak da bilinen bu mücadele Avrupa'yı iki farklı gruba bölmüştü. Tüm umutlar artık İngiltere Kralı ve Haçlı Seferi tecrübesine sahip tek taç sahibi olan ve Kutsal Topraklara bağlılığını sürekli ifade eden I. Edward'daydı. 1287'de Doğu'ya ilerleme gayesiyle tekrar Haçlı yemini etmiş olsa da İskoçya'yı fethetme teşebbüsleriyle meşgul olmuştu. Diğer krallar ise kendi çıkarlarının peşindeydi. Tam da Nicholas'ın yeni bir Haçlı seferi düzenlemeye uğraştığı sırada Aragon Krallığının elçileri Kahire'de, Kalavun'la bir anlaşma imzaladılar. Anlaşmaya göre Akka'ya herhangi bir destek söz konusu olduğunda kritik bir madde şöyle diyordu:

> Şayet Akka, Sur, Kıyı bölgeleri ve başka herhangi bir yerde Efendimiz Sultan'la ateşkes içerisinde olan Franklardan biri, [Sultan'la] aralarında varılan ateşkes şartlarını ihlal eder, böylelikle anlaşmayı bozacak olur ise Aragon Kralı ve kardeşleri, süvarileri, şövalyeleri ve topraklarında yaşayan insanlar onlara [Franklara at, süvari, silah, hazine, yardım, iaşe, erzak, araç, kadırga yahut bir başka şekilde] yardım etmeyecekler.[12]

Bu sırada daha önce İskenderiye'ye aksi bir saldırı başlatmış Cenevizler de Kalavun'la ilişkilerini düzeltmiş ve aynı zamanda ticari bir anlaşma da imzalamışlardı. Savaş malzemeleri dâhil olmak üzere her iki tarafın ticari kazanımları dikkate değerdi.

Aziz Sabas Savaşı'ndan beri Akka'dan büyük ölçüde dışlanmış durumdaki Cenevizlerin şehirde çok az ticari payı vardı. Ancak

12 a.e., s. 135.

Levent Şahverdi Arşivi

Venedikliler büyük bir paya sahipti. Bu nedenle Cenevizlerin Trablus'taki üslerini kaybettiklerini görmek Venedikleri fazlasıyla memnun etmişti; zaten bu kayıpta kendi parmakları vardı. Akka ise tamamen farklı bir meseleydi. Papa'nın, Avrupalı taht sahiplerini ve İtalyan ticaret cumhuriyetlerinin destekleyici deniz gücünü yeni bir haçlı seferine ikna etme teşebbüsleri kısa vadede başarısızlığa mahkûm olacaktı; ancak durumun aciliyeti, Outremer'e kapsamı sınırlı da olsa bir yanıt vermeyi gerektiriyordu. Trablus'un düşmesinden dört ay sonra, Venedik, İtalya'nın kuzeyi ve Adriyatik sahilleri boyunca Haçlı seferi çağrıları yapılıyordu. Yeni atanan Akka Piskoposu Nicolas de Hanapes, tüm hazırlıkları denetlemekle görevlendirildi. Yetkileri arasında Akka'da uzlaşmaz tavırlarda ısrar edenleri aforoz etmek de vardı. Papa'nın Hanapes'e sağladığı maddi kaynaklar, surların ve siperlerin onarımı ve kuvvetlendirilmesi, cephane ve silah tedariki ve güçlü mancınıkların yapılması için kullanılacaktı. Finansman için gereken paranın diğer kısmı kilise vergilerinden ve bankerlerden sağlandı. Roma'ya gelen Moğol elçileri Papa'nın tam kapsamlı bir Memlük karşıtı harekât umutlarını yeşertmişti, ancak bu büyük plan hiçbir zaman meyve vermeyecekti. Papa 1290 Ocak'ında insanları Haçlı yemini etmeye teşvik eden etraflı bir genelge yayımladı.

Ancak bu çağrı istenilen düzeyde karşılık bulmadı. Hristiyan yöneticileri Haçlı projesi etrafında birleştirmek artık imkânsızdı. Venedik, *doç*un oğlu Niccolò Tiepolo komutasında yirmi kadırgalık bir filo temin etti. Hâlâ Haçlı seferine katılmayı umut eden I. Edward, beklentilerin aksine sadece altmış şövalyeyle birlikte güvendiği vekili, hem yetenekli bir planlamacı hem de iyi bir asker Othon de Grandson'u gönderdi; niyeti, Grandson'un, Akka'daki Aziz Thomas Şövalyelerinin komutasını almasıydı. Sicilya'nın Aragonlu Kralı II. James, otuz kadırga ve 10.000 piyade temin etmeyi teklif etmişti; ancak papalıkla yaşadığı siyasi gerilim bu sayıyı nihayetinde sadece beş kadırgaya

Levent Şahverdi Arşivi

ve ufak bir İspanyol kuvvetine kadar düşürdü, James de memleketinde kalıyordu.

Haçlı seferi çağrısına halkın yanıtı da benzer şekilde ümit verici değildi. Katılan tek yer, Kuzey İtalya'ydı; orada da gerek profesyonel asker gerekse ilham kaynağı olarak katkıda bulunabilecek büyük baronlardan hiçbiri katılanlar arasında değildi. Temel asker kaynağını, kentli milisler, paralı askerler ve vatandaşların yanında köylülerin ve işsizlerin oluşturduğu daha disiplinsiz birliklerin geldiği Toskana ve Lombardiya'ydı. Dini güdüler, macera fikri ve ganimet olasılığıyla iç içe girmişti. Bu ordu, güven vermekten uzaktı.

Papa, ödemesini yaptığı filonun hazırlıklarının ne durumda olduğunu öğrenmek istediğinde aldığı karşılık pek hoşuna gitmemişti. Gemiler yeterli derecede donatılmamıştı ve silah tedariki (özellikle de arbaletler) arzu edilenin çok aşağısındaydı. Hazırlıklar tatminkâr olmasa da eldekilerin hepsi bu kadardı. 1290 Ocak'ında donanma denize açılmaya hazır gibiydi, asker sayısı ise en fazla 3000'di. Filo komutanı Tiepolo'ydu; haçlıların komutası ise Nicolas de Hanapes, Jean de Grailly ve Trablus düştüğü sırada kaçmış, Trablus Piskoposu Bernard arasında paylaşılmıştı. Hanapes harekâtın temel noktasıydı ve Akka'yı birleştiren yegâne güç olacaktı. Üç görevi – piskoposluk, patriklik ve papalık *legat*liği (bu sonuncu unvan ona, papa adına askeri tarikatların komutası yetkisini veriyordu) - Akka'daki en kilit mevkiin onda olmasını sağlıyordu. Papa sefer öncesinde şehirdeki tüm gruplara - Amalric, askeri tarikatların Üstad-ı Azamları, Venedik ve Pisa topluluklarının liderleri ve Akka'daki toplumun geneline – Kutsal Toprakların savunmasında sebat göstermelerini, Hanapes'e destek verip bilgece tavsiyelerde bulunmalarını isteyen mektuplar yazmıştı. Ne var ki şehre ulaştığı anda patrik, üç görevin şahsında olmasına ve sahip olduğu geniş kapsamlı yasaklama yetkilerine karşın, şehri kontrol altına alma

Levent Şahverdi Arşivi

kabiliyetinin oldukça sınırlı olduğu izlenimine kapıldı. Karşılanışı, Jacques de Vitry'nin seksen yıl önce karşılaştığından biraz daha iyiydi. Yaklaşan fırtınaya karşı tutarlı bir eylem planının ya da stratejinin olmadığını fark etmesi çok kısa sürdü. Akka'daki ihtilaflarla ilgili yazdığı raporlar papayı şaşkına çevirmiş, buna cevaben papa şehirdeki yetkilileri azarlayan mektuplar yazmıştı.

Filo, Sicilya'da Kral James'in beş kadırgasıyla buluştu; Akka'nın Kalavun'la yaptığı anlaşmanın henüz resmen bozulmaması belli ki Kral'ın bu sefere destek vermesine engel oluşturmamıştı. Böylece gemi sayısı on üçe ulaşan filo, baharda Akka'ya ulaştı. Tiepolo ve James'in kadırgaları kısa süre sonra ayrıldı. Görgü şahitlerinden biri, "Akka'nın şehir kapılarından 1600 hacı, asker ve saldırgan adam girdi,"[13] diye kaydetmişti. Muhtemelen 2 Nisan 1290'da, Paskalya Günü, limana yanaştılar. Bu, hacıların ve Batılı tüccarların Kudüs Krallığına geldikleri, aynı zamanda ürünlerini satmaya gelen bölgedeki Müslüman köylülerin yanı sıra ticaret panayırıymış gibi Şam'dan Müslüman tüccarların da akın ettikleri bir dönemdi. Dinleri uğruna savaşmak için şevke gelmiş bu yeni gelen hacılar bir anda kendilerini türlü türlü Doğulu kıyafetler giymiş insanların, bir liman şehrinin günahlarının ve kentteki Müslümanların arasında, Jacques de Vitry'nin tasviriyle cıvıl cıvıl, kafa karıştıran bir metropolde buldular. Yakında herhangi bir Memlük saldırısı tehdidi olmayınca haçlıların çoğu gemilerle evlerine dönerek geride seferin, parası ya da gayesi olmayan daha yoksul kesimini bıraktılar. Kalanlar, yaşanacak belanın habercisiydiler.

Bu ticaret döneminde – büyük ihtimalle Ağustos ayında – hangi koşullar altında gerçekleştiği günümüze dek hiçbir zaman net biçimde ortaya konulamasa da aktarılanlara göre bu disiplinsiz maceraperestler, Kuzey İtalya'dan "sıradan insanlar"[14]

13 *Excidium Aconis, as Excidii Aconis Gestorum Collectio, in The Fall of Acre*, 1291, ed. R.B.C. Huygens, (Turnhout, 2004), s. 49.

14 *GDC*, s. 805.

Levent Şahverdi Arşivi

birkaç Müslüman tüccara saldırıp onları öldürdüler. Büyük olasılıkla olay mahallinde olan Surlu Tapınakçı, yaşananları şöyle aktarıyordu:

> Ve bu insanlar Akka'ya geldiklerinde kralın sultanla yaptığı ateşkese iki taraf da gayet bağlılık göstermekteydi; zavallı Sarazen köylüler de alışkın oldukları üzere ürünlerini satmak üzere Akka'ya geldiler... İyi insanlar arasında kötülüğü yaymak isteyen Cehennem Düşmanının işiyle, iyilik yapmak ve Akka'ya yardım etmek için gelmiş Haçlılar, şehri felakete götürdüler; zira günün birinde Akka içinde sağa sola sataşıp mallarını - hem buğday hem de diğer şeyler – satmak üzere Akka'ya taşıyan zavallı köylüleri kılıçtan geçirdiler. Bunlar Akka çevresindeki köylerden gelen Sarazenlerdi; ayrıca Rum şeriatına [Rum Ortodoks Kilisesi] bağlı birkaç Suriyeliyi de öldürdüler. Bunları öldürmelerinin nedeni de sakalları yüzünden Sarazen olduklarını sanmalarıydı.[15]

Durağanlık, hayal kırıklıkları ve sarhoşluk, vaat edilen ücretlerinin ödenmediği gerçeği, dini şevk ve harekete geçme arzusu – olayın nedeni birçok güdüye dayandırıldı. Hadisenin başka varyasyonları da aktarılmıştı: Akka'da, Müslüman kervanların geldiği kraliyet pazarı, borsa civarında, Lafunda denilen bir yerde on dokuz Sarazen tüccarı öldürdüler.[16] Arap kroniklerin bazıları, zanlıların açgözlülük yüzünden bu suçu işlediklerini, Karadeniz'den gelen köle askerlerle birlikte Kahire'ye doğru gitmekte olan tüccarların malları için öldürüldüklerini ve kölelerin çalındığını savunuyordu. Şehir halkı ve idarecileri, çetenin üzerine saldırdığı kişileri kurtarmaya çalıştı ve başarabildiklerini kraliyet şatosunda korumaya aldılar. Olayın bir başka versiyonunda ayaktakımından bir kalabalık, "sabahleyin erkenden,

15 a.y.

16 Sanudo Torsello, Marino. *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross*, trans. Peter Lock, (Ashgate, 2011), s. 367.

Levent Şahverdi Arşivi

şehir halkının tüm uğraşlarına rağmen, onlara bir tehlike oluşturmadan silahlarını kuşanıp sancaklarını açarak tepelerdeki çiftliklere ve köylere doğru yola koyuldu. Karşılarına çıkan tüm Sarazenleri – huzur ve güven içinde olduklarını sanan adamları - ayrım yapmadan acımadan öldürdüler; sonra da büyük bir sevinç içinde aldıkları ganimetin hepsiyle geri geldiler." Kronik yazarı rivayetini, "Ne yazık, ne hüzün," diye bitiriyordu. "Bu sevinç dalgası, Akka Şehri ve Kutsal Topraklar için kederli bir tehlikeye, elem dolu talihsizliğe dönüştü." [17]

*

Ancak olan olmuş, Akka idarecileri ve yerleşik halk dehşete düşmüştü. Bunun olası sonuçlarını anında anlamışlardı. Haber casusları vasıtasıyla Kalavun'a ulaştı; bunun olayın somut delilleri izledi. Katledilen Müslümanların akrabaları, kanlı kıyafetleri Kahire'ye götürüp camilerde namazlarda yukarıya kaldırıp gösterdiler. Bu dehşet verici eşyalar muazzam bir etki yaptı. Kalavun öfkeden küplere binmişti. Hristiyanların gözüyle, zaten aklında olan gaye için ona gayet güzel bir bahane verilmişti: "Sultan zaten her halükarda Akka Şehri'ne zarar vermeyi planladığı için derhal habercilerini Akka lortlarına gönderip Hristiyanlarla bir ateşkes yaptığını, ancak onların bunu ihlal edip tebaası Sarazen köylülerini öldürdüklerini açıkça ifade etti. Ve onlardan bu işi yapanları adalete çıkarmalarını ve bedelini ödemelerini talep etti,"[18] diye yazıyordu Tapınakçı. Tapınakçı'nın yorumu, Akka'daki idarecilerin emin oldukları şeyi ortaya koymaktadır: Trablus'un ardından Kalavun'un niyetinin gayet açık ve inceden planlı olduğu. Haçlı Devletlerinden geriye en son kalan yerleri yok etmek için Kalavun'un hem dini hem de ekonomik nedenleri vardı. 1283 yılında ateşkes imzaladığı sırada Akka üzerinden

17 *Excidium Aconis*, s. 50.

18 *GDC*, s. 805.

Levent Şahverdi Arşivi

yapılan ticaretin faydalarını dile getirmiş olsa da artık bu şehre ihtiyacı kalmamıştı. Memlükler hem Antakya'yı hem de Trablus'u ele geçirmişlerdi ve Akka artık Filistin kıyısı boyunca giden karayolu üzerindeki yegâne önemli engeldi. Kalavun, Cenova, Aragon ve Venedik'le, Batı mallarını rahatça İskenderiye'ye aktaracak ve artık Müslüman tüccarların hiçbir şekilde güven içinde ticaret yapamadıkları Hristiyan limanından uzaklaştıracak ticaret anlaşmalarını çoktan imzalamıştı. Akka'yı yok etmek için her türlü neden mevcuttu.

Bu sırada Akka'da genç Amalric, krizi görüşmek üzere şehrin önde gelenlerini bir araya topladı. Durumun felaket olduğu konusunda neredeyse herkes hemfikirdi. Yaşananlar sultana nasıl izah edilecek ve nasıl karşılık verilecekti? Zanlıları teslim etmeye kimsenin yanaşmadığı belliydi. Guillaume de Beaujeu bir alternatif sundu. Görüşmede olmayan Tapınakçı, tartışmalara dair kulaktan dolma bazı bilgiler veriyordu:

> Aralarında konuştukları birçok şey arasında Tapınağın Üstadı, efendim, kraliyet hapishanesinde, Tapınak'ta, Hospitaller'de, Pisalılar ve Venediklilerde suçları yüzünden ölüm cezasına çarptırılmış tüm mahkûmları alıp, ateşkesi bozup Sarazenleri öldürenlerin bunlar olduğunu söylemeleri gerektiğini tavsiye etti. 'Böylelikle adalet yerini bulacak – zira bu kişiler her halükarda ölecekler – bu da sultanı yatıştıracak ve bize zarar vermekten vazgeçecektir.' Bazıları bu planı onayladı, ancak çoğu karşı çıktı; bu yüzden hiçbir şey yapılmamasına karar verildi ve sultana münasip görünen bir cevap şekillendirdiler. Öğrenebildiğim kadarıyla sultana, bu fiili yapan haçlıların denizaşırıdan gelen yabancılar olduklarını, kendilerinin yargılama yetkisine tabi olmadıklarını ve bu nedenle onları cezalandırma haklarının olmadığı haberini gönderdiler.[19]

19 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Beaujeu'nun, Hristiyan mahkûmları Kalavun'un elinde ölüme gönderme planı hazmedilir gibi değildi. Diğer kaynaklar çok daha mantıksız başka mazeretlerin de ortaya atıldığını gösteriyordu: ölümlerin nedeninin Hristiyanlarla Müslümanların dâhil olduğu içkili bir ağız dalaşı olduğuydu ya da Hristiyan bir kadının, Müslüman bir adamla zina yaparken kocası tarafından yakalanmıştı. Adam ikisini de öldürmüş ve bir isyan patlak vermiş ya da yine Müslümanlar kendi aralarında kavgaya tutuşmuşlardı. Kalavun'a göre bu açıklamaların hiçbiri inandırıcı değildi. Akka'nın yöneticilerinin kesin bir tavır alamaması ya da kendi hükümranlık bölgelerindeki insanları kontrol edememeleri sadece şehrin zayıflığını ortaya koyuyordu.

Peki, Kudüs Krallığı ateşkesi bozmuş muydu? Önemsiz haçlı seferinin varlığı bile teknik açıdan anlaşmanın ihlali olabilirdi: şartlar; "Denizci Frank Krallıklarından biri ya da diğerlerinin efendimiz Sultan'a zarar verme gayesiyle deniz yoluyla harekete geçeceğinde"[20], Akka'nın yetkililerinin iki ay öncesinde haber vermesi gerekiyordu ki bunu yapmamışlardı. Anlaşma koşullarıyla ilgili kurnazca bir fikre sahip olması gereken tek kişi, Beaujeu'nun ta kendisiydi; zira 1283'teki asıl belgeye imza koyanlardan biri de oydu.

Bu esnada Kahire'dekiler de ateşkes anlaşmasının çok esnek ifadelerini didik didik etmekle uğraşıyordu; öte yandan hangisini inceledikleri – 1283'teki mi yoksa kısa süre önce 1289'da yeniden imzalanan mı – kesin değildi. Hangisi olursa olsun ateşkes, Kalavun'un en kutsal biçimde Tanrı'nın adıyla üç kez yemin ettiği, çok kutsal ve çiğnenmesi imkânsız bir anlaşmaydı:

> Yüce, gözeten, Kahhar ve Rahim olan, yaratan ve yok eden, gizliyi ve açık olanı bilen, saklının da aşikârın da farkında olan, merhametli, bağışlayıcı Allah, Allah, Allah şahittir ki

20 Holt, *Early Mamluk Diplomacy*, s. 84.

Levent Şahverdi Arşivi

> Allah'ın adıyla Vallahi, Billahi, Tallahi; Kur'an ve O'nu indiren O'nun, O'nu vahyettiği, Muhammed bin Abdullah'ın, Allah O'ndan razı olsun ve selamete erdirsin, sure sure, ayet ayet içinde belirtilen her şeyin ve Ramazan ayının adına: şahsım ve Akka Topluluğu ve orada yaşayan Üstad-ı Azamlar arasında varılan bu kutsal ateşkesi devam ettireceğimi taahhüt ediyorum.[21]

Bu sözler sultanın olabilecek en kati biçimde sözünden dönmemesini gerektiriyordu. Anlaşıldığı kadarıyla muhtemelen Kalavun da uygun bir karşılık için haklı bir neden bulma peşindeydi; tek gerekçesi cihat değildi. Akka hâlâ hem önemli bir köle hem de silah ticareti merkezi olma özelliğini koruyordu. Konumu gereği, İskenderiye'yi, daha kuzeydeki limanlara ve Karadeniz'den gelen hayati öneme sahip köle askerlerin tedarikine bağlayan kuzey-güney ticaret yollarının ortasında kalıyordu. Tüccarların öldürülmesinin ticaret için oluşturduğu tehdit, son derece ciddiydi. Bu nedenle Kalavun da konuyu görüşmek üzere emirlerini ve kâtiplerini toplantıya çağırdı.

Şaşırtıcı biçimde emirlerin çoğu anlaşma şartlarının ihlal edilmediğine, olayın tesadüfi bir tartışma sonucu çıktığına ve ettikleri yemin gereği anlaşmaya bağlı kalmaları gerektiğine inanıyordu. Muhtemelen savaşlardan ve savaşın getirdiği yüklerden yorulmuşlardı. Ancak Kalavun'un memnun olmadığı kesindi. Baş Katib'i Fetheddin'e, daha uygun bir görüş bildirme sorumluluğunu verdi. Memlük anlaşmalarının hazırlanması, adeta bir aile işi gibiydi: hazırda bekleyenler Fetheddin'in babası ve ilk ateşkes anlaşmasını yazan kişi Muhyiddin ve yeğeni, aynı zamanda karar verme sürecine dair birinci elden bilgilerimizin kaynağı Şâfi ibn Ali'ydi. Fetheddin'e şöyle sorulmuştu:

> "Ateşkes'te herhangi bir boşluk var mı?"

21 *Arab Historians*, s. 331.

Levent Şahverdi Arşivi

Fetheddin [anlaşmaya] göz gezdirdi ve hiçbir boşluk bulamadı; bu yüzden daha sonra beni ve [anlaşmanın] yazarı babası Muhyiddin'i getirtti; ateşkesi bize okuyarak durumu anlattı. Babası şöyle dedi: "Hiçbir boşluk yok, durum böyle."
Ben bir şey demedim. Fetheddin bana dönüp şöyle dedi, "Sen ne diyorsun?"

Şâfi, sultanın ne istediğini tahmin ederek kelimelerini özenle seçerek devam etti.

Ben de şöyle dedim, "Biz sultanımızlayız. Şayet iptal istiyorsa o zaman iptal edilir. Eğer devam etmesini tercih ederse o zaman da devam eder."
Böylece Fetheddin bana döndü, söylediklerinin esası şöyleydi: "Emirler küstahlaşıp tembelleşti; sultan [anlaşmayı] iptal etmeyi tercih ediyor."
Ona dedim ki: "Biz sultanımızlayız." Anlaşmadaki bölümlerden birini işaret ettim; şöyle diyordu: *Ve şu şartla, yabancılar Müslümanlara zarar verme gayesiyle geldikleri zaman yetkililer ve vali tüm güçleriyle [Müslümanları] zarar görmekten korumak zorundadır. Şayet bunu yapamazlarsa meseleyi dikkatle inceleyecek ve yapılanları tazmin edeceklerdir.*
Müslümanlara verilen bu zararın başka ülkelerden gelen Franklar olduklarını onlar da [Akka'daki idareciler] kabul etmişler. Fetheddin buna çok memnun oldu, sultanı konuyla ilgili bilgilendirdi ve o da derhal hazırlıklara başladı. Otağından çıktı, doğrudan [Akka'dakilerin] üstlerine gitmek üzere askerlerini topladı.[22]

22 Shafi ' b. 'Alī. H'usn al-Manāqib al-Sirriyyah al-Muntaza'a min al-Sīrah al-Z. āhiriyyah, (Riyadh, 1974), ss. 285-286.

Levent Şahverdi Arşivi

YEDİ

"RUHUM CİHAD HASRETİYLE YANIYOR"

1290 Sonbaharı-1291 Mart'ı

Kalavun, bu olay öncesinde sonbaharda hacca gitme niyetindeydi; ancak savaş yüzünden bu planından vazgeçti. Yine de bir yandan Akka'ya karşı hazırlıkları başlatırken diğer yandan Ekim ayında yola çıkacak hacıların korunması için gereken tedbirleri aldı.

> Mekke'ye hacca gidenler için Hicaz'a gitmek üzere bir ordu, Akka halkının üstesinden gelmek için fetih maksadıyla bir ordu hazırladı; tüm muhtaçlara erzak götürmeleri için Hicaz'a çok sayıda atlı ve Darü'l-Harb halkına giden her askere silah ve teçhizat götürmeleri için atlılar ayarladı. İki tür bilgiyi yaymak için Tanrı'nın koruduğu Mekke'ye gitmek üzere bir sancak ve Frank diyarına bir sancak hazırladı.[1]

1 Ibn 'Abd al-Zāhir, *Muhyī al-Dīn. Tashrīf al-ayyām wa-al-'us.u¯r fī sīrat al-Malik al-Mansur*, (Cairo, 1961), s. 177.

Müslüman süvarisi

Levent Şahverdi Arşivi

Aşağı yukarı aynı vakitlerde sultanın sağlığı kötüleşmeye başladı.

Buna rağmen Memlük ordusunu seferber etme hazırlıklarını sürdürdü: erzak ve malzeme temini, asker toplanması, emirlerine ve tâbi hükümdarlara talimatlar. Süratli haberciler gönderildi. Haber güvercinleri uçuruldu. Hem insan hem de malzeme gereksinimi vardı.

Muhyiddin şöyle naklediyordu:

> [Sultan] tüm askerlerin belirlenen günde toplanmasını emretti; emirler grubuna, miktarı ve nimetleri hesap edilemeyecek para harcadı ve daha önce hiçbir vakitte ya da önceki hiçbir istilada benzeri olmayan muazzam miktarda cephane sevk edildi. [Askerlere] ilerlemelerini buyurdu, onlar da harekete geçtiler. Büyük bir taş ustası, nalbantlardan ve marangozlardan toplanan zanaatkâr topluluğu kullanıyordu ve hepsine para harcandı. Suriye'deki her diyara mektuplar yazıp mancınıklarını, araçlarını, teçhizatlarını ve silahlarını ortaya koymalarını, mancınıkların [nakledilmesi] için öküzlerini getirmelerini ve her şehirden gücü yettiğince erzakıyla adam göndermelerini istedi.[2]

Kahire'den yola çıkan ordu ve beraberindeki muazzam sayıda hayvan için Sina Çölü'nden Filistin kıyısı boyunca 500 millik yol boyunca yiyecek ve yem tedarik yığınları kuruldu. Akka'nın kırk mil güneyinde, neredeyse Atlit Burnu'ndaki Tapınak Şövalyeleri hisarı Château Pèlerin'den görülecek bir yerde Emir Rükneddin Taksu el-Mansuri, adamlarını cephe tahkimatı için odun kesmeye göndermişti. Bunun, Afrika'daki sefere hazırlık olduğu söylendi.

Ancak Akka halkının bunlara kanmaması gerekiyordu. Guillaume de Beaujeu'nun Memlük sarayındaki köstebeği el-Fahri, Kalavun'un savaşa hazırlandığı konusunda Üstad-ı Azamı bilgilendirdi. Fakat Trablus'ta olduğu gibi Akka'nın yönetim

2 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

konseyinde de buna inanan olmadı. Beaujeu'nun siyasi entrikalar konusundaki kötü şöhreti, Memlük ajanlarıyla ve çifte ajanlarıyla karmaşık ilişkileri ve muhtemelen geçmişte yaşanan 'yalancı çoban' olaylarının yanı sıra bizzat Memlüklerin dezenformasyon stratejileri, bu güvenilir uyarıların mütemadiyen göz ardı edileceği anlamına geliyordu.

Belli bir aşamadan sonra, endişeleri giderek artan Beaujeu, savaşın önünü almak için Kahire'ye kendi maiyetinden gayri resmi bir elçi heyeti gönderdi. Kalavun muazzam bir tazminat talep etti: kişi başı bir Venedik altını. Bu öneri konseyde kesin biçimde reddedildi; muhtemelen Kalavun'un amacı da buydu. Ancak Beaujeu için asıl acı verici olan ihanetle suçlanmasıydı.

Sanki savaş gerçeği tehdidinin tekrarlanması gerekiyormuş gibi çok geçmeden, Akka'nın 35 mil güneydoğusundaki Cenin'deki Müslüman garnizonuna Şam'a giden ticaret yolunu koruma ve Akka halkını surların içinde kalmaya zorlama görevi verildi. Arap kaynaklarına göre Emir Sungur'a, "her gün askerleriyle birlikte Akka kalesinin tam karşısına gitmeleri, kıyıyı ve Akka halkından korkan tüccarları emniyete almaları" talimatı verilmişti. "Onunla[Emir'le] Akka halkı arasında sürekli savaşlar ve hadiseler yaşanıyor ve o galip geliyordu.[3]

Ekim sonu geldiğinde tüm hazırlıkların kontrolünü Kalavun şahsen yönetiyordu. "Geriye sadece ayağını üzengiye koyması kalmıştı. Atına binip kalesinden çıktı... Kova burcu yükseliyordu, Mars onun tarafındaydı."[4] Kahire'den muhteşem bir törenle ayrıldı. "Harikulade bir geçit töreniydi; geçit alayıyla, büyüklüğüyle ve haşmetiyle böylesi o ana dek hiç görülmemişti. Kralların elçileri ona refakat ediyordu; Zafer Kapısı'nda – geleneksel mola yeri – kamp kurdu ve geriye bir tek yola çıkılması kaldı."[5] Ancak

3 Badr al-Dīn al-Ainī, *Iqd al-Jumān fi Tārikh Ahl al-Zamān,* ed. Muhammad Amin, (Cairo, 1987), s. 55.

4 Ibn 'Abd al-Ẓāhir, s. 178.

5 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

savaşa giden bu yol hiç hesapta olmayan bir kesintiye uğradı. Kalavun'un hastalığı artmıştı. Sultan iğne ipliğe dönmüş, büyük ihtimalle dizanteriye yakalanmıştı. "İlerleme gecikmeye dönüştü," diye yazmıştı Muhyiddin. "Bunun nedeni, efendimizin uzun zamandan bu yana mücadele ettiği ve en sonunda direnmeyi bırakıp kaderine razı olduğu bir hastalık tarafından alt edilmesiydi. Acısı sürekli artıyordu ve otağının ipleri kesildi, Kitap vadesini söyledi. Ne orduları, ne askerleri, ne heyetleri, ne meclisleri, ne mızrakları, ne silahları, ne hisarları ya da atları, ne kaleleri ya da şehirleri onu koruyabilmişti. Onca aracının ortasından alınıp götürülmüştü, onca kişi arasında tek başınaydı ve aslanı ölen bu orman felakete uğramış, İslamiyet onun desteğinden mahrum kalmıştı.[6]

Kalavun 10 Kasım 1290'da öldü. Büyük bir sultandı; Moğollara ve Hristiyanlara karşı yaptığı seferlerle en azından Baybars'a denkti ve hem dostlarına hem de düşmanlarına karşı ilişkilerinde selefinden daha saygıdeğerdi.

*

Sultanın ölümü, titizlikle hazırlanan sefer planlarını altüst etmişti. Surlu Tapınakçı, haber Akka'ya ulaştığında insanların "muazzam bir sevinç yaşadığını ve kurtulduklarına inandıklarını"[7] kaydetmişti. İnsanlar, Memlüklerde tahta geçişler sırasında yaşanan güç mücadeleleri hesaba katıldığında yeni sultanın hâkimiyetini sağlamasının bir yıl süreceğini düşünüyorlardı. Ancak bu nafile bir umuttu. Kalavun'un oğlu el-Melik el-Eşref Halil, babasının sağlığı bozulduğu dönemde işlerini yoluna koymuştu ve babasının ölümünün ardından yirmi yedi yaşında Halil sultan olarak ilan edildi.

Kalavun'un naaşı Kahire'ye götürülüp daha sonra kendine yaraşır bir türbeye defnedilmek üzere bekletildi. Halil sefere devam

6 a.y.

7 *GDC*, s. 807.

Levent Şahverdi Arşivi

edeceğine yemin etmişti. Memlük siyasetinin ateşli yapısı göz önüne alındığında ilerlemek ve birleştirici bir fetihle saltanatını meşrulaştırmak ona mantıklı gelmiş olmalıydı. Bunun yanında Memlük savaş makinesinin ivmesi o an için artık neredeyse durdurulamaz konumdaydı ve yeni sultanın frene basması felaketi olabilirdi; zira Memlük Sultanlığında saltanat babadan oğula geçmiyordu ve liderliğin hak edilmesi gerekiyordu. Saltanat, güçlü emirlerin desteğine bağlıydı; geriye adım kanlı olabilirdi.

Halil, Kalavun'un pek desteği olmayan küçük oğluydu; ayrıca düşmanları da vardı. Çoğu kişi ağabeyi es-Salih Ali'ye destek vermiş, ancak ağabeyin vakitsiz ölümüyle destekçileri kendilerini bir anda ortada bulmuşlardı. Bu kişilerden biri de Naip Toruntay'dı. (Ali'nin ölümünün bazıları tarafından Halil'in ellerindeki zehirle ilişkilendirilmesi, bu olasılığın, nispeten daha az seviliyor olmasından kaynaklanıyordu.) Bizzat Kalavun bile oğlu Halil'in yargılarından endişe duymuş ve kendisinden sonra tahta onun geçmesini istememişti. Bir defasında, "Müslümanların başına Halil gibi bir hükümdarı asla bırakmam,"[8] demişti.

Öte yandan yeni sultan cesur, enerjik ve acımasızdı. Babasının aksine Arapçayı gayet iyi konuşuyor ve yazıyordu; geleneksel Memlük askeri kabiliyetleri olan binicilik ve okçuluktaki ustalığıyla takdir ediliyordu ve ordularını bizzat komuta ediyordu. Bunun yanında yayılmacı hayalleri vardı. Çalışkandı ve hiç vakit kaybetmiyordu: "her gün kalesinden çıkıp ordugâha gidiyor, her meseleyle ilgili en başından bilgi alıyor, halkın işlerini düzene koyuyor ve gece olunca tekrar kalesine dönüyordu."[9]

18 Kasım'da naibi Toruntay'ı tutuklatıp öldürttü. Ayrıca Akka surları dışında çarpışan Emir Sungur'u, düzmece bir düşmanla işbirliği yapma suçlamasıyla, ancak büyük ihtimalle idam

8 David Nicolle, *Acre 1291: Bloody Sunset of the Crusader States*, (Oxford, 2005), s. 22.

9 Ibn 'Abd al-Zāhir, s. 178.

Levent Şahverdi Arşivi

edilen Toruntay'ın destekçisi olduğu için apar topar tutuklattı. Sultanlığı devam ettirebilmek için darbeyi ilk indiren kişi olmak gerekiyordu. Başka emirler de gözaltına alındılar; ancak diğerleri onur nişanı cübbeler giydirilerek daha güçlü mevkilere terfi ettirildiler. Tüm bunlara rağmen sultanın çevresinde ve ordunun komuta kademesinde hâlâ muhalifler mevcuttu. Bunların homurtuları, başlayacak sefer boyunca duyulacaktı.

Zaman planlaması tekrar elden geçirildi; ordulara ve Suriye'deki tâbi emirlere, bahar seferi için Mart ayında hazır olmaları, duvar ustası, mancınık, marangoz, lağımcı ve asker tedarik etmeleri talimatı verildi. Akka, tepesine inmek üzere olan darbe hakkında bilgilendirildi. Çok geçmeden Surlu Tapınakçı, efendisi Guillaume de Beaujeu'ya yazılmış bir mektubu Fransızcaya tercüme ediyordu. Mektup, Halil'in emelleriyle ilgili tüm şüpheleri ortadan kaldırıyordu. Şöyle diyordu:

> Sultanlar Sultanı, Krallar Kralı, Lortlar Lordu, kudretli, heybetli, İsyankârların Cezalandırıcısı, Frank, Tatar ve Ermeni Avcısı, Zalimlerin elinden kalelerini çekip alan, İki Denizin Efendisi, İki Hac Yerinin Muhafızı Halil es-Salih'ten, hakiki ve bilge selam ve iyi niyetlerimizle, sen Tapınağın asil Üstad-ı Azamına: Doğru biri olduğun için sana niyetimizi beyan eden mektuplar gönderiyor ve şu yanlış işleri düzeltmek için bölgenize gelmekte olduğumuzu anlamana izin veriyoruz. Bu nedenle Akka halkının bizlere herhangi bir mektup ya da armağan göndermesini istemiyoruz; zira hiçbir surette bunları kabul etmeyeceğiz.[10]

Tapınakçı şöyle devam ediyordu: "Çeviriyi alıp efendime ve Akka'daki diğer tüm lortlara gösterdim. Patrik ve Legat, Hospitaller'in Üstad-ı Azamı Peder Jean de Villiers ve Almanların komutanı haberdar edildi... Ve [mektubu] son ana kadar sultanın gelmekte olduğunu kabul etmemekte direnen Pisalıların

10 *GDC*, s. 807.

Levent Şahverdi Arşivi

konsülüne ve Venedik balyosuna gösterdim."[11] Son birkaç aydan beri bariz işaretler göz önüne alındığında – surların hemen dışındaki çarpışmalar ve kuşatma araçları için ağaç kesilmesi – böylesi bir körlük sadece kanıtların kasten göz ardı edilmesiydi.

Sultanın herhangi bir diplomatik yumuşatma çabasını kesin biçimde reddeden emrine karşın, kaçınılmaz olandan kurtulmak için son bir girişimde bulunulmasına karar verildi. Ricada bulunmak üzere Ocak ayında dört cesur adam Kahire'ye gönderildi – Arapça konuşan 'Akkalı Şövalye'[12] Sör Philip de Mainboeuf, Tapınak Şövalyesi Rahibi Bartholomew, Hospitaller Rahibi Katalan Lope de Linares ve George adında bir kâtip. Ancak çok geç kalınmıştı. "Sultanın huzuruna çıktılar, ancak [sultan] mektupları ve hediyeleri reddedip habercileri hapse attırdı."[13] (Surlu Tapınakçı bu kişilerin "sefil biçimde helak olduklarını" kaydediyor; bununla birlikte elçi heyetinin akıbetini kesin olarak bilmiyordu. Bu kişilerden bazıları yıllar sonra hâlâ hayattaydı. Linares on beş yıl sonra 1306'da serbest bırakıldı. Mainboeuf 1319 yılında tekrar ortaya çıktı. Tam yirmi sekiz yıl boyunca esir tutulmuştu.)

Kalavun'un başlattığı hazırlıkların yapılması ve malzemelerin toplanması işine kış boyunca devam ediliyordu. Büyük mancınıkların kuşatılacak yerde mevcut kerestelerle yapılması yerine, parçalar halinde üretilip kuşatma alanına nakledilmesi konusunda İslam orduları, lojistik kabiliyetleri ve finansal kaynaklar açısından en azından Selahaddin döneminden bu yana uzmanlaşmıştı. Suriye'nin cephane ve silah üretim merkezi olan Şam, mancınıkların toplanması, inşası ve dağıtımında da merkez haline gelmiş ve Baybars bu teknikleri iyice üst seviyeye çıkarmıştı. Bununla birlikte gereken hammaddelerin toplanması ve nakledilmesi büyük bir maddi kaynağa ve insan emeğine mal

11 a.y.
12 a.y.
13 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

oluyordu; Memlük lojistik başarısı yüksek bedelle elde ediliyordu. 1265 yılındaki Arsuf kuşatmasında mancınık parçalarının engebeli arazilerde insanların omuzlarında taşınması gerekmişti. Bizzat Baybars, 1271'deki Akkar saldırısında kuşatma araçlarının Kuzey Lübnan dağlarından arabalarla taşımanın zorluklarından bahsetmişti. Öte yandan kuşatma harekâtlarının en hayati bileşeni mancınıklardı ve Memlükler, neredeyse her türlü arazi koşullarında bu çok büyük araçları taşıyacak kaynaklara sahipti.

Kalavun'un, kuşatma araçları için gereken uzun tomrukları toparlamak üzere, Lübnan Dağlarında Akka'yla Baalbek arasında kalan el-Murabba Vadisi'ne gönderdiği Emir Şemseddin, kış şartları yüzünden çok zor durumda kalmıştı. Bu vadide ağaçların boyu 10 metreye kadar çıkıyordu. Hava dondurucu soğuktu ve iş yükü büyük oranda gerek vergi karşılığı gerekse zorunlu işgücü olarak yerel halktan seçilen kişilerin omuzlarındaydı. Şemseddin, "aniden bastıran olağanüstü kar yağışı karşısında şaşkına dönmüştü. Az kalsın ölüyordu. Canını kurtarmak için eşyalarını ve valizlerini orada bırakıp apar topar kaçmak zorunda kaldı. Her şey kar altına gömüldü ve yaza kadar da öylece kaldı; öyle ki teçhizatın büyük bölümü kayboldu."[14] Her şeye rağmen ızdırapla boğuşan ekibi bir şekilde tomrukları Baalbek'e götürmeyi başardı; gelen malzeme burada, Memlüklerin o güne kadar inşa ettiği en büyük mancınıkların yapımında kullanıldı. Mancınıklar daha sonra parçalarına ayrılıp Aralık sonuna kadar dağlardan Şam'a nakledildi.

*

Askerlerin ve malzemenin uzak mesafeler boyunca koordinasyonu konusunda Memlük askeri planlamasının eline kimse su dökemezdi. Halil, kendinden önceki yarım asır boyunca Baybars'ın ve Kalavun'un mükemmelleştirdiği askeri organizasyon

14 Ahmad ibn 'Alī al-Maqrīzī, Histoire des sultans mamlouks, trans. M. Quatremère, 2 vols, (Paris, 1837-45), s. 109.

Levent Şahverdi Arşivi

yöntemlerine sahipti. Askerlerin ve savaş teçhizatının toplanma noktası Şam olacaktı, ancak sert kış koşulları işleri aksatmaya devam ediyordu. Yeni yılın hemen başında bir birlik, orada inşa edilmiş devasa bir mancınığı almak üzere Hısnu'l-Ekrâd'a (Krak des Chevaliers) gönderildi. Muazzam araç parçalarına ayrılıp arabalara yüklendi.

Bu nakil işine katılanlar arasında Ebu'l-Fidâ adlı Suriyeli genç bir prens de vardı: "el-Mansur adı verilen büyük bir mancınığı oradan teslim aldık; parçaları yüz araba yükü tutmuştu. Bu arabalar Hama birliği arasında taksim edildi ve o sıralar Ten(?) Emiri olduğum için bir araba da benim sorumluluğuma verildi."[15] Parçaları 80 mil ötedeki Şam'a, oradan da Akka'ya çekerek götürmek çok zahmetli bir işti:

> Arabalarla yolculuğumuz kış mevsiminin sonlarındaydı; Hısnu'l-Ekrâd'la Şam arasında yağmur ve kar fırtınalarına tutulduk. Dolayısıyla büyük zorluklar çektik; zira arabaları çeken öküzler soğuktan zayıf düşüyor ve ölüyordu. Sultan el-Melik el-Eşref aynı şekilde tüm kalelerdeki mancınıkların getirilmelerini emretti.[16]

Kuşatma makinelerini zahmetli çekme işi devam etti. Şubat ayında Halil, Emir İzzeddin Aybek'i mancınıkların ve diğer kuşatma araçlarının yapımını ve Akka'ya nakledilmelerini denetlemek üzere Şam'a gönderdi. Sultanın kıdemli askeri mühendisi olan Aybek, kuşatma araçlarının inşası, denetimi ve nakliyesinde Baybars'ın ilk seferlerine kadar uzanan yirmi beş yıllık deneyime sahipti.

Halil aynı zamanda dini şevki kamçılamak, yapacağı seferi babasının hatırasına bağlamak ve Levant'ı kutsal amaç etrafında birleştirmek için de seferber olmuştu. İslami yılbaşı günü, 4 Ocak 1291'de Kalavun'un naaşı şeyhler, dervişler ve kadılar gibi

15 *Abu'l-Fida*, s. 16.

16 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

dini şahsiyetlerin katıldığı büyük bir törenle önce Kahire'deki el-Ezher Ulu Camisine, oradan da yeni inşa edilmiş muhteşem türbesine taşındı. Halil ona orduyla yola çıkmadan bir hafta önce türbede coşkulu bir merasim ve kutlama düzenledi. 2-3 Mart gecelerinde Kur'an hatmedildi. Ertesi sabah naip ve vezir eşliğinde yoksullara, Kur'an okuyanlara ve din adamlarına cömert bahşişler ve kıyafetler dağıtıldı. "Tüm bunlar Sultan'ı kabrine uğurlama yolculuğunda yapıldı; zira Akka kuşatmasına o karar vermişti."[17]

Haçlı seferlerini başlatan kıvılcımla, şu an İslam Dünyası'nı saran dini coşku arasında bir simetri vardı. İki asır önce Hristiyan Avrupa'yı Kutsal Topraklara sürükleyen benzer duygulardı ve o dönemde Müslümanlar parçalanmış, dağınık haldeydi. Şimdi de papanın büyük bir haçlı seferi yakarışları sağır kulaklarla karşılaşıyordu, ancak Müslümanların Kutsal Savaş çağrısı kışkırtıcıydı. Din adamları, dinsiz Hristiyanların başlarına gelmekte olan kaderi öngörüyordu. Davaya katılma çağrısı cami vaazlarıyla yayılıyordu. Gönüllüleri cihat ruhu kadar Trablus'ta elde edilen ganimetler sayesinde maddi ödül beklentisi de etkiliyordu.

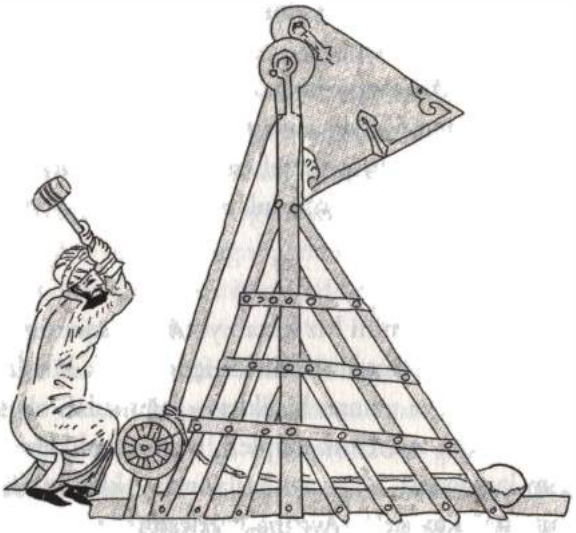
Halil, 6 Mart'ta Sina Çölünü geçmek üzere ordusuyla yola çıktı. Kadı Muhyiddin yola çıkılmadan önce Akka'ya lanet okuyup gelmekte olan felaket konusunda uyarıyordu: "Ey siz, sarışının [İsa] evlatları, yakında Tanrı'nın intikamı üzerinize yağacak ki ondan kaçış olmayacak! El-Melik el-Eşref çoktan sahillerinize inmeye başladı. Onun elinden katlanılmaz darbeler yemeye hazır olun!" [18] Söylenilenlere göre bir şeyh, rüyasında tanımadığı bir adamın şunları söylediğini görmüştü: "Müslümanlar çoktan Akka'yı alıp kâfirlerin boyunlarını vurdu. Sultanımız, ayaklarının altında gerçek dağlar ezmiş düşman bölüklerine karşı savaştı.

17 Donald P. Little, 'The Fall of Akka in 690/1291: The Muslim Version', in M. Sharon (ed.), *Studies in Islamic History and Civilization*, (Jerusalem/Leiden, 1986), s. 170.

18 Gustave Schlumberger, *La Prise de Saint-Jean-d'Acre en l'an 1291 par l'armée du soudan d'Égypte*, (Paris, 1914), s. 29.

Levent Şahverdi Arşivi

Darbe inmek üzere: bir mancınıktan mermi fırlatılışı.

Türkler, giderken Franklara bir santim bile toprak bırakmamaya yemin ettiler."[19] Kehanetler ve coşku her yanı sarmıştı.

Heyecan ve beklenti, Selahaddin'in 1188'de ele geçirdiği stratejik Kerak Kalesi'nin valisi Baybars el-Mansuri'nin hevesli tepkisinde de görülebiliyordu. El-Mansuri'ye sefer için asker ve teçhizat tedarik etmesi emri verilmişti. Şahsen katılması gerekmiyordu, ancak Kutsal Savaş ateşi en alttan en üste kadar tüm toplumu sarmıştı. El-Mansuri şunları kaydetmişti:

"O sırada Kerak'taydım; bu istila emri ve sultanın cephaneleri ve araçları hazır etmem talimatı bana ulaştığında ruhum, susamış toprağın yağmura özlem duyması gibi bu haklı vazife için özlem duyuyor, cihat hasretiyle yanıyordu. Bu özlemle sultandan saldırma mükâfatını paylaşıp ona refakat etmek için oraya gitmeyi rica ettim. Sultan müsaade edip cömert biçimde katılmama izin verdi. Umudunu gerçekleştirip zafer kazanmış, gecesi

19 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

gün gibi aydınlık olmuş biri gibi oldum. Koruyucu cephaneler [odun siperler], faydalı araçlar, seçkin askerler, nişancılar, taş ustaları, akıncılar ve marangozlar hazır ettim. [Ardından] Sultanla buluşmaya gittim ve Gazze'ye ulaştığı sırada ona yetiştim. Beni, misafirperverlikle, neşeyle ve tebessümle karşıladı ve Akka'ya onun süvarileriyle beraber yolculuk ettim."[20]

*

Asker ve malzeme temini hız kazanıyordu: mancınıklar, gülleler, neft, siper için odunlar, tüneller için destek kirişleri, yiyecek, at ve develer ve uzman birlikler – lağımcılar, taş ustaları, yangın uzmanları, mancınık ekipleri, baskın birlikleri, okçular ve levazım kuvvetleri. Mart ayı başlarında Akka önlerinde ortaya çıkan öncü kuvvetler, Avrupalı yerleşimcileri köylerini terk etmeye zorlayıp kuşatma hatlarının inşası ve ordugâh yeri için hazırlık amacıyla meyve bahçelerini kesip alan açtılar. Halil'in niyeti artık şehir halkı tarafından da açıkça görülebiliyordu. Tâbi emirliklerin ve eyalet valilerinin askerleri sadece Kahire ve Şam'dan değil, ta 250 mil kuzeydeki Halep'ten; Şam-Halep yolu üzerindeki Hama ve Humus'tan, Lübnan Dağlarındaki Akkar'dan, Kerak, Trablus ve Hısnu'l-Ekrâd'dan gelmekteydi. Kuşatma araçlarının nakliyesini yönetmek üzere Şam'a gönderilen Emir Aybeg el-Afram, 3 Mart'ta bölgeye ulaşmıştı. Sonraki haftalar içerisinde Halil Sina Çölü'nü aşarak Gazze'de, Baybars el-Mansuri komutasındaki Kerak birliğiyle birleşti. Ardından kıyı boyunca kuzeye ilerlediler; yol boyunca Kahire'de parçalara ayrılmış başka bir mancınık sevkiyatı da onlara katıldı. 1291 baharı geldiğinde muazzam ordu toparlanmaya başlamıştı.

Şam, savaş coşkusuyla alev alevdi. Şehrin her yanından çekiç ve testere sesleri geliyordu: marangozlar mancınıkları yapıyor,

20 Baybars al-Mans˙ūrī, *Zubdah al-Fikra fi al-Tārikh al-Hijrah,* ed. D.S. Richards, (Beirut, 1998), s. 278.

Levent Şahverdi Arşivi

demirciler nalları, zincir zırhları ve kılıçları dövüyor büyük bir sefer için gereken alet edevat toparlanıyordu – gıda, yem, çadır, sancak, kağnı, hendek açma aletleri; sayıları durmadan artan askerler, atlar, eşekler, develer. Şehrin görkemli Emevî Camisi'nde 9 Mart günü Cuma namazında, "dini için Akka'da savaşmak isteyenler, Rebiülevvel'in [Peygamber'in doğduğu ay olduğu için özellikle hayırlı bir ay olduğuna inanılıyordu] ilk on günü mancınıkların götürülmesi ve köprülerden çekilmesi işine koyulmalıdır"[21] ilanı yapılıyordu.

Halkın karşılığı muazzamdı. Duyguların zirve yaptığı bir atmosferde devasa kuşatma araçlarının parçaları sürüklenerek şehir kapılarından çıkarıldı ve köprülerden geçirildi. Gönüllüler "şafak sökerken çıkıyor, sadece öğlen namazı için geri dönüyordu. Kadılar, muallimler, hocalar ve gayet dindar insanlar bile malzemeleri taşıyor ve mancınık tahtalarının çekilmesine yardım ediyorlardı."[22] 15 Mart'a dek tüm mancınık parçaları şehir dışına çıkarılmış ve kağnılarla Akka'ya doğru 80 millik taşıma işi Emir el-Muzaffer'in komutasında başlamıştı.

Bu esnada adeta tam bir eşgüdüm içerisinde Şam'da çeşitli başka birlikler toplanmaktaydı. 23 Mart sabahında şehir valisi Emir Hüsameddin Lâçîn, askerlerinin başında Akka'ya doğru yola çıktı. Aynı akşam Hama Emiri el-Melik el-Muzaffer Şam'a ulaştı. Üç gün sonra birlikleri ve kuşatma teçhizatı da şehre ulaştı. 27'sinde Hısnu'l-Ekrâd ve Akkar kalelerinden, Humus ve Orta Suriye'deki başka yerlerden diğer askerlerle beraber Trablus askerlerinin başında Emir et-Tabakî de şehre vardı. Bölge daha önce benzeri görülmemiş bir İslam Ordusu seferberliğine tanıklık etmekteydi. Halkın coşkusunun, gönüllülerin sayıca düzenli askerleri geride bırakmasına neden olacak kadar muazzam

21 Al-Jazari, *La Chronique de Damas d'al-Jazari*, ed. and trans. J. Sauvaget, (Paris, 1919), s. 4.

22 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

olduğu söyleniyordu. Bu birlikler birer birer sahil kesimine doğru ilerleyip Akka civarındaki bölgeyi tahrip etmeye başladı.

Hristiyan kaynaklar düşman ordusunun büyüklüğüne ilişkin değerlendirmelerinde genelde doğruluğu şüpheli sayılar ortaya atmaktaydı; öte yandan karşılarındaki askeri güce duydukları kıskançlıkla karışık bir saygıyla, yürüyüş halindeki askerlerin etkisini çok canlı bir şekilde tasvir ediyorlardı. Kollar halinde ilerleyen askerleri, "Hristiyan kanına susamış"[23] kıyametin korkunç habercisi – barbar, hayranlık uyandıran, ancak her nasılsa yine de muhteşem olarak resmediyorlardı:

> Sultan, Doğudan ve Batıdan toplanmış, her ırktan, milletten, dilden, sayılamayacak kadar çok kâfir insan kalabalığıyla Akka'ya ilerledi. Sesleri onlardan önce gelen sayısız davul, zil ve boru gürültüsüyle görünüşleri dahi yeryüzünü titretiyordu. Yürürken kalkanlarından güneş altın gibi parıldıyor, dağların görüntüsü kalkanlara yansıyordu ve mızraklarının parlak uçları, sakin bir gecede gökyüzünde parıldayan yıldızlar gibi güneşin altında ışıldıyordu. Ordu ilerlediği sırada mızrakların çokluğundan bir orman yeryüzünde hareket ediyormuş gibi görünüyordu. Sayıları 400.000 askerdi; bu kadar çok kâfirin görüntüsüne hayran olmamak mümkün değildi; zira tüm toprağı, ovaları, tepeleri kaplıyorlardı.[24]

Büyüklüğü ve görünüşü gerçekte nasıl olursa olsun yaklaşan ordu, Memlük askeri kudretinin harikulade bir gösterisini temsil etmekteydi.

1290'ın sonlarına doğru Akka surları içerisinde nihayet bir telaşe baş göstermişti. Acil asker çağrısı yapıldı. Kıbrıs'taki Kral Henry biraz takviye kuvvet gönderdi; bu esnada Kudüs Krallığı sınırları içindeki uzak mevkiler, Château Pèlerin, Sur, Sayda ve Beyrut'taki askerler geri çağrıldı. Töton Şövalyeleri Üstad-ı

23 *Excidium Aconis*, s. 64.

24 a.e., ss. 64-65.

Levent Şahverdi Arşivi

Azamı Burchard von Schwanden, beraberinde 40 şövalye ve başka 400 haçlıyla geldi – ancak oluşacak tüm olumlu havayı, aniden görevinden istifa edip Avrupa'ya yelken açmasıyla yok etti. Papanın Nicolas de Hanapes'e emanet ettiği maddi kaynaklar, surların ve dış istihkâmların onarılıp güçlendirilmesi, mühimmat ve cephane alımı ve güçlü mancınıkların inşası için kullanıldı. Patrik, şehrin katedrali Kutsal Haç Kilisesi'ndeki etkili vaazlarıyla moralleri yüksek tutmasıyla anahtar bir rol üstlendi. Ancak Memlük birlikleri şehre yaklaştığı sırada Akka hâlâ hazırlıklarını tamamlamakla uğraşıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

SEKİZ

KIZIL ÇADIR

1-9 Nisan 1291

Sultan Halil, 1291 yılının Nisan ayının başlarında Akka'ya ulaştı. Bir Hristiyan kroniğine göre, "Komutanlarıyla ve ordudaki bilge adamlarla üç gün dinlenip ordusunu organize etti. Dördüncü gün ordugâhını şehrin bir mil kadar yakınına taşıdı; orada dehşet verici boru, davul ve zil sesleri çıkarmaya, kulağa korkunç gelen çok farklı seslerde bağırmaya başladılar."[1] Beşinci gün, kuşatma resmen ilan edildi.

Kendi otağı için şehrin yaklaşık 300 metre doğusunda, yer seviyesinden 30 metre kadar yukarıda küçük bir tepeyi seçmişti. Burası tüm kroniklere göre çok hoş bir noktaydı; "eskiden Tapınakçıların üzüm bağları, bahçeleri ve güzel bir kulesinin olduğu"[2] hâkim bir mevkidi. Müslümanlar buraya Tell el-Fukar, Hristiyanlar Le Touron diyordu ve iki kesim için de tarihi

1 *Excidium Aconis*, s. 68.

2 *GDC*, s. 808.

Koni şeklinde miğferi ve parçalı zırhıyla bir Memlük askeri

Levent Şahverdi Arşivi

öneme sahipti. Bir asır önce, 1189 yazında Kudüs Kralı Guy de Lusignan, Selahaddin'in Akka kuşatmasına mücadelesini yine bu tepeden yönetmişti. Ancak artık talih çarkı tamamen ters tarafa dönmüştü. Halil bu noktadan, kısım kısım bataklıklar arasından Na'aman Nehri'nin döküldüğü uzun kumsala kadar uzanan meyve bahçelerini ve tarlaları, biraz daha ötede 10 mil güneydeki burunda yer alan, Baybars'ın vaktiyle perişan ettiği Hayfa Kalesi'nin enkazını yukarıdan görebiliyordu. Kuzeyde ise limanı, sıkış sıkış şehir merkezi, kiliseleri ve düz çatılı evler arasında yükselen Kudüs Krallarının, askeri tarikatların ve İtalyan toplulukların göze çarpan sarayları ve istihkâmları, çift sıra surları ve iç içe girmiş kuleleriyle bir tasvire göre "balta şeklindeki"[3] Akka uzanıyordu. Halil, bulunduğu bu yerden ordusunun şehrin önünde toplanmasını izleyebiliyordu.

Sultanın çadırının kurulması ve hazırlanması törenseldi. Memlük geleneğini izleyen Halil, şatafatlı otağı, yani dehlizin istikameti, sultanın hedefine dönük olacak şekilde ayarlandı. Çadır "tamamen kırmızıydı ve kapısı Akka şehrine doğru açılıyordu."[4] Çadırın cephesi, sultanın niyetinin göstergesiydi. "[Memlük] sultanlarının törensel âdeti, dehliz kapısının açıldığı yönün, sultanın ilerleyeceği yolu herkesin bilmesini sağlamasıydı."[5] Muhtemelen aynı gün bir heyet şehre yaklaşıp *eman* dilemesiyle şehir sakinlerine güvenli geçiş teminatı teklif edildi. Haçlı kale şehirlerini birbiri ardına fethetmesinden ve Trablus'taki katliamdan sonra bu sadece İslam Hukuku'nun öylesine uygulanmasıydı. Arkalarına denizi almış ve Filistin kıyılarından başka önemli bir dayanak noktası kalmamış Akka garnizonu bunun ölümüne bir mücadele olacağını biliyordu. Eğer terk edip giderlerse dünyanın dört bir tarafındaki Hristiyanların ayıplamaları üzerlerine yapışıp kalacaktı. Bu ret cevabı, şayet Franklar

3 B. Dichter, *The Maps of Acre, an Historical Cartography*, (Acre, 1973), s. 32.

4 *GDC*, s. 808.

5 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

doğrudan bir ok yağmuruyla savaşı hemen başlatmazlarsa, kuşatmanın ertesi gün resmen başlayabileceği anlamına geliyordu. Zira ertesi gün, gayelerinin kutsallığının altını çizmek isteyen Müslümanların kutsal günüydü.

Memlüklerin savaş düzeni alışına tanıklık edenlerden biri de Surlu Tapınakçıydı. Tapınakçı, sultanın ordusunda 70.000 süvari olduğunu iddia ediyordu. Halil'in döneminde sultana bağlı Memlük kolordusunun sayısı muhtemelen 7000 ila 12.000 arasında bir askerden oluşuyordu; emirlere bağlı Memlükler ve büyük bir süvari grubu da bu sayıya sonradan katılmıştı. 1315'te kaleme alınan kaynaklardaki rakamlar, sadece Mısır ordusunda 24.000 süvari olduğunu savunuyordu (öte yandan bunların büyük bölümü yanlarında yedek atları ve yük develeriyle yolculuk yapıyordu; bu nedenle insan ve hayvan kalabalığının hesap edilmesinde kayda değer bir hata payı oluyordu). Kuşatma boyunca süvariler büyük gruplarla gece-gündüz Memlük ordugâhında devriye geziyordu. Surlu Tapınakçı, süvarilerin yanı sıra piyade sayısını 150.000 olarak veriyordu; eğitimli ve eğitimsiz piyadelerin sayısını, çok sayıda sivil gönüllü ve levazım birlikleri şişiriyordu. Haçlılar ve Memlükler arasında gerçekleşen tüm çarpışmalarda tarafların sayıları arasındaki uçurum, sonucu belirleyen etmen olmuştu. Tapınakçı, Halil'in ordusunun büyüklüğünü abartmış olsa da bu ordunun, sefere verilen halk desteğiyle birlikte, muhtemelen o zamana dek benzeri görülmemiş boyutta olduğu açıktır.

Sayılar arasındaki dengesizliğe rağmen sonuç öngörülebilir değildi. Akka, Memlüklerin o zaman dek ele geçirdikleri diğer tüm müstahkem şehirlerden daha kalabalıktı. Baybars'ın ele geçirdiği şehirlerde nadiren 1000'den fazla asker vardı. Ancak Akka bunun on katından daha çok asker tarafından savunuluyordu. Surlu Tapınakçı'nın tahminine göre Akka'nın nüfusu, kadın ve çocuklar, 700-800 civarında atlı şövalye ve 13.000 piyade dâhil 30.000 ila 40.000 arasındaydı. Garnizon karışık bir

Levent Şahverdi Arşivi

kuvvetti; askeri tarikatların ağır silahlı ve zırhlı şövalyeleriyle çavuşları, garnizonun elit süvari birimlerini oluşturmaktaydı. Her tarikatın kendine özgü kıyafetleri vardı: Tapınakçıların zırhlarının üstüne giydikleri beyaz cübbelerde kırmızı haç, Hospitaller Şövalyelerinin kırmızı cübbelerinin üstünde beyaz haç ve Töton Şövalyelerinin siyah cübbelerinin üzerinde beyaz haç vardı. Akka'nın piyade birliklerini Kıbrıs'tan gelen askerler, paralı askerler ve Avrupa'dan gelen birlikler oluşturmaktaydı. Bunların arasında, kuşatma savaşlarında paha biçilemez yere sahip olan tecrübeli arbaletçiler, mühendisler, lağımcılar ve marangozlardan oluşan küçük bir teknik uzman birliği vardı. Savunma siperlerinin inşasında, mancınıkların yapımı ve onarımında, düşman lağımcılarına karşı tünel açılması ve Memlüklerin surların altına tünel açacak kadar yaklaşmasının engellenmesinde bu teknik ekip çok önemliydi. Şehirde bulunan Pisalılar, bilhassa mancınık yapımı ve kullanımında deneyimli becerikli denizcilerdi. Bunların dışında yaptıklarıyla savaşın nedenini oluşturan yakın zamanda gelen hacılar ve maceracılar da vardı.

Tapınakçı, şehir surlarından "tüm ova çadırlarla kaplı olacak şekilde Touron'dan es-Sumayriya'ya [şehrin hemen kuzeyi] dek tüm bölgeyi kaplayan, birbirine çok yakın"[6] çadırları ve otağları görebiliyordu. Ortadoğu'nun dört bir yanından toparlanılmış ordu, her birlik karşısına surları alacak biçimde sıra sıra dizilerek Akka'yı denizin bir tarafından diğer tarafına dek sarmıştı: Orta Suriye'deki Hama'nın tâbi Eyyubi Valisi el-Melik el-Muzaffer'in kuvvetleri, dizilimin en kuzey ucunda, kayalık sahilini yanlarına alacak şekilde konumlanmıştı; şehrin orta kesimini, bir kule içinde yer alan Aziz Anthony ana kapısının karşısında Vali Hüsameddin Lâçîn komutasındaki Şam birlikleri, bunların solunda Baybars el-Mansuri kumandasında Kerak askerleri konuşlanmıştı ve sultanın bulunduğu tepenin hemen altında, limana

6 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

kadar uzanan surları tehdit eden, doğrudan sultanın emrindeki Mısırlı Memlüklerdi.

Memlüklerin kuşatma hazırlıklarını Tapınakçı'dan başka dikkatle inceleyen biri daha vardı: sultanın gelişini birkaç gün önceden haber veren Hospitaller Üstad-ı Azamı Jean de Villiers. Villiers, daha sonra yazdığı bir mektupta, Halil'in 1 Nisan'daki çarpıcı gelişini muazzam bir abartıyla anlatmıştı: "[Sultan] gün doğumundan kuşluk vaktine dek [sabah dokuz civarı], tüm muhasara araçlarıyla birlikte Akka'yı bir denizden ta diğerine dek ve öte tarafta ta Fırat Nehri'ne dek [göz alabildiğince uzak] çepeçevre kuşatmıştı. Böylelikle çok sayıda aracıyla ve muhteşem kalabalığıyla şehrin önünde oturdu."[7]

Memlük Ordusunun büyüklüğü mütemadiyen abartılıyorsa bunun nedeni surlardan hâlâ bu hayranlık uyandıran manzarayı seyredenlerdi. Olağanüstü bir hareketliliğe bakmaktaydılar: çadır taşıyan binlerce hayvan ve deve, kuşatma araçlarını çeken öküzler, Memlük savaş atları ve ordunun tüm kaynakları – süvariler, piyadeler, marangozlar, taş ustaları, aşçılar, din adamları ve yem, su, yiyecek taşıyan levazım ekipleri; çeşit çeşit silahlar, rengârenk kıyafetler – miğferler, sarıklar, zırhlar, kalkanlar ve kılıçlar. Akka halkı, yerleşen ordunun seslerini duyabiliyordu: anıran hayvanlar, etrafa yağdırılan emirler, ezan sesleri, siperlerin kazılışı, çadırların ve kuşatma araçlarının bin bir zahmetle kurulması, sarı sancakların rüzgârda çıkardıkları sesler, boru ve davul sesleri. Baybars el-Mansuri, "Oraya yerleştiğimizde her taraftan kuşatılmış oldular,"[8] diyordu.

Birkaç yıl önceki bir ziyaretçinin ifade ettiği gibi Halil'in ordusu da "surlarla, kulelerle, dış surlarla, savunma hendekleri ve güçlü gözcü kuleleriyle korunan kalkan gibi üçgen şeklinde bir şehre"[9] bakıyordu. Şehri bir kıyının bir kenarından diğerine dek

7 E.J. King, *The Knights Hospitallers in the Holy Land,* (London, 1931), s. 301.

8 Baybars al-Mans˙ūrī, s. 278.

9 Dichter, *The Maps,* s. 45.

Levent Şahverdi Arşivi

– bir milden daha uzun bir mesafe – saran aralıksız çift sıra suru sadece çeşitli noktalarda yer alan ana kapılar, yaya kapıları ve düzenli aralıklarla yerleştirilmiş, kare şeklinde muazzam burçlar bölüyordu. Bunun önünde 12 metre genişliğinde, dik kenarlı ve içi taşla örülü bir savunma hendeği vardı. Burçların isimleri, ayrı ayrı zamanlarda, bireysel bağışlarla ya da girişimlerle masrafı ödenmiş ve inşa edilmiş olduklarını yansıtmaktaydı: Venedik Kulesi, İngiliz Kulesi, Henry Kulesi ve Blois Kontesi Kulesi. Akka'nın çalkantılı geçmişini ve kendileriyle özdeşleşen efsaneleri yansıtan diğer yer isimleri daha uğursuzdu. Lanetli Kule'nin hemen yanında Kanlı Kule vardı. Dış surların savunmasının daha batısında, Musibet Adımı Kapısı bulunuyordu.

Öte yandan ilave savunma önlemlerinin eklenmesinden epey önce Wilbrand van Oldenburg gibi ziyaretçiler, "derin, geniş ve tabandan itibaren duvarla kaplı sağlam bir savunma hendeğiyle ve yüksek ve çok sağlam kulelerin olduğu ikinci sıra bir iç surun koruduğu, kuleleri ana surun yüksekliğini aşmayan bir ilk sıra surla, mükemmel bir düzende sıralanmış müstahkem kulelerle çevrili"[10] savunmayı övmüşlerdi. İki sur arasında yaklaşık 40 metre genişliğinde ve içerisinde ayrı bir hendek daha bulunan genişçe bir ölüm tarlası bulunuyordu. Kenarları eğimli hendekler, surların tabanına tırmanmak isteyen düşmanın aşması gereken dik bir meyil oluşturacak biçimde kesme taştan yapılmıştı. Daha alçak dış surlarda da muhtemelen kare şeklinde 50 metre aralıklarla yapılmış – "sur boyunca birbirlerine bir taş atımlık mesafeden daha yakın" – savunmacıları ok ateşinden korumak için daha ufakça, çıkıntılar şeklinde koruma bölümleri olan kuleler vardı; şehir kapıları da kulelerin içinde olacak şekilde inşa edilmişti. İç surda kuleler arasında kalan kısımlar, yarı daire şeklinde burçlarla korunuyordu. Ludolf von Suchem'in tasvirine göre surlar son derece sağlam, "üstlerinde iki at arabasının

10 a.e., s. 47.

Levent Şahverdi Arşivi

birbirine değmeden kolaylıkla geçip gidebileceği" kadar geniş ve dış hendeğin ilerisinde, gelen düşmanı daha da yavaşlatmak amacıyla siperlerle ve muhtemelen içi odun kazıklarla kaplı taraçalar şeklinde başka "çeşit çeşit dış istihkâmlar ve savunmalar"[11] da vardı. Akka'nın savunmasını aşmak fazlasıyla zordu.

Bir asır sonra İbrahim el-Ensari'nin askeri kılavuzunda toplanan, kuşatma savaşlarının nasıl yapılması gerektiğine dair kabul gören İslami akla göre bir komutanın, "kalenin şartlarını, erişilmesi çok güç yerlerini ve kolay olanları; harekete geçmek için elverişli ve imkânsız yerleri... [ve sonrasında] tünel açmaya, merdiven yaslamaya, halat sarkıtmaya ve kancayla tutunmaya müsait yerleri bilmesi"[12] zaman alır. Halil, hâkim noktadan yaptığı gözlemlerle ve yaptığı denetlemeler sırasında Akka'nın savunmasını incelemek ve stratejik seçeneklerini gözden geçirmek için bolca fırsat buldu. Özellikle ilgisini çeken iki nokta vardı. Akka iki bölüme ayrılmıştı: limanı çevreleyen eski şehir ve daha yeni yapılmış Montmusard kenar kenti; bu ikisi yekpare olarak çift sıra surla çevriliydi. Önceleri eski şehrin dış suru olan iç sur bu iki bölümü birbirinden ayırıyordu. Birleştikleri noktada dış surlar içeriye doğru bir çentik yaparak şehrin stratejik kapısı, Aziz Anthony Kapısı'nı oluşturuyordu. Yaklaşık 600 metre doğuda sur keskin bir açıyla bir kez daha kıvrılıyor ve denize doğru ilerliyordu. İşte Akka'nın en savunmasız noktası burasıydı. Haçlıların bir asır önce Lanetli Kule'yi yerle bir ettikleri nokta da burasıydı.

Yeniden inşa edilen Lanetli Kule artık sadece dış surlarla değil, aynı zamanda başka istihkâmlarla da korunuyordu. Bu savunma yapılarından bazıları III. Hugh'un yaptırdığı burç – dış surdan çıkıntı yaparak buraya geçitle bağlanan harici savunma yapısı – ve en uçta, şehrin tam kalbine giriş yolu olan Lanetli Kule'ye daha fazla koruma sağlayan, Kral Henry'nin yaptırdığı

11 von Suchem, *Description of*, ss. 50-51.

12 Umar ibn Ibrāhīm al-Awsī al-Ansārī, *A Muslim Manual of War*, ed. And trans. George T. Scanlon, (Cairo, 1961), ss. 116-117.

Levent Şahverdi Arşivi

(Kral Kulesi) kulesiydi. Savunmacıları tüm alana dağıtıp her noktadaki müdafi sayısını azaltmak için Halil'in surlara her taraftan baskı yapması çok önemliydi; ancak başlangıçta tüm dikkatini vereceği noktalar Hugh Burcu ve Aziz Anthony Kapısı'ydı.

*

Topladığı muazzam orduya ve Memlüklerin Haçlı kalelerine karşı son otuz yılı aşkın süreden beri neredeyse aralıksız başarı serisine karşın bu kuşatma Halil için bir risk taşıyordu ve sultan olarak meşruiyeti elde edeceği başarıya bağlıydı. Halk desteğinden yoksun, önde gelen emirler üzerindeki otoritesini kaybeden bir hükümdar, aniden kanlı biçimde devrilebilirdi. Halil'in elinde hiçbir gemi yoktu; dolayısıyla Akka'nın denizden ikmalini ve takviyesini engelleme kabiliyeti de yoktu. Öte yandan tüccar ve casus olarak şehri iyi bilen Müslümanlardan, savunma stratejisi ve Akka'nın yardım çağrılarına aldığı cevaplar konusunda gayet iyi bilgi edinmişti. Bahar döneminde denizler öngörülemez olabiliyordu; bu nedenle hava koşulları yüzünden Kıbrıs'tan gelecek olası herhangi bir yardımın sekteye uğraması büyük olasılıktı.

Yapılan çalışmalara sultanın bizzat ilgi göstermesi önemliydi. Memlük ordu kılavuzunun yazarı İbrahim el-Ensari, "ordunun ya da görev verdiği ordulardan birinin komutanı her gün veya iki günde bir kalenin etrafını dolaşmalı" ve "mancınıkların kurulmasını ve atışlarını denetlemelidir,"[13] diye yazmıştı. Savaşa bizzat katılmanın önemini hem Selahaddin hem de Baybars anlamıştı. Baybars, 1265'teki Kayserya kuşatmasında tekerlekli bir siper altında tünel açma çalışmalarını denetlerken surların çok yakınına kadar gitmiş, hatta bundan kısa süre sonra Arsuf kuşatmasında siperlerde ölümün kıyısından dönmüştü. Sultan ordusunun gözü önünde olmalı ve mükâfatlar dağıtmalıydı. Askerler onun adına savaşacaklarsa – ve öleceklerse – moral her şey demekti.

13 a.e., s. 118.

Levent Şahverdi Arşivi

Zaman en önemli faktördü. Memlüklerin stratejisi bir şehre karşı ezici bir güçle çıkmak ve süratle öldürücü darbeyi indirmek üzerine kuruluydu. Sultan Baybars döneminden beri domino taşı gibi art arda çöken Hristiyan müstahkem şehirlerden hiçbiri altı haftadan fazla direnememiştir. Bu süre aynı zamanda Müslümanlar açısından yeterince idealist olmayan birliklerin ve gönüllülerin güvenilir biçimde emir altında tutulabileceği azami süreyi de göstermekteydi. Selahaddin'in 1188'de Antakya'yı ele geçirme teşebbüsünün başarısız olmasının nedeni, "askerlerinin, özellikle de uzaklardan gelenlerin, kararlılığının azalması, cihat şevklerinin sönmesiydi; tek istedikleri ülkelerine geri dönmek ve savaştan kaçmaktı."[14] Temizlik ve kamp idaresi konularında – su tedarikinin organizasyonu, yıkama olanakları, cesetlerin gömülmesi, yiyecek tedariki – İslam Orduları, Hristiyanlarınkine göre oldukça üstün durumdaydı; bununla birlikte Halil'in ordusunun büyüklüğü, baharın ilerlemesiyle sıcaklıkların artması ve düşük rakımlı arazi, belli sıkıntıların ortaya çıkmasına gebeydi. Akka'nın etrafını saran bataklıklar, sonraki yıllarda bölgeyi gezen Domenico Laffi'nin de belirttiği gibi pislik yuvasıydı. Domenico Akka için, " [şehri] çevreleyen bataklıklar yüzünden çok sağlıksız bir yer. Yağmur mevsimi sırasında pis hava ve kötü hava koşulları nedeniyle gemilerimiz yıl boyunca orada kalamıyor"[15] diyordu. 1189-1191 yılları arasında gerçekleşen uzun kuşatma boyunca hastalıklar Akka'daki iki orduyu da telef etmişti.

*

Memlük ordularının lojistik kabiliyetleri hayli gelişmişti; ancak uzun bir kuşatmayı devam ettirmek, zaman ilerledikçe can sıkıcı sayıların artması anlamına geliyordu. Tahminlere göre 25.000 kişilik bir Ortaçağ ordusu her gün yaklaşık 35 ton suya ve 30 ton

14 Kennedy, *Crusader Castles*, s. 100.

15 Dichter, *The Maps*, s. 33.

Levent Şahverdi Arşivi

hayvan yemine ihtiyaç duyuyordu. Altmış günlük bir muhasara, aşağı yukarı 4.000 ton insan ve hayvan atığının ve 4.000 ton katı biyolojik atığın bertaraf edilmesini gerektiriyordu. Halil'in ordusu için bu rakamların en az üç katı gerekliydi. Her şey bir yana, sultanın askerlerinin surların dışında ölmeyi bekleme motivasyonları sonsuza dek sürecek değildi. Çok sayıda gönüllünün ilham kaynağı sadece dini coşku değil aynı zamanda ganimet beklentisiydi. Akka düzlüklerinde sonsuza kadar tutulamazlardı.

Halil ordugâhından baktığında şehirdeki hazırlıkları gayet iyi görüyordu: sultan, şehri "her türden teçhizatla ve kuşatma araçlarıyla tahkim edilmiş buldu."[16] Şehir garnizonu, mevcut zaman içinde ellerinden gelen her şeyi yapmıştı. Jean de Villiers daha sonra şunları yazmıştı: "Bizler ve tüm iyi Hristiyanlar onlara karşı hazırlık yaptık; tepeden tırnağa silahlandık; şehri ve vücutlarımızı koruyup savunmak için tüm aletleri ve araçları hazır ettik."[17] Askerler teçhizatlarını hazırladılar: yelek zırhlar yağlandı, miğferler temizlendi, kılıçlar, bıçaklar ve mızrak uçlar bileylendi, atlara nal çakıldı, kalkanlar ve arbaletlerin ayarları yapıldı ve cephaneler istiflendi. Surlu Tapınakçı, savunmacıların kuşatma araçları hazırlıklarını da anlatmıştı: "siperlere adamlar güzelce dağıldı ve düşmanı olan herkesin yaptığı gibi alarm çalmaya başladılar."[18]

Kayalar ve sığ deniz, kıyıdan herhangi bir saldırıyı imkânsızlaştırdığı için şehrin deniz tarafında bir savunması yoktu. Bunun yerine savunma yapılarının kayalık kıyıyla birleştiği Montmusard'ın kuzey ucunu, muazzam bir yuvarlak kule korumaktaydı; surların yerini kumsala bıraktığı doğu ucunda ise küçük bir kule ve sığ denizden gelebilecek herhangi bir süvari kanat saldırısını önlemek üzere denizin içine doğru uzanan geniş bir demir çivili kafes siper vardı. Limanda Pisalılar, güverteye

16 Paul E. Chevedden, 'Black Camels and Blazing Bolts: The Bolt-Projecting Trebuchet in the Mamluk Army', *Mamlūk Studies Review*, vol. 8, no. 1, (2004), s. 250

17 *GDC*, s. 807.

18 *GDC*, s. 807.

Levent Şahverdi Arşivi

monte mancınıkları olan, kıyı hattını ateş altına alabilecek gemilere sahipti. Kıyıda bu araçlardan on beş tane vardı; muhtemelen mazgallı siperlerden menzil ölçerlerin yardımıyla idare edilen bu araçlar, iç surların hemen içinden ateş edebilecek şekilde konuşlandırılmıştı.

Bu iç surların bitişiğinde tonozlu geniş odalar bulunuyordu; bu odalar, hazırlıklarda görev alan, şehirdeki sıradan insanların gelip, "çok sayıda büyük taş, arbalet, arbalet oku, mızrak, falchion [tek elle kullanılan bir kılıç türü], miğfer, zırh yelek, parçalı ve destekli zırh, metal kabartma kalkanlar ve farklı türlerde her çeşit zırhlar getirdikleri"[19] mühimmat deposu işlevi görüyordu. Surlarda sancaklar dalgalanıyordu; her ihtimale karşı kapılar kapatılıp mühürlendiği zaman savunmacılar, mancınıkların fırlattığı gülle bombardımanının etkisini azaltmak amacıyla dış surlardan, odun kirişlere sabitlenmiş yün balyaları ya da birkaç tabaka deriden oluşan kalın koruma perdeleri sarkıtma numarasına başvuruyordu.

Savunmada görev paylaşımı bölümler halinde yapılmıştı. Montmusard'ın en kuzey ucuna, Aziz Lazarus Şövalyelerinin desteğiyle Üstad-ı Azam Guillaume de Beaujeu ve Mareşal Pierre de Sevrey komutasında Tapınak Şövalyeleri yerleştirildi; bunların sağında Üstad-ı Azam Jean de Villiers ve Mareşal Matthieu de Clermont komutasındaki Hospitaller Şövalyeleri, Aziz Anthony Kapısı'na giden çok kritik alanı koruyordu. Hospitaller Şövalyeleri, İngilizlerin Aziz Thomas Şövalyeleriyle nöbetleşe görev yapıyordu; onların sağında kalan bölge Hugo von Boland komutasındaki Töton Şövalyelerinin sorumluluğundaydı. Hayati derecede önemli Kral Kulesi, Lanetli Kule ve surun keskin bir dönüş yaptığı dışarı çıkık burç, Kıbrıs Kralı'nın, küçük kardeşi Amalric'in emrindeki askerleri, Sur Lordu ve Akka Naibi'nin sorumluluğundaydı. Limana doğru uzanan son bölüm ise Jean de Grailly'nin emrindeki Fransız birliği, Othon de Grandson

19 *Excidium Aconis*, ss. 60–61.

Levent Şahverdi Arşivi

1. 1189-1191 Akka kuşatması. Üçüncü Haçlı Seferi kuvvetleri şehir surlarını yıkmak için kuvvetli karşı ağırlıklı mancınıklar kullanıyor.

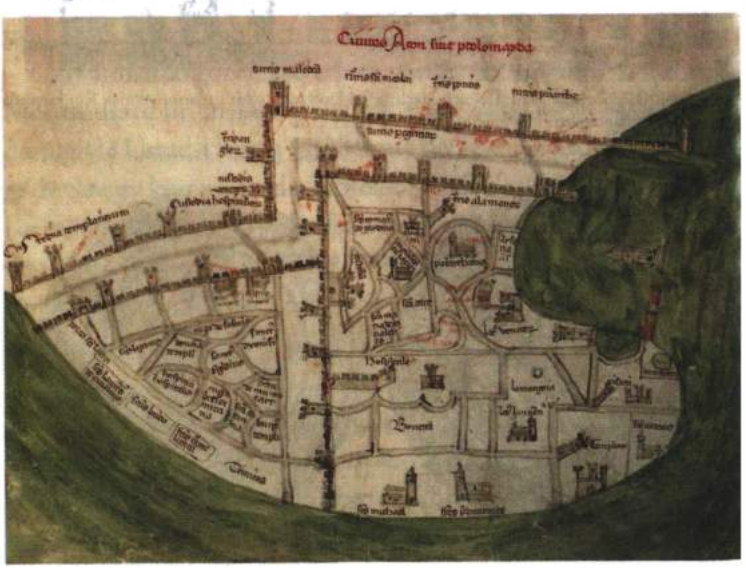

2. Düşmanla ticaretin para birimi. Kudüs Haçlı Krallığı'nda (1150-1187) basılmış, Fatımî dinarı taklidi bir altın sikke. Savaş perdesinin arkasında, papalığın öfkesine neden olsa da Müslüman ve Hristiyan dünyaları arasındaki ticaret üst düzeydeydi.

Levent Şahverdi Arşivi

3. Akka şehir planını gösteren, on üçüncü asrın ortalarına ait Matthew Paris haritası. Lanetli Kule yuvarlak biçimde ve dış surlarda görülüyor. Soldaki Montmusard kenar kenti, eski şehirden bir iç surla ayrılıyor.

4. Marino Sanudo Torsello'nun 1286'daki ziyareti temel alınarak 1320'de çizilen bu harita, Akka'nın son kuşatma öncesindeki şehir planına dair paha biçilemez bilgiler sağlamaktadır. Çift sıra surlar ve Montmusard kenar kenti haritada görülmektedir. Ayrıca kuleler, kapılar, alanlar ve önemli binalar da resmedilmiş ve adlandırılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

5. Fransa Kralı IX. Louis, başında altın tacı, beraberinde azizler halesiyle Yedinci Haçlı Seferi için Mısır'a gitmek üzere Fransa'dan yelken açarken.

6. Moğollar ve Memlükler. Sol taraftaki miğferli, yaylı Moğollar, mızrak kuşanmış, yıldız ve hilalli İslam bayrağını taşıyan Memlüklerden kaçarken.

Levent Şahverdi Arşivi

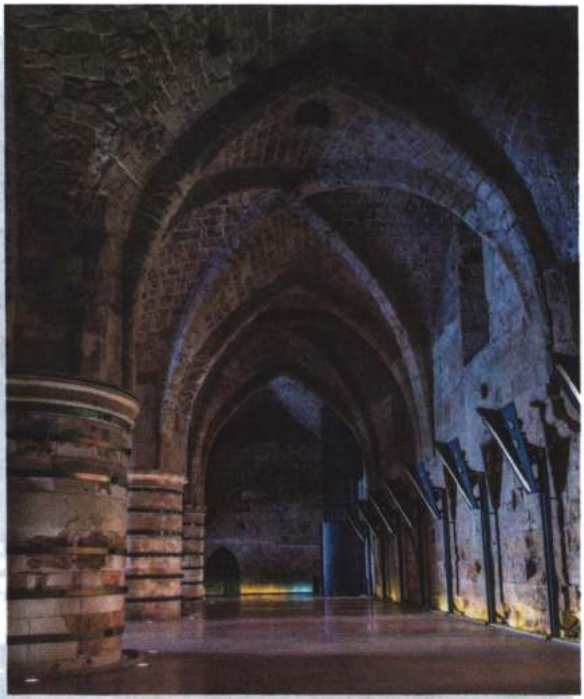
7. Binicilik ve askeri eğitim rehber kitabından bir çizimde, parlak cübbeleriyle Memlük süvarileri. Savaş bilimi üzerine bu tür bilimsel kitapların olması, İslam Dünyası'nda askerlik ilminin ne kadar yüksek düzeye ulaştığının göstergesiydi.

8. Sultan Baybars'ın amblemi, devlet binalarında ve anıtlarda bolca kullanılmıştır. Bu resimde, İsrail'in Lod şehrinde Baybars tarafından yaptırılan bir köprüyü süsleyen aslan, pençesini bir sıçana – İslam'ın düşmanlarına – indirmek üzere.

Levent Şahverdi Arşivi

9. Akka'daki Saint John Şövalyeleri yerleşkesinde yer alan yemekhane. Salonun muazzam sütunları ve yüksek kemerleri, şehirdeki askeri tarikatların zenginliğinin canlı abidesi gibidir.

10. 300 metre uzunluğundaki bu tüyler ürpertici tünel, Akka'nın tam altından Tapınak Şövalyelerinin Kalesi'nden limana uzanır. Tam olarak ne amaçla yapıldığı bilinmese de muhtemelen Tapınakçıların, şehirdeki rakip grupların kavgalı bölgelerine girmeden malları getirebilmesini sağlamak için büyük bir masrafla yaptırılmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

11. Savaş ganimeti: Akka kiliselerinden birine ait bu giriş kapısı, Kahire'deki bir medreseye ilave edilmiştir.

12. Sağ kurtulanın heykeli: Lozan Katedrali'nde bulunan, İngiliz şövalyelerin kumandanı Othon de Grandson.

13. Günümüz Akka'sının havadan görünüşü. Sağdaki limandaki kaya yığını, Sinekler Kulesi'nden geriye kalanlar. Ön planda görülen yeşil sığlık, Tapınakçıların günümüze ulaşamamış kalesinin bulunduğu bölgeyi işaret ediyor. Hospitaller Şövalyelerinin yerleşkesi ise yeşil kubbeli caminin solundaki dikdörtgen yapı.

Levent Şahverdi Arşivi

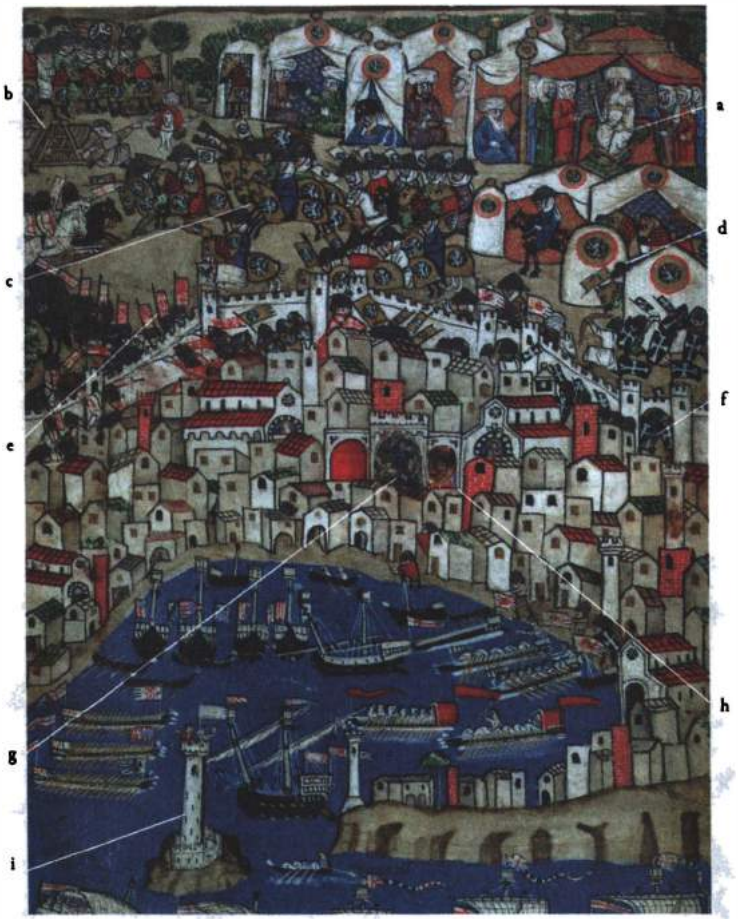

14. Yeraltından çıkan bulgular: Haçlı Akka'sının yok oluş katmanına ait, üzerinde bir şövalye figürü olan sırlı bir seramik parçası.

15. Eski Akka surlarının dışında yapılan bir arkeolojik kazı, büyük ihtimalle orada konuşlandırılmış bir Memlük mancınığından atılmak üzere hazırlanmış, özenle biçimlendirilmiş, on sekiz taş gülle yığını ortaya çıkarılmıştır. Bölgede bulunan güllelerin ağırlığı 50 ila 165 kg arasındadır. Taşların çoğu, kilometrelerce öteden getirilmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

16. On dördüncü asrın başlarına ait bu minyatür, Akka kuşatmasının görgü şahitlerinin beyanlarına dayanıyordu: a. Kızıl çadırında elçileri kabul eden Sultan; b. Atışa hazır bir karşı ağırlıklı mancınık; c ve d. Baybars'ın aslan amblemleriyle süslü Memlük çadırları ve Memlük süvarileri; e ve f. Tapınak Şövalyelerinin (e) ve Hospitaller Şövalyelerinin (f) şehir kapılarından yaptıkları huruç hareketi; g ve h. Ceneviz (g) ve Venedik (h) binaları; i. Sinekler Kulesi.

Levent Şahverdi Arşivi

emrindeki İngiliz birliği ve kısa süre önce gelen hacılarla şehir halkına emanet edilmişti.

Denizci İtalyanlar savunmada arada sırada görev aldılar. Venedikliler ve Pisalılar çeşitli noktalarda destek sağlıyordu; ancak Cenevizler önce çekimser kalmış, sonra da tarafsızlıklarını ilan etmişlerdi. 1290 Mayıs'ında Kalavun'la imzaladıkları ticaret anlaşmasını tehlikeye atmaya hiç niyetleri yoktu. Venediklilerin de böyle bir anlaşma yapmış olmasından dolayı, Pisalıların canıgönülden katkı yapmasına rağmen İtalyan tüccar toplulukların sadakatlerine daima şüpheyle bakılmasına neden oluyordu.

Surların korunması, her bir sektörde iki birlik arasında, bölge papazı tarafından yönetilen sekiz saatte bir nöbet değişiminin olduğu katı bir vardiya rotasyonu uygulanacaktı. Kaynaklara göre genel sorumluluk, Amalric, üç askeri tarikatın Üstad-ı Azamları (Villiers, Beaujeu ve Boland), "Fransız askerlerin komutanı ve Kudüs Kralı'nın Kâhyası"[20] Jean de Grailly, İngilizlerin komutanı Othon de Grandson ve Patrik Nicolas de Hanapes'ten oluşan bir savaş konseyi arasında dağıtılmıştı.

Görünüşte gayet mantıklı duran bu düzenlemelere rağmen tatminkâr bir genel savunma planı mevcut değildi. Kuşatmadaki görev dağılımı, şehrin hizipçi geçmişinin ve coğrafyasının bir yansımasıydı; zira her topluluk, savunmasını kendi birincil öncelikleri olarak gördükleri kendi korunaklı yerleşim bölgesine barikatlar kurmuştu. Haçlı tarikatları, kendilerini sadece papaya karşı hesap verir gören kudretli ve birbirlerine rakip yapılardı; papalık legati Henapes'in yetkisi ise sembolik olmaktan öteye gitmiyordu. İtalyan denizci cumhuriyetlerinin birbirleriyle yaptıkları şiddetli mücadeleler şehrin hafızasında hâlâ tazeydi; ayrıca kutsal savaşa bağlılığı öncelik olarak görmedikleri gibi Mısır'daki Memlüklere sık sık savaş malzemesi satmışlardı.

20 Christopher J. Marshall, *Warfare in the Latin East, 1192–1291*, (Cambridge, 1992), s. 82.

Levent Şahverdi Arşivi

Bunların daha da ötesinde, Trablus'tan ve kaybedilen diğer şehirlerden gelen savunmasız mülteciler; şehre yakın zaman önce gelmiş, sınırlı savaş deneyimine sahip ve yapmış olduklarıyla savaşın fitilini ateşlemiş ayaktakımı haçlılar ve hacıların yanı sıra vatanları Akka olan köklü bir yerleşik şehir halkı ve dini oluşumlar vardı. Kudüs Krallığının kâğıt üstündeki hükümdarı yirmi yaşındaki Kıbrıslı Henry, bu uyumsuz halk kitlesi üzerindeki yetkilerini, artık on sekizine girmiş küçük kardeşi Amalric'e devretmişti; fakat onun da gücü sınırlıydı. Kuşatma boyunca nadiren önlenebilmiş çok sayıda ihtilaf örneği baş göstermişti: eşit şekilde dağıtılmayan görevler, imtiyazlar ve rütbeler konusunda tartışmalar ve muğlak emir komuta zincirleri. Akka'nın Levant'ın günah çukuru olarak bilinen itibarı, kuşatma süresince de devam etti; öyle ki söylenilenlere göre çoğu kişi büyüyen krize gözlerini kapatıp tercihlerini liman hayatının, tavernaların ve genelevlerin hazlarından yana yapmıştı.

*

İslam orduları kuşatma savaşında uzun ve köklü bir geçmişe sahipti. Kalelerin fethedilmesi hakkında genel kabul gören yöntemleri ortaya koyan Arapça askeri kılavuz kitaplarının geçmişi ta dokuzuncu asra kadar uzanıyordu ve yüksek Ortaçağa gelindiğinde müstahkem yerlerin ele geçirilmesiyle ilgili teknik ve operasyonel usuller oldukça gelişmişti. Selahaddin'in Hıttin Muharebesi gibi parlak meydan savaşlarına rağmen Memlük sultanları, Kutsal Topraklardaki yerleri yüksek yoğunluklu kuşatmalarla birer birer Frankların elinden almaktaydı. On üçüncü asırda zapt edilemez zannedilen kalelerin bir biri ardına düşmesine tanıklık edildi: Aşkelon, Kayserya, Safed, Chastel Blanc, Krak des Chevaliers, Margat ve Trablus. Hepsi de en fazla altı hafta dayanabilmişti.

Geleneksel prosedür, ilk olarak düşman baskınlarına karşı Memlük ordugahını siper kazıkları ve hendekleriyle korumaya almaktı. El-Ensari şunları yazmıştı:

Levent Şahverdi Arşivi

> Düşmanı kuşatan ordunun, hasmı gece ya da gündüz fırsatını bulduğu anda kendisine karşı geleceğinden emin olmayacağı için aslında kendisinin de muhasara altında olduğunu vurgulamak gerek; zira kuşatanların arzuladığı kadar onlar da zafer kazanmak ister. Dolayısıyla komutanın kendisi için olduğu kadar ordusundakiler için de olabildiğince ihtiyatlı olması sorumluluğu vardır. İhtiyaç olması halinde ve yapılması mümkünse savunma hendekleri kazdırmalıdır; zira bu, en güçlü çözüm ve fetih [unsurları] arasındadır.[21]

Kampı topçu atışına ve karşı saldırılara karşı korumak için ordugâhın önüne topraktan siperler yapılırdı. Tetikte olunması ve olası baskınlara karşı süvarilerin surların ok menzilinin dışında konuşlandırılması gerekiyordu. Güvenlik sağlandığı anda bir sonraki adım, koruma altında surlara olabildiğince çok yaklaşmanın yollarını bulmak, kendi mancınıklarının ve atışlarının etkisini azamiye çıkarmak ve tünel kazma faaliyetlerine başlamaktı. Bir diğer anahtar bileşen psikolojik yıpratmaydı. Mancınıklardan yükselen gıcırtı ve atış sesleri, deve üstündeki davulcuların orkestra halinde gümbürdemesi, naralar, bağırmalar ve tüm savaş meydanında yankılanan ritmik sözler gibi tahrip edici ses etkisi, savunmacıların cesaretini kökünden yıkabiliyordu.

Mancınıklarla surların tahrip edilmesi ve mazgallı siperlerdeki direnişin ağır ateş altında sindirilmesi hazırlık aşamasıydı. Bu ateş yağmurunun korumasını arkalarına alan lağımcılar, böylece surların altında işlerine koyulup kuleleri yıkabiliyordu. Surlarda makul bir gedik açıldığı anda savunmacılar genelde daha fazla direnmenin nafile olduğunu kabullenir ve teslim olmayı talep ederdi. Baybars ve Kalavun'un saldırdığı haçlı kalelerinin pek çoğu, sadece stratejik bir burcun ya da surun çökmesiyle teslim olmuştu. Böyle olmadığında şafaktan önce kanlı bir nihai saldırı gerçekleşirdi. Ancak bunun için kalenin savunma

21 Umar ibn Ibrāhīm al-Awsī al-Ansārī, s. 118.

Levent Şahverdi Arşivi

hendeğinin, askerlerin üzerinden geçebilmesine yetecek kadar doldurulması ve geriden ilerlemeye zorlanan gönüllülerden ya da esirlerden oluşan ön safın kurban edilmesi gerekiyordu; bunu nihai katliam izlerdi.

*

Halil'in ordusunu organize etmesi belli ki epey zaman almıştı. Yapılan hazırlıkları Villiers dokuz gün boyunca izledi: "Ve geldikleri günden itibaren [9 Nisan'dan] Pazartesine dek bir an olsun oturmadılar; bazıları araçlarla, bazıları savunma yapılarıyla, bazıları siper hendekleriyle, bazıları siperlerle ve diğer işleri yapmakla [uğraşıyordu]; tüm araçlarını ve savunmalarını surların çevresine getirip bizimkilere karşı kurdular."[22]

Halil, Akka savunmasını incelemesi sayesinde en büyük mancınıklarını, en umut verici hedeflerin karşısına yerleştirdi. Kahire'den çekilerek Lübnan dağları aşılan, ardından vatansever ve dini bir şevk dalgasıyla Şam kapılarının dışına çıkartılan, orada tekrar parçalara ayrıldıktan sonra bir 80 mil daha çekilerek Akka kapıları dışında tekrar birleştirilen bu araçlar, yalnızca Memlük Ordusu'nun askeri organizasyon kabiliyetinin bir zaferini değil, aynı zamanda kaynaklara ve ergonomik sermayeye kayda değer bir yatırımı temsil etmekteydi. Savunma savaşı için yerleri doldurulamazdı, ancak Rum ateşiyle yapılacak karşı saldırılar karşısında savunmasızdılar. Ve bu zayıf nokta gayet iyi anlaşılmıştı. El-Ensari'nin tavsiyelerine göre konuşlandırıldılar: "[Kuşatma araçlarını] bir kaleye hücum etmek üzere kuran kişi, onları düşman [ateşinin] ulaşamayacağı bir mevkie yerleştirmelidir."[23] Her birinin kurulması, konumlandırılması ve savaşa hazır hale getirilmesi iki gün sürdü. Bu araçlar, İslam Ordularının o güne dek bir araya getirdiği en geniş taş fırlatma aracı parkını

22 Morris, *A Great and Terrible*, s. 301.

23 'Umar ibn Ibrāhīm al-Awsī al-Anṣaṣrī, s. 117.

Levent Şahverdi Arşivi

ve mekanik topçu sistemlerinin gelişiminin Haçlı Çağı'ndaki en üst seviyesini oluşturuyordu.

Bu ilk kurulum esnasında ürkütücü bir sükûnet vardı. Müslümanların tarafında Baybars el-Mansuri, savunmacılardaki sinir bozucu güvene dikkat çekiyordu: "Kuşatmayla ilgili muazzam bir sabır ve kaygısızlık gösteriyorlardı; hatta ne şehir kapılarını kapatmışlar ne de kapıların önüne [bombardımana karşı] bir koruma perdesi asmışlardı."[24] Memlük kampı kuruluşu esnasında savunmasızlığını korumasına rağmen savunmacılar göstere göstere baskınlar ve deneme mahiyetinde keşif çalışmaları yapıyordu. Surlu Tapınakçı, sultanın ordusunun "sekiz gün boyunca Akka önlerinde oturduğunu, arada bir bizimkilerle kendi adamları arasında her iki taraftan birkaç kişinin öldüğü küçük çarpışmalardan başka hiçbir şey yapmadıklarını,"[25] kaydediyordu. Müslüman kaynaklar ise düşman süvariler arasında turnuva benzeri çarpışmalara dair daha taraflı bilgiler kaydetmekteydi:

> [Hristiyanlar] Müslüman askerlerinin karşısına çıkıp [Müslümanların] şövalyelerini düelloya davet etmeye başladılar. Özgür süvarilerden ve sultanın Memlüklerinden askerler derhal bunların karşısına çıktı, saldırıp geri çekildiler; aralarında karşılıklı kılıçla yaralananlar oldu. Bu işe birkaç gün daha devam ettiler; Müslümanlar muzaffer olup çoğunu ya yaraladı ya da öldürdü. Her gün kaybederek geri döndüler. Müslümanlarda, kendilerinde olmayan cesaretin olduğunu anladılar. [Böylelikle] savaşmayı ve rekabet etmeyi bırakıp korundukları kapılarda kaldılar ve dışarı çıkmadılar.[26]

Büyük olasılıkla bunun nedeni aslında sadece Hristiyanların sayıca az olmasıydı ve aklıselim galip gelmişti. Ardından kale kapıları kapatıldı.

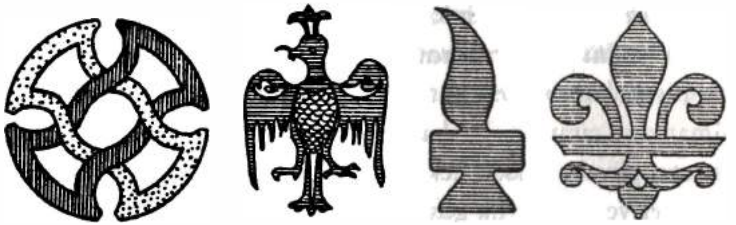
24 Chevedden, "Black Camels and Blazing Bolts", s. 251.

25 *GDC*, s. 808.

26 Badr al-Dīn al-Ainī, ss. 57–8.

Levent Şahverdi Arşivi

DOKUZ

"GÖK GÜRÜLTÜSÜ SESLERİ VE ŞİMŞEK PARILTILARI"

10-13 Nisan 1291

Halil'in Akka surlarının önüne getirdiği kuşatma savaşı, ustalığı ve bunun imkân sağladığı teknolojilerin geçmişi, İslamiyet'in ta başlangıcına dek uzanan bir geleneğe dayanıyordu. Dinin kökeni Arabistan çöllerinde doğmasına karşın [Hz.] Muhammed'in mesajının yayılmasında müstahkem mevkiler merkezi bir rol oynamıştı. Bizzat Peygamber'in kendisi mancınık kullanarak şehirler kuşatmıştı; muhtemelen bu teknolojinin kökeni Milattan önceki Çin'e dayanıyordu ve Bizanslılar ya da Sâsânîler vasıtasıyla Ortadoğu'ya aktarılmıştı. Bu araçlar, bir dayanak noktası etrafında dönen, hareketli bir kirişin ürettiği enerjiyi kullanarak ağır taşları uzun mesafelere fırlatıyordu. Mancınıklar, o zamana dek tasarlanmış en güçlü mekanik top biçimiydi. Baybars'ın kuşatma ordularının en önemli bileşeni olmuşlar, Kalavun döneminde büyük bataryalar şeklinde kullanılmışlardı. Araçların nakliyesine yardım eden Ebu'l-Fidâ, "[Mancınıklar] Akka'ya

Memlük hanedan nişanları

Levent Şahverdi Arşivi

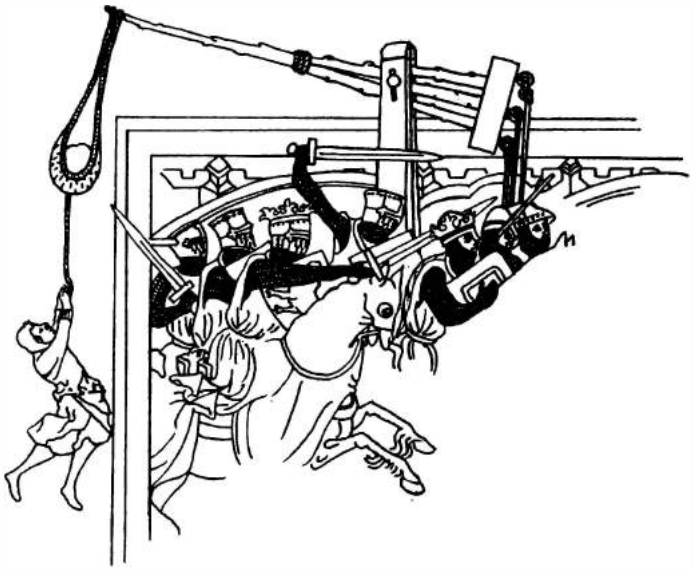
karşı toplandı, başka hiçbir yere karşı asla [bu kadar çok] büyük-küçük mancınık toplanmamıştı"[1] diye yazmıştı. İki yıl önce Trablus, on dokuz aracın yardımıyla ele geçirilmişti. Şimdi ise surlardan seyreden bakışları altında en az yetmiş iki – ancak muhtemelen doksan iki kadar – araç birleştirilmekteydi. Araçların varlığı, Memlük askeri planlamasının bir zaferi ve kaynaklarının zenginliğinin nişanesiydi.

Halil'in Akka'nın taş surlarına karşı salmaya hazırladığı bu araçların gücü ve çeşitliliği muazzamdı. İki türdüler. Her iki türde de hareketli kiriş iki tarafı eşit olmayacak şekilde bir mil üzerine yerleştirilip ya sağlam bir ahşap kaideyle ya da tek bir direkle destekleniyordu. Kirişin uzun kısmına bağlanan sapana mermi – taş ya da yanıcı madde – konuluyor ve sonra serbest bırakılıyordu. Başlangıçta bu enerji insan gücüyle sağlanıyordu. İlk mancınıklar, kirişin diğer ucunu yukarı kaldırıp sapandaki mermiyi bırakmak için bir grup adamın hep birlikte sıkıca halatları çekmesine dayanan bir çekiş aracıydı; Arsuf kuşatmasında Baybars bizzat bu fırlatma işine katılmıştı. On ikinci asrın sonlarında mancınıkların ergonomik etkinliği ve gücünde keskin bir değişim yaşanmış ve kirişi döndürüp mermiyi fırlatmak için yerçekimi kuvvetinden faydalanan daha büyük araçlar ortaya çıkmıştı. Kirişin diğer ucunu havaya kaldırmak için kas gücünü kullanmak yerine kısa tarafının ucuna ağır bir karşı ağırlık – çuval ya da tahta kutu içerisine konulan taşlarla veya kurşunla – doldurulabiliyordu. Kiriş artık daha uzundu – on metre kadar olabiliyordu – ve kullanım sırasında daha büyük kuvvetlere dayanabilmesi için büyük ölçüde yan desteklerle desteklenmişti. Sonrasında merminin konulduğu sapanın uzatılması – ki bu hızı ve mesafeyi artırıyordu – ve bazı araçlarda ivmeyi artırabilmek için kirişi döndüren karşı ağırlık, sabit tek bir tane yerine mafsallı hale getirilmesi gibi yeni geliştirmeler

1 Abu'l-Fida, s. 16.

Levent Şahverdi Arşivi

Çekişli bir mancınıktan topun fırlatılma anını gösteren bir Ortaçağ el yazması resmi. Sapana asılıp sarkan atıcı, kirişi esnetip hızı ve menzili artırmak için kendi vücut ağırlığını kullanıyor. Hücum eden süvarinin arkasında gizlenen adamlar, ipleri aşağı doğru çekmeleriyle atıcının elindeki taşı fırlatabilmesi için talimatını bekliyorlar.

yapıldı. Ancak bu araçların yükleme ve atış oranı, çekiş gücüyle çalışan muadillerine göre kayda değer ölçüde yavaştı. Kirişin uzun ucu bir makara ya da insan gücüyle çekilip yere indirilerek diğer uçtaki karşı ağırlık havaya kaldırılıyor ve ateşleme konumunda sabitleniyordu. Aracın tabanındaki ahşap kılavuz kanal içine yerleştirilen sapan torbasına sürüklenerek konulan taş mermi, bir kancayla kirişe bağlanıyordu. Bir mandala bağlı tetik halatı sayesinde atıcı güvenli mesafeye uzaklaşıyor, ipi sertçe çekerek tetiği serbest bırakıyordu; böylece karşı ağırlık tüm yerçekimi kuvvetiyle yere düşerken fırlatma kolunu yukarı doğru savuruyor ve topu korkutucu hızlarda – yukarıya doğru saniyede 40 metre hızda – fırlatıyordu.

Levent Şahverdi Arşivi

Her iki araç türünde de kurulum, menzil belirleme ve ateşleme konularındaki ustalık; beceri ve sayısız deneyimin uzun evriminin sonucuydu. Pek çok değişken söz konusuydu: taş topun ebadı, kirişin uzunluğu ve esnekliği, mil çevresindeki iki parçanın nispi uzunluğunun oranı kadar sapanın uzunluğu ve ayarlanması. Daha seri atış yapan çekişli mancınıklar, farklı kaynaklar ve kabiliyetler gerektiriyordu. Aralıksız atış yapabilmek için her seferinde on kişiye kadar adamdan oluşan ekipler, mükemmel bir uyum içerisinde halatları çekme işini dönüşümlü olarak yapıyordu. Kilit sorumluluk, ekibi yönlendiren ve gülleyi fırlatmaya hazırlayan atıcıdaydı. Atıcı, cesaret, bilgi ve karar verme becerisine sahip olmalıydı. Gülleyi fırlatma öncesinde sapanın içerisinde tutan yine bu kişiydi. Fırlatma esnasında kirişi esnetmek için gülleyi aşağı çekerken havada asılı durabiliyor ya da yerde dururken mermiyi sıkıca göğsüne bastırarak sapanı tutabiliyordu. Şayet gülle yukarıya dikey olarak fırlatılmayacak ya da hiç fırlatılmayacaksa tüm bu hareketleri doğru açıyla yapması çok önemliydi. Ardından halatı gevşetme ya da çekme talimatı veriyordu. Kiriş aniden fırlayıp atıcının ellerindeki gülleyi çekip alıyor, sapandan kurtulan gülle belirlenen yörüngede gidiyordu. Mancınıkların çalıştırılması ayrıca kayda değer bir lojistik ve ustalıklı üretim desteği de gerektiriyordu: marangozlar, üreticiler; taş ocakları, gülleleri biçimlendiren taş ustaları ve araçları Akka'ya çekerek götüren nakliye ekipleri.

100 yıl önceki Akka kuşatması, bu araçların yapabileceklerine ve neden oldukları dehşete tanıklık etmişti. O dönemde en büyüklerinden bazıları büyük ihtimalle henüz yeni yeni ortaya çıkan karşı ağırlıklı araçlardı. Hristiyan kroniklerine göre Müslüman savunmacıların:

> ...şehirde ellerinde çok sayıda mancınıkları vardı; ancak içlerinden biri muazzam yapısı ve devasa taşları ile etkileyici ve etkili biçimde fırlatmasıyla eşsizdi. Bu aracın gücüne hiçbir

Levent Şahverdi Arşivi

> şey dayanamıyordu. Kocaman taşlar fırlatıyordu... [Fırlatılan taşlar] düştükleri yerde herhangi bir engelle karşılaşmamışlarsa bir fit yere gömülüyordu. Bu araç elimizdeki birkaç mancınığı vurup paramparça etti ya da en azından kullanılmayacak duruma getirdi. Başka pek çok kuşatma aracını da mahvetti; isabet ettirdiği her şeyi parçalıyordu. Öyle kuvvetli bir fırlatıştı ki darbesinin etkisine ne kadar sağlam ya da iyi yapılmış olursa olsun hiçbir madde veya malzeme zarar görmeden dayanamazdı.[2]

Kuşatanlar da "Tanrı'nın Taş Fırlatıcısı" adını verdikleri aracı Lanetli Kule'nin karşısına konuşlandırmış ve söylenildiğine göre bu araç, kuleye bitişik surların üst kısmında yaklaşık 3 metrekarelik bir alanı parçalamıştı. Anlatımlarda mancınıkların tahrip güçleri genelde abartılmış olsa da yerçekimi, atılan mermilerin tahrik gücüne etkisi yadsınamaz bir ivme kazandırmıştı. Asıl yeteneklerinin yanında serbest kalan kirişin çılgınca havaya fırlaması, taş sandığının ağırlığıyla devasa bir sarkaç gibi ileri geri sallanması, boşalan sapan kısmının kırbaç gibi ses çıkarması ve taş güllelerin surlara, evlere ve düşman kamplarına düşmesi, savunmacılar üzerinde muazzam bir psikolojik etki oluşturuyordu. Süslü Arap şiirleri mancınıkları, kirişlerinin eğilip kalkmasını Müslümanların kıldıkları namazla kıyaslayarak Tanrı'ya ibadet araçları olarak resmetmişlerdi: "secdeye varan mancınıklar dua eder, bizler de Tanrı'ya boyun eğeriz."[3]

Bir düzine kadar adamın çekme gücünü kullanan büyük bir çekişli mancınık, muhtemelen 50 kiloya kadar gülleler fırlatabiliyordu; ancak seri atış yapabilmek için genelde daha küçük gülleler kullanılıyorlardı. Karşı ağırlıklı mancınıklar ise daha ağır nesneleri çok daha uzun mesafelere fırlatabiliyordu. Ağırlık,

2 Paul E. Chevedden, 'The Invention of the Counterweight Trebuchet: a Study in Cultural Diffusion', *Dumbarton Oaks Papers*, no. 54, (2000), s. 96.

3 Badr al-Dīn al-Ainī, s. 61.

Levent Şahverdi Arşivi

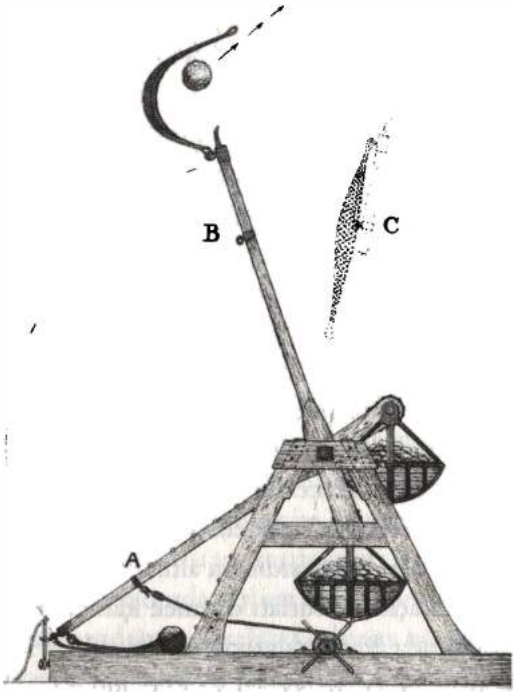
mermi yolu, fırlatma hızı ve menzil arasında ve tüm bunlarla atış hızı arasında bir denge vardı. Krak des Chevaliers'te Baybars'ın araçları 100 kilogram ağırlığında taşlar fırlatmıştı. Bundan birkaç ay sonra Montfort'ta 70 kiloluk taşlar 200 metre mesafeye fırlatılmıştı. Büyük araçlar muazzam karşı ağırlıklara ihtiyaç duyuyordu, en güçlülerinde bu ağırlık 10 tona kadar çıkıyordu. Karşı ağırlıklı mancınıklar bunun yanında, onları kale surları gibi stratejik hedeflere karşı son derece etkili kılan bir isabet oranına sahipti. Aynı noktayı defalarca dövebiliyorlardı. 185 metre uzaklıktaki bir sura atış yapan orta büyüklükte bir araç, atışlarını hatasız biçimde 6 metrekarelik bir alan içerisine isabet ettirebiliyordu. Barutlu topların bu araçların etkinliğini geride bırakması ancak uzun süre sonra gerçekleşebilecekti.

Halil 1291'de Akka'ya farklı ebatlarda mancınıklarla gelmişti: savunmacıları ağır bombardıman altına almak üzere tasarlanmış daha hafif araçlar ve surları dövmek için daha ağır olanlar. Arap kaynaklarında dört farklı türden bahsedilir: Halil'in elinde on beş adet olan, *ifrenc* adı verilen, kaideye monteli, 185 kilograma kadar devasa gülleler fırlatabilen, birkaç tonluk karşı ağırlık kullanan ve mazgallı siperlerle dış surların üst kısımlarını parçalamak üzere tasarlanmış karşı ağırlıklı ağır mancınıklar; daha hafif, insan gücüyle çalışan çekişli araçlar yani *karaboğa*lar ve büyük ihtimalle yine kaideye monte olan *şeytani*ler. Kaynaklardan biri bu sonuncusundan elli iki adedini listelemektedir. Bunlardan başka ayrıca Memlüklerin lu'beh (oyuncak) dedikleri, her yöne döndürülebilip savunmacıları küçük atışlarla ateş altına alan, kazıklar üzerine kurulu, küçük anti personel araçlar da vardı. Ayrıca elle kullanılan küçük sapanlarla taş atan askerler de vardı.

Sağlam ve ağır yapıları, muazzam karşı ağırlıkları yüzünden *ifrenc*lerin doldurulması ve kullanımı çok zaman alıyordu ve zahmetliydi. En büyüğünün doldurulması, hazırlanması ve atış yapabilmesi yarım saati alabiliyordu; ayrıca başka bir mevkie

Levent Şahverdi Arşivi

Karşı ağırlıklı mancınığın kullanımı. Karşı ağırlık kirişe mafsalla bağlı bir taş sepetidir. A'da karşı ağırlık bir çıkrık vasıtasıyla yukarı kaldırılıp araç yükleme konumuna getirilir. İçerisinde mermi olan sapan, aracın tabanında tetik ipinin çekilmesini beklemektedir. B'de serbest bırakılan ağırlık, yer-çekiminin etkisiyle yere çarpar, böylelikle kiriş havaya fırlar ve sapandaki gülleyi seçilen hedefe doğru savurur. C'de, sapan kısmı boşalan kiriş hızla havada ileri geri savrulur.

taşınmaları vakit istiyordu. Hedefi en başta doğru belirlemek bu yüzden önemliydi. İnsan gücüyle çalışan daha hafif olanlar ise daha çabuk kuruluyor ve taşınabiliyordu. İkinci Haçlı Seferi ordularından bir birlik Müslümanların elindeki Lizbon'u kuşattığı sırada her biri onar kişilik ekipler halinde dönüşümlü olarak 100 asker tarafından kullanılan iki çekişli mancınığın, on saat içerisinde 5.000 atış yaptığı – her araç saatte 250 mermi atmıştı

Levent Şahverdi Arşivi

– söyleniyordu. Halil'in de Akka'da ağır bombardıman yapmaya yetecek insan kaynağının olduğu kesindi.

Topçu savaşının lojistik gereksinimleri arasında ayrıca çok sayıda uygun taş güllenin tedariki, ocaklardan taş çıkarılması, nakliyesi ve şekillendirilmeleri için insan gücü de vardı. Memlükler daha önceki deneyimlerinden balistik mühimmatın jeolojik gerekliliklerini öğrenmişlerdi. Akka surları, gözenekli kumtaşı türü olan yerel *kurkar* taşından inşa edilmişti. Bu kaya türü anti personel araçlar için uygun mühimmat sağlasa da söz konusu mazgallı siperlerin ve surların yıkılması olduğunda atılan taş güllelerin, hedefteki surlardan daha sert bir malzemeden olması çok daha etkili olacaktı. Hatta bu yüzden söylenilenlere göre Aslan Yürekli Richard, ilk Akka kuşatması için Sicilya'dan granit mühimmat getirtmişti. Uygun sertlikte taş bulmak isteyen Halil de başka zeminlerde kireçtaşı arayıp atış alanına taşıttırdı. Akka'nın 11 mil uzağındaki yataklardan elde edilen daha sert yalıtaşları, kabiliyetli taş ustalarının elinde, torna tezgâhlarında şekillendirilerek, 58 santimetre çapında ve 165 kilogram ağırlığında devasa taş güllelere dek değişik ebatlarda ve çeşitli araçların gereksinimlerine uyacak ağırlıklarda biçimli küre güllere dönüştürüldü. Uygun aerodinamik performansı ve isabet oranını elde edebilmek için karşı ağırlıklı araçların mühimmatının eşit boyutlu küre biçiminde gülleler olması şarttı.

Memlükler Akka surları önüne çok çeşitli başka kuşatma teknolojileri de getirmişlerdi. Bunlardan biri de farklı yöntemlerle fırlatılabilen Rum Ateşi'nin – ham petrolle (ona yapışıcı nitelik kazandıran) çam reçinesi tozunun karışımı – kullanımında ustalaşmış, özel eğitimli askerlerin kullandığı son derece gelişmiş yanıcı silahlardı. Rum Ateşi, hem savunmacıları hem de sivil halkı dehşete düşürmek ve ahşap kuşatma araçlarını ve savunma yapılarını yok etmek için çömlekler içinde mancınıklarla fırlatılabildiği gibi bazen de surların üstünden elle küçük çömlek

Levent Şahverdi Arşivi

bombaları şeklinde de atılabiliyordu. Bu iş için değiştirilmiş balistalar da Rum Ateşi "yumurtalarını" ve yanan okları çok uzak mesafelerden fırlatabiliyordu. Hatta Memlüklerin Akka surlarında özgün patlayıcıları oyuna sokmuş olması da mümkündür: potasyum nitratın damıtılmasını tarif eden çalışmanın yazarı, kuşatma döneminde Şam'da yaşıyordu. Surlara iyice yaklaşabilmek için kuşatma savaşlarının idaresi, taşınabilir siperliklerin kullanımı, baskınları engellemek için süvarilerin temkinli kullanımı ve tünel açmayı da kapsıyordu. Ses kullanımı – tekbirler, davullar, borular ve zillerle savaş müzikleri ve gırtlağı patlatırcasına bağırışlar – da savunmacıları daimi bir dehşet içerisinde bırakmayı amaçlayan standart yöntemlerdi.

Bazı Müslüman kaynaklar, savaş araçlarının birleştirilmesinin iki gün sürdüğünü ve bu işin ok menzilinin dışında, ancak surların görüş mesafesi içerisinde yapıldığını kaydediyordu. Başlı başına bu eylem bile Memlüklerin yıpratma sürecinin bir parçasıydı: bu işin "gizlice yapılmaması gerektiği, zira [aleni] biçimde yapılmasıyla korku, dehşet ve yüreklerinin zayıflaması gerçekleşir"[4] diye tavsiye ediliyordu. Sadece devasa mancınıkların görünmesi bile şehir içinde kuşatılanların morallerini altüst etmeye yetiyordu: Akka'ya prensken gelen Kral I. Edward, 1304 yılında Stirling Kalesi'nin kapılarının karşısında Warwolf adını verdiği devasa bir araç kurdurdu; araç tek bir atış bile yapmadan İskoçlar teslim olmayı denediler. (Edward devasa aracın kurulumunu tamamladıktan sonra düşmanı öylece bağışlamayacaktı – aracı iş başında görmek istiyordu. Taş güllelerin tahrip gücünü kendi gözleriyle görebilmek için gelen heyeti tekrar kaleye gönderdi.)

Arapça bilen Surlu Tapınakçı, gelişmeleri surlardan takip ediyordu. Halil'in kuvvetlerinin yerleşimiyle ilgili belli ayrıntılara ulaşabildiği açıktı; zira sadece, bazıları Lübnan'ın uzun ağaçlarıyla yapılmış, özellikle büyük dört karşı ağırlıklı mancınığın

4 Umar ibn Ibrāhīm al-Awsīal-Ansārī, s. 117.

Levent Şahverdi Arşivi

konumlarını değil, aynı zamanda bu araçların lakaplarını da kaydetmişti. Bu araçların her birinin varlığı, büyük bir insan emeğini temsil ediyordu; ayrıca dini coşku ve zafer beklentisi kaynağıydılar. Surun, Tapınakçıların koruduğu kuzey ucu civarına "Gazap" adını verdikleri araç yerleştirilmişti. Surun Pisalılar tarafından korunan, denize yakın en güney ucunda, Ebu'l-Fidâ'nın kış yağmurlarında taşınmasına yardım ettiği, yine aynı derecede etkileyici "Muzaffer" konumlandırıldı. Tapınakçı'nın adlarını vermediği iki diğer büyük mancınık da diğer stratejik ve savunmasız noktalarda konuşlandırıldı. Biri, surların içe doğru döndüğü, Hospitaller Şövalyelerinin koruduğu kesime konuşlandırılmış, şehre açılan ana yol olan Aziz Anthony Kapısı'na yakın bölümü tehdit ediyordu; diğeriyse Halil'in en umut verici saldırı noktası olarak belirlediği, iç savunma yapısı Lanetli Kule'nin şehrin doğrudan kalbine erişim sağladığı, harici bir burcun koruduğu, dışarıya çıkık, dik açıyla kıvrılan bölümün karşısına yerleştirildi.

Bu araçların kıyının bir ucundan diğerine dek dağılmış olması, Halil'in asıl planının merkezi kesimler olmasına karşın savunmacıları tüm surlar boyunca dağıtma arzusunda olduğunu akla getirmektedir. Kale garnizonunun da kendi mancınıkları vardı; kullanımı büyük oranda Pisalıların elinde olan bu araçların sayısı bilinmese de daha az oldukları kesindir. Franklar birkaç "büyük araca" – karşı ağırlıklı mancınığa – sahipti; muhtemelen Halil'in karşı ağırlıklı canavarlarını hedef alacak şekilde iç surların gerisinde şehir içine dağılmış durumdaydılar; fakat kuşatma ilerledikçe bu araçlar uygun mühimmat eksikliği sorunu yaşayacaklardı.

Yaklaşık olarak Nisan'ın 11'i geldiğinde Memlük mancınıkları birleştirilmiş ve konumlandırılmıştı: taş gülleler istiflenmiş, çekme ekipleri hazırlanmış, karşı ağırlıklı araçlar konumlandırılmış ve ateşe hazır hale getirilmişti. Halil'in stratejisi seri hareket

Levent Şahverdi Arşivi

etmek ve savunmacılara nefes alacak zaman bırakmamak üzerine kuruluydu. El-Ensari'nin kılavuzunda şöyle tavsiye ediliyordu: "Muhasara başladığı anda mancınıkların [düşmanın] üzerine boşaltılmasında hiçbir duraksama olmamalı; gece-gündüz her saat [ateşe] hiç ara verilmemelidir. Taarruzdan vazgeçmek, [düşmanın] yüreklendiren ve dehşetini azaltan şeyler arasındadır."[5] Mancınıklar gülle yağdırırken sultanın askerleri de dış savunma hendeğine doğru gece gündüz santim santim ilerliyor, yol boyunca karşılarına çıkan tüm dış savunma yapılarını imha ediyordu. Surlu Tapınakçı düşmanın olağanüstü bir disiplin içerisinde yürüttüğü yöntemlerini giderek artan bir endişeyle izliyordu. Müslümanların ilerleyişi durdurulamaz gibi görünüyordu:

> İlk gece büyük barikatlar ve hasır siperler kurup surlarımızın karşısına yerleştirdiler. İkinci gece bunları ileri taşıdılar; üçüncüsünde daha da ilerlettiler. Böylelikle o kadar ilerlediler ki hendeğin kenarına kadar geldiler. Bu barikatların arkasında atlarından inmiş ellerinde yayları olan silahlı askerleri vardı. Şayet nasıl olup da bu kadar yakına geldiklerini bilmek istiyorsanız onları engellemek imkânsızdı; size sebebini anlatacağım. Bu adamlar, atları koruyucu zırhla kaplı, tepeden tırnağa silahlı süvarilerini, şehrin bir ucundan diğerine, yani denizin bir kıyısından ötekine dek dağıtmışlardı ve bunların sayıları 15.000'den fazlaydı; günde dört vardiya halinde çalışıyorlardı, böylece hiçbiri çok çalışmamış oluyordu. Adamlarımızdan hiçbiri o siperlerin arkasındakilere hücum edemezdi; zira geridekiler [ilk hattın arkasındakiler] diğerlerini koruyup savunurdu ve askerlerimizden biri herhangi bir vakit bunlara saldırmak için çıksa bu defa süvariler diğerlerini koruyacaktı. Böylece sonunda size dediğim gibi hendeğin kenarına kadar ilerlediler; süvariler atlarının boyunlarında dört beş bağ çalı taşıyordu ve siperlerinin arkasından bunları fırlattılar. Gece olunca bu çalıları siperlerinin önüne koyup bir iple bağladılar.

5 Umar ibn Ibrāhīm al-Awsīal-Ansārī, s. 117.

Levent Şahverdi Arşivi

> Yaptıkları bu istif hiçbir mancınığın hasar veremeyeceği sapasağlam bir sur gibi oldu. Orta ebatlı araçlarımızdan bazıları ateş açıp bu siperlerin üstlerine isabet ettirdi, ancak hiçbir işe yaramadı. Atılan taşlar sekip hendeğe düştükleriyle kaldı.[6]

Bu barikatları yok etmeye çalışan savunmacıların sorunu, artık büyük karşı ağırlıklı mancınıkları kullanmalarını imkânsız kılacak kadar düşmanın dış surlara yaklaşmış olmasıydı; yörünge açısı aşırı dikti, bu nedenle atış yapamama ya da kendi surlarına zarar verme olasılığı söz konusuydu. Sığındıkları bu barikatların arkasında Hristiyanların en ağır top saldırılarına karşı güvendeydiler. Öte yandan iç surun ardındaki Haçlılarsa daha hafif çekişli mancınıklarını kullanmak zorunda kalmıştı; ne var ki bu araçlar da koruyucu ahşap siperi yıkacak kadar güçlü değillerdi. Artık hendeğin kenarına kadar gelmiş, surlarla aralarındaki mesafe en fazla 35 metre kalmış ve oluşturdukları barikatın koruması altındaki kuşatmacılar, bir sonraki adımlarına hazırlanıyorlardı:

> Bundan sonra düşman elle çalıştırılan ve çok seri atış yapabilen, hafif Türk mancınıkları, *karaboğal*arını yanaştırdı; bunlar, adamlarımıza daha büyük araçların verdiğinden çok zarar veriyordu; zira *karaboğa*ların ateş ettiği bölgelerde hiç kimse açıkta görünmeye cesaret edemiyordu. Ayrıca *karaboğa*ların önüne öyle sağlam ve yüksek barikatlar kurmuşlardı ki [bunları] kullananlara kimse ateş edemiyor ya da saldıramıyordu.[7]

Halil'in amacı, hiçbir asker mazgallı siperlerden kafasını kaldıramayacak, karşılık veremeyecek – ya da tamamen püskürtülecek – şekilde savunmayı etkisizleştirmekti. Bu nedenle burca ve savunmasız Kral Kulesi'ne özel bir ilgi gösteriyordu. Kaynaklardan birine göre mancınıklardan birkaçı "Kral Kulesi'ne öyle

6 *GDC*, ss. 808–809.

7 *GDC*, ss. 809.

Levent Şahverdi Arşivi

devasa taşlar fırlatıyordu ki [kulenin] üstünde kalmaya hiç kimse cesaret edemiyordu."[8]

Kale garnizonunu bezdiren sadece mancınıklar değildi; kısa, güçlü, kompozit yaylarla kuşanmış okçu ekipleri "savunmacıların tepesine her taraftan ıslık çala çala inen sayılamayacak kadar çok ok [yağdırıyordu]. Bu aralıksız ok yağmurları sadece ölüm saçmakla kalmıyor, aynı zamanda şehrin atmosferini de mahvediyordu. Surlar boyunca konuşlanmış tepeden tırnağa zırhlı askerler ölümcül yaralar alıyor, zırhı olmayanların surlara gitmelerini de tamamen engelliyordu."[9] Hristiyan retoriğine göre Tanrı'nın ilahi seması kirlenmekteydi. Gökyüzünü meteorolojik bir olay gibi karartan bu atış yağmurunun yoğunluğu şehirdekileri derinden etkilemişti. "Havada kar tanelerinden daha yoğun uçuşan, çekirge sürüsü adını taktıkları küçük ok"[10] tipisini hatırlayan muhtemelen yıllar sonra I. Edward'ın buz gibi İskoç sınırlarına yaptığı seferde savaşan Othon de Grandson'du. Bu esnada Baybars el-Mansuri, surların dışından "Akka'ya yıldırımlar gibi taşlar ve şimşek parıltıları gibi oklar yağdırmalarını"[11] seyrediyordu.

Bu ağır bombardıman, eşgüdümlü bir stratejinin parçasıydı. Savunmacıların eğilip siper almış vaziyette tutulması, daha yavaş atış hızına sahip karşı ağırlıklı ağır mancınıkların herhangi bir misillemeyle karşılaşmadan kuleleri ve istihkâm surlarını paramparça etmelerine imkân veriyordu. Ağır mancınıkların verdiği psikolojik tahribat çok büyüktü; kocaman kireçtaşı güllelerin "gökten

8 *Chroniques d'Amadi et de Strambaldi*, ed. René de Mas Latrie, (Paris, 1891–93), s. 221.

9 Thadeus, *Ystoria de desolatione et conculcatione civitatis Acconensis et tocius terre sancte*, in The Fall of Acre, 1291, ed. R.B.C. Huygens, (Turnhout, 2004), ss. 101-102.

10 *The Chronicle of Lanercost, 1272–1346*, ed. and trans. Sir Herbert Maxwell, (Glasgow, 1913), s.79.

11 Baybars al-Mansūrī, s. 279.

Levent Şahverdi Arşivi

düşen yıldırımlar gibi"[12] tekrar tekrar aynı noktayı vurmasının etkisi, Hristiyan kroniklerin kullandığı apokaliptik dile işlemişti.

Doğruluğu tartışmaya açık olsa da bir yazar; 666 – [İncil'e göre] denizden çıkıp gelecek Canavar'ın sayısı - kuşatma aracını ve kuşatma boyunca düşmanların yüreklerinde oluşturdukları benzeri hayvani dehşet imgelerini Memlüklerin Deccal'in temsilcileri olmasına yoruyordu:

> Şehre her seferinde altı saat boyunca ani taarruzlar yapıyorlardı, öyle ki ne gece ne gündüz şehir sakinlerine neredeyse hiç dinlenme yoktu... Kimi öküzler gibi böğürüyor, diğerleri köpekler gibi havlıyor, aslan kükremesi gibi sesler, korkunç gürültüler çıkarıyordu, adetleri üzere düşmanı korkutmak için eğri büğrü sopalarla kocaman davullara vuruyorlardı. Şehir savunmasının zayıf noktalarını müdafaa eden Hristiyanlara kimi kargı atıyor, kimi taş fırlatıyor, kimi ok atıyor kimi de tatar yaylarıyla [temreni dört köşeli] oklar fırlatıyordu.[13]

Savunmacılar için en önemli nokta, Halil'in ordusunu surlardan olabildiğince uzak tutmaktı; ancak bu konuda çoktan başarısız olmuşlardı. Aralıksız bombardıman Halil'e artık ikinci gizli yöntemini uygulama fırsatı vermişti: tünel kazma.

Tünel açma ayrı bir beceri gerektiren, tehlikeli ve zaman alan bir işti; öte yandan Müslümanların kuşatma savaşlarının en önemli bileşeni olduğu gibi, savunma yapılarının yıkılmasında bombardımandan daha etkiliydi. Halil bu amaçla Halep'ten, içlerinde tünel kazacak lağımcıların, tüneli destek kazıklarıyla donatacak marangozların, molozu dışarıya taşıyacak işçilerin, temelin çökmesi için yangın çıkarma işinde ustalaşanların bulunduğu değişik uzmanlık alanlarına sahip 1000 madenci istetmişti. Lağımcılar siperliklerin korumasında çalışmalara başladı. Gözenekli kumtaşı kayaçtan oluşan Akka'nın jeolojik yapısı tünel açma işini nispeten

12 *Thadeus*, s. 101.

13 *Excidium Aconis*, s. 65.

Levent Şahverdi Arşivi

Kesintisiz bombardıman: şehir surlarına taş güllelerle ve oklarla saldıran Müslüman askerler. Mancınığın üstünde Türk kabile savaşçılarının sembolü atkuyruğu görülüyor.

kolaylaştırmaktaydı; ancak aynı zamanda kendine özgü sorunları da beraberinde getiriyordu. Tünellerin çökmemesi için dikkatlice desteklenmeleri çok önemliydi. Lağımcılar, ellerinde tek tarafi sivri uçlu kazmalarla boğucu karanlıkta ya da meşale ışığında kazıyor, çıkan hafriyatı arkadakilere vere vere ilerliyorlardı. Üstlerinde bombardıman devam ediyordu.

Amaç, tüneli sura olabildiğince yakın bir noktadan açmaya başlamak ve yapılacak işin hacmini sınırlı tutarak genelde 1,5 metreden geniş olmayacak, ancak iki adamın yan yana çalışabileceği genişlikte kazmaktı. Tünelin işlevi sadece kulenin ya da surun tam altındaki noktada ateşin yakılacağı geniş alana erişim sağlamaktı.

Levent Şahverdi Arşivi

1291 ilkbaharında Akka'daki tünel açma çalışmalarına dair elimizde ayrıntılı bir anlatım yoktur; ancak 1115'te bir Haçlı kalesinin muhasarası sırasında meraklı bir Müslüman askerin aktardıklarından, yeraltı çalışmalarının mahiyeti konusunda bir fikir oluşturulabilir:

> Aklıma birden yeraltı tüneline girip incelemek geldi. Bu yüzden siper hendeğinden aşağı indim, üzerimize yağmur gibi ok ve taş yağarken tünele girdim. Orada tünel kazmanın muazzam inceliği karşısında hayrete düştüm. Tünel siperlerden *beşure* [dış sur/burç]'ye doğru kazılmıştı. Tünelin kenarlarına iki sütun yerleştirilmiş, yukarıdaki toprağın çökmemesi için bunların üzerine bir kalas uzatılmıştı. Tünelin tamamı, ta *beşure*nin temellerine kadar uzanan bu tür ahşap yapıyla kaplıydı. Hücumcular sonrasında *beşure*nin altına kadar kazmış, burayı destekleyip ta kulenin temeline kadar gitmişlerdi. Tünel daracıktı; kuleye ulaşımı sağlamaktan başka hiçbir işe yaramıyordu. Kuleye ulaştıkları anda tüneli kulenin duvarına kadar genişlettiler, kirişlerle destekleyip her seferinde biraz biraz [temele ait] taş kırma işine başladılar. Kazma işinin çıkardığı toprak yüzünden tünelin tabanı çamura dönüşmüştü. İncelememi tamamladıktan sonra Horasan askerleri [lağımcılar] beni tanımadan oradan çıktım. Beni tanımış olsalar ağır bir cezaya çarptırmadan gitmeme izin vermezlerdi. [14]

Hedeflenen noktanın altındaki "oda" kazıldığı anda sıra, suru çökertecek yanıcı malzemeyi tutuşturacak yangın çıkartıcılara geldi:

> Daha sonra kuru odun kesmeye ve tüneli bunlarla doldurmaya başladılar. Ertesi sabah da ateşe verdiler. Tam o anda biz de silahlarımızı kuşanıp kule yerle bir olur olmaz kaleye saldırmak için ok ve taş yağmuru altında ilerledik. Yangın etkisini

14 Usāmah Ibn-Munqidh. *An Arab-Syrian Gentleman and a Warrior,* trans. Philip K. Hitti, (New York, 1929), s. 100.

Levent Şahverdi Arşivi

> göstermeye başlar başlamaz surun taşları arasındaki harçlar dökülmeye başladı. Sonrasında bir çatlak oluştu. Çatlak giderek büyüdü büyüdü ve kule yıkıldı. Kule yıkıldığında surları aşıp düşmana ulaşabileceğimizi düşünüyorduk. Ancak sadece surun dış kısmı yıkılmıştı, iç sur hâlâ sapasağlam duruyordu. Güneş havayı fazlasıyla ısıtana dek orada durduk, sonra üzerimize yağdırılan taşlardan dolayı harap olmuş halde çadırlarımıza döndük.[15]

Bu teşebbüste sadece kısmen başarılı olunmuş olsa da 1123'te bir kalede saklanan Kral II. Baldwin'e yapılan saldırıyı nakleden Fulcherius Carnotensis'in aktardığı gibi, tünel açmanın potansiyel etkisi mancınıklarınkinden çok daha fazlaydı.

> [Kaleyi kuşatan Müslüman emir], kalenin altındaki kayadan tünel açılmasını, üst yapıyı desteklemesi için tünel boyunca destekler yerleştirilmesini emretti. Sonra odunlar taşınıp ateşe verildi. Destek kirişleri yandığında tünel birden çöktü ve ateşe en yakın kule büyük bir gürültüyle çöktü. Molozlar ateşin üstünü kapladığı için önce dumanla birlikte toz bulutu yükseldi; ancak ateş alttaki malzemeyi iyice yakınca alevler net biçimde görülür olmuştu; bu beklenmedik hadise yüzünden kral sersemlemişti.[16]

Tünel açma faaliyetlerinin gizlice yürütülmesi çok zordu – taşınabilir kazık siperlerin kurulması, molozun çıkartılması – ve ani baskınlara karşı savunmasızdı; bu nedenle surlardan açılacak ateşi engellemek için taş ve oklarla yaylım ateşi sağlanması çok önemliydi. Halil'in Halepli lağımcıları, başlangıçta belirlenmiş stratejik surlara ve kulelere karşı operasyonlara başlamışlardı; birincil hedefler, altları kazıldığında yuvarlak kulelere göre çok daha kolay yıkıldıkları bilinen kare şekilli kulelerin köşeleriydi. Anlaşıldığı kadarıyla Halil, Kral Kulesi'nin burcunun yanı sıra,

15 Usāmah Ibn-Munqidh, ss. 102-103.

16 Kennedy, ss. 104–105.

Levent Şahverdi Arşivi

bitişikteki Blois Kontesi Kulesi'ne, Aziz Nicholas Kulesi'ne ve Aziz Anthony şehir kapısına yakın surlara doğru uzanan tüneller açmaya yetecek kaynaklara sahipti.

*

Savunmacıları, amaçlandığı gibi, günden güne yıpratan taarruzun acımasız yapısıydı: çekişli mancınıkları hep birden atışa hazırlayan ekipler, kirişlerin bir öne bir arkaya doğru sallanması, taşların surlara çarpması, sonu hiç gelmeyen gürültü, gökyüzünü karartan okların ıslık çala çala uçmaları, mobil koruma siperlerinin sürekli ilerleyişi ve yeraltında neler olup bittiğine dair şüpheler. Bombardımanın psikolojik etkileri ve surların tamamı boyunca gece-gündüz aralıksız nöbet tutma sorumluluğu, savunmacıların enerjilerini ve morallerini derinden etkilemekteydi. Hiç rahatlama olmayacaktı. Ancak hepsinden öte her şey sayılarla ilgiliydi. Askerlerini katı bir disiplin içerisinde vardiyalar halinde kullanabilmesi, Halil'e düşman üzerine kesintisiz baskı uygulama lüksü veriyordu. Surlu Tapınakçı'nın da gözlemlediği gibi, "Sarazenler her gün zinde geliyorlardı; zira ellerinde çok fazla asker vardı."[17] Nisan ortası geldiğinde kale garnizonu için bıçak çoktan kemiğe dayanmıştı. Artık Akka'nın heybetli surlarının arkasında sabretmenin şehri kurtarmada pek etkili olmadığı belli olmuştu. Karşılık vermek zorundaydılar.

17 *GDC*, s. 810.

Levent Şahverdi Arşivi

ON

BASKINLAR

13 Nisan-Mayıs Başları 1291

Memlükler Akka'yı şaşırtmıştı. Orduları çok iyi organize, ilerleyişleri çok hızlı olmuştu. İki hafta içerisinde şehrin pasif savunmasının başarısızlığı artık ayan beyan ortadaydı. Acımasız bombardıman, barikatların hendeğin kenarına kadar tehditkâr ilerleyişi ve düşmanın çoktan surların altında tünel çalışmalarına başladığı olasılığı artık aktif bir karşılık vermelerini gerektiriyordu.

Kuşatmada büyük mancınıkların yeri doldurulamazdı. Eğer bunlar yok edilir ve barikatlar yakılabilirse bu, aman vermeyen darbeleri hafifletecek ve Akkalı okçuların mancınık mürettebatını birer birer indirmeye başlamasına, lağımcıların saldırıya açık hale gelmelerine fırsat tanıyacaktı. Her şey bir yana karşı saldırı, savunmacıların bastırılmış hayal kırıklıklarını ortadan kaldıran bir moral sağlayabilirdi. Anlaşıldığı kadarıyla şehrin önde gelen isimleri toplu bir karar almıştı. Sur boyunca tüm bölgelerde savaşı düşmanın ayağına götürüp işkencecilerini rahatsız edip morallerini bozacaklardı. Karar verici kilit isimlerden biri

Hücuma kalkmış şövalyeler

Levent Şahverdi Arşivi

de Kudüs Krallığı Patriği Nicolas de Hanapes'ti. Artık, döneminin standartlarına göre hayli yaşlı sayılabilecek altmış beş yaşındaki Hanapes, bir ömürlük hizmet tecrübesine sahipti. Bunun yanı sıra bir insanın ölüm çatıncaya dek hayatını nasıl devam ettirmesi gerektiği üzerine inançlı Hristiyanlar için yazdığı, İncil'den alınan örneklere dayalı, popüler bir ilham verici öğretici eser olan, *The Book of Examples from Sacred Scripture [Kutsal Kitaptan İbretler Kitabı]*'nın yazarıydı. Kendini, papanın temsilcisi olarak tereddütsüz biçimde şehir savunmasının moral ve manevi cesaretlendirilmesine adayan lider bir şahsiyetti: patrik, kale garnizonunun psikolojik savunmasının tam göbeğinde yer alıyor, hiç bitmeyen şevkiyle sonuna kadar savaşılması için askerlerin dirençlerini artırıyor ve aynı zamanda stratejik savaş kararlarına da dâhil oluyordu.

Konseyde bir dizi eşgüdümlü ani baskın yapılmasına karar verildi. Kilit unsur şaşırtmaktı ve ilk harekât taktik açıdan öyle beklenmedik olmuştu ki Memlükleri tamamen hazırlıksız yakalamışlardı. 13-14 Nisan gecesi askerlerle dolu küçük bir gemi grubu, sessizce şehir limanından demir aldı. Çekişli bir mancınık sistemiyle donatılmış bir mavna da bu gemiler arasındaydı. Bu yaratıcı gemi topçu bataryası Pisalılar tarafından inşa edilmişti ve mavnada bir atış ekibi de vardı. Yanıcı maddelere karşı korunaklı olan diğer gemilere ise okçular, arbaletçiler ve piyadeler doldurulmuştu. Filo Akka surlarının denizden çevresini dolaştı. Surların kuzey ucunda, Ebu'l-Fidâ'nın anlatımıyla, "yüzümüz Akka'ya dönük olunca sağ tarafımızda kalan denizden, kıyı tarafında"[1] Hama birliklerinin kamp kurduğu, Memlük ordusunun sağ kanadını çevirdi.

Bu amfibi saldırı Memlük kampını tamamen hazırlıksız yakalamıştı. Ebu'l-Fidâ yaşananları, "Üstlerinde öküz derisiyle kaplı kalastan kubbeler olan gemiler üzerimize gelip oklarla

1 Abu'l-Fida, ss. 16–17.

Levent Şahverdi Arşivi

bize ateş etti" diye aktarıyordu. Çıkarma ekipleri karaya çıkıp kampı taciz etti; savunma yapıları şehre dönük, yeniden konumlandırılmaları zaman isteyen mancınıkları şehir surlarına doğrultmuş kamp saldırıya karşılık veremiyordu. Aynı anda ikinci baskın birliği şehir kapılarından çıkış yaptı. Henüz yerleşemeyen sağ kanat birden kendini eşgüdümlü iki ateş arasında buldu. Kampa her yönden atış yapılıyordu: mancınıkla taş bombardımanı ve hem kıyıdaki hem de gemilerdeki birliklerden ok yağmuru. Ebu'l-Fidâ, "şehir yönünden tam önlerinde ve sağ tarafında denizde yaşanan saldırının" şahitlerindendi. "Getirdikleri gemideki mancınık deniz tarafından bize ateş ediyordu. Bu bize bayağı sıkıntı verdi." Ne var ki şans Pisalılardan yana değildi. Bahar döneminde denizin durumunu öngörmek imkânsızdı. Ebu'l Fidâ yaşadıkları rahatlamayı, "şiddetli bir fırtına çıktı; öyle ki gemi dalgalarla savruldu ve taşıdığı mancınık kırıldı. [Mancınık] paramparça oldu ve bir daha hiç kullanılamadı"[2] diye aktarıyordu. Denizden yapılan saldırı başarısız olmuştu.

15-16 Nisan gecesi surun her iki ucundan eşgüdümlü devam baskınları planlandı. Baskınlardan biri, Hama birliğine yeni bir saldırı şeklinde olacaktı. Bu, Guillaume de Beaujeu komutasındaki Tapınak Şövalyeleri, Jean de Grailly komutasındaki Fransız askerleri ve Othon de Grandson kumandasındaki İngiliz askerlerinin ortak operasyonu olacaktı. Ağır silahlı şövalyelerden ve piyadelerden oluşan üç yüz asker, surun son bölümü yakınındaki Aziz Lazarus Kapısı'ndan çıkıp saldırıya geçti. Başlıca hedef, Rum Ateşi'yle "Gazap" lakaplı büyük mancınığı yakmaktı. Anlaşılan bu mancınığın yok edilmesi birincil öncelikti. Ay ışığı etrafı aydınlatmasına rağmen baskın unsuru başlangıçta etkisini göstermişti. Surlu Tapınakçı yaşananları şöyle anımsıyordu:

2 a.e., s. 17.

Levent Şahverdi Arşivi

> Üstad, Akka Vikontu olan bir Provençal'e sultanın büyük mancınığını ateşe vermesini emretti. O gece dışarı çıkıp araca gittiler; Rum Ateşi'ni fırlatmakla vazifelendirilen adam sırası gelince korktu, ateş kısa düşüp [başka] yere düştü ve orada yandı. Orada bulunan, gerek atlı gerekse piyade tüm Sarazenler öldü.[3]

Bu şekilde soğukkanlılığın kaybedilmesinden dolayı baskın başarısızlıkla sonuçlandı; çıkan hengâme kaosa neden oldu. Ebu'l-Fidâ, baskın unsurunun nöbetçileri en başta nasıl kaçırdığını anlatmıştı; ancak sonrasında toparlandılar. Tapınakçılar, başka süvarilerle birlikte kendilerini kaptırıp doğrudan kampın içine baskına geçtiler, "ancak hem pederler hem de tarikat dışı şövalyeler öyle içerilere kadar gittiler ki atlarının bacakları [çadırların] gergi halatlarına takılıp düştüler ve ardından Sarazenler onları öldürdü."[4] Talihsiz bir şövalye "bir emirin helasına düştü ve orada öldürüldü."[5] Tapınakçı yaşananları şöyle naklediyordu:

> [Bu şekilde] o gece on sekiz süvarimizi – Tapınak kardeşlerinden ve tarikat dışı şövalyelerden - kaybettik; ancak birkaç büyük kalkan ve Sarazen kalkanı, boru ve davul ele geçirdik. Sonra efendim ve adamları Akka'ya döndüler. Giderlerken pusuda bekleyen birkaç Sarazenle karşılaştılar, ama hepsini öldürdüler; zira ay o gün öyle parlaktı ki hepsini gayet net görmüşlerdi. Ayrıca size daha önce de anlattığım gibi Hama Lordu da o bölgedeydi. Adamlarını toplayıp geldi ve kumsalda önümüzü kestiler; adamlarımıza birkaç mızrak atıp bazılarını yaraladılar, fakat askerlerimizle yakın çarpışmaya girmeye cesaret edemediler. Bu arada yaklaşık iki bin süvari kadar göründüklerini de bilmeniz gerek, hâlbuki bizim tarafımızdaki şövalyelerin ve diğerlerinin – askeri tarikat kardeşleri, valeler [uşaklar] ve Türkopoller [yerel süvariler] sayısı en fazla 300'dü.[6]

3 *GDC*, s. 810.
4 a.y.
5 Abu'l-Fida, s. 17.
6 *GDC*, s. 810.

Levent Şahverdi Arşivi

Müslüman kaynakların aktardıkları farklılık göstermektedir. Ebu'l-Fidâ, Frankların bozguna uğradıklarını ifade ediyordu. Bir başka – muhtemelen daha güvenilir – Arap kaynakta, şehre dönmekte olan baskın birliğine Emir el-Halebî kumandasına pusu kuran ekip başarısız olmuştu. Baskın ekibi belli ki tuzaktan kurtulmayı başarmış ve emiri alt etmişti: "el-Halebî'nin gizlenmekte olduğunu fark ettiler ve o yola girmeyip başka yoldan gittiler. Yolda el-Halebî'nin uçurtma kalkanlarından ve dikdörtgen kalkanlarından bazılarını bulup yanlarında götürdüler."[7] El-Halebî ve adamları sabırla şafak sökene dek beklediler. Sonra surlardan alaycı bağırışlar geldiğini duydular; baktıklarında çalınan kalkanlarının ganimet olarak orada asılı olduklarını gördüler.

Bu esnada şehrin doğu ucunda ikinci bir harekât devam etmekteydi. Hedef aynıydı: odun siperleri ve mancınıkları ateşe verip yok etmek. Burası, Beaujeu'nun Memlük ordusu içerisindeki muhbiri el-Fahri'nin öncü bir rol üstlendiği bölgeydi. Bir Müslüman kroniğine göre el-Fahri böyle bir saldırıyı bekliyor gibiydi: "Ordugâh dışında duranlarla birlikte at sürüyordu. Franklar gelip ordugâha yaklaştıklarında yanlarında getirdikleri büyük miktarda Rum Ateşi'ni fırlatmak istediler. Yolun ortasını takip ederek gidiyorlardı ki birden her yandan bir bağırış sesi yükseldi ve gece vakti üstlerine yağmur gibi ok yağdı; onlar da arkalarına bakmadan kaçtılar. Hiçbiri dönüp arkasındakine bakmadı, geride yirmi şövalye bırakmışlardı, bir asker çıkıp onları esir aldı."[8] Anlaşıldığı kadarıyla Surlu Tapınakçı bu olaya şahit olmamıştı; sadece "Sarazenler onlardan habersiz değillerdi, tetikte bekliyorlardı ve Hristiyanlara öyle şiddetli hücum ettiler ki [Hristiyanlar] hiçbir şey elde edemeden geri döndüler,"[9] diye naklediyordu.

*

7 Badr al-Dīn al-Ainī, s. 60.

8 a.e., s. 59.

9 *GDC*, s. 810.

Levent Şahverdi Arşivi

Şans rüzgârının bir o tarafa bir bu tarafa estiği bir gece olmuştu. İki taraf da ganimetlerini ve kayıplarını hesapladı. "Sabah olduğunda Hama Emiri el-Melik el-Muzaffer, askerlerinin [kestiği] çok sayıda Frank kellesini atının boynuna astı ve bunları sultana götürdü."[10] Elbette bu kafalar daha sonra kazıklara geçirilerek şehirdekilerin görebileceği bir yere dikildi. Bu arada Akka surlarında görülen kalkanlar, kuşatma ordusunun tamamıyla alay etmeye devam ediyordu. Bu aleni gösteri Halil'i öfkelendirdi: bu tür tahrikler ordunun morali için kötüydü. "Emirlerini huzuruna çağırıp kuşatma bu kadar uzadığı için onları azarlamaya başladı; mancınıklar [korunmaları gerektiği] konusunda hepsi mutabık kaldı."[11] Sultanın hiddetli bakışlarında daha fazla çaba göstermeleri gerektiği baskısı vardı.

Bununla birlikte savunmacıların bakış açısında, baskınların elle tutulur bir başarı elde edemediği gerçeği hâkimdi. Ve bu durum bazı soruların sorulmasına yol açtı. Sanki düşman onları bekliyor gibiydi. Zekice planlanmış ancak talihsiz ilk amfibi saldırısında Memlükler kesinlikle hazırlıksız yakalanmıştı. Ya kabul gören "Düşmanı kuşatan aynı zamanda hem de kuşatılandır,"[12] düsturuyla Halil uyanıklık yapıp yeni baskınlara karşı gece-gündüz süvari devriyeler devreye sokmuş ya da önceden haber almıştı. Ya da ikisi de olmuştu. Ayrıca bu baskınlarda rakip güçlerle sayıca hiçbir zaman denk olmadıkları bir gerçekti.

Moral, sadakat ve bilgi sızması konularında her iki tarafın da endişeleri vardı. Halil, tüm emirlerinin onu desteklediğinden asla emin olamazdı. Suriye ordularının komutanı, Şam Valisi, kudretli emir Hüsameddin Lâçîn onu özellikle endişelendiriyordu. Üstüne üstlük dışarıda sıralanmış çadırlar arasında Tapınakçıların Üstad-ı Azamı Guillaume de Beaujeu'nun olası

10 Abu'l-Fida, s. 17.

11 Badr al-Dīn al-Ainī, s. 60.

12 Umar ibn Ibrāhīm al-Awsī al-Ansaṣrī, s. 118.

Levent Şahverdi Arşivi

müttefikleri de vardı: Lâçîn'n yakın refakatçisi, muhbir el-Fahri, artık Memlük kuşatma ordusunun sol kanadında konuşluydu. El-Fahri de artık sultanın şüphe oklarının hedefindeydi. Son baskında gösterdiği kararlı savunma, belki de sadakatinin şüpheli olmadığını ispat etme girişimiydi.

Aslında Halil de kuşatılan şehrin içinden gizli bilgiler alıyordu ve surlardan atılan bir okla öncesinde uyarılmıştı. Oka sarılmış Arapça yazılı mesaj sultana götürüldü. Şöyle deniyordu:

> Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Allah'ın selamı efendimiz [Hz.] Muhammed'in ve ailesinin üzerine olsun. Allah'ın katında yegâne gerçek din İslam'dır. Ey Müslümanların sultanı, bu gece ordunuzu, Akka halkının üzerinde mutabık kaldığı baskından koruyun; size saldırmayı planlıyorlar; ayrıca emirlerinize de dikkat edin; zira [Akka halkı] bazılarının size rağmen mektuplaştıklarından bahsediyorlardı.[13]

Mesaj, Akka içinde gizlice Müslüman olmuş ve konu hakkında gayet bilgili olduğu muhakkak birinden geliyordu. Mektup Halil'in endişelerini daha da artırdı. "Sultan [mesajı] iyice düşünüp taşındıktan sonra emirleri Baydara ve eş-Şücâî'yi yanına çağırıp onlara okudu. Sonra üçü de emir erlerinin ve yüzbaşıların emirler arasında dolaşmaları ve aralarında gizli bir sır olarak bu mesele hakkında onları bilgilendirmeleri gerektiğine karar verdiler. Her emirin kendi konumunu koruması gerekiyordu."[14] En azından o an için öyle gerekiyordu. Amaç, emirlerin gözetim altında olduklarını bilmelerini sağlayarak ya sadakatlerini pekiştirmek ya da muhalifleri saklandıkları yerden ortaya çıkarmaktı.

Plan işe yaramıştı. El-Fahri sultanın dikkatli bakışlarından rahatsız edici biçimde haberdar olmuştu. Ya çifte ajana dönüşmek ya da mektubun neden olduğu şüpheden dolayı artık saldırılara karşı kararlılıkla mücadele ederek sadakatini ispat etmek

13 Badr al-Dīn al-Ainī, s. 59.

14 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

zorundaydı. Ancak yaptıkları sadakati konusunda soru işaretlerini akla getiriyordu. Birkaç gün sonra ensesindeki sıcaklığı hissettiğinden aniden kuşatmayı terk edip Şam'a döndü. Halil, onu kaygılandıracak çok şey yapmıştı.

*

Pusulardan ve düşmanı hazırlıksız yakalamada başarısız olunmasından sonra surların dışına bilgi sızdığı şüphesi belli ki Beaujeu ve şehrin diğer önder şahsiyetlerinin de zihinlerini meşgul etmekteydi. Gizli bir oturumda Akka'daki tüm kuvvetlerin şehre ızdırap veren mancınıkları yok edilip düşmanın moralini bozmak için yeni bir toplu saldırı teşebbüsünde bulunulmasına karar verildi; bu kez hedef, surların sağa kıvrıldığı, Suriye ordusunun komutasının sultanın Mısır ordusuna devredildiği savunmasız orta bölümdü. Bu kesimin güvenliği Hospitaller Şövalyelerindeydi; baskını komuta edecek olan da Tapınakçıların desteğiyle yine bu tarikattı. Baskın 18-19 Nisan gecesi gerçekleştirildi. Bilgi sızdırılmasından endişe edildiği için son ana kadar harekâttan kimseye bahsedilmedi. Hava tam da istenildiği gibi karanlıktı. Her zaman olduğu gibi sayıları şişirmeyi seçen Surlu Tapınakçı olanları şöyle naklediyordu:

> Sonrasında Akka'daki tüm lortların ve atlı birliklerin gece yarısında Aziz Anthony Kapısı'ndan huruç edip Sarazenleri gafil avlaması gerektiğine karar verildi. Bu o kadar gizli planlanmıştı ki "Atlara!" emri verilene dek kimsenin haberi olmamıştı. Askerlerimiz atlarına binip kapıdan dörtnala çıktıklarında hiç ay ışığı yoktu. Hava zifiri karanlıktı. Ancak Sarazenler önceden haber almış gibiydi; öyle bir fener ışıltısı oluşturdular ki saflarının arası gün ışığı gibi aydınlıktı; askerlerimizin üzerine muazzam bir birlikle çullandılar – aşağı yukarı on bin kadardılar – ve mızraklarını şiddetle savurarak bize saldırdılar, yağmur gibi [üzerimize] yağıyorlardı.

Levent Şahverdi Arşivi

> Adamlarımız buna dayanamayıp şehre geri çekildiler, şövalyelerden birkaçı yaralanmıştı.[15]

Yaktıkları ateşlerle kapkaranlık geceyi aydınlatan Memlüklerin – öyle ya da böyle – bu baskınlara karşı tetikte olduğu artık kesindi.

*

Paskalya yaklaşıyordu; bu kutsal günde moralleri yükseltmek ve surların arkasında pusup beklemenin getireceği kaçınılmaz felaketi hesaba katarak bir ölüm kalım saldırısıyla bu cendereyi kırmak için bir plan yapıldı. Muhtemelen Othon de Grandson'ın naklettiği olayda Kutsal Cuma günü yeni bir stratejiye geçilmesine karar verildi:

> Düşmanın surları ele geçirdiğini ve şehri savunmanın artık imkânsız olduğunu anlayınca ortak bir rızayla, kefaretle Tanrı'nın yardımını kazanmaya, önlerinde savaş esirlerinden bir saf oluşturup umumi kurtuluş günümüzde şehir kapılarından dışarıya salmaya ve hayatlarını yaşamın Yazarı'nın takdirine vermelerine görüşülüp karar verildi. Ardından cesur yürekler ve ateşli ruhlarıyla karara vardıktan sonra orada bulunan Patriğe, onun yetkisi ve kutsamasıyla sonuçlandırabilecekleri, giriştikleri gayeyi bildirdiler.[16]

İsa'nın Yeniden Dirilişi'nin verdiği ilhamla Müslüman köleleri ve esirleri toplu saldırı için canlı kalkan olarak önlerine koyacaklardı. Ne var ki bu teşebbüs Patrik Nicolas de Hanapes tarafından kesin biçimde yasaklandı; patrik, "ruhen yıkılmıştı ve sadakatsiz kişilerin tavsiyelerine uyarak hiç kimsenin böyle bir şeye teşebbüs etmemesi gerektiği yoksa şehir kapılarından herhangi birini açan kişinin aforoz acısını tadacağı cevabını verdi."[17]

15 *GDC*, s. 810.

16 *The Chronicle of Lanercost*, s. 80.

17 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Othon de Grandson'un Hanapes'i itham ettiği bu suçlama, patriğin Akka'nın savunulmasına yürekten bağlılığından bahseden genelde olumlu diğer kroniklerle çelişmektedir. Muhtemelen Kutsal Cuma günü insanları canlı kalkan olarak kullanmak kutsal buyruklara karşı bir hakaretti. Hatta daha büyük olasılıkla Hanapes, baskınların mevcut insan kaynaklarını boşuna eksiltiğinden endişe duyuyordu ve çeşitli hizipler üzerinde papalık otoritesini kurmaya kararlıydı. Bununla birlikte bu eleştiriler, savunmanın göbeğinde yaşanan anlaşmazlıkların boyutu konusunda çok şey söylemektedir. Sonuç olarak bundan böyle başka bir baskın harekâtı olmayacaktı. Şehirdekiler Paskalya'yı kasvetle karşılıyorlardı. Bu sırada Halil, iktidarının selameti ve kuşatma için bir araya getirmiş olduğu, yeterince gayret göstermedikleri için kınadığı, emirler ittifakı konusunda endişe duyuyordu.

*

Surlara yapılan bombardımanın şiddeti hiç azalmadığı gibi yeraltındaki çalışmalar da hız kesmeden devam etmekteydi. Lağımcılar, ahşap barikatların koruduğu girişlerden surlara doğru kazmayı ve açtıkları tüneli kirişlerle desteklemeyi sürdürüyorlardı. Bir asır önceki Haçlılar gibi hedef yine şehrin merkezini koruyan Lanetli Kule'nin surlardan çıkıntı yaptığı savunması zayıf bölgeydi.

Şehir içinde savunmacılar da bu çalışmaların giderek farkına varıp bazı karşı önlemler aldılar: Blois Kontesi Kulesi'nin altındaki – ya yakınlardan gelen boğuk kazma tıkırtılarından ya da yüzeyde toparlanan su kovası tepeciklerini dikkate alarak – tünel kazma faaliyetlerini tespit edip Halepli madencilerin önlerini kesmek için karşı tüneller kazmaya başladılar. Karanlıkta kâbus gibi bir savaş yaşanıyordu; Hristiyanlar işgalcileri havasız bırakmak için destek kirişlerini çekip alıyorlardı. Surlu Tapınakçı,

Levent Şahverdi Arşivi

"Adamlarımız onlara karşı tünel kazıp var güçleriyle karşılık veriyorlardı,"[18] diye aktarıyordu. Ne var ki bu işlem çok yorucuydu, aynı zamanda bu konuda kabiliyetli insan gücü gereksinimi çok fazlaydı. Tapınakçı tekrar tekrar iki tarafın sayıları arasındaki dengesizliği vurguluyordu. Tünel açma çalışmalarında Sarazenler adamlarını dönüşümlü kullanabiliyordu. Vardiyalar halinde çalışarak savunmacıların kapattıklarından çok daha fazla tünel kazabiliyorlardı. Öte yandan karşı tünel açmanın bir tehlikesi de vardı: savunmacılar korumaya uğraştıkları istihkâmların temellerini daha da zayıflatmış oluyordu. Garnizonun tüm gayretlerine rağmen Halepli lağımcıların ilerleyişi de ok ve mancınık yağmuru da devam ediyordu.

*

Nisan ayı yavaş yavaş geride kalırken endişeler daha da artıyor, Akka halkı denize gittikçe daha dikkatle bakıyordu. Deniz yönünden saldırılara karşı güvendeydiler. Memlüklerin deniz gücü hiç yoktu ve Kıbrıs, Famagusta [Gazimağusa] gibi ana limanlar sadece 170 mil ötedeydi - elverişli hava koşullarında iki günlük mesafede – bu yüzden Haçlı Devletlerine erzak sağlayan gemiler rahatlıkla gidip gelebiliyorlardı. Amalric'in kardeşi, Kıbrıs ve Kudüs Kralı Henry'nin her an bir yardım kuvvetiyle geleceğine dair beklenti çok yüksekti. Varlıklı şehir halkı, Cenova, Venedik ve Pisa'dan açıkgöz İtalyan tüccarlar gelen geçen gemilerden paylarını alma fırsatını kaçırmıyordu. Akka, Levant sahillerindeki ana ticaret limanı baharda ve güzde olmak üzere yılda iki defa gelen mevsimsel ticari filoların düzenli uğrak noktasıydı; ayrıca askeri tarikatların kendi gemileri vardı ya da gerektiğinde Akdeniz'in her köşesinden erzak ve insan gücü sağlamak için araç kiralıyorlardı.

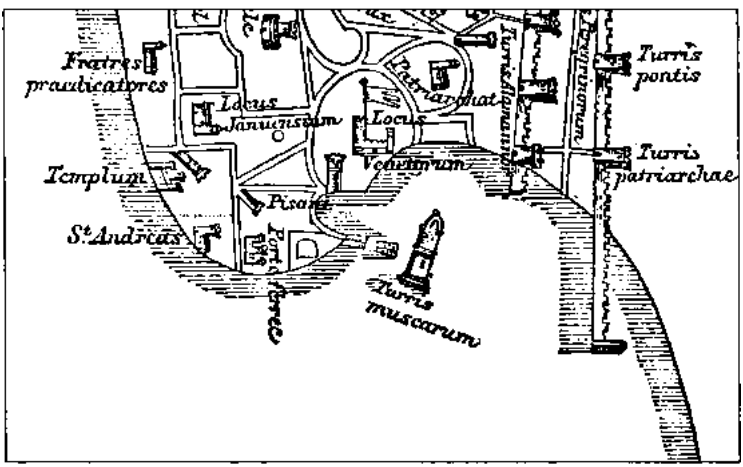
Öte yandan bahar mevsiminde deniz çok fırtınalı olabiliyordu; bunun yanında büyük gemiler için Akka limanı özellikle

18 *GDC*, s. 810.

Levent Şahverdi Arşivi

fırtınalı havalarda ideal olmaktan uzaktı. Gemilerin sığındıkları kısım, dalgakıranlarla çevrili bir çift limandan oluşmaktaydı. Liman ağzının girişinde, dalgakıranlardan birinin ucuna konumlandırılmış, Sinekler Kulesi olarak bilinen ve koya hâkim noktada bulunan bir koruma kulesi yapılmıştı. Koyu çevreleyen dalgakıranların iç kısmında bir dış liman ve insan kolu kalınlığında bir zincirle korunan daha küçük bir iç liman bulunuyordu. Bu savunma zinciri bizzat Haçlı seferlerinden kalma bir yadigârdı. Bir zamanlar Konstantinapol'de Haliç'in ağzını kapatmak için kullanılmış, sonrasında bu Hristiyan şehrini utanç verici biçimde yağmalayan Haçlılar tarafından Akka'ya gönderilmişti. Zincirin koruduğu bu küçük iç havuzda Akka'ya gelen mallar boşaltılıyordu. Karaya çıkan tüm yeni gelen yolcular, gümrük vergilerini ödeyip depolama tesislerine erişimin sağlandığı Demir Kapı'dan geçerek şehre giriyorlardı. Akka'nın donanma cephanesi de buradaydı.

Akka Limanı'nın zorlukları: Bir Ortaçağ haritasına ait bu çizimde Sinekler Kulesi ve gemilerin geçmek zorunda oldukları dar açıklık görülüyor. Muhtemelen Sinekler Kulesi'nden iç limanı çevreleyen sahile kadar uzanan dalgakıran haritada görülmüyor.

Levent Şahverdi Arşivi

Kapalı limanın sağladığı emniyete rağmen Akka'ya uzanan deniz, sakin günlerde bile aldatıcı olabiliyordu. Gemiler limana batıdan, Tapınakçıların kalesi ve Aziz Andrew Kilisesi gibi simgesel binalara göre konum alarak yaklaşıyor, şehrin en güneybatı ucundaki, uğursuz isimli Fırtına Burnu'nu geçiyorlar ve güney dalgakıranı boyunca ilerliyorlardı. Ardından limanın sadece 85 metre genişliğindeki girişini aşabilmek için zorlu bir keskin dönüş yapmak zorunda kalıyorlar ve sancak taraflarına Sinekler Kulesi'ni alarak geçiyorlardı.

Akka Limanı'nın şöhreti biraz karışıktı. Kronikçi Surlu William [Willermus Tyrensis], "surların hem içine hem de dışına kadar uzanan, gemilere güvenli ve durgun bir demirleme yeri sunan"[19] çifte limanın korumasını övmüş olsa da girmek için gereken manevralar zor olarak kabul ediliyor, hatta dönemin İtalyan denizcilik kılavuzlarında ayrıntılı tavsiyelerin konusunu oluşturuyordu. Akka'nın iyi bir liman olduğu kabullenilse de kılavuzdaki tavsiyeler – şehrin simgesel yapılarına göre gemiyi idare etme – limana girişin büyük dikkat gerektirdiğini akla getiriyordu:

> Adı geçen limana yaklaştığınızda şehre mesafeli kalın, yani Aziz Andrew'un yukarısındaki sığlık yüzünden Aziz Andrew Kilisesi'nden ve Tapınakçı Kalesi'nden dört palamar uzakta seyret; Sinekler Kulesi'nin sağında görevlinin meskenine ulaşınca doğruca limana gidebilirsin. Limana girdiğinde Hayfa şehri doğuda pupa ortasında ve Sinekler Kulesi pruva ortasında kalacak şekilde ilerle, böylelikle söylenen sığlıklara girmeden limanın içine dön. [20]

Buradaki sorun deniz fırtınalı olduğu zaman bu manevraların çok riskli olmasıydı. Bir asır önce Akka'ya gelen hacı Theodoric, liman girişine "rüzgâr güneyden estiğinde ve dalgaların ardı

19 B. Dichter, *The Orders and Churches of Crusader Acre*, (Acre, 1979), s. 102.

20 David Jacoby, "Crusader Acre in the Thirteenth Century: Urban Layout and Topography", *Studi Medievali*, vol. 3, no. 20, (1979), s. 11.

Levent Şahverdi Arşivi

arkası kesilmez darbelerinden dolayı kıyı çalkantılı olduğunda ulaşmanın çok tehlikeli"[21] olduğunu açıklamıştı. Şehre üç asır sonra gelen İtalyan seyyah Domenico Laffi, limanın, "güvensiz, batıdan gelen rüzgârlara açık ve çoğu zaman şiddetli fırtınalara maruz kaldığı" düşüncesindeydi. Yolculuk yaptığı gemilerin kaptanları, "deniz tabanının, halatlar ne kadar sağlam olursa olsun kopartacak kadar keskin taşlarla dolu olduğu Akka'nın aksine,"[22] sert hava koşullarına karşı daha korunaklı olduğu için Hayfa'daki limanı tercih ediyorlardı. Akka'nın şartları öylesine zorluydu ki ticaret ve seyrüsefer konularında her zaman ihtiyatlı olmuş Venedikliler, 1288'de ilave önlem olarak Akka'ya giden gemileri için fazladan otuz ila kırk demir çapa göndermişlerdi.

Gerçekten de deniz fırtınalı olduğunda Akka'ya uğrayacak gemilerin işi çok zordu; ayrıca Pisalıların gemiye monte ettikleri mancınığın tahrip olması, ön görülemeyen bahar havasının, şehre erzak tedarikinde ya da ihtiyaç duyulması halinde şehirdeki sivillerin tahliyesinde çıkartabileceği zorlukları göstermişti. Limanın gemiler için yarattığı sakıncalar, dış limanın bile görece küçük olmasıyla birleştiğinde – ki bu durum büyük gemilerin limana girmeden demirlemeyi tercih etmeleri anlamına geliyordu – malların ve insanların, yavaş ve verimsiz bir süreçle daha küçük gemilere aktarılması zorunluluğunu doğuruyordu.

*

Nisan'ın ikinci yarısında, şehirdekilerde karamsarlık hâkimdi, pek çok kişi deniz yoluyla kaçmayı düşündükçe tüm bu sorunlar akıllarına geliyordu. Anlaşıldığı kadarıyla Kıbrıs'tan Akka'ya yiyecek tedariki sürüyordu; öte yandan Kral Henry'nin de her an geleceği haberi şehre ulaşmıştı. Ancak şehre ticaret için uğrayan gemilere binecek parası olanlar Mayıs'ın başından itibaren

21 a.y.

22 Dichter, *The Orders*, ss. 32-33.

Levent Şahverdi Arşivi

Akka'yı terk etmeye başlamışlardı. Başlangıçtaki güven hissi yerini endişeye bırakmıştı. Surlu Tapınakçı kasvetle, "Bu nedenle Akka şehrindeki halkımız muazzam bir ıstırap ve üzüntü hali içerisindeydi; fakat Kral Henry'nin Kıbrıs'tan büyük bir yardımla beraber gelmek üzere olduğu haberi ulaşınca her gün yollara bakılır oldu."[23]

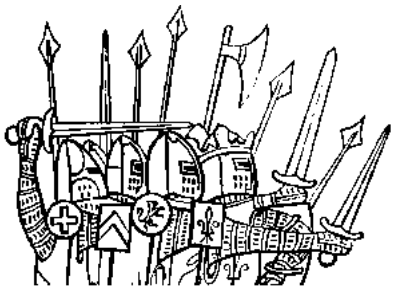
Rum keşiş Arsenius, "umut ettikleri yelkenleri batı rüzgârlarının getirip getirmediğini görmek için sürekli denize bakıyorlardı,"[24] diyordu.

23 *GDC*, ss. 810–811.

24 Bartolomeo de Neocastro, *Historia Sicula, 1250–1293*, ed. Giuseppe Paladino, (Bologna, 1921–22), s. 132.

Levent Şahverdi Arşivi

ON BİR

MÜZAKERELER

4-17 Mayıs 1291

4 Mayıs Cuma günü, Henry'nin kırmızı aslanlı altuni haçlı kraliyet sancağını taşıyan kırk gemilik filosu nihayet ufukta görünmüştü. Umutlar tekrar yeşermişti. İsmen Kudüs Kralı olan II. Henry'nin gerçekte şehirdeki hizipler arasındaki sonu gelmeyen çatışmalar üzerinde gücü sınırlıydı; yine de büyük bir sevinç dalgasıyla karşılandı. Şehir sokaklarını aydınlatan şenlik ateşleri kuşatma ordusu tarafından da görülüyordu. Ziyafet verildi, kilise çanları çalındı. Yirmi yaşındaki kral sara hastasıydı; anlaşıldığı kadarıyla Famagusta (Gazimağusa)'dan yola geç çıkmasının sebebi hastalığıydı. Fakat toplayabildiği tüm askerlerle birlikte, ruhani destek için Nicosia [Lefkoşa] Piskoposu'nu da yanında getirmişti. Getirdiği askerler az sayıda şövalye ve piyade – toplamda en fazla 700 asker – güç dengesini değiştirmekten çok uzaktı. Kral durumu değerlendirdi ve savunmaya yeni bir canlılık getirdi; ancak morallerin yükselmeye başlaması, Halil'in ani karşılığıyla son buldu. Surların arkasından gelen sevinç çığlıklarının

Levent Şahverdi Arşivi

kendi askerlerinin moralini düşürebileceğinin farkında olan sultan bombardımanı şiddetlendirdi. Saldırılar – mancınıklarla fırlatılan Rum Ateşi bombaları, surların arkasına elle atılan çömlek bombaları, ok yağmuru ve mancınıkların fırlattığı güllelerin surlara çarpması – aralıksız devam ediyordu. Ayrıca karaboğalar dışkı, yanan odun istifleri ve ateş kazanlarıyla dolu kaplar fırlatıyordu. Memlükler hem yeraltında hem yer üstünde siperlerinin arkasında sürekli yaklaşıyordu. Şehre yeterince gıda temin edilmişti; ancak mancınıklarda kullandıkları büyük gülleler iyice azalmıştı, ayrıca surları keresteler ve pamuk balyalarıyla tamir etmek zorunda kalıyorlardı. Aralıksız bombardımandan, surları onarmaktan ve yangınları söndürmekten tükenen savunmacıların sinirleri yıpranmıştı. Şehir içerisindeki anlaşmazlıkları ve koordineli harekete geçilmemesini kronikler çok farklı biçimde açıklıyorlar. Suçu, hiziplerin kendi ulusal ve dini çıkarlarının ötekilerle çakışmasına buluyorlardı. Uzaklarda güven içerisinde ve geçmişe bakarak suçlayabilme lüksüne sahip Rum keşiş Arsenius, en şiddetli eleştirilerini İtalyan tüccarlara yapmıştı: "Pisalılar ve yardımcıları Venedikliler, [papalık legatinin] dini otoritesine tahammül gösteremediler."[1] Venediklerin katılım gösterme konusunda pek samimi olmadıkları neredeyse su götürmez olsa da Pisalılar mancınıkların kullanımında gayret göstermekten kaçınmamışlardı. Arsenius'un sert eleştirilerinden çok az kişi kurtulmuştu. Rum keşiş, bir uçurumun kenarında hummalı bir şekilde dans eden bir topluluk atmosferi resmediyordu: "Haçlılar, bizler haçın zaferi uğruna canlarından vazgeçeceklerini umsak da kendilerini içkiye verdiler, savaş boruları halkı silah kuşanmaya çağırdığında onlar zevklere teslim olup savaşmayı önemsemediler, Venüs'ün kollarından kollarını ve vücutlarını koparamadılar. Daha da beteri Hospitaller ve Tapınakçı kardeşler birbirleriyle işbirliği yapmaya, savaşın yükünü

1 Bartolomeo de Neocastro, s. 132.

Levent Şahverdi Arşivi

taşımaya ve [nöbet vazifelerinde] görevi devralmaya burun kıvırdılar"[2] yine de hiç değilse müşterek gece baskınlarında birlikte hareket etmişlerdi. Diğer rivayetler arasındaki farklılıklar sadece Akka'nın partizan ayrılıkçı hizipçi yapısını yansıtıyordu. Arsenius'un "şanlı Kral Henry" övgülerini ayırdığı kişiye *The Destruction of Acre [Akka'nın Yok Oluşu]*'nun isimsiz yazarı tüm kabahatleri yüklüyor, olaydan çok sonra bölgeye giden Alman seyyah Ludolf von Suchem sadece kendi hemşerileri Töton Şövalyelerini alkışlıyordu.

Şehirde daha önce mevcut olan anlaşmazlıklar ne olursa olsun giderek kötüleşen durum Henry'nin işini ta en başından imkânsızlaştırmıştı. Henry büyük bir tantana ve şatafatla karşılanmış olabilirdi, ancak genç kral gerçekçi biriydi. Düşmanın sayıca açık ara üstünlüğü dikkate alınınca getirdiği takviye birliklerin olayların gidişatında bir değişiklik yaratmaya yetmeyeceğini ve ne kadar uğraşırsa uğraşsın şehrin iç gerilimlerini düzeltecek kapsayıcı otoriteden yoksun olduğu sonucuna kısa sürede vardı. Şehri gemilerle terk eden insanların gidişini de önleyemedi. Bu nedenle barış istemeye karar verdi.

*

Memlük yönetiminin iç halkalarındaki muhalefetin kıpırtıları hesaba katıldığında muhtemelen Halil de anlaşmayla varılacak bir sonuca kısmen ilgi duyuyordu. Bir ateşkese varıldı. 7 Mayıs'ta, kısa süreliğine savaş araçları sustu ve bombardıman durdu. Nispeten sükûnet döneminde Halil tepedeki mevkiinden aşağı inip, Patrik Kulesi'nin karşısındaki surların dışında denize yakın bir yerde küçük bir çadır kurdurdu. Silahsız iki elçi geldi: biri şövalye, Guillaume de Villiers ve Beaujeu'nun maiyetinden bir Tapınakçı, Guillaume de Cafran. Sultanın önünde üç kez secdeye kapandılar. Sultan açık sözlüydü. "Bana şehrin anahtarlarını

2 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

mı getirdiniz?"[3] diye sordu. Elçiler, Akka'dan öyle kolaylıkla vazgeçilemeyeceğini, ancak şehir halkı için merhamet dilemeye geldiklerini söylediler. Akka'yı ellerinde tutma karşılığında haraç ödemeyi teklif ettikleri anlaşılıyordu.

Halil'in cevabı, zaferi kansız kazanmaya dönüktü ve alicenaplık içeriyordu. Müzakereyle teslimiyet genelde halkın can güvenlikleri sağlanarak şehirden ayrılması demekti; ancak neredeyse hiçbir eşya almalarına izin verilmezdi. Sultan çok daha fazlasını teklif etmişti. "Sizlere şöyle bir büyük ihsanda bulunacağım, bana sadece şehrinizin taşlarını bırakın, diğer her şeyi alıp götürebilirsiniz; [şehri] terk edin ve gidin. Buraya gelen ve bir zamanlar benim olduğum yaştaki kralınızın hatırı için bunu yapacağım. Lakin sizin için bundan gayri hiçbir şey yapmayacağım."[4]

Halil'in danışmanları başından beri müzakere yapılmasına karşıydı. Zafer çok yakındı – kâfirleri denize dökmenin eşiğine kadar gelmişlerdi. Babasının kutlu davasını terk etmemesi için ona yalvardılar, zira "bu kale [Frankların] en büyük kalelerinden biri ve kıyı boyunca tüm diyarlar içerisinde sadece bu kâfirler kaldı. Burayı fethetmek şehidin – el-Eşref'in [Halil'in] babasının kesin kararıydı; ayrıca sultan iktidarının en başında babasının karar verdiği gibi burayı fethetmeye karar vermişti. Müslümanlar yaralandı, öldürüldü; barış yapmanın hiç faydası yok; fethe çok yakınız." Bu esnada sultanın teklifi Müslüman ordugâhında duyulunca bağrışmalar duyuldu. Popüler cihat şevkiyle yanan ve elbette yağmanın cazibesine tutulmuş subaylar ve bu davaya inanarak ordunun ardından gelen halk – sıradan insanlar, ayaktakımından kimseler ve devecilerin yanı sıra askerler – bağırarak kuşatmanın sürmesi gerektiğini haykırıyordu: "Ey Efendimiz! Şehidin kabrindeki sultan şu melunlarla anlaşmazdı!"[5]

3 *GDC*, s. 811.

4 a.y.

5 Little, *The Fall of Acre*, s. 174.

Levent Şahverdi Arşivi

Verebilecekleri tavizler konusunda önceden talimat almış elçi heyetinin manevra için çok az hareket alanı vardı; Henry şehrin teslimini kesin biçimde kırmızıçizgi olarak belirlemişti. Hristiyan Dünyası'nın Kutsal Topraklardaki son tutunma noktasının kaybedilmesine yol açacak utancın farkında olan heyet, teklifi kabul edemeyeceklerini, "zira denizaşırı milletler bize hain gözüyle bakarlar" diyerek reddettiler. Halil'in elçilere son sözleri, "Öyleyse gitmeniz gerek, çünkü size bundan başka bir şey vermeyeceğim,"[6] oldu.

Ayrılma anında olabilecek herhangi bir zarif ayrıntı olasılığı da Patrik Kulesi'nin yakınındaki bir mancınıktan ateşlenen büyük bir taşın isabet etmesiyle uçup gitti. Surlu Tapınakçı, "Buna ne tür bir kazanın sebep olduğunu bilmiyorum," diyordu. "[Gülle] sultanın ve habercilerin bulunduğu çadırın o kadar yakınına geldi ki sultan tamamen içgüdüsel olarak, [elçilere] gerçekten zarar vermek istemeden yerinden sıçrayıp elini kılıcına götürdü, kılıcını dört parmak kadar kınından sıyırıp, 'Ey pis domuzlar, şimdi boynunuzu vurmama ne engel olacak?' diye haykırdı.[7]

Sultanın emirlerinden biri, Sencer eş-Şücâî, hareketlenip kılıcını bırakmasını rica etti. "Efendim, Tanrı kılıcınızın demirini domuz kanıyla kirletmenizi men ediyor! Hain olanlar ateş edenlerdir. Bu adamların gitmelerine izin vermelisiniz; zira onlar burada, sizin yanınızdaydılar."[8] Bunlar, elçi heyetinin hangi şartlar altında geldiklerinin ve olayın sorumluluğundan tamamen masum olduklarının dürüstçe tasdikiydi.

Böylelikle Tapınakçı tükenmiş bir halde, "haberciler Akka'ya döndüler; bunun ardından iki taraf, düşmanların yaptıkları üzere, birbirlerine mancınıkla ateş etme işine devam ettiler," diye naklediyordu. Kısacık müzakere fırsatı geldiği gibi gitmişti.

*

6 *GDC*, s. 811.

7 a.y.

8 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Hristiyan ordugâhında moraller ve umutlar tükenme noktasına yaklaşırken Halil'in bazı emirler hakkındaki şüpheleri de devam ediyordu; bunlardan ikisi özellikle hedef tahtasındaydı: zamanında, Kalavun'un ölümünden sonra Halil'in taht konusunda rakibi, öldürülen Toruntay'ı desteklemiş Alameddin el-Hamavî ve Hüsameddin Lâçîn'di. Lâçîn'in refakatindeki el-Fahri'nin Şam'a kaçması belli ki çıbanın başını koparmıştı. Müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonraki gün ordu, kamp içerisinde sorun olduğu dedikodularıyla çalkalanıyordu. Halil, süratli bir ulakla geçici Şam valisine haber gönderip el-Fahri'yi tutuklatmasını emretmişti. El-Fahri'nin mallarına el konuldu ve silahlı bir eskortla Akka'ya geri getirildi.

Lâçîn, birinin gelip sultanın onu tutuklama niyetinde olduğu yönünde uyarmasıyla kendisinin de tehlikede olduğunu öğrendi. Hayatından endişe ettiği için gece karanlığında eşyalarını toplayıp kaçmaya hazırlandı. Lâçîn'in ayrılışı, yakınlarda çadır kurmuş ve sultana sadık bir başka emir, Alameddin el-Davadarî tarafından fark edildi. El-Davadarî Lâçîn'in arkasından atını mahmuzlayıp dörtnala koşarak ona yetişti ve gitmemesi için dil döktü: "Müslümanların davasına gelecek zararın sebebi olma. Zira Franklar şayet senin kaçtığını öğrenirlerse güçlenecekler, tam da şehir alınmak üzereyken bu bizim zararımıza olur."[9] İkna çabası işe yaramıştı, Lâçîn ordugâha geri döndü.

Sultan ertesi gün Lâçîn'i huzuruna çağırtıp ona şeref cübbeleri takdim etti ve teskin etti. Ancak bu yumuşatıcı tutum sadece iki gün sürdü. Üçüncü gün Lâçîn'i tutuklatıp gözetim altında Safed Kalesi'ne gönderdi. Halil'in Lâçîn konusundaki endişelerinde ne kadar haklı olduğu uzun vadede ölümcül sonuçlarla ortaya çıkacaktı.

Öte yandan sonraki birkaç gün için, ordunun kendinden emin bağırışları ve Lâçîn'i geri dönmeye ikna eden mantık tamamen

9 Al-Jazari, *La Chronique*, s. 5.

Levent Şahverdi Arşivi

haklı gibi görünüyordu. Lağımcılar kesintisiz bombardıman altında, Emir Sencer eş-Şücâî'nin askerlerini koruyan sazdan barikatlarla birlikte yavaş ilerleyişlerini sürdürmüşlerdi. Santim santim ilerleyerek surların kritik tepe noktasına ve dışarıya çıkık III. Hugh Burcu'na kadar gelmişlerdi. Başarısız müzakerelerden bir hafta sonra Memlüklerin ilerleyişlerinin sonuçları netleşti. 8 Mayıs Salı günü savunmacılar bu burcu, muhtemelen açılan tüneller yüzünden savunulamaz hale geldiğinden terk ettiler. Ateşe verdikten sonra burayı dış sura bağlayan yolu yok edip gerideki Kral Kulesi'ne çekildiler. Tapınakçı durumu şöyle kaydetmişti, "Şehir kötü durumdaydı, zira... [dış] surların altı kazılmıştı ve burç da aynı durumdaydı"[10] Artık dış surların savunmasının kilit noktası ve iç kısımdaki Lanetli Kule'nin savunması yuvarlak Kral Burcu korunmasız haldeydi.

Tüm bunlar, Akka garnizonu için feci bir haftanın başlangıcıydı. Gayretli Halepli lağımcılar, bu kesim boyunca inşa ettikleri yeraltı odalarında, birkaç yerde ateşler yakarak istihkâmların temellerini zayıflattılar. Kulelerin dış cepheleri birer birer dökülüyor, surlar çöküyordu. Kral Kulesi'nden sonra sur boyunca bir tarafta Blois Kontesi Kulesi, diğer tarafta İngiliz Kulesi, sonrasında her iki yönde hayati Aziz Anthony Kapısı'na ve Aziz Nicholas Kapısı'na bitişik dış sur bölümleri tahrip olmuştu. Dökülüp dış savunma hendeğine düşen duvarların uğursuz sesi, şehirde zaten düşük olan moralleri altüst etmişti. eş-Şücâî'nin adamları aynı zamanda doğrudan Kral Kulesi'nin de altını kazıyorlardı.

*

Durum kötüleştikçe felakete uğramış şehri terk etmeye çabalayan Hristiyanların sayısı da artıyordu. İlkbahar, Akka'ya ticaret gemilerinin yanaştığı mevsimdi; surlar ufalandıkça parasını verebilenler, İtalyan topluluklardan zengin tüccarlar ve soylu aile

10 *GDC*, s. 811.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir elyazması nüshası görselinde Akka kuşatması. Okçular tarafından korunan kazmalı lağımcılar, surların temelinin altını kazıyorlar.

mensupları, çoktan yola çıkmışlardı. Mayıs'ın ortası gelene dek 3000 kişi şehri terk etmişti. Yaşlıların, çocukların, bebeklerin ve kadınların çoğu, kıymetli kutsal emanetlerle, şehrin hazineleriyle ve şehir sakinlerinin malları ve eşyalarıyla birlikte tahliye ediliyordu. Tüm bunlar hava koşulları hâlâ düzgün ve Akka limanına girişin kolay olduğu dönemde yapılıyordu. Çoğu Kıbrıs'a götürüldü. Kimi kaynaklara göre şehirden kaçış, kesin zamanı ve doğruluğu bilinmese de bizzat Kral Henry'nin kaçışından sonra hız kazanmıştı; ancak kesin olan 15 Mayıs'a gelindiğinde şehirdeki moral seviyesinin dibe vurmakta olduğuydu.

Halil'in lağımcılarının çabaları o gün kilit stratejik değere sahip bir ödülle karşılığını verdi. Dış surların korunmasız, dışarı çıkıntı yapan ve Lanetli Kule'yi koruyan kısmı Kral Kulesi'nin altı kazılmıştı. Muhtemelen savunmacıların karşı tünel açma

Levent Şahverdi Arşivi

çalışmaları süreci hızlandırmıştı; ancak durumu seyreden Tapınakçı öyle dehşete kapılmıştı ki "ön cephe enkaz halinde savunma hendeğinin içine yığılmıştı, öyle ki taşların üstünden geçmek imkânsızdı."[11] Bu durum kuşatanlar için büyük bir fırsat yaratsa da aynı zamanda bir sıkıntıya da neden olmaktaydı. Savunma hendeği ve devamındaki alan artık oynak taş yığınlarıyla doluydu; bu nedenle kulenin kontrolünü ele geçirmek ve hâlâ kararlı ve çaresiz biçimde savunulmakta olan dış surları aşmak için tehlikeli derecede açıkta kalmayı göze almadan kolay bir saldırı söz konusu değildi. Fakat Memlük Ordusunun pratik mühendislik becerisi ve kaynakları zekice bir çözüm geliştirdi. Sultanın emirlerinden Baybars el-Mansuri, tam teşekkülü bir saldırı için hendeğin karşı tarafına ulaşan bir geçidin nasıl inşa edilebileceği sorusuna kafa yormaktaydı:

> Tüm bunların ortasında bir kurnazlığa imkân verebilecek, karşıma bir fırsatın çıkabileceği bir yer arıyordum, ama bulamadım. Düşüncelerimi yoğunlaştırmış idrak ve görüşümü serbest bırakmış öylece bakınırken birden mancınıkların tahrip ettiği kulelerden birine artık ulaşılabileceğini fark ettim. Bu kuleyle surlar arasında geniş bir alan açığa çıkmıştı; fakat arbaletlerin üstesinden gelmeden öteye geçiş imkânsızdı; ancak oradan geçecekleri korumak için tüm alanın üzerine koruma perdesi dikilirse durum değişirdi. Bu yüzden birkaç keçeden faydalandım; hepsini birbirine dikip uzun, geniş ve büyükçe bir bulut şeklinde birleştirdim. Harap olmuş kulenin karşısındaki iki direk arasında gemidekiler gibi, halatlar bağlanmış bir kasnak yerleştirdim. Keçeyi kaldırıp set oluşturacak biçimde gerdim. Bunlar, Akka'lılardan habersiz, gece karanlığında yapıldı; düşman sabah uyanınca örtüyü gördü, mancınıklarla ve oklarla ona ateş etti. Taş örtüye isabet ettiğinde keçe esneyip taşın şiddetini azaltıyordu; arbaletçiler ise oklarıyla ona nüfuz edemiyordu. Altından geçmeyi başardık

11 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

> ve karşıya ulaşmanın bir yolunu bulduk; düşmanla aramızda bir duvar kalmıştı. Surların arasındaki hendeği, toprakla doldurulmuş atların yem torbalarıyla ve geçilebilir bir yol olana kadar düzleyene dek ne kadar odun bulduysak bunlarla doldurduk; mutluluk veren bir manzaraydı.[12]

Şehrin içindeki Surlu Tapınakçı da Memlüklerin, girişkenliğini, organizasyon becerilerini ve engin insan kaynaklarını yansıtan, durumdan faydalanma kabiliyetlerindeki hızlarını ve etkinliklerini gözlemleyebiliyordu. "Sarazenler ketenden küçük torbalar yapıp içlerini kumla doldurmuşlardı; atlılardan her biri atının boynunda bunlardan birini taşıyor ve o bölgede bulunan barikatlardaki adamlara atıyorlardı. Gece çöktüğünde bu adamlar torbaları taşıyıp taşların üzerlerine koydular ve taşla kaplı yol gibi üstünü düzleştirdiler."[13] Harap kuleye giden yol artık açılmıştı.

Kendini takdir eden Baybars el-Mansuri'ye göre sultan bu kurnazlığından çok memnun kalmıştı. Halil ertesi gün iki yerde birden toplu hücuma geçilmesine karar verdi: ayakta güçlükle duran Kral Kulesi'ne ve buranın batısını şehrin ana kapısı Aziz Anthony'ye bağlayan surlara.

Yıkılan burçtaki yerlerinden alınıp Töton Şövalyeleriyle birlikte bu surları koruyanlar Kral Henry'nin askerleriydi. 15 Mayıs'ta bu kesime yapılan kararlı saldırı püskürtülmüştü. Her yerde sinirler gerilmiş, askerler tükenme noktasına gelmişti. Ertesi sabah bu sektördeki morallerin tükenişine dair karman çorman rivayetler şehre yayıldı: kronolojik çelişkiler ve muhtemelen olayın çok sonrasında geriye dönük yapılan suçlamalar Hristiyan kroniklerinde de kendine yer buldu.

Henry'nin adamlarıyla aynı sektörü savunan diğer askerler arasındaki iletişim anlaşıldığı kadarıyla zayıftı. 15 Mayıs'ın günbatımında saatte bir nöbet değimi uyarınca bu sektörün

12 Baybars al-Mansūrī, ss. 279–280.

13 *GDC*, s. 811.

Levent Şahverdi Arşivi

kontrolünü, Üstad-ı Azamın kumandasındaki Töton Şövalyelerine devretmişlerdi. Ertesi sabah şafak vaktinde Henry'nin adamlarının nöbeti devralmaları gerekiyordu. Görgü tanıkları aktarımlardan faydalanan *The Destruction of Acre*'nin isimsiz yazarı, 16'sı sabahında Henry'nin askerlerinin ortalarda olmadıklarını iddia etmekteydi. Suç, barışçıl bir sonuç elde etmek için yapılabilecek başka hiçbir şey kalmadığını ya da şehirdeki değişik fraksiyonlar üzerinde kontrol sağlamanın imkânsızlığını gören Henry'nin sessiz sedasız adamlarıyla birlikte gemilerine binip yanına şehirdeki soyluların kayda değer bir kısmını da alıp giden Kral Henry'nindi. Belki de Henry sadece gayet mantıklı biçimde, durumun ümitsizliği ve savunmacılar arasındaki anlaşmazlıklar hesaba katıldığında Kudüs Kralı'nın bir gün daha hayatta kalmasının daha iyi olacağına karar vermişti. Tam bir korkak olmakla suçlandı. "Ah keşke rüzgârlar ve deniz onları alıp en derinlere batırmış olsaydı!"[14] diye lanet okuyordu kronik yazarı. Olayın gerçekliğini doğrulamak imkânsız olsa da genel olarak makul bir görgü şahidi olan Surlu Tapınakçı, Kral Henry'nin iki gün sonrasında hâlâ Akka'da olduğunu savunuyordu. Sadakatinden ötürü kralını koruyor olabilir miydi? Büyük olasılıkla bunun nedeni yakında gerçekleşecek olayların hem bir açıklama hem de bir günah keçisi gerektirmesiydi: kuşatma süresince varlığını sürdüren taraflı aktarımlar ve karmaşık sadakat bağları içerisinde *The Destruction of Acre*'nin isimsiz yazarı eserini oluştururken krala düşman rivayetlerden faydalanmıştı.

Koşullar her ne olursa olsun gün ağardığında söz konusu bölgeye – Aziz Anthony Kapısı'na – sultanın yaptığı saldırı, görüldüğü kadarıyla gücü azalmış bir savunmaya denk gelmişti. Artık Lâçîn'in kumandasında olmayan Suriye ordusu, surlardan üzerlerine yağan, ok, kargı ve arbalet oku yağmuru altında bir kalkan hattının gerisinde ilerliyordu. Saldırı çok iyi planlanmıştı,

14 *Excidium Aconis*, s. 69.

Levent Şahverdi Arşivi

ayrıca bu dalgaya karşı koymaya yetecek kadar savunmacı yoktu. Hücum dalgası önünü süpüre süpüre ilerledikçe askerler ellerine gelen ne varsa hendeği doldurmak için kullanıyordu: odun, taş, toprak, kalas, ölü atların leşleri; önlerinde yükselen surlara doğru uzanan dik yokuşu düzleştirmek için bunların hepsi hendeğe fırlatılıyordu. Merdivenler surlara yaslandı. Savunmacılar saldırganları taş, kargı ve ok yağmuruna tutuyordu. Göğüs göğse çarpışmalar da yaşanıyordu; askerler birbirleriyle yakın mesafeden "sıcak metali döven demirciler gibi" kılıçla, sopalarla ve mızraklarla savaşıyor "her iki taraftan da çok sayıda adam ölüyordu." Hengâme ve katliam içerisinde savunmacılar, "muazzam sayıda arbalet, mızrak ve taş fırlatıcısının ilerlediği"[15] hücuma karşı direnemediler. Sayıca çok az askerin koruduğu bölüm ele geçirildi. Hayatta kalanlar, yaralılarını ve ölülerini geride bırakarak arbalet menzili dışına, şehrin içine doğru geri çekildiler. Şehrin doğrudan kalbine giriş sağlayan kritik Aziz Anthony Kapısının Kulesi artık Memlüklerin elindeydi; ancak kapı hâlâ tamamen kapalı durumdaydı. İnsanların kalabalıklar halinde ön cepheden kaçmasıyla kargaşa artık şehrin içlerine ulaşmıştı. Ancak değişik hizipler ve askeri tarikatlar arasındaki ilişkiler hâlâ gerginliğini koruyordu. Kimi gruplar, anlaşmanın ilk aşamada ihlal edilmesine dâhil olmadıkları için yardım etme konusunda isteksizlik göstermekteydi, diğerleri ise kendi bölgelerine barikatlar kurmayı tercih etmişlerdi; fakat savunmanın aşıldığı haberi sonunda genel bir seferberlik haline yol açmıştı.

Hospitaller Şövalyelerinin Mareşali Matthieu de Clermont birkaç şövalyeyi yanına topladı. Süratle atlarına binen şövalyeler, bir kronik yazarının kelimeleriyle "başları parlak miğferlerle korunur, kollarına zırh kollukları takılı; silahlı, zırhlı vaziyette savaş atlarına binmiş mızraklarını kaldırmış" olarak Hastane kapılarının yanından ortaya çıktıklarında kendilerini birden

15 a.e., s. 71.

Levent Şahverdi Arşivi

"korku içinde ancak yaralanmamış" bir insan selinin içinde bulunca kalabalığın önünü kestiler. Clermont hiddetle surları terk etmekte olan paniğe kapılmış askerlere döndü: "Delirdiniz mi siz? Zırhlarınıza dokunulmamış, miğferlerinize ve kalkanlarınıza el değmemiş, vücutlarınızda hâlâ yara-bere yokken kaçmak mı? Dinimiz adına size yalvarıyorum, savaşa dönün!" Atını mahmuzlayan Clermont sultanla şahsen karşılaşmak umuduyla arbedenin içine daldı. "İçlerinde en cesurlarıymış gibi görünen" bir emiri gözüne kestirdi; mızrağını adamın göğsüne saplayıp atından düşürdü. Elini kılıcına atıp kesip doğradı, başları kopardı, omurgaları parçaladı; hafif zırhlı Müslümanları yara yara ilerleyen Clermont katliamın hıncını çıkardı. Psikolojik durum tersine dönmüştü. Müslümanlar duraksadı, sonra "kurttan kaçan koyunlar gibi"[16] geri döndüler.

Ne var ki Halil'in elinde aynı anda başka bir koordineli saldırı başlatmaya yetecek kaynaklar vardı. Şimdi de surun ilerisinde, harap haldeki Kral Kulesi'ne saldırmak için Baybars el-Mansuri'nin zekâsıyla inşa edilen kum torbalarıyla yapılmış geçidi kullanıyordu. Güneş batmak üzereyken adamları dalga dalga ilerlemeye devam ediyordu. Tapınakçı, kulenin "kubbesinin şehre bakan tarafındaki yarısının hâlâ sapasağlam olduğunu ve çok sayıda adam tarafından azimle savunulduğunu" görüyordu, "ancak bu hiçbir şeyi değiştirmedi; Sarazenler kuleyi yine de ele geçirip tepesine sultanın bayrağını diktiler. Buna mukabil biz de mancınıklarımızı doldurduk, kuleye nişan alacak şekilde konumlandırıp ateş ettik. Sarazenlerden birkaçını öldürsek de onları geri püskürtemedik."[17] Kral Kulesi kaybedilmişti. Memlüklerin daha da ilerlemesini durdurma konusunda umutsuz olan savunmacılar, "*kedi* adını verdikleri üstü deriyle kaplı tahtadan bir yapı" inşa etmiş ve "kuleyi ele geçiren Sarazenlerin daha fazla ilerleyememesi için

16 a.e., s. 73.

17 GDC, ss. 811–812.

Levent Şahverdi Arşivi

bu yapının içerisine asker yerleştirmişlerdi." Bu sağlam savunma barikatı ilerleyişi durdurmuştu, ancak artık Lanetli Kule tamamen savunmasız, açıkta kalmıştı; savunmacılar ise Aziz Nicholas ve Aziz Anthony kapıları arasında kalan uzun bölgedeki iç sura kadar çekilmek zorunda kalmışlardı. Artık Lanetli Kule'yi elde tutmak, hayatta kalmanın yegâne anahtarıydı.

Bu esnada Clermont'un beraberinde küçük bir Hospitaller Şövalyesi grubuyla Aziz Anthony Kapısı'nda yaptığı saldırı, moralleri ateşlemişti. Mahcubiyet içindekiler toparlanmış, şövalyelerin ardında piyadeler de ilerleyerek kılıçlarını saldırganların atlarının karınlarına saplıyorlardı. Dönüp kaçmaya çalışan saldırganlar sokaklar arasında kovalanıyordu. Hâlâ kapalı durumdaki kapının sürgülerini kaldıraçla kaldırmaya uğraşanlar geri püskürtüldü.

Karanlık çökerken sultan Akka'yı o gün fethetme umudundan vazgeçip trompetlerle tamamen geri çekilme emri verdi. Sokaklarda "Zafer! Zafer!" çığlıkları yankılanıyordu. Morallerin zirveye çıkmasıyla savunmacılar şehir kapılarından çıkıp kalan düşmanları zırhlı birliklerle silip süpürdüler ve düşman bayraklarını indirdiler. Can vermekte olan Müslümanlar bir noktada toplandı; bazıları yaralıydı, hareket etmeye mecali kalmadığından yere uzanmış olanlar evlere götürüldü. Hristiyanların ölüleri defin için toplandı; düşman cesetleri dışarı atıldı. Clermont savunmaya âdeta can suyu vermişti. Azimli direnişin haberi şehir içinde yayıldıkça zafer sesleri duyulmaya başlanmış, işbirliği ruhu insanları canlandırmıştı.

Aynı gece halk, surları onarmak için ellerinden geldiğince yardım etti. Kağnılarla tomruklar ve taşlar taşınıp gedikler kapatıldı, siper kazıkları dikildi. Kulelere silahlar depolandı. Bu silahlar arasında muazzam bir delme gücüne sahip, iki ayaklı versiyonları üzengi şeklinde mekanizmasıyla ayakla doldurulabilen, kaideye monteli makaralı büyük balistalar ve daha küçük balistalar dışında önemli miktarda uzun yay ve arbalet oku

Levent Şahverdi Arşivi

vardı. Her mevkie okçular ve nöbetçi yerleştirildi. Çarpışmalarla ve onarımla geçen uzun günün yorgunluğuyla bitkin düşen adamların büyük bölümü birkaç saat dinlendikten sonra şafaktan önce tekrar Hastane'de toplanmak üzere evlerine gönderildi.

Geçici sevinç dalgasının altındaki durum aslında umutsuzdu. Yaralı sayısı fazlaydı; bunun yanında savunmacılar çok iyi çaba göstermiş olmalarına rağmen artık iç surların arkasında, çöken yuvarlak kuleyle Aziz Anthony Kapısı arasındaki 550 metrelik bir alana sıkışıp kalmıştı. Gece boyunca bir yandan var güçleriyle savunmadaki gedikleri kapatırken bir yandan da dış surlara vuran koçbaşlarının ritmik seslerini ve önlemeye güçlerinin olmadığı İngiliz Kulesi'nin yıkılışını duyuyorlardı. Sabah olana dek dış surlardaki gedik 60 metre genişliğe ulaşmıştı. Surlu Tapınakçı anılarında, "kule ele geçirildiğinde herkes iliklerine kadar ürperdi ve kadınlarını, çocuklarını gemilere yerleştirmeye başladı,"[18] diyordu. Kuşkusuz gemilerdeki tüm yerleri işgal edenler varlıklı ailelerdi. Yoksullar kurtuluş için başka yerler aramak zorunda kalacaktı. "İnsanlar ne yapacaklarını bilemiyorlardı, afallamış, felce uğramışlardı."[19]

*

17 Mayıs Çarşamba. Kasvetli bir günün başlangıcında sabahleyin hava kapalı, deniz fırtınalıydı. Şafak sökmeden bir saat önce komutanlar ve dini yetkililer, içlerinde bulundukları badireyi görüşmek üzere Hastane'de toplanmışlardı. Herkesin yüzü asıktı. Halil artık dış surların geniş bir bölümünde kontrolü sağlamış, askerlerin mütemadiyen kaybedilmesi istihkâmları tiftik tiftik hale getirmişti. Ellerinde, bir mili aşkın alan boyunca bitmek tükenmek bilmeyen saldırı dalgalarına karşı koyacak eli ayağı tutan en fazla 7.000 asker vardı.

18 a.e., s. 812.

19 *Excidium Aconis*, s. 76.

Levent Şahverdi Arşivi

Arbaletli ve uzun yaylı Avrupalı okçular

Hastane'deki toplantıda bir adam göze çarpıyordu. Nicolas de Hanapes ayağa kalkıp eliyle sessiz olunmasını işaret etti; iman, İsa uğruna cesaret ve direniş üzerine güçlü bir vaaz yaptı. Şu an için teslim olmak, kendilerini kâfirlerin ellerine teslim etmek olacaktı. Kadınların ve çocukların topluca tecavüze uğrama ve köle edilme ihtimalini vurguladı. "Bildiğiniz üzere Rabbiniz tarafından [O'nun] onurunu savunmak üzere bir ya da birçok kişiye karşı savaşması için her kim seçilmiş olursa olsun şüphesiz hepimiz İsa'ya, sayesinde mutlaka kurtuluşa erişeceğimiz imanla bağlı insanlarız." Uzun vaazını, "Tanrı'nın merhametiyle kurtulacağınızı ve ebedi hayatı elde edeceğinizi umarak günahlarınızı birbirilerinize itiraf edin,"[20] talimatıyla sonlandırdı.

Kısa bir ayin duasıyla tamamladığı sözleri insanlara cesaret vermişti. Ekmek ve şarap ayini yapıp günahlarını itiraf ettiler; birbirleriyle kucaklaşıp öptüler ve ağladılar. Bu, savunma üzerinde canlandırıcı bir etki oluşturdu. Gizlice gemilerle kaçmaya

20 a.e., ss. 78-80.

Levent Şahverdi Arşivi

çalışanlar, "kılıçlarını bileyip mızraklarını savurup birbirlerini yüreklendirerek"[21] geri dönmeye karar verdiler. Hanapes uzun gece boyunca yorulmak bilmeden ön safları dolaşıp askerlere dinleri uğruna ölümüne savaşmaları için ilham verdi.

Surlarda bir sükûnet vardı. Bunun nedeni muhtemelen, adamlarının topluca Aziz Anthony Kapısı'ndan gerisin geriye kaçışının Halil'de bıraktığı etkiydi. İktidarına yönelik tehditler ve çok sayıda gönüllünün coşkusunun yavaş yavaş tükenebileceği ihtimali göz önüne alındığında, surlarda yaşanan bu manzaranın tekrarlanmaması çok önemliydi. Diğer yandan eli çok güçlüydü: dış surların önemli bir bölümünün kontrolü ondaydı. O günü, cepheyi yarıp geçmek için gereken maddi koşulları tedarik etmek ve adamlarının şevkini artırmak için kullandı. Onu en çok kaygılandıran, adamlarının iç savunma yapılarına hücum edebilmesi için aşmak zorunda oldukları, iç ve dış surlar arasındaki 10 metre genişliğinde derin ve dik eğimli hendekti. Savunmacılara nefes alacak zaman bırakmamak ve planlarına engel olma imkânlarını sınırlandırmak amacıyla küçük şaşırtma saldırıları ve sürekli mancınık saldırısı planladı. İç surlara ulaşmada sağlam bir geçiş yolu oluşturmada kullanılabilecek her ne varsa develerle iç savunma hendeğinin kenarına taşındı. Toprak, taş, kalas, hayvan leşleri yanında ölen savaşçıların cesetleri de öylece hendeğe atıldı. Dayanılmaz koku surları aşıp şehre ulaşıyordu. Halil bu esnada askerlerini savaşa hazırlamaktaydı. Ordugâh içerisinde askerlerin arasında dolaşan mollalar dini şevki ateşliyordu. Namaz vakitlerine bilhassa özen gösteriliyor, nihai saldırıda üstün cesaret gösterenlere sultan maddi mükâfatlar vaat ediyordu.

Şehir içinde Hristiyanlar da kendi hazırlıklarını yapıyorlardı. Kral Kulesi ve İngiliz Kulesi civarındaki gediklere direnmek için kendi savaş araçlarını kurdular. Kılıçlar bilendi, kalkan ve mühimmat toparlandı; nöbet görevleri dağıtıldı; düşman

21 a.e., s. 80.

Levent Şahverdi Arşivi

cesetlerinin surlardan aşağı atılmasına devam edildi ve hazırda bulunan ne varsa gediklerin kapatılması için kullanıldı. Lanetli Kule kaybedilmemeliydi. Halk aldığı ilhamla kendi sivil savunmasına hazırlanıyordu. Çıkmaz sokakları, iç geçit yolları, daracık meydanları ve sağlam kuleleriyle dar, kıvrım kıvrım caddeler labirenti – kentin dokusunun sağladığı etkili bir dizi müstahkem merkezler – son savunma hattı olarak sokak savaşları için bolca imkân sunmaktaydı. Stratejik kavşaklar odundan barikatlarla kapatıldı ve arkalarında silahlı birlikler konuşlandırıldı; işgalcilerin başlarına yağdırmak üzere çatılara taşlar istiflendi.

Kadınları ve çocukları gemilerle uzaklaştırma çabaları, kötü hava koşulları yüzünden sekteye uğradı. Fırtınalı havalarda korunaksız olan Akka limanı, konuksever sayılmazdı ve bu konuda şans şehirden yana değildi. Tapınakçı, "Hava çok kötüydü, deniz o kadar fırtınalıydı ki gemilere binen kadınlarla çocuklar buna dayanamadılar ve inip evlerine döndüler,"[22] diye kaydetmişti. Karanlıkta savunmacılar mevkilerine, siviller evlerine gittiler. Şafakta kesin saldırının olacağını herkes biliyordu.

22 *GDC*, s. 812.

Levent Şahverdi Arşivi

ON İKİ

"YARAYA BAKIN!"

18 Mayıs 1291, safak-öğlen

18 Mayıs, Cuma; hava kasvetli, deniz hâlâ fırtınalı. Halil'in ordusu şafaktan önce hazırlanmıştı; sultan, askerlerini cesaretlendirmek için herkesin görebileceği bir yerde atının üstündeydi. Din adamları ve dervişler tüm kampı dolaşıp kutsal dava uğruna şevki artırmış, Halil'in müjdecileri ordugâhta daha dünyevi ödül vaatlerini duyurmuşlardı. Tapınakçı, hücum sinyalini işitti. Karanlığı yırtan büyük bir davul sesiyle "ki muazzam ve korkunç bir sesi vardı, Sarazenler dört bir yandan Akka şehrine saldırıya geçtiler."[1] Başlangıçtaki strateji kısıtlı askere sahip savunmacıları tüm cepheye yayılmak zorunda bırakmak olsa da Halil'in temel hedefi hâlâ, dış surlarını ele geçirdiği Aziz Anthony Kapısı'ndan Aziz Nicholas Kapısı'na kadar olan bölgeydi. Savunmacılar, yıkılan – ve Lanetli Kule'yi savunmasız bırakan - İngiliz Kulesi ve Kral Kulesi'nin bulunduğu surdaki gediklerin karşısına kendi mancınıklarını kurmuş, şehrin göbeğine açılan yolun savunmasını azimle yapmaya kararlıydılar.

1 *GDC*, s. 812.

Tapınak Şövalyelerinin Mührü

Levent Şahverdi Arşivi

Ses duvarı: dehşete düşüren ya da ilham veren davullar ve trompetler.

Müslüman orduların, savunmacıların yüreğine korku salma ve kendi askerlerine cesaret verme amaçlı şok taktiği olan ilerleyiş sesi muazzamdı – kudretli bir ses duvarı: 300 deveye takılı köslerden çalınan vahşi davul gümbürtüleri, zil sesleri, bangır bangır trompet sesleri ve bağıran, çığlık atan binlerce insan.

Savunmacılar surlarda düşmanın menzile girmesini bekliyorlardı; mancınıklar ve arbaletler doldurulmuş, taşlar, arbalet okları ve uzun yay okları istif istif yığılmıştı; şehir halkı evlerinin çatılarında taş yağdırmaya hazır bekliyorlardı ve sokak aralarındaki odundan barikatlara adamlar yerleştirilmişti. Patrik hiç yorulmadan savunmacıları İsa aşkına azimli olmaya çağırıyordu: "Bizleri aşılmaz surlarınla çepeçevre sar, Ey Rab, bizleri silahlarınla koru!"[2] Kiliselerde çanlar çalıyordu.

2 *Excidium Aconis*, s. 84.

Levent Şahverdi Arşivi

Halil'in ordusu, her biri, ayrı savaş tekniklerinde uzmanlaşmış 150 ila 200 askerden oluşan sıralar halinde gayet muntazam saflar şeklinde ilerliyordu. Fanatik dervişler ve fakirler en önde, Tanrı'nın isimlerini haykıra haykıra öne doğru delicesine koşturup kutsal dava coşkusu ve cennet tasvirleriyle, askerleri surların dibinde ölmeye ve ordunun geçeceği yerde bir insan köprüsü oluşturmaya teşvik ediyorlardı. Sultanın ülkesindeki tâbi topluluklardan seçilip tehdit ve vaatlerle sefere katılmaya mecbur edilen Hristiyanlar, en önde canlı kalkan olarak yürütülüyordu: şayet hayatta kalırlar ve Akka da ele geçirilemezse vergileri iki katına çıkacaktı. Şayet şehir ele geçirilirse kendileri ve varisleri süresiz olarak vergiden muaf tutulacaklardı.

Bu gönülsüz ya da hevesli intihar birliklerinin arkasından, ilk darbeyi üzerlerine çekecek olan, uzun, sağlam ahşap kalkanlı askerlerin oluşturduğu falanks düzenindeki koruyucu birlikler geliyordu. Sonrasında yağ dolu ibrikler ve karanlıkta ışık saçan meşaleleri taşıyan ateşçi askerler, ellerindeki Rum Ateşi çömleklerini surların arkasına fırlattılar. Yaktıkları ateşle oluşturdukları duman perdesi gerisindeki okçular oklarını hedeflere yağdırıyor, arbaletçiler öne çıkıp yaylarını boşaltıyordu; bunların gerisinde göğüs göğse çarpışmaya uygun deri kalkanları ve kısa kılıçlarıyla yakın muharebe birlikleri geliyordu. Yanlarında merdivenleri, kazmaları, koçbaşları ve kancalarıyla gelen askerler surlara tırmanmak ya da sökmek üzere ileriye atıldılar. Omuz omuza ilerleyen kalkanlı askerler, tehditkâr ve yıkılmaz bir duvar gibi görünüyordu. Ellerinde sadece basit sapan olan gönüllüler de surlardakilere küçük taşlar yağdırıyordu. Daha gerideki mancınıklar şehre taş fırlatmaya devam ediyordu.

Öte yandan savunmacılar da yükseklik avantajına sahipti; ayrıca variller ve derme çatma siperler sayesinde kendilerini koruyabiliyorlardı; son olarak sur çarpışmasında hayli kabiliyetliydiler. İlk büyük dalga yaklaştığı anda arbalet okları ön saflarda büyük

Levent Şahverdi Arşivi

hasara neden oldu. Surların tabanındaki dik yokuştaki düşmana neredeyse tam tepeden nişan alarak "aynı anda art arda üç kez saldıkları ok yağmuruyla ön saftakilerin kalkanlarını delip taşıyanlara çiviledi; ayrıca arbaletlerden ve güçlü balistalardan attıkları muazzam miktarda oklarla herhangi bir koruması olmayanların çoğunu yere serdiler." Aynı anda diğer savunmacılar, surların tabanındaki taşları sökmeye çalışan askerlerin başlarına taş yağdırdılar, "öyle ki kalkanlarının altında kurbağa gibi ezildiler."[3] Savunmacılar bu hengâmenin – İsa ve Muhammed isimlerinin birbirine girmiş Fransızca, Arapça, İtalyanca, Almanca, Türkçe, İngilizce, Katalanca ve Rumca bağırtıları – ortasında ilerleyen kalabalık içerisinde büyük boşluklar oluşturmayı başarmışlardı.

*

Tüm hat boyunca yapılan ve savunmacıları geniş bir alana dağıtıp her bölgedeki adam sayısını azaltmayı amaçlayan ilk taarruz sadece şaşırtma saldırısıydı. Akka'da herhangi bir kapsayıcı stratejik komuta zincirinin olmaması yüzünden bu saldırı, önemli bir savaş becerisine sahip Tapınak ve Hospitaller Şövalyelerinin Montmusard kenar kentinde çakılı kalmasını sağlamıştı. Savunmacılar ilk kıyımı gerçekleştirdikleri sırada Halil planının ikinci aşamasını devreye soktu. Amacı, belirlenen savunmasız noktalarda geniş alana dağılan savunmacıları sayıca üstünlüğünü kullanarak boğmak ve bunu düşmanın askerlerini bu bölgelerde yoğunlaştırmasına imkân vermeden ya da onlara nefes aldırmadan yapmaktı. Önceden planlanmış olması kuvvetle muhtemel bir manevrayla uzak sektörlerdeki adamlarını yavaş yavaş ve sessiz sedasız geri çekerek "onlara gizlice, ellerindeki tüm araçlarla suru yıkmalarını emretti."[4] Memlük askerleri safları oluşturdukları anda trompet işaretiyle birlikte, surları delmek ya da üstlerine

3 a.e., s. 82.

4 a.e., s. 83.

Levent Şahverdi Arşivi

tırmanmak için kazmalarla, küreklerle ve kancalarla korku nedir bilmeden, falanks oluşumu içerisinde ileri atıldılar.

Bu esnada surlardaki savunmacılar, hiç ara vermeden mermilerden kaçmaktan, ateş etmekten, silahlarını doldurmaktan ve tekrar ateş etmekten tükenmek üzereydiler. Ne var ki Memlüklerin kaynakları hiç tükenmeyecekmiş gibiydi. Vardiyalar halinde geliyorlardı. Dikkatle bakıldığında "saflarını yeniden düzenleyip yeni askerler getiriyorlar, Hristiyanların bitkin düşmesiyle şehre giden yolu açmak için muazzam baskı uyguluyorlardı. Bu stratejiler sayesinde Hristiyanlara bir an bile olsun nefes aldırmıyorlardı."[5] Her yana gürültü ve kargaşa hâkimdi. Tapınakçının hatıralarına göre "[Düşmandan] Rum Ateşi fırlatanlar bunu o kadar sık ve seri yapıyorlardı ki duman yüzünden adamlarımız birbirlerini neredeyse hiç göremiyordu."[6] Rum Ateşi bir kez isabet etti mi söndürmek artık imkânsızdı. Bu kükrercesine gelen ateşle canlı canlı yanma korkusu herkesin sürekli içini kemiriyordu; ayrıca gelirken sesi işitilebiliyordu. Şövalye Jean de Joinville, daha öncesinde Rum Ateşi'nin gelirken çıkardığı sesi gayet canlı bir şekilde, "gelirken öyle bir ses çıkarıyor ki gökten düşen bir yıldırım gibi. Âdeta havada uçan bir ejderha"[7] diye tasvir etmişti.

Tapınakçı, okçuların da buna benzer baskıyı uyguladığına şahit olmuştu: "Okçular dumanların arkasında tüylü oklarıyla öyle yoğun saldırıyorlardı ki adamlarımız ve bineklerimiz feci şekilde yaralandı."[8] Tükenme başlamıştı. Ok stokları azalıyordu. Arbalet atışları yavaşladı. Akka'nın savunmacıları kılıçlarla, gürzlerle, taşlarla ve hazırda ne buldularsa onunla çarpışıyordu.

Cepheyi dağıtan saldırı, Lanetli Kule uğruna yapılan şiddetli çatışmayla gelmişti. Savunmacılar, dış surdaki kule enkazları civarında yer alan ve karşısına mancınıklarını yerleştirdikleri

5 a.e., s. 86.
6 *GDC*, s. 812.
7 Jean de Joinville, s. 112.
8 *GDC*, s. 812.

Levent Şahverdi Arşivi

gediklerden Memlüklerin girmesini birkaç saatliğine engellemişlerdi. Ancak mühimmat azaldıkça saldırganların ezici sayı üstünlüğü etkisini göstermeye başladı. Ahşap "kedi" yoğun bombardıman altındaydı; bombardımanla birlikte canlı canlı yanma korkusu da baş gösterdi. Saldırganların "hepsi de yaya ilerliyordu; sayılamayacak kadar çoklardı. Ön safta kocaman kalkanları olan askerler geliyordu. Arkalarında Rum Ateşi atan adamlar ve bunlardan sonra da gökyüzünden yağmur boşanırcasına çok mızrak ve tüylü ok atan askerler. Kedinin içindeki askerlerimiz orayı terk ettiler."[9] Bu ek savunma yapısının da kaybedilmesiyle askerler Lanetli Kule'den çekilerek şehrin dar sokaklarına dağıldılar.

Bu savaşın kaderini belirleyen andı. Akka'nın kapıları artık ardına kadar açılmıştı.

Kralın askerlerinden bir kısmı iç surların gerisine, Aziz Anthony Kapısı'na doğru çekildi. Memlükler böylelikle iki sur arasındaki alanı istila edip buradan yayılma imkânı buldular. Tapınakçı'nın anlattıklarına göre,

> İki yoldan ilerlediler, zira şehrin iki sur sırasının arasındaydılar – yani burç adı verilen ilk sıra surla savunma hendekleriyle büyük [iç] surlarla şehrin iç savunma hendeğinin arasında. Kimi Lanetli Kule denilen büyük kulenin kapısından girip Pisalıların kendi büyük mancınıklarını konuşlandırdığı San Roman [Kilisesi'ne] doğru ilerledi. Diğerleri ise [iki sur arasındaki] yolu takip edip Aziz Anthony Kapısı'na yöneldi.[10]

Lanetli Kule'nin kaybı çok kritikti. Pisalıların mancınıklarına doğru ilerleyen Memlük grubu artık şehir merkezi için ciddi bir tehdit oluşturmaktaydı. Bu esnada denize yakın Aziz Anthony ve Aziz Nicholas kapıları giderek daha büyük baskıya maruz kalıyordu. Şehrin her yanında umutsuzca takviye kuvvet talep eden trompet sesleri yankılanıyordu. İki gün önce çok ateşli bir

9 a.y.

10 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

savunmanın gerçekleştiği Aziz Anthony Kapısı'ndaki çarpışma şu an için dengedeydi. Savunmacıların tüm güçleriyle direndiği surlarda kanlı bir göğüs göğse çarpışma yaşanıyordu. Hristiyanlar bir an için toplu taarruzu geri püskürtür gibi oldularsa da Lanetli Kule'nin savunmasını çoğu kişi terk etmişti. Giderek daha da kötüleşen durumun paniğe sevk ettiği Tapınak ve Hospitaller Şövalyelerinin Üstad-ı Azamları, yavaş yavaş daha da keşmekeş hale gelen mücadelede, düşmanın ilerleyişini engellemek için apar topar kapıya gittiler. Hatta Beaujeu o kadar acele etmişti ki üzerine sadece hafif zırhını giyecek vakit bulabilmişti.

> Tapınakçıların üstadı, burayı savunan adamlarıyla beraber oberjinde [karargâh] olduğu sırada davulların çaldığını işitti; Sarazenlerin saldırıya geçtiklerini anladı. Üstat yanına on yahut on iki birader ve askerlerini alıp iki sur arasındaki Aziz Anthony Kapısı'na doğru yola çıktı. Hospitaller Şövalyeleri tarafından müdafaa edilen bölgeden geçerken Hospitaller Üstadı'nı da çağırıp kendisiyle beraber gelmesini istedi. Hospitaller Üstad-ı Azamı buna mukabil yanına biraderlerinden birkaçını, birkaç Kıbrıs şövalyesi, birkaç yerel şövalye ve birkaç da piyade aldı. Aziz Anthony Kapısı'na geldiklerinde Sarazenlerin yaya olarak ilerlediklerini gördüler ve karşı hücuma geçtiler.[11]

*

Surlu Tapınakçı'nın yazdığı bu anlatım, Beaujeu ve şövalyelerinin kahramanca katkısını şiddetle vurgulamakta, öte yandan nihai savunmaya yaptıkları katkının genel değerlendirmesini de muhtemelen saptırmaktadır. Diğer tarihçiler daha eleştiriseldi – bir başka yazarın iddiasına göre "[Beaujeu] çok yavaş gelmişti"[12] – üstadın zırhını giymemiş olduğu gerçeği, hazırlıksız olduğu, asıl kaygısının, surlardan hayli uzakta olan kendi oberjini

11 a.y

12 *Excidium Aconis*, s. 89.

Levent Şahverdi Arşivi

korumakmış gibi göründüğü, en üst seviyede kriz anında bile hiziplerin kendi çıkarlarını gözetmelerinin şehrin savunmasını ne derecede baltaladığını ortaya koymaktadır. Her şeye rağmen o sırada ellili yaşların sonlarında olan ve savaşma çağlarını geride bırakmış Beaujeu, bu son anda kendini yürekten savaşa vermişti.

Yine, "son derece kabiliyetli ve savaşma konusunda emsalsiz fiziksel yeteneği olan"[13] Hospitaller Şövalyelerinin mareşali Matthieu de Clermont da kapıda yaşanan mücadelede özellikle sivrilmişti. Müslümanlar art arda geri püskürtüldü. Jean de Villiers, "Hospitaller [manastırı] ve bizler, Aziz Anthony Kapısı'nda onlara karşı direndik; oradaki Sarazenler sayılamayacak kadar çoktular. Buna rağmen onları genelde Lanetli diye anılan yere kadar üç kez geri püskürttük,"[14] diye kaydetmişti. Anlaşıldığı kadarıyla Hospitaller Şövalyeleri, hem kapıda hem de hattın daha aşağısında savunmadaki gedikleri kapatmaya uğraşıyordu.

İstilacıları Lanetli Kuleden çıkartıp iç halkayı elde tutmak çok önemliydi, ancak Tapınakçı'ya göre, "hiçbir şey yapamadılar, zira Sarazenler ziyadesiyle fazlaydı. Tapınak ve Hastane Tarikatlarının iki Üstad-ı Azamı oraya varıp çarpışmaya girdiklerinde âdeta kendilerini taştan bir duvara savuruyorlarmış gibi görünüyordu." Memlüklerin disiplinden kopmayan savaş taktikleri, küçük alanlarda çok etkiliydi. Artık akın akın dar sokakları kaplayan Memlükleri yerlerinden çıkarmanın olanaksızlığı gözler önüne serilmişti; savunmacılar yavaş yavaş azalıyordu. Jean de Villiers anılarında, "bu çarpışmada [Lanetli Kule'yi geri alırken] ve Manastır mensuplarımızın şehrin, canlarının ve ülkelerinin savunması için çarpıştıkları diğer mücadelelerde Manastırımızın tamamını azar azar kaybettik ve sonrasında nihayete erdi,"[15] diyerek kaydetmişti.

*

13 a.e., s. 90.

14 King, *The Knights Hospitallers*, s. 302.

15 *GDC*, s. 812.

Levent Şahverdi Arşivi

Yaşanan çatışmalar, herhangi bir seyir çizgisine sahip olmayan, anlatımın karmakarışık ve tutarsız olduğu, tamamı Hristiyanların bakış açılarından görüldüğü şekliyle sunulan bir karışık ve kanlı fotoğraf dizisi olarak aktarılmaktaydı. Akka savunmacılarını özellikle korkutan Rum Ateşi salvolarıydı ve bunların etkisi dehşet vericiydi. Tapınakçı, "zavallı bir İngiliz valenin Sarazenler tarafından fırlatılan Rum Ateşi'yle feci biçimde isabet almasıyla cüppesinin alev topuna dönüşmesine" kendi gözleriyle tanık olmuştu. "Adama yardım edecek kimse yoktu. Önce yüzü yandı, sonra tüm vücudu. Zift kazanı gibi yanıyordu, oracıkta öldü. Bu olurken adam yerdeydi, zira altındaki atı daha önce ölmüştü."[16]

Diğerleri ise kanlı göğüs göğse çarpışma ayrıntılarını aktarmıştı:

> Kafaları boyunlarından ya da kürek kemiklerinden, elleri kollarından kesilmiş ya da göğüs kemiğinden ikiye bölünmüş yahut içini kılıç veya mızrak delip geçmiş ya da ikiye bölünmüş çok kişi görebilirdiniz. Adamlar kan revan içinde yahut acıyla kıvranarak ya da gözleri dönmüş halde can çekişiyorlardı; birinin kafası geri burkulmuş, beriki karnının üstüne uzanmış, diğeri muazzam bir acıyla dili dışarı çıkmış ölüyordu; yine de diğerleri ölümcül yaralar almış olmalarına rağmen doğrulup tekrar savaşmak için can havliyle mücadele ediyordu. İki tarafta da yaşanan katliam öyle büyüktü ki cesetlere takılmadan adım atmak imkânsızdı.[17]

Önde gelen şahsiyetlerin ölmesi ya da geri çekilmesi, morallerin tamamen bitişinin muhtemel nedeniydi. Memlüklerin ilerleyişini durdurmaya çalışan Villiers ve diğer Hospitaller Şövalyeleri anlaşıldığı kadarıyla sokak içlerindeki barikatların gerisine kadar çekilmişlerdi; ancak Villiers burada "barikatı aşan bir mızrakla ölümün kıyısından dönmüştü."[18] Lanetli Kule civarında

16 a.e., ss. 812-813.

17 *Excidium Aconis,* ss. 88–89.

18 King, *The Knights Hospitallers*, s. 302.

Levent Şahverdi Arşivi

bir yerde savunmacıların aldığı bir diğer psikolojik darbeye Surlu Tapınakçı şahit olmuştu:

> Bu yerde Sarazenlerin şehre daha kolay girmesine ve halkımızın morallerinin bozulmasına neden olan büyük bir felaket yaşandı. Bu hadise, Tapınak Üstad-ı Azamı tam sol elini kaldırdığı sırada bir mızrağın onu hedef almasıydı. Kalkanı yoktu, sadece sağ elinde mızrağı vardı ve mızrak koltuk altına isabet edip sapı avuç derinliğinde vücuduna girdi. Zırh levhalarının arasındaki boşluktan içeri girdi. Bu, onun kalın göğüs zırhı değil, alarm durumunda alelacele sırtına geçirdiği hafif zırhıydı. Ölümcül şekilde yaralandığını fark edince dönüp gitti. Oradakilerden bazıları kendini kurtarmak için gittiğini sandı. Döndüğünü gören sancaktarı onun arkasından gitti, sonra da maiyetindeki tüm askerler. Gittiği sırada [İtalya'daki] Spoleto Vadisi'nden yirmi haçlı onun ayrıldığını görüp şöyle haykırdı: 'Ey Efendimiz! Tanrı aşkına gitmeyin! Zira aksi takdirde şehir muhakkak kaybedilir!' O da herkesin duyabilmesi için yüksek bir sesle şöyle karşılık verdi: 'Efendiler, elimden başka bir şey gelmez, zira ölüyorum. Yaraya bakın!' Sonra vücuduna saplanan mızrağı gördük. Bu sözlerden sonra mızrağı elinden yere düştü, başı yana yattı ve atının üstünden kaymaya başladı. Ancak maiyeti atlarından fırlayıp onu kaptılar ve yerde buldukları bir kenara atılmış büyükçe bir kalkanın üzerine yatırdılar.

Tapınakçı'nın anlattıklarına göre anlaşıldığı kadarıyla Beaujeu'yu iç ve dış surların arasından uzağa taşıdılar,

> Aziz Anthony Kapısı'ndan geçip şehre girme niyetindeydiler, ancak kapının kapalı olduğunu gördüler. [iç surda] bir kapı buldular; [burası] savunma hendeğinin üzerinden bir köprüyle Antakyalı Leydi Maria'nın ikametine gidiyordu... Orada adamları, omuz levhalarını keserek zırhını çıkardılar; fakat yaranın ciddi olduğunu görünce ellerinden başka bir şey gelmedi. Apoletleri [omuz koruması] hâlâ üzerindeyken üzerine

Levent Şahverdi Arşivi

> bir battaniye örtüp sahile, hayvanların kesildiği mezbahayla Sur Lordunun evinin arasına taşıdılar.

Amaç Beaujeu'yu gemiyle uzaklaştırmaktı. Memlüklerin şehirdeki ilerleyişini durdurmak artık imkânsızdı. Dar alanlarda kalkan taşıyan asker taktikleri aşılmaz bir duvar oluşturmaktaydı. "Sarazenler bir an durup kalkanlarını kaldırıyorlar, sonra biraz ilerliyorlar, [kalkanların] altında askerleri ilerleyince aniden kalkanlarını birbirine geçirip duruyorlardı. Tüm gün boyunca Rum Ateşi ve mızrak fırlatmayı bir an olsun kesmediler. Kuşluk vaktine kadar bu tür çarpışmalar devam etti. Çatılardan onlara bir şeyler yağdırmaya çalışan adamları alaşağı ederek ilerliyorlardı."[19]

Yaralı Beaujeu'nun geri çekilmesinden bir süre sonra Aziz Anthony Kapısı'ndaki direniş de tamamen çöktü. Memlükler kapının dışa bakan kısmını ateşe vermeyi başarmıştı; kulede, yukarıdaki savunmacılar taş ve arbalet oku yağdırmaya devam etseler de bu savunma sürdürülemezdi. Hristiyan kronikçilerin sözleriyle, "Sonunda kapılar çöktü ve boğucu kâfir kalabalığı kemerin altından içeriye akın etti; atlarının üstünde mızraklarıyla Hristiyanları yara yara ilerlediler."[20]

Karşılık veren olmayınca surlar aşıldı, kapılar açıldı ve içeriye akın sele dönüştü. "Askerler neler olduğunu öğrenince ve Üstad-ı Azamın götürüldüğünü görünce birer birer mevkilerini terk edip kaçtılar. Böylelikle Sarazenler... Lanetli Kule'den geçip doğruca Aziz Romano Kilisesi'ne gittiler ve Pisalıların büyük mancınıklarını yaktılar."[21]

Kendisi de yaralı olan Jean de Villiers için durum kritikti:

> Sarazenler muazzam kalabalıklar halinde her yandan, karadan-denizden [sahilden] şehre girip delik deşik olmuş, yıkılmış surlar boyunca ilerlediler, şehrin sokaklarını yara yara ilerleyip

19 *GDC*, s. 813.

20 *Excidium Aconis*, s. 86.

21 *GDC*, s. 814.

Levent Şahverdi Arşivi

> barikatlarımıza kadar ulaştılar... Biz ve ağır yaralı ya da ölümcül yaralı kardeşlerimiz elimizden geldiğince direndik. Bazılarımız yarı ölü vaziyette ve çaresizce düşmanın önünde yerlerde yatarken çavuşumuz ve uşağımız gelip ölümcül derecede yaralanmış şahsımızı ve ciddi hayati tehlikesi yahut uzuvlarını kaybetme riski olan diğer kardeşlerimizi götürdüler.[22]

Hospitaller Şövalyeleri geri püskürtülmekteydi. Villiers sedyeyle limana taşındı. Clermont, şehrin labirent gibi sokaklarında sıkışıp kalmış diğer küçük birliklerle beraber hâlâ artçı koruma sağlamaya çalışıyordu. Diğer her yerde ise örgütlü direniş toplu kaçışa dönüşmüştü.

Memlüklerin bir kısmı hızla şehrin merkezine doğru ilerlemekteyken bir kısmı da canla başla limana doğru inen surlara ve kapılara hücum etmekteydi. Aziz Nicholas Kapısı içeriden açıldı. "Sokak boyunca ilerleyip doğruca Töton Şövalyelerinin manastırına gittiler ve yolda karşılarına çıkan herkesi kılıçtan geçirdiler."[23] Aziz Nicholas Kilisesi'nin yanındaki imarette Töton Şövalyeleri tamamen yok edildi; Aziz Leonard Kilisesi civarında ise Aziz Thomas İngiliz Şövalyeleri etkisiz hale getirildi.

Ağır yaralı Beaujeu, maiyeti tarafından çalkantılı denize götürülmeye çalışıldığı sıra, Grandson ve Grailly'nin savunduğu Patrik Kulesi'nin düşmüş olduğuna dair çığlıklar yükseldi; böylelikle doğrudan saldırı tehdidi altına girmişti. Beaujeu'nun maiyeti arasında paniğe kapılanlar oldu: "maiyetinden birkaç kişi oradaki iki barkaya yetişebilmek için kendilerini denize attılar. [Denizde] sadece bu barkalar vardı; zira deniz o kadar çalkantılı, dalgalar öylesine kocamandı ki araçlar gidemiyordu; bu yüzden pek çok kişi kayboldu."[24] Artık herkes kendi canını kurtarmak için koşturuyordu.

22 King, *The Knights Hospitallers*, s. 302.

23 *GDC*, s. 814.

24 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

Durumun giderek kötüleştiği hesaba katılarak Beaujeu'yu uzaklaştırma teşebbüslerinden vazgeçilmesine karar verildi. "Maiyetinden kalanlar" dehşet içerisinde ve apar topar Beaujeu'yu "diğer insanların da yardımıyla Tapınak Kalesi'ne götürüp içeriye soktular – ancak ana kapıyı açmak istemediklerinden burayı kullanmayıp dışkıların yığıldığı avlu üzerinden götürdüler."[25]

Her yanda kaçışan insanlar vardı, alevler şehrin merkezini sarmıştı: "Sarazenler kuşatma araçlarını ve odundan barikatları ateşe vermişlerdi; bu nedenle ateş her yanı aydınlatıyordu."[26] Direniş yer yer devam ediyordu. Bazıları son ana kadar kahramanca savaşıyordu; yine de bu konudaki övgü ve suçlama dengesi, kaynakların eğilimine bağlı olarak değişiyordu. Tapınak Kalesi içerisinde ölmek üzere olan Beaujeu, uzaklardan gelen çarpışma seslerini işitmişti, ancak gerçek ona söylenmedi:

> Tüm gün boyunca tek kelime etmeden hayata tutunmaya çalıştı; onu atından indirdiklerinden bu yana, Tapınaktaki insanlara, katliamdan kaçan insanların patırtısını duyunca bunun ne olduğunu sorması haricinde hiç konuşmamıştı; çevresindekiler de sadece askerlerin savaştığını söylemekle yetindi. Bunun üzerine onlara kendisini rahat bırakmalarını emretti. Bundan sonra daha konuşmadı, ruhunu Tanrı'ya teslim etti. Mabedinin sunağının önüne defnedildi; burada ayin duası yaptılar. Ve Tanrı onun ruhunu adı. Ölümü ne büyük zarara neden olmuştu![27]

Korunaklı bir istihkâm olan Tapınak, sığınacak yer arayanlar için bir toplanma noktasına dönüşmüştü. "Mareşal Pierre de Sevrey, birkaç Tapınakçı birader, yaralı birkaç başka birader, birkaç tarikat dışı şövalye, kadınlar, kasabalılar ve başka pek çok insan içerideydi."[28]

25 a.y.
26 a.y.
27 a.e., ss. 813–814.
28 a.e., ss. 815-816.

Levent Şahverdi Arşivi

Buna karşın artçı koruma çarpışmaları henüz bitmemişti. Memlüklerin acımasız ilerleyişi karşısında Tapınak'a sığınanların arasında Hospitaller Mareşali Matthieu de Clermont da vardı. Beaujeu'nun cansız bir şekilde uzandığını görünce olayların gidişatını tersine çevirmek için son bir ölüm-kalım teşebbüsüne karar verip "hiçbirini asla terk etmeyeceği tüm biraderlerini yanına alarak çarpışmaya döndü; birkaç Tapınakçı da onunla beraber gitti. Evin olmadığı Ceneviz muhitine geldiler; Matthieu burada çarpışmaya daldı."[29] Bu küçük kapalı alanda Clermont atına binip kelimenin gerçek anlamıyla ayakta duramayana kadar savaştı. Matthieu'nun sonu, kahramanlık dolu ve bir adamın ve hayvanının son anlarının büyük ihtimalle yaratıcı tasvirlerine neden olmuştu: "atı yorgunluktan tamamen tükenmişti; artık daha fazla hücum edecek mecali kalmamıştı. [Hayvan] mahmuzlara direniyor, sokağın ortasında, bedeninin mızrağın delip geçtiği noktada kök salmışçasına duruyordu; sonra olduğu yere yığıldı. Atının çökmesiyle Matthieu'nun vücudunu da mızraklar delik deşik etti. İsa'nın inançlı savaşçı şövalyesi böylelikle ruhunu yaratıcısına teslim etti."[30]

Aşağıda kıyı hattında Memlük süvarileri denizin içine doğru uzanan, süvarilerin sahilden şehre girmelerini önlemek için kasten oraya yerleştirilmiş çivili kafes çiti zorlayıp açmayı başarmıştı. Ardından dörtnala gelip savunmacılara arkadan sardılar:

> Sonra çok sayıda atlı Sarazen geldi. Sör Jean de Grailly, Sör Othon de Grandson ve Fransız Kralı'nın adamları orada inatçı bir direniş ortaya koydu; böylelikle çok kişi yaralandı, çok kişi öldü. Ancak Sarazen baskısı karşısında Sör Jean de Grailly ve Sör Othon de Grandson daha fazla direnemeyince o yerden geri çekilip canlarını kurtardılar; Sör Jean de Grailly yaralandı. Kudüs ve Kıbrıs Kralı Henry facianın boyutlarını

29 *Excidium Aconis*, s. 91.

30 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

görünce Hastane Üstad-ı Azamı'nın yanına geldi. Artık ne herhangi bir taktiğin ne de yardımın en ufak bir fark yaratmayacağını net biçimde anlayınca canlarını kurtarmak üzere kadırgalarına bindiler.[31]

Büyük ihtimalle Villiers bu gemilerle ayrılmıştı. Akka'nın düşmesinin ardından başlayan suçlama yarışında, manastırların ve kütüphanelerin içerisinde güvende ve görgü şahitlerinin beyanlarını kullanan kronikçiler, savaşanlara ve kaçanlara kendilerine göre ithamlarda bulunacaklar, kendi milliyetlerine ve dini inançlarına göre övgülerini ya da suçlamalarını bölüştüreceklerdi. Ancak bu aşamada herkes kendi canını kurtarma derdindeydi.

31 *GDC*, s. 814.

Levent Şahverdi Arşivi

ON ÜÇ

KORKUNÇ GÜN

18 Mayıs, Öğlen - 28 Mayıs 1291

O günü "Bilin ki görülmesi korkunç bir gündü," diye ıstırap içinde anımsıyordu Surlu Tapınakçı. Teslim olmayan bir şehre merhamet gösterilmezdi. Şimdi sultanın ordusunun alevler içerisindeki şehrin içlerine kadar girmesiyle tüm direniş çökmüştü. Herkes daracık sokaklardan limana doğru koşturuyordu: "Hanımlar, kasabalılar, bekâr kızlar ve aşağı tabakadan diğer insanlar, kucaklarında çocukları, çaresizce, gözleri yaşlarla dolu şehrin sokaklarında koşuyor, onları ölümden kurtarmak için yakaran denizcilere doğru kaçıyorlardı."[1] Villiers Hospitaller Tarikatı'nın alt kademeleri arasında artık intizam içerisinde geri çekilmeden eser kalmadığını kaydediyordu. "Astsubaylarımız, levazımcılarımız, kiralık askerlerimiz umutlarını tamamen kaybetmeye başlamışlar, silahlarını ve zırhlarını bir kenara fırlatıp gemilere doğru kaçıyorlardı."[2]

1 *GDC*, s. 814.

2 King, *The Knights Hospitallers*, s. 302.

Müslüman süvari ve zırhlı atı

Levent Şahverdi Arşivi

Gemi sayısı çok çok azdı ve deniz çalkantılı, rüzgâr yüzünden dalgalıydı; ayrıca limanın eksik noktaları düzen içerisinde bir tahliyeyi olanaksızlaştırıyordu. Denizde birkaç yelkenli gemi, Venediklilerin nakliye gemileri ve papalıkla Kıbrıs Kralı'na ait altı kadırga bulunuyordu. Tesadüfen Andrea Peleau komutasında iki Ceneviz kadırgası kısa süre önce ticaret maksadıyla şehre gelmişti; Cenevizlerin genel itibarının aksine bu gemiler "herkesin bildiği üzere muazzam iyilikler yaptılar; zira insanları sahilden kurtarıp yelkenli gemilere ve diğer taşıtlara naklettiler."[3] Hava koşulları göz önüne alındığında, çalkantılı denizin savurduğu kürekli teknelerle nakledilmeyi gerektiren bu iş tehlikeli ve çetindi. Tapınakçıların denizde çok büyük bir yelkenli gemisi – "o dönemde inşa edilen en büyük gemi"[4] olarak tasvir edilen ve büyük olasılıkla en az 1.500 kişiyi alabilecek kapasitede olan – *The Falco* olsa da görüldüğü kadarıyla ne Tapınakçılar ne de Hospitaller tahliye ihtimaline karşı detaylı bir hazırlık yapmışlardı. *The Falco*'nun kaptanı Roger de Flor ise Tarikat mensubu olmasına karşın, paralı askerlik ve korsanlık yaptığına dair tartışmalı bir şöhrete sahipti. Alev ve katliam şehrinden kaçabilenler genel olarak zengin ve unvan sahibi kimselerdi. Kral Henry ve Amalric, yaralı Villiers, Grailly ve Grandson, adamlarıyla birlikte kendi gemilerine binip Kıbrıs'a doğru yelken açmışlardı. The Falco'daki Roger de Flor da "hanımları, genç kızları, büyük bir hazine ve önemli pek çok kişiyi götürmüştü."[5] Bu hazinenin neredeyse tamamı anlaşıldığı kadarıyla Roger'ın cebine gitmiş ve insanların sefaletinden kâr elde etmek ona önemli bir kazanç sağlamıştı: bu soylu kadınları, alevler içindeki şehirden onları kurtarmaları için yalvardıkları sırada rehin alıp taşıyabildikleri

3 *GDC*, s. 815.

4 Ramon Muntaner, *The Chronicle of Muntaner,* trans. Lady Goodenough, (London, 1921), s. 468.

5 Muntaner, *The Chronicle of Muntaner*, ss. 468-469.

Levent Şahverdi Arşivi

mücevherleri ve altınları fidye olarak almak ve yoksulları kabul etmemek. Öte yandan kaçış için para vermeye güçleri yeten bu soylular da sert eleştirilerden nasibini almıştır. Önyargısız biçimde hali vakti o kadar iyi olmayan vatandaşları yelkenli gemilere naklettiği ve hayatlarını kurtardıkları için sadece Ceneviz kadırgasının kaptanları övgü almıştı; ancak hava koşulları ve mevcut taşıt sayısı yalnızca halkın bir kısmının kaçabilmesi demekti.

Kıyıdaki manzaralar keşmekeşe dönmüştü: rıhtıma koşup kendilerini almaları için kıymetli eşyalarını teklif eden zenginler, çocuklarıyla beraber merhamet dilenen yoksullar. İnsanları ticari gemilere götürmeye çalışan tekneler büyük dalgalarla kıyıya savruluyordu. İnsanlar balıkçı teknelerinde ve küçük skiflerde yer bulabilmek için kavga ediyordu. Fazla yolcu alan araçlardan bazıları dalgalarda alabora oluyordu. Ölüm-tecavüz ve deniz arasında çaresiz kalanların çoğu yüzerek gemilere ulaşmaya uğraşıyordu. Kadınlar, bebeklerini kucaklarına alıp suyun içinde yürüyerek ilerlemeye çalışıyor ve boğuluyorlardı. Denizin yüzeyi cesetlerin kanıyla kıpkırmızı olmuştu. Geride kalanlar sonuçlarla yüzleşecekti.

Şehrin dört bir yanında gerçekleşen katliamların tasvirleri, dehşet ve fedakârlıkla iç içe geçmiş bir dizi anlatımda yer bulmuştu. Her şeyden korkunç olan seslerdi: "kimi yemeğinin ortasında perişan halde köşeye sıkışmış ya da meydanlarda, sokaklarda, evlerde ve şehrin köşelerinde kapana kısılmış kaçma şansından mahrum adamların, kadınları ve çocukların dehşet içindeki feryat figanları."[6] Tüm düzen altüst olmuştu. Artık durum herkesin başının çaresine bakmasına dönüşmüştü. Bir kronik yazarının sözleriyle, "Tabii sevgi bağları kopmuştu. Baba, oğlunu; kardeş, kardeşi; koca, karısını düşünmüyordu. Hiç kimse komşusuna yardım eli uzatmıyordu."[7]

6 *Thadeus*, ss. 102-103.

7 a.e., s. 103.

Levent Şahverdi Arşivi

Denizde ölüm; Akka kuşatmasına ait bir elyazması çizimi

Her yerde dehşet ve karmaşa sahneleri yaşanıyordu: sokaklar alevlere ve çığlıklara teslim olmuştu; "hengâme ve karmaşa seslerinden, her yandan yükselen çığlıklardan afallayıp ürken binicisiz atlar meydanlarda bir o yana bir bu yana koşturuyor, âdeta sahiplerini ya da efendilerini ararmış gibi boş gözlerle çaresizce etrafa bakınıyorlardı; sonrasında boyunlarına dizginler atılıp düşman tarafından yakalanıp götürülüyorlardı."[8] Limana doğru kaçmaya çalışan insanlar izdiham içerisinde boğularak ölüyordu. Tapınakçı, "yere serilip üstlerinde tepinen atlar yüzünden bağırsakları dışarı dökülen küçük çocukların zavallı halini" kaydetmişti. "Dünyada bu katliamı görüp de ağlamayacak kadar

8 a.e., ss. 125-126.

Levent Şahverdi Arşivi

taş kalpli hiç kimse yoktur; bunları gören tüm Hristiyanların ağladıklarına eminim. Hatta daha sonra öğrendiğimiz üzere Sarazenler bile acıyıp ağladılar."[9] Tüm bu vahşetin ortasında bu çocukların akıbeti karşısında bazı Müslümanlar da gözyaşlarına boğuldular; fakat organize direnişin neredeyse tamamen çökmesiyle yaşanan genel katliam ve yağma, dönemin adetlerinin de ötesindeydi. Saldırganlar, savunmacıların kökünü kazımak için bir evden ötekine girip adamları öldürüyorlardı. "Köleler, haydutlar ve çeteler talana başladılar."[10] Kadınlar ve çocuklar ganimetti; zincire vurularak götürülüyorlar ya da tecavüz ediliyordu. Galipler arasında esir kapmak için kavgalar patlak verdi:

> Ve Sarazenlerle karşılaştıklarında biri anneyi, diğeri çocuğu kapıp birbirlerinden ayırarak bir yerden ötekine götürüyordu. Bir hadisede bir kadın üzerine iki Sarazen arasında münakaşa çıktı ve kadını öldürdüler; bir diğerinde kadını tutsak edip götürdüler ve göğsündeki bebeği yere atıp atla çiğnediler; bu yüzden bebek öldü. İzdihamda ezilip ölen kadınlar vardı; rahimlerindeki bebek de öldü. Bundan başka kadının kocasının yahut çocuğunun hasta ya da okla yaralanmış halde evde yattığı hadiseler de vardı; kadın onları orada terk edip gidiyor ve Sarazenler hepsini öldürüyordu.[11]

Yağma hummalı ve hayret vericiydi. Kuşatmadan önce şehrin zenginliklerinin birçoğunun götürüldüğü kesin olsa da İslam kaynakları, ganimet olarak alınan esirlerin yanında hâlâ çok sayıda mal olduğunu kaydediyorlardı: "hazineler, altın ve incilerle süslü paha biçilemez kristal kaplar, aynı şekilde gümüş ve altın kaplar," kayda değer miktarda Venedik parası ve külçeler. Ganimet kapma çılgınlığı içerisinde çok sayıda güzel sanat eseri, hammaddeleri için parçalandı ve Müslümanlar ganimet

9 *GDC*, s. 815.

10 Badr al-Dīn al-Ainī, s. 61.

11 *GDC*, s. 814.

Levent Şahverdi Arşivi

yarışında öldü. En büyük ödüller saldırganlara ve kurnazlara kalmıştı: "Avamdan çok sayıda kişi sattıkları kölelerden, deve sürücülerinden, ayaktakımından, asker olmayanlardan ve onların takipçilerinden büyük kârlar elde etti."[12]

*

Surlar terk edildikçe sultanın ordusu artık giderek daha çok noktadan şehre giriyor ve bir an önce yağmaya katılmaya can atıyordu. Tapınak ve Hospitaller Şövalyelerinin kuvvetlerini Lanetli Kule'yi yeniden ele geçirmeye kaydırmasıyla Montmusard savunmasında hiç adam kalmamıştı ve sağ kanatta mevzilenmiş Hama askerleri bölgeye akın etti. Bu surlarda kalan son muhafızlar, Aziz Lazarus Şövalyelerinin tamamı öldürüldü.

Hem barındırdıkları zenginlikler hem de Hristiyanlığa duyulan öfke yüzünden kiliseler ve manastırlar özellikle hedef olarak seçiliyordu. İnançları uğruna şehit edilenlerin hikâyeleri yıllar boyunca anlatılacaktı. Dominikan manastırındaki otuz keşiş, savunmanın çökmesine rağmen kaçmayı reddetti; bunlara katılan çok sayıda rahip, hep birlikte ayin duası yaptıkları sırada öldürüldü. Söylenilenlere göre yedisi hariç tüm Dominikan rahipleri öldürülmüştü. Fransiskenlerden sadece beşi canını kurtarabildi. Aynı şekilde aktarılanlara göre Dominikan rahibeleri, kilisede ilahi söyledikleri sırada katledilmişlerdi. Doğruluğu şüpheli başka görkemli ölüm hikâyeleri de anlatılıyordu.

Yiğitçe direnişlerin yaşandığı kesimler vardı. Buralarda haçlılar gruplar halinde çarpışmayı sürdürmekteydi: "şehir içinde meydanlarda ve sokaklarda tamamen kapana kısılmış [bu gruplar] gelen düşmana karşı silahlı direnişe geçip onları püskürttüler. Dini tarikatlardan askerler ve tüm sosyal tabakalardan sıradan dindar insanlar bu yorucu mücadelede iki gün boyunca ısrar ettiler. Sayıları giderek azaldı, zırhlarının ağırlığıyla bitkin

12 Badr al-Dīn al-Ainī, ss. 61–62.

Levent Şahverdi Arşivi

düşüp susuzluk, açlık ve gerilim yüzünden zayıf düştüler; nihayet İsa uğruna hepsi öldürüldü."[13] Bunlara şehit statüsü verildi.

Nicolas de Hanapes, son anlarını kendi yazdığı, ölüm vaktine kadar hayatın nasıl sürdürülmesi gerektiği üzerine *Book of Examples*'taki ilkelere göre yaşadı. Direnişi bir arada tutmaya ve şehit olmaya kararlı bir şekilde, yüksek sesle, "İrademe karşı beni zorla sürüklediğiniz ve himayemdeki sürümü böylesi bir katledilme tehlikesi altında terk etmeye zorladığınız için size çok öfkeliyim,"[14] diye bağıra bağıra itiraz ederek limana zorla götürülmesi gerekmişti. Bir Venedik ticaret gemisine götürüldü, ama kaderinde yaşamak yazılmamıştı. Ölümüne dair rivayetler değişkenlik gösteriyordu; kimi azizliğini kimi de tam aksine nihai çöküş esnasında genel tutumunun adice olduğunu vurguluyordu. Ya küçük teknesine alabora olmasına neden olacak kadar çok mültecinin tırmanarak çıkmasına izin verip nihayetinde boğulan, iyi bir din adamıydı ya da Tapınakçı aktardığına göre "bir denizci [Hanapes'in] elini yakaladı, ancak kayıp denize düştü ve boğuldu. [Hanapes] Kıymetli eşyalarını gemiye koyduğu için elinden yakalayan adamın onu kasten bırakıp bırakmadığı ya da iyi tutunamadığı için mi elinin kayıp kaymadığı bilinmiyor. Sebep her ne olursa olsun bu iyi adam boğularak öldü."[15] Fakat Hanapes'in maddi servetini kurtarmayı dert edinmiş birisi olması pek mümkün değil.

*

Limana ulaşamayıp şehrin labirent gibi sokaklarında kapana kısılan çoğu kişi, şehirdeki müstahkem yapılara sığındı: Tapınakçıların Kalesi, Hospitaller ve Töton Şövalyelerinin kaleleri, Venedik ve Pisa mahallelerindeki müstahkem kuleler ve

13 Thadeus, ss. 108–109.

14 Thadeus, s. 90.

15 *GDC*, s. 805.

Levent Şahverdi Arşivi

muhtemelen Kraliyet Şatosu. Kıyı hattında göze çarpan bir yapı olan Tapınak'ın içi hayatta kalmayı başaranlarla tıkış tıkış olmuştu. Köşeye sıkışmışlardı, denize bakıp gemilerin ayrılışını izliyorlardı: "Tüm gemiler yelken açınca Tapınak'ta toplananlar feryat figan etmeye başladı; gemiler demir alıp Kıbrıs'a doğru yol çıktılar ve o sırada Tapınak'ın içerisinde toplanmış iyi adamları kaderleriyle baş başa bıraktılar."[16]

Bu müstahkem mevkiler abluka altına alındı ve ya zorla ya da teslim olarak ele geçirildiler. 20 Mayıs'ta şehrin tam ortasında yer alan Hastaneyle birlikte Töton Şövalyelerinin Kulesi ve muhtemelen kraliyet şatosu genel af karşılığında teslim oldu. Teslim olanların akıbeti kesin olarak bilinmemektedir; soylulardan bir kısmı fidye için değerli varlıklar olarak sağ bırakıldı, ancak Ebu'l-Fidâ, toplu infaz yapıldığını savunmaktadır: "sultanın emriyle Akka'da tek bir adam kalmayıncaya dek hepsinin boynu vuruldu."[17] Kral Richard'ın Müslüman garnizona yaptığı bir asır sonra hâlâ çoğu kişinin hafızasındaydı.

Öte yandan Tapınakçı Kalesi teslim olmadı. Surlu Tapınakçı, bu önemli ve muhteşem müstahkem yerleşkenin ayrıntılı bir anlatımını sunmaktadır:

> Halkın büyük bölümü – erkekler, kadınlar, çocuklar – Tapınak Kalesi'ne sığındılar. Şehirdeki en sağlam – kale gibi – yer, deniz kenarında genişçe bir alana kurulu Tapınak olduğu için içerisinde on binden fazla kişi vardı. Buranın girişinde, duvarları yirmi üç fit kalınlığında güçlü bir kule vardı; kulenin her köşesinde bir çıkma kulecik, bunların her birinde eşek büyüklüğünde, yaldızlı bir pençesini kaldırmış aslan figürü bulunuyordu. Bu dört aslanın, yaldızlama ve ustalık işi 1500 Sarazen *bezant*ına mal olmuştu. Harikulade bir manzaraydı. Bu alanın köşesinde, Pisalıların sokağına bakan kısımda

16 a.y.

17 Abu'l-Fida, s. 17.

Levent Şahverdi Arşivi

> bir başka kule ve bu kulenin yanında, Aziz Anna sokağının yukarısında, üstadın ikametgâhı olan harika bir saray vardı. Tapınak yerleşkesinde, Selahaddin tarafından yüz sene önce yaptırılmış, denize tepeden bakan bir başka kule daha vardı. Denizin hemen yanındaydı, öyle ki dalgalar buna çarpardı. Ayrıca Tapınak'ın içerisinde burada bahsetmediğim başka harikulade binalar da vardı.[18]

Tapınak'ın aşılması imkânsız savunması ve deniz kıyısında yer alıyor oluşu, ablukaya alınmasını olanaksız kılıyor, ancak muazzam zorluklarla ele geçirilebilecek bir yapı olmasını sağlıyordu. Buraya sığınan insanların sayısı şişirilmiş olabilir; ancak kalenin, tüm kroniklere göre çok sayıda insanı barındırabilecek büyük bir yerleşke olduğu ortadadır. Buranın müstahkem yapısına rağmen içeriye sığınanların durumu umutsuzdu. Tapınak'ın açıkta ve kayalık kıyı üzerinde bulunuyor olması, güvenli geçiş teminatı olmadan büyük çaplı bir tahliyeyi olanaksız kılıyordu. Beaujeu'nun ölümünden sonra yerine Tarikat apar topar Thibaud Gaudin'i seçti. Onun da liderliğinde Tapınak Şövalyelerinin Mareşali Pierre de Sevrey, 20 Mayıs'taki genel af fırsatından faydalanmak istedi. Sultan bunu kabul etti. Güvenli geçiş teminatıyla kaleden çıkabilecek ve yanlarına silah almadan, her biri tek parça kıyafetle Kıbrıs'a gidebileceklerdi. Teklif kabul edildi. Teminat olarak surlara beyaz bayrak çekildi; Emir Seyfeddin Akboğa el-Mansuri kumandasında 400 Memlük süvarisi tahliyeyi yönetmek üzere kaleye girdi. Genel af, karşılıklı güvene dayanıyordu; ne var ki işler korkunç derecede ters gitti.

Emir, içerideki kadınlar ve çocukların cezbettiği askerlerin kontrolünü kaybetti. "Bu adamlar orada çok sayıda insan gördü ve hoşlarına giden kadınları yakalamak ve kirletmek istediler. Hristiyanlar buna müsamaha gösteremeyip silahlarını çektiler, Sarazenlere saldırıp birini canlı bırakmayana dek hepsini öldürüp

18 *GDC*, ss. 814–815.

Levent Şahverdi Arşivi

başlarını kestiler."[19] Kapılar kapatıldı, cesetler surlardan aşağı fırlatıldı. "Sonrasında Hristiyanlar bedenlerini ölümüne savunmaya karar verdiler."[20] Ateşkes sancağını yırtıp kuleden aşağı attılar.

Aslında içeride köşeye sıkışan Müslümanların tamamı öldürülmemişti. Adı bilinmeyen bir asker, suçun kimde olduğunu ve yaşananları gözler önüne seren farklı bir rivayet sunuyordu:

> Sultan, elçileri aracılığıyla onlara genel af ihsan etti; Emir Seyfeddin Bektimur el-Silahdar, (kâtip) Aylik el-Farisi el-Hacip, bu kulede şehit olan Emir Seyfeddin Akboğa el-Mansuri el Silahdar ve İbn Kadı Taküyeddin İbn Razin Frankların yeminini ve güvenli geçişle tahliyelerini yöneteceklerdi. Fakat gözü doymaz bir güruh onlara saldırıp elçilerden birini (Seyfeddin Akboğa) öldürdü. Arbede patlak verdiğinde emirler oradan ayrıldı ve böylelikle canlarını kurtardılar. Karaboğa eş-Şükri adında bir arkadaşımla ben, kuleye giden grup içindeydik ve kapılar kapandığında diğer çoğu kişiyle birlikte içeride kaldık. Franklar çok sayıda kişiyi öldürdükten sonra arkadaşlarım ve benim de aralarında olduğu birkaç kişinin sığındığı yere geldiler. Onlarla bir saat çarpıştık, arkadaşım da dâhil içimizde çoğu öldü. Fakat ben onlardan kaçan on kişilik bir gruptaydım. Sayıca onlara göre çok az olduğumuzdan kendimizi denize attık. Bazıları öldü, bazıları sakat kaldı, bazılarımız da o an için canımızı kurtardık.[21]

Her iki taraf da diğerini kötü niyetle suçlama fırsatı yakalamıştı – Hristiyanlar sadece teslim sürecini denetlemekle görevli elçi heyetini katletmekle değil aynı zamanda atların ve eşeklerin kasten tendonlarını keserek sakat bırakmakla suçlanıyordu – bununla birlikte genel olarak Müslüman kaynaklar ateşkesin ihlal edilmesinin sebebinin, tahliyeyi yönetmek üzere gönderilenlerin

19 a.e., s. 816.

20 a.e., s. 816.

21 Nicolle, *Acre 1291*, s. 83.

Levent Şahverdi Arşivi

"talanı ve Tapınakçılarla birlikte olan kadınlara ve çocuklara el uzatması"[22] olduğunu kabul ediyordu.

Berbat edilen genel af fırsatından sonra işler tam bir çıkmaza girdi. Surlu Tapınakçı'nın kaydettiğine göre, "sultan bu işe sinirlenmişti, ama hiç belli etmedi. Bunun yerine tekrar elçi gönderip yaşananların kendi adamlarının ahmaklığı olduğu ve katliamın nedeninin bu kişilerin yaptıkları rezalet olduğu haberini gönderdi. Hristiyanlara karşı herhangi bir kötü niyet beslemiyordu ve [Hristiyanlar] sözüne itimat ederek güven içerisinde gidebilirlerdi."[23] Müslüman kaynaklar, önceki gün yaşanan hadiselere rağmen içlerinde bulundukları durumun umutsuzluğunu fark edip tekrar bir genel af talep edenin Hristiyanlar olduğunu belirtmektedir.

Süreç içerisinde küçük bir tekne kalenin deniz kenarındaki kıyısına ulaşmayı başarmıştı; Mareşal, Tarikat'ın yeni Üstad-ı Azamı olarak seçilen Thibaud Gaudin'i, birliğin hazinesini ve birkaç sivili alarak gitmeye ikna etti. Gaudin, kaleyi kendi haline terk edip gitmeye pek gönüllü değildi. "Üstad-ı Azam olarak konumunun saldırı altında olduğunu anlıyor ve görev süresine kalesini terk ederek başlamaması gerektiğini düşünüyordu. Biraderlerle müzakere etti ve onların da rızasıyla oradan yardım göndermeye söz vererek Kıbrıs'a gitmek üzere yola çıktı."[24] İlk olarak sahil kesiminde daha ileride yer alan Tapınakçıların Sayda'daki kalesine gitti. Anlaşıldığı kadarıyla bu, ismi bilinmeyen Surlu Tapınakçı'nın bizzat görgü şahidi olduğu son olaydır. Bu, Tarikat içerisinde belli bir ağırlığı olduğu kesin olan ve muhtemelen şehrin kaderinin hikâyesini de yanında taşıyarak Gaudin'le birlikte selamete yelken açan, Akka'nın düşüşünün en canlı anlatımını sunan kişiydi.

*

22 Little, *The Fall of Acre*, s. 175.

23 *GDC*, s. 816.

24 a.e., s. 817.

Levent Şahverdi Arşivi

Akka'nın son direnişine dair rivayetler birbirinden farklılık göstermektedir. Sultan önceki genel af teklifinin aynısını tekrar sunmuştu. 21 Mayıs'da Pierre de Sevrey, yanına birkaç şövalye alıp teslim şartlarını görüşmek üzere kaleden çıktı. Derhal bağlandılar ve ölen emire misilleme olarak kaledeki herkesin görebileceği şekilde boyunları vuruldu. Müslüman kaynaklar, mareşalin yaralıları içeride bırakarak çok sayıda şövalye ve siville birlikte dışarı çıktığını belirtmektedir. Ortaya çıktıkları anda "bunlardan iki bini infaz edildi, kadınlar ve çocuklar tutsak alındı."[25] Ancak Sevrey'nin son tahliye öncesi sultanla şartları yeniden müzakere etmek amacıyla sadece küçük bir heyetle çıkmış olması daha muhtemeldir. Olay aslında tam olarak nasıl gerçekleştiyse gerçekleşsin, Halil "Mareşali ve Tapınak askerlerini avucunun içine alınca tüm biraderlerin ve diğer adamların boyunlarını vurdurdu. Hâlâ içeride olan, yardım edecek kadar iyi durumda olanlar mareşalin ve diğerlerinin idam edildiklerini duyunca direnmeye karar verdiler."[26] Müslüman esirleri kuleden aşağı atıp son umutsuz direnişe hazırlandılar. Savunmacıların sayısının iyice azalmış olmasına karşın çok muhkem kaleye hücum etmek sultan için hâlâ çok ciddi bir zorluk oluşturuyordu. İstihkâmları yıktırmak için lağımcıların işe koyulmasını emretti. Duvarlar yavaş yavaş döküldükçe savunmacılar en son kuleye çekildiler. 28 Mayıs'a gelindiğinde bu son müstahkem mevkiin de her taraftan altında tüneller açılmış payandalarla ayakta duruyordu. Geriye sadece tünellerdeki malzemeyi tutuşturmak kalmıştı. Daha fazla direnmenin anlamsız olduğunu anlayanlar teslim oldu veya esir edildi. Erkeklerin çoğunun boynu vurulsa da sultan en değerli olanları fidye için ayırmıştı. Kadınlar ve çocuklar köle olarak götürüldü.

Son direnişten sadece birkaç ay sonra yazılmış, Almanya'daki Erfurt'ta bulunan Aziz Peter Manastırı kroniği daha farklı

25 Little, *The Fall of Acre*, s. 175.

26 *GDC*, s. 817.

Levent Şahverdi Arşivi

bir anlatım sunmaktadır: "Fakat Tapınakçılar ve oraya sığınmış olan diğerleri, erzaklarının ve kimseden yardım gelme umudunun olmadığını fark edince son anlarından keyif almaya karar verdiler. Halisane dua edip günahlarını itiraf ettikten sonra canlarını İsa Mesih'e feda edip var güçleriyle Sarazenlere hücum ettiler ve düşmanlarının çoğunu şiddetle yere indirdiler. Ancak nihayetinde Sarazenler hepsini öldürdü."[27]

Bunu dramatik bir son izledi. Müslüman kaynaklarına göre, "Sarazenler dışarı çıkıp içindekilerin çoğu alındıktan sonra kule, içeride çok sayıda yağmacı ve görmeye gelen olduğu halde çöküp hepsini öldürdü."[28] Yaşananlara ait Surlu Tapınakçı'nın edindiği rivayete göre ise "Sarazenler öylesine büyük bir kalabalık halinde kuleye girdiler ki [yeraltındaki tünellerin] destekleri çöktü ve kule de yıkıldı; içerideki Tapınakçı biraderler ve Sarazenler öldüler. Bunun yanında kule çöktüğünde sokağa devrildi ve iki binden fazla atlı Türk [altında kalarak] ezildi."[29] Fakat Surlu Tapınakçı'nın orada olup yaşananları görmüş olması imkânsızdı. Tam ayrıntılar her ne olursa olsun Tapınakçıların muazzam kalesinin ölüm sancıları, Hristiyanlığın İsa'nın yaşayıp öldüğü topraklardaki 200 yıllık macerasının nihai çöküşü olarak da ona dramatik bir sembolik anlam yüklemekteydi.

27 Nicholson, *The Knights Templar*, s. 86.

28 Nicolle, *Acre 1291*, s. 86.

29 *GDC*, ss. 816–817.

Levent Şahverdi Arşivi

ON DÖRT

"HER ŞEY KAYBEDİLDİ"

Kısa süre sonra Kilikya Ermenilerinin Hristiyan Kralı Hethum'a böbürlenen, tehditkâr bir mektup ulaştı:

> Biz, mazlumlara ve mağdurlara adalet getiren, krallıklar kuran, Arabistan'ın, Türklerin ve Perslerin Sultanı, Frank, Ermeni ve Moğol ordularının fatihi, âlim, dürüst, güçlü, kudretli, Sultan Halil el-Eşref Hazretlerinden, İsa halkının şerefli, âlim, aslan gibi cesuru... Hethum'a,
> Gerçek Haç'ın makamı Akka şehrini fethettiğimizi sana haber veriyoruz. [Akka'yı] sadece birkaç gün muhasara ettik, zira askerleri tüm kaynaklarına rağmen orayı müdafaa edemedi ve kuşatarak büyük ordularını ele geçirdik. Onlarla çarpışıp her yanlarını sardık. Ne kadar soyluları ne kadar şövalyeleri olursa olsun çoğu ölünce bize direnemediler ve tam bir saatte hepsi ele geçirilip temizlendi. Parıldayan kılıçlarımız tüm Hospitaller'i ve Tapınakçıları, Akka şehrine ve içindeki Franklara ihanet edenleri yok ettiler... [ne onlar] ne de Töton Şövalyeleri yok oluştan yakayı kurtaramadılar. Kiliselerini

Bir kule kazısından çıkan, üzerinde bir savaşçı resmi olan seramik parçası

Levent Şahverdi Arşivi

yerle bir ettik, onları kendi mihraplarında katlettik ve bizzat Patrik musibete duçar oldu. Şimdi adamlarımızın avuçlarına dolan muazzam miktarda ganimeti ve tanesi bir drahmiye satılan pek çok kadını kendi gözlerinle görebilirsin. Ve Akka'nın kulelerinin yerle bir edildiğini ve bomboş araziye döndüğünü kendi gözlerinle görebilirsin.

Artık delil olarak mektubumuzdan bilmelisin ki ölenlerin cesetleri muhasara araçlarımızla yerlere serildi, yakılıp toza döndü. Ve eskiden onlara hükmeden şövalyeler ve baronlar zincire vuruldu, bağlandı ve hapsedildi. Ve sen, Ey Kral! Şayet Akka'da olanlara kulak verecek olursan selamette olursun. Şayet böyle yapmazsan tıpkı onların yaptığı gibi sen de kanlı gözyaşı dökersin; kendi selametine, krallığına kıymet veren ve büyük kudretimizden kaçmaya çabalamayan bir adam olarak lortlarınla ve iki yıllık haraçla şahsen ulvi kapımıza gelmen senin menfaatine olur. Akka'nın yok edilmesinden sonra hiçbir şeyin elimden kurtulamayacağına emin olabilirsin. Fare kapanına düşmeden önce düşünmeni ve buna göre hareket etmeni öneririm.[1]

Bu, Baybars'ın sıçana pençe atan aslanının yankısıydı.

*

Hethum'a ihtar veriliyordu. Bunu kısa süre sonra Sur şehrinin yok edildiği haberini veren benzeri bir mektup izledi. Sur, hem Haçlılar hem de düşmanları için özellikle önemli bir yerdi. Selahaddin'in bir asır önceki belki de en büyük stratejik hatasını temsil ediyordu. Selahaddin, Hıttin'deki ezici zaferinin ardından bu şehri pas geçmeyi seçerek Haçlılara, buranın gerisindeki topraklara tutunmalarını ve Kutsal Topraklarda bir asır daha kalmalarını sağlayan kıyıda bir tutunma noktası bırakmıştı. Halil aynı hatayı yapmamaya kararlıydı. Hristiyanların Filistin ve Lübnan kıyılarındaki mevcut tüm yerleşimlerini haritadan silmeyi

1 Bartholomei de Cotton, *Historia Anglicana*, ed. Henry Richard Luard, (London, 1859), ss. 215-217.

Levent Şahverdi Arşivi

kafasına koymuştu. 18 Mayıs'ta 25 mil ötede yer alan Sur'daki küçük garnizon, güney ufkunda yanan Akka şehrinin dumanlarını görebiliyordu. Ertesi gün ordu Sur'un önündeydi. Şehrin savunma yapıları çok güçlüydü, ancak garnizon küçüktü; savunmacılar savaşmadan şehri terk edip Kıbrıs'a yelken açtılar. Sıra, daha kuzeyde yer alan ve artık Tarikat'ın hazinesini de oraya götürmüş Thibaud Gaudin'in kumandasındaki Sayda'daki Tapınakçılardaydı. Emir eş-Şücâî'nin muazzam bir orduyla çıkagelmesi üzerine Tapınakçılar kıyıya yakın bir adaya çekildiler. Cesaretle direnseler de Memlüklerin adaya doğru geçit inşa etmeye başlamasıyla Kıbrıs'a doğru yola çıktılar. Kıyı müstahkem şehirleri ardı ardına gidiyordu: Beyrut, Hayfa, 30 Temmuz'da Tapınakçıların Château Pèlerin'deki kaleleri, 3 Ağustos'ta Tartus'taki kaleleri – hepsi terk edilmişti. Ağustos ayına dek Kutsal Topraklarda Hristiyanlara kalan yegâne varlık, Tartus'un 2 mil açığında yer alan Tapınakçıların işgalindeki minik Ruad [Arvad] Adası'ydı.

Halil azami yıkımı kafasına koymuştu. Kaleler yok edildi, liman istihkâmları yerle bir edildi. Verimli kıyı arazileri harap edildi; meyve bahçeleri yakıldı ya da ağaçlar köklerinden söküldü; değirmenler yerle bir edildi; sulama sistemleri tahrip edildi. Yeni bir haçlı seferinin başlatılacağı hiçbir köprübaşı mevzi bırakılmadı. Akka'ya özel önem verildi. Şehrin çoğu yakıldı, surlar yıkılmaya bırakıldı. "Tanrı hoşnut oldu!" diye yazmıştı Kadı Ebu et-Tin. "Akka surlarının yıkılmasından sonra (denizin öte taraflarındaki) küffarın kıyılarımızda bulabileceği hiçbir şey olmayacak."[2]

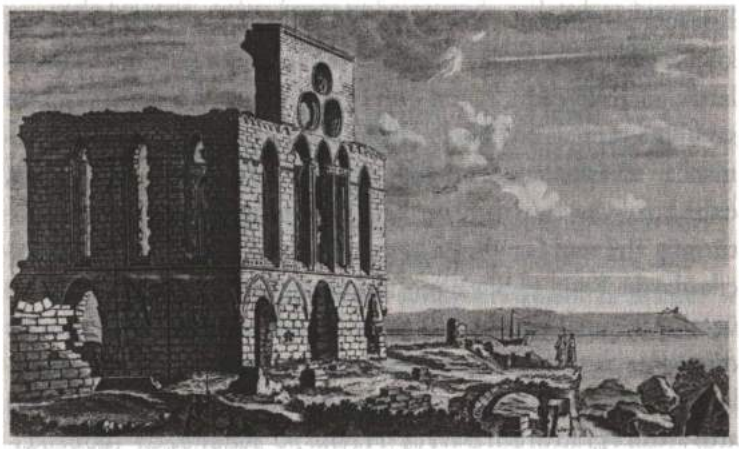
Bu olayların öneminin her iki taraf da farkındaydı. Bu, Kutsal Topraklarda her şeyin sonuydu. Tapınakçı, "böylece" diye yazmıştı, "öğrendiğiniz üzere Suriye'nin tamamı kaybedildi; Sarazenler ele geçirip tamamen harap etti... Bu defa her şey kaybedilmişti, öyle ki Hristiyanların hepsinin Suriye'de bir hurma büyüklüğünde toprağı yoktu."[3] Müslümanlar da bunu biliyorlardı.

2 Nicolle, *Acre 1291*, s. 89.

3 *GDC*, s. 818.

Levent Şahverdi Arşivi

Cornelis de Bruijn'in çizimiyle, Halil'in Akka'yı harap etmesine rağmen on yedinci asırda hâlâ ayakta olan Aziz Andrew Kilisesi'nin duvarları.

Sonraki dönemde Tarihçi İbnü'l-Furāt Halil'i methederek, "senin sayende imansızlığın onarabileceği hiçbir şehir, Hristiyanlık dini için hiçbir ümit kalmadı,"[4] diye yazmıştı. Sultan, "bu dünyanın ve dinin namusu, haçlara boyun eğdiren, kıyı sınırlarının fatihi, Abbasi Devleti'ni yeniden hayata döndüren kişi,"[5] olarak göklere çıkarılıyordu.

Tam ölü sayısını hesaplamak imkânsızdı. Hristiyan kaynaklar Akka'nın içindeki ölü sayısı için 30.000 sayısını tekrarlayıp dursalar da asıl rakam muhtemelen bunun çok daha fazlasıydı. Birçok kadın ve çocuk köle yapılıp gözden kaybolmuştu: "tanesi bir drahmi" kinayesi Müslümanların fetih anlatılarında bilindik bir mecazdı, fakat esirlerin çokluğunu gösterdiği muhakkaktı. Ortadoğu'ya seyahat eden Dominikan Keşiş Ricoldo de Monte Croce, emirlerin haremlerindeki rahibelerin, Halil'in ordusunda

4 Iris Shagrir, 'The Fall of Acre as a Spiritual Crisis: The Letters of Riccoldo of Monte Croce', *Revue belge de philologie et d'histoire*, vol. 90, no. 4, 2012, pp. 1,118.

5 Nicolle, *Acre 1291*, s. 89.

Levent Şahverdi Arşivi

görev yapan subayların ve bazıları sonradan fidye karşılığı serbest bırakılmış, esir olarak tutulan askeri tarikat mensuplarının kesinlikle yaşadığına dair hikâyeler işitmişti. Diğerleri ise köle yapılmayacak kadar değersizlerdi: "ekmek için dilenen yaşlılar, genç kızlar, çocuklar, bebekler, zayıflar, solgun, çelimsizler gördüm, açlıktan ölmektense Sarazenlerin kölesi olmaya can atıyorlardı,"[6] diye yazmıştı. Din değiştirip İslamiyet'e geçenlerin sayısı hiç de az değildi. 1323 yılında Memlük sultanının hizmetinde olan Pierre adlı bir şövalyeden bahsediliyordu. Diğer yandan Müslümanların verdiği kayıp sayısı olarak kaydedilen sayılar inanılmayacak derecede küçüktü: yedi emir, diğer kumandanlardan altı, seksen üç rütbesiz asker; öte yandan bu rakamlardaki subayların diğer askerlere oranı olağandışı ölçüde yüksekti. Surlara yapılan saldırılarda hem normal askerlerden hem de kuşatmalarda yer alan çok sayıda gönüllüden büyük zayiat verilmiş olması gerekirdi; ancak her şeyden öte bu konuda tahminde bulunmak dahi imkânsızdır. Galipler arasında son katliamla ilgili iç değerlendirme yapan çok az kişi vardır. Bir asır önce yaşanan hadiseler hâlâ hafızalardaydı ve bunların yankısı, Müslüman yazarların eserlerinde yer bulmaktaydı. Arap vakayiname yazarı el-Yûnînî, "Benim fikrime göre bu, Akka'yı Şehit Sultan Selahaddin'den aldıkları zaman yaptıklarının mükâfatıydı," diyordu. "Müslüman şehir sakinlerine genel af vermiş olmalarına rağmen zafer kazandıktan sonra bu kişilere ihanet etmiş ve birkaç üst düzey emir haricinde herkesi öldürmüşlerdi. [Kalanlar] öyle fahiş meblağlara satılmıştı ki bir emir 50.000 dirheme hatta daha fazlasına satılmıştı. Böylelikle Tanrı kâfirlerden Müslümanlara yaptıklarının acısını çıkardı."[7] Bir şair şöyle yazmıştı: "Ey siz, sarı yüzlü Hristiyanlar, Tanrı'nın intikamı sizi buldu."[8]

6 Joshua Prawer, *The Latin Kingdom of Jerusalem*, (London, 1973), s. 456.

7 Little, *The Fall of Acre*, s. 177.

8 Nicolle, *Acre 1291*, s. 89.

Levent Şahverdi Arşivi

Hatta bunun, Aslan Yürekli Richard'ın yaptığı katliama karşılık adaletin yerini bulması olduğunu vurgulamak için mucizevi karşılıklar da bulundu. Kuşatma esnasında orada bulunan ve son saldırının 18 Mayıs 1291'de (Hristiyan takvimine göre) gerçekleştiğini gayet iyi bilen Ebu'l-Fidâ, tarihi Haziran 1291 olarak değiştirerek olaylar arasında simetri çıkarmaya uğraşıyordu: "İlginç bir tesadüftür ki Franklar Akka'yı Selahaddin'den 17 Cemaziyelahir [12 Temmuz 1191]'de, Cuma günü öğlen vaktinde almışlar, şehirdeki Müslümanları yakalayıp öldürmüşlerdi. Her şeye gücü yeten ve gaybı bilen Tanrı, şehrin bu yılın 17 Cemaziyelahir [17 Temmuz 1291], Cuma günü, Sultan el-Melik el-Eşref Selahaddin [Halil]'in elleriyle fetholunması gerektiğine hükmetti. Böylece fetih Frankların [şehri] ele geçirdiği güne, aynı şekilde iki sultanın unvanları da birbirine benzedi."[9]

Kuşatma İslam Dünyası'nda hikâyeler uydurulmasına konu oldu. Söylenilenlere göre güya Akka'yı yerle bir etmekle görevlendirilen emirlerden biri, Rumca yazılmış kurşun bir tablet buldu. Şam'da tercüme edilen tablette şöyle yazıyordu:

> 222 yılında yazıldı. Ve üzerine, Arapların peygamberinin cemaatinden adamların bu topraklara ayak basacakları kaydedildi. O peygamber ki din ve şeriat ona gösterilmiştir ve onun dini, dinlerin en yücesidir; şeriatı, şeriatların en yücesidir; o yeryüzünü kâfirlerden temizler ve şeriatı ebediyete dek daim olacaktır. Onun cemaati, tüm Pers, Frank ve diğer bölgelere sahip olacaklar ve şayet 700 yılına girerlerse cemaati Frankların tüm topraklarına sahip olacaklardır.[10]

Ancak "tercüman"ın, emire sahte bir hediyelik eşya satmış olması çok daha muhtemel.

Halil'in ganimet konusunda Hethum'a övünmesi, muhtemelen abartıydı, ancak çoğu gerçekti. Hazineden ve kölelerden

9 Abu'l-Fida, s. 17.

10 Badr al-Dīn al-Ainī, ss. 62–63.

Levent Şahverdi Arşivi

zengin olanlarla ilgili hikâyeler anlatılıyordu: "yağma edilip sıradan insanlara satılanlardan bazılarının kazancı toplamda iki bin dinara hatta fazlasına ulaştı. Sivaceddin Zebyan olarak bilinen bir adam Akka'dan yaklaşık bin yedi yüz dinar ve yirmi iki bin dirhem kazanç elde etmişti. Şehre beraberinde mal yüklü üç deve kafilesiyle gelmişti."[11] Bunun yanında sonradan Kahire'deki bir medreseye eklenen, Aziz Andrew Kilisesi'nin harikulade Gotik kapısı da içlerinde olmak üzere büyük miktarda mermer sütun ve mimari malzeme de yağmalanmıştı.

*

Halil 7 Haziran'da Şam'a gitmek üzere Akka'dan ayrıldı. Burada şaşaalı bir törenle karşılandı:

> Şehrin tamamı süslenmişti; sultanın valilik sarayına kadar gideceği yola, şehir boyunca atlaslar serilmişti. Sultanın alayında zincirli 280 tutsak da götürülüyordu. Bunlardan biri ters çevrilmiş Frank sancağı, diğeri, ucuna öldürülmüş arkadaşının saçları asılmış bir mızrak ve bir sancak taşıyordu. Şam halkının tamamı ve civar köylerden gelenler yolun iki yanına sıralanmış; ulema, cami imamları, Sufî şeyhleri, Hristiyanlar, Yahudiler, vakit daha öğlen olmamasına rağmen ellerinde kandillerle sultanı karşılıyorlardı.[12]

Herkesi yenen kahraman için Kahire'de ikinci, çok daha şatafatlı bir geçit töreni yapıldı. Halil altı ay önce – babasının kabrinde – başladığı işi bitirmişti; zaferi için şükretmek üzere yine aynı yere gitmişti. Halil'i, Selahaddin'in yaptığı büyük işlerle ilişkilendirmek için bu olaylara bir kez daha döngüsellik gereksinimi atfedildi. Bu durum, sultanın değerli selefleri Baybars ve Kalavun'a karşı eleştiri iması da içeriyordu. Baybars el-Mansuri şöyle yazıyordu: "Tanrı, ilk fethi Selahaddin Yusuf bin Eyyub'un eliyle

11 .a.e., s. 62.

12 Nicolle, *Acre 1291*, ss. 87-88.

Levent Şahverdi Arşivi

olduğu gibi Akka'yı el-Melik el-Eşref Selahaddin'in [Halil] eliyle kâfirlerin elinden kurtardı; bu zamana dek [şehir] yüz üç yıl boyunca [kâfirlerin] ellerinde kalmıştı. Ne Eyyubî hükümdarlarından biri ne de Türk devlet hükümdarlarından biri [şehri] geri almak için yerinden kalkmamıştı."[13]

*

Kıbrıs'a giden perişan mülteciler yoksullukla boğuşuyordu; çoğu yanına hiçbir şey almamıştı ve adaya bu akın, fiyatların artmasına neden oldu. "Yiyecek çok kıttı. Daha önce yıllığı on *bezant*a kiralanan evlerin fiyatı bile yıllığı yüz *bezant*a çıkmıştı."[14] Aynı anda hem bağışların – Kral Henry yoksullara yardım için bazı tedbirler almıştı – hem de aşağılamaların hedefi olmuşlardı. Bu durumdan kendisi de muzdarip olan Surlu Tapınakçı, "Kıbrıs'taki tüm dostları onları reddetti, ne de onlardan dostane biçimde söz ettiler,"[15] diye yazıyordu. Tapınakçıların Üstad-ı Azamı Thibaud Gaudin anlaşıldığı kadarıyla adada derin bir bunalıma girmişti.

Ağustos'ta kötü haberi Papa IV. Nicholas'a veren, istemeyerek de olsa kuşatmanın ortasında kalan bir hacı olan Rum Keşiş Arsenius olmuştu. Yaşananları çarpıcı biçimde nakletmiş, kabahati de büyük oranda şu kişilere bulmuştu: kâfirlerle ticaret yaptıkları için Venedikliler ve Pisalılara, şahsi çıkarlarını gözettikleri ve işbirliğinden yoksun oldukları için askeri tarikatlara ve kaçtığı için Kral Henry'ye. Hatta Sicilya'nın mülkiyeti sorununa saplantısı yüzünden başka sorunlarla ilgilenmediği için bizzat yüzüne karşı papa bile eleştirilmişti. "Yüce Babamız, şayet şu ana dek kederimizi duymamışsanız, ızdırap dolu kalbimden onu açığa çıkaracağım. Keşke Sicilya'nın geri alınmasına bu kadar azmetmemiş olsaydınız." Kutsal Toprakları doğru düzgün biçimde desteklememek sadece insanların günahı değil, aynı

13 Baybars al-Mansūrī, s. 280.

14 *GDC*, s. 818.

15 a.y.

Levent Şahverdi Arşivi

zamanda bizzat Vatikan'ın başarısızlığıydı. Arsenius'un sözleri bu kadarla bitmiyordu, "Kıbrıs Adası'nı kâfirlerin ele geçirmesine Tanrı'nın izin vermemesi gerçek bir mucizeydi"[16] – ki hırslı sultanın çok geçmeden kafasına koyacağı hamle de buydu.

Akka'nın düşüşü yıllardan beri zaten muhtemel olmaktan öteye geçmişti; bu nedenle şehrin kaybı, bilgili çevrelerce bir başarısızlık olarak görülse de nihai sonuç olarak algılanmadı. Bir asır önce Kudüs'ün kaybında yaşanan sarsıntıyı yaratmadı. Eğer bu kayıp günahlarından dolayı Tanrı'nın bir cezası ise durum telafi edilebilirdi. Ancak Surlu Tapınakçı gibi olaylara daha yakın ve daha gerçekçi olanlar işin aslını biliyorlardı. Surlu Tapınakçı, Memlüklerin amansız askeri kabiliyetlerine bizzat tanık olmuştu. Bu defa Hristiyanlık Kutsal Toprakların kıyılarındaki tüm tutunma noktalarını kaybetmiş ve bu yerlerin her biri haritadan silinmişti. 1293'te Papa IV. Nicholas büyük bir haçlı seferi planlamıştı, fakat o yıl içerisinde öldü. Irak'a giden ve İslam'ın gücünün tamamen farkında olan Ricoldo de Monte Croce, bu olayları Kıyamet Günü ihtimali olarak okumuş ve "şayet Sarazenler iki yıl içerisinde Trablus'a ve Akka'ya yaptıklarını yapmaya devam ederlerse birkaç yıl içinde dünyada bir tek Hristiyan kalmaz,"[17] demişti.

*

Hayatta kalanları suçlamak ve sorumluluğu onlara yüklemek kaçınılmaz sonuçtu. Dolaşan rivayetlerde şehitlik mertebesi sadece Matthieu de Clermont gibi çarpışarak ölenlere verildi. Kutsal Topraklara yapılan tüm Haçlı Seferleri tarihi boyunca papalık tarafından kutsanan yegâne kişi Nicolas de Hanapes'ti. Bu esnada canlı kurtulmayı başaran önde gelen kişilere şüphe okları yöneltildi. Othon de Grandson ve Jean de Grailly, tıpkı Titanik'ten sağ kurtulanlar gibi "zırhları gıcır gıcır"[18] halde kaçmakla itham

16 Sylvia Schein, *Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land, 1274–1314*, (Oxford, 1991), s. 113.

17 a.e., s. 126

18 *Excidium Aconis*, s. 90.

Levent Şahverdi Arşivi

edildiler. Grandson ayrıca önemli miktarda para çalmakla da suçlandı; buna karşın Grailly'nin çarpışmada yaralanmış olduğu ve Grandson'un Kıbrıs'ta, papanın Londra'daki Aziz Paul'un Baş Papazına, ona maaş ödenmesi talimatını vermesini gerektirecek kadar yoksul olduğu gerçeği vardı. Jean de Villiers, Hospitaller'in oynadığı rolü kısaca anlattığı mektubunu, hayatta kaldığı için imalı bir özür anlamına gelebilecek dokunaklı bir notla bitirmişti. Neredeyse son adam kalana dek savaşmışlardı: "Tanrı biliyor ki," diye başladığı cümlesini, şahsının hayatta kalmasına neden olan koşulları izah ederek devam ettiriyordu. Kendi isteği dışında olmuş ve Yukarıdan öyle irade buyurulmuştu: hizmetkârları onu yaraları yüzünden ölmek üzereyken gemiye taşımıştı. "Böylece biz ve biraderlerimizin bazıları kaçtık, zira Tanrı öyle olması gerektiğine hüküm verdi; [biraderlerimizden] çoğu iyileşme umudu olmayan ağır yaralar almıştı; bizler Kıbrıs Adası'na götürüldük. Yüreğimiz muazzam bir acı ve muazzam bir kedere gark olmuştu ve bu mektup yazılana dek orada kaldık."[19] Belki de Tapınakçıların Üstad-ı Azamı Beaujeu savaşırken öldüğü yerde Hospitaller Üstad-ı Azamının hayatta kalmış olması ayrı bir utanç kaynağıydı. Kaçma suçuna ortak olan Kral Henry de bu atmosferde papadan af dilemek zorunda kaldı.

Kuşatma sırasında sergilenen davranışlar hakkındaki kanılar hararetli bir konu olmaya devam etti ve çoğu zaman taraflı bakışları yansıtıyordu. Kronik yazarları genellikle bu açıdan Hospitaller Şövalyelerini kayırma eğilimi göstermişti; ölümü kahramanca resmedilen Clermont, Beaujeu'nun daha geç kalan yanıtıyla tezat oluşturacak şekilde sunuluyordu. Öte yandan geçmişe bakılarak yapılan, ihtilafların ve kişisel çıkarların yoğun olarak biçimlendirdiği bu suçlamalar her iki tarikata da ilişkilendirildi. Ancak bilhassa kuruluşundan itibaren bir askeri tarikat olan ve 172 yıl boyunca aralıksız bir şekilde Kutsal Topraklarda

19 King, *The Knights Hospitallers*, s. 302.

Levent Şahverdi Arşivi

hizmet veren Tapınakçılar olmak üzere her iki tarikat da Kutsal Topraklara yapılan Haçlı Seferlerinde eşsiz bir kimlik kazanmışlardı. Bu toprakların kaybedilmesiyle artık varlık nedenleri sorgulanır olmuştu. Askeri tarikatlar haçlı projesinin tam merkezindeydi. Şimdi her cepheden riyakârlık ve bencillik ithamlarına açık, savunmasız konumdalardı.

Akka'nın düşüşünün ardından çok sayıda yeni haçlı stratejisi ortaya atıldı: tüm askeri tarikatları tek çatı altında toplamak; Hristiyanların denizlerdeki tüm hâkimiyetini kullanıp İskenderiye'nin mallara, baharat ticaretinden aldığı vergi gelirlerine ve askeri köle, savaş malzemesi erişimini keserek ekonomik ambargo uygulayarak Memlüklere darbe vurmak; genel haçlı seferi çağrılarından vazgeçip Avrupalı hükümdarların ulusal destekleriyle askeri tarikatları merkez alan profesyonel kuvvetlere geçiş yapmak. Bu stratejilerin en ayrıntılısı, 1286'da Akka'yı ziyaret etmiş Venedikli devlet adamı Marino Sanudo Torsello'nun değerlendirmesiydi. Torsello, Memlük hanedanını besleyen ticaret yolları hakkında derinlemesine bilgi edinmişti. En ince ayrıntısına kadar düşünülmüş stratejisi, IX. Louis'nin büyük haçlı planlarına geri dönmeyi kapsıyordu: ilk önce Mısır'a darbe indirmek. Bu tür girişimleri finanse etmek amacıyla kilise vergileri konuldu; her gelen papa konsiller topladı. Haçlı ruhu bir süre daha coşkusunu sürdürdü. 1309'da Avrupa'nın dört bir yanından binlerce köylü ve kasabalı Akdeniz limanlarına gidip genel bir haçlı seferi için yalvardılar; ancak bu talep kısa sürede papalığın desteğini yitirdi.

Haçlı seferleri, büyük kralların önderliğine ihtiyaç duyuyordu. Hem İngiltere Kralı I. Edward hem de Fransa Kralı IV. Philip sefere katılmaya söz verseler de hiçbiri sözünü yerine getirmedi. Her zaman ulusal öncelikler, rekabetler, savaşılacak yerel savaşlar, çözümlenmesi gereken ihtilaflar daha üstteydi. Hem Tapınakçıların ve hem de Hospitaller Şövalyelerinin üstad-ı azamları birleşme fikrine karşı çıktılar. Ve deniz gücüne dayanan

Levent Şahverdi Arşivi

stratejileri nihayetinde, ikisi de İslam Dünyası'yla yürüttükleri kârlı ticaretten feragat etmek istemeyen Venedik ve Ceneviz'in katılımına bağlıydı. Haçlı vergileri, papalık hazinesinde kayboluyordu; uyumlu bir kilise dışı önderliğin ve siyasi iradenin olmayışı, maliyetlerin korkutuculuğu eylemlerin pratiğe dönüşmesine engel oluyordu. On dördüncü asrın başında açık sözlü bir kronik yazarının V. Clement'in papalığı hakkında ortaya koyduğu gibi, "Papa'nın parası var, bunun bir kısmı yeğeni Markiz'in, haçlı seferi yemini etmiş [Fransa] Kralı ve diğerleri yola çıkmadılar ve Sarazenler hâlâ huzur içinde, bence hiç rahatsız edilmeden uyuyabilirler."[20] 1370'e gelindiğinde Kutsal Toprakları geri alma amaçlı tüm somut planlar unutulmuştu.

*

Her şeye rağmen Kudüs rüyası öyle kolay kolay unutulmadı. Kıbrıs'ta asilzade kadınlar, Kutsal Toprakların kaybı yüzünden yas tutarak bir asır boyunca siyah giyindiler. Şehir, Avrupa aristokrasisinin şövalye hayal gücüne tutunmayı sürdürürken yüzlerce yıl boyunca Kudüs'ü tekrar ele geçirme amaçlı teorik planlar üretilmeye devam etti. Vasco de Gama'nın Hindistan'a ilk gittiği dönemde Portekiz Kralı ve mesiyanik hülyalar gören bir adam olan I. Manuel o dönemde çöküş sürecinde olan Memlük hanedanına karşı bir kıskaç harekâtı tasarlamıştı. İngiltere, Fransa ve İspanya krallarını Akdeniz üzerinden Kutsal Topraklara deniz yoluyla bir Haçlı Seferi başlatmaya ikna etmeye çabaladı; bu esnada Portekiz donanması da Hint Okyanusu'ndan eşzamanlı saldırıya geçecekti. Hırs konusunda hiç yoksunluk çekmeyen Manuel, Medine'ye baskın yapıp [Hz.] Muhammed'in cenazesini kaçırmayı ve karşılığında fidye olarak Kudüs'ü istemeyi tasarlamıştı. Bu tür planları daha ete kemiğe bürünmeden suya düştü. On altıncı asrın başları geldiğinde artık Hristiyanların

20 Norman Housley, *The Later Crusades, 1274–1580*, (Oxford, 1992), s. 30.

Levent Şahverdi Arşivi

tüm askeri gayretlerinin odak noktası Osmanlılar olmuş, Kutsal Toprakları geri alma umudu tükenip gitmişti.

Mevcudiyetleri tartışma konusu olan Hospitaller Şövalyeleri akıllıca davranıp kendilerini yeniden konumlandırdılar. Kıbrıs'tan çekilip Rumların elindeki Rodos Adası'nı kuşatarak 1308'de adayı ele geçirdiler ve İslam'a karşı korsan savaşları düzenleyerek, hatta bir süreliğine Türkiye kıyısındaki Bodrum'da tutunmayı dahi başararak kendilerini Hristiyan *reconqista* hareketinin ön cephesi olarak sunmayı başardılar. Önce Rodos, sonra Malta'da, Osmanlı İmparatorluğuna karşı cephe oluşturup "Hristiyanlığın kalkanı" olarak bir 500 yıl daha varlıklarını sürdürdüler. Töton Şövalyeleri ise faaliyetlerini ikinci cephede, Kuzey Avrupa'daki paganlarla savaşarak sürdürdü. Ancak Tapınakçılar değişime onlar kadar süratli ayak uyduramadılar. Artık herhangi bir rolleri yoktu, devlet içinde devlet olarak görüldükleri için güven duyulmuyordu; ayrıca zenginliklerinden ötürü de kıskanılıyorlardı. Tarikatın merkezi olan Fransa'da, Kral IV. Philip'in kindar bakışlarının hedefinde oldular. Çöküşleri ani ve dramatik oldu. 1307'de putperestlik, büyü ve oğlancılık suçlamalarıyla yakalamalar başladı. Göstermelik mahkemeler ve işkence altında itiraflar yok oluşlarını hızlandırdı. Akka'da ortaya koydukları kahramanca savunma hiçbir anlam ifade etmiyordu. 1314'e gelindiğinde son Üstad-ı Azamın kazığa bağlanarak yakılması esnasında haykırdığı cüretkâr sözlerle tamamen bitirildiler: "Kimin hatalı olduğunu ve günah işlediğini Tanrı biliyor. Bizi haksız yere suçlayanların başına çok yakında musibetler gelecek. Tanrı ölümümüzün intikamını alacak!"[21] Aynı yıl içinde hem Philip hem de papa öldü.

İhtiyaç fazlası olan ve giderek ulus devletlere dönüşen Avrupa içerisindeki statüleri sorunlu Tapınak Şövalyelerinin sonu, Batılı Hristiyan bilincinin yavaş yavaş değişiminin bir belirtisiydi. Din adamları arasında Kutsal Toprakların çöküşü, ruhani

21 Dan Jones, *The Templars*, (London, 2017), ss. 397-398.

Levent Şahverdi Arşivi

bir krizin işaretiydi. Hristiyanlığın İslam'a karşı nihai bir zafer kazanacağına dair inanış artık sürdürülebilir olmaktan çıkmıştı. Daha geniş ifadesiyle din alanında yavaş yavaş bir değişim gerçekleşmekteydi. Artık insanlar ilk kitlesel haçlı seferlerinin fitilini ateşleyen salt dini şevkle harekete geçmiyor, günahlarından arınacakları vaatlerinden etkilenmiyordu. Öte yandan haçlı dürtüsü, anayurtlarının yakınlarında devam ettirilebildi: Prusya ve Litvanya ormanlarındaki paganlara ya da İber Yarımadasının dağlarında ve düzlüklerindeki Mağribîlere karşı. Kutsal Topraklara Haçlı Seferleri düzenlemek süreç içerisinde İtalyan denizci cumhuriyetlerin gemileriyle oraya taşınan profesyonel orduların işi haline dönüşmüştü. Ne var ki artık ne gemi vardı ne de asker. Avrupalı hükümdarlar kendi savaşlarıyla meşgullerdi. İngiltere ve Fransa, kendilerini bir asır boyunca soğuracak bir savaşın içine doğru çekilmekteydi. İslam Dünyası'yla yapılan ticaretin albenisiyle vaatlerinden her zaman ödünler vermiş Venedikliler ve Cenevizler bitmek bilmeyen ticari rekabete kapıldılar. Papalığın bizzat kendisi, Sicilya'da Kutsal Roma İmparatorluğuna karşı alternatif Haçlı Seferleri ve endüljans satma – günahların bağışlanması için para alma – uygulamalarıyla lekelenmişti.

On üçüncü asrın dünyası, on birinci asrınkinden farklıydı. Avrupa günden güne varoluşsal kötümserliğini üzerinden söküp atıyordu. Ticari devrimle takasın yerini para almış, feodal bağlar yavaş yavaş gevşemiş, şehir nüfusu artmış ve bankacılık, sigorta ve kambiyo senetleri gibi ticari faaliyetlerin genişlemesini kolaylaştıran ve sadece Kara Ölüm'ün sekteye uğratacağı bir maddi refah artışına neden olan yeni finansal araçlar icat edilmişti. İran'da Moğol Hanedanlığının İslam'ı kabul etmesi, Hristiyanlığı potansiyel bir müttefikten mahrum etmişti. Papa Urbanus'un fitilini yaktığı ateş 200 yıl boyunca ışıl ışıl yanmıştı. Kutsal Topraklar uğruna savaş çağrısı, ortaçağ şövalyeliğinin, İsa için savaşıyor olmakla meşrulaştırılan silahlı saldırganlığın, günahların affedileceği ve kurtuluş vaatlerinin, son olarak İsa'nın yürümüş olduğu toprakların canlı

Levent Şahverdi Arşivi

tasavvurunun dik kafalı bir karışımıyla insanların hayal dünyasına ulaşmayı başarmıştı, ancak Haçlı Seferleri uzun vadede sürdürülebilir olmaktan uzaktı. İkmal hatları fazlasıyla uzaktı, destek düzenli olmak bir yana çok seyrek geliyordu ve Latin krallıkları içerisindeki bölünmeler, uzun vadeli stratejiler ve daimi ordular oluşturamayacak kadar derindi. Nihayetinde yenilgi kaçınılmazdı.

*

Halil'in Hristiyan Ermeniyye Kralı'na gönderdiği mektup boş tehdit değildi. Halil ertesi yıl Hethum'un krallığının bir kısmını işgal edip yağmaladı, fakat kralın kendisi, mektupta vaat edilen akıbetten kurtulmayı başardı. Bu esnada sultanın kendine karşı şaşaalı inancı ve aşırı hırsı felaketine sebep olacaktı. Bağdat'ı Moğolların elinden almak için büyük bir sefer planlıyordu; ayrıca Kıbrıs'ın fethi için 100 geminin inşa edilmesi emrini verdi. Ancak iki planın da arkası gelmedi. Bu tür projeler, Halil'in öngörü noksanlığından ötürü tetikte olan ve onu hem kendi şahısları hem de Memlük Devleti için bir tehdit olarak algılayan önde gelen emirleri sultandan uzaklaştırdı. Akka kuşatması sırasında Lâçîn'den şüphelenmesi semeresini vermişti. 1293 Aralık'ında aralarında Lâçîn'in de olduğu bir grup emir, sultanı öldürmek üzere bir plan yaptı. Bu noktada Kıbrıs'a sürgünde olan Surlu Tapınakçı, Akka'nın düşüşünün de dâhil olduğu olaylar döngüsünü kapatan bu hadiseyle ilgili bazı bilgiler edinmeyi başarmıştı:

> Gerçekte bir gün ava çıktıklarında ona saldırıp öldürdüler. İlk darbeyi indiren dayısı Baydara idi, ancak darbesi ölümcül olmayacak derecede zayıftı. Sonrasında Lâçîn denilen bir emir Baydara'ya şöyle dedi, "Sultan olmak isteyen bir adam gibi vurmuyorsun, ama ben şimdi adam gibi vuracağım." Ve öyle sert bir darbe indirdi ki onu [Halil'i] ikiye böldü, böylece Hristiyanlık onun yaptığı şerlerin intikamını aldı.[22]

22 *GDC*, s. 821.

Levent Şahverdi Arşivi

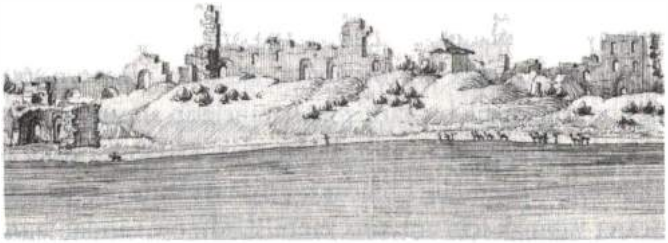
Halil'in ölümüyle Memlük sultanlığı, Baybars ve Kalavun döneminin istikrarlı acımasızlığını altın bir çağ gibi gösteren kaotik bir katliam dönemine girdi. Sultanlık beş yıl içinde üç kez el değiştirdi. 1296-1298 yılları arasında kendisi de sultan olan Lâçîn, yine bir suikastçının bıçağıyla indirildi. Görünüşe göre Akka kuşatmasına katılan tüm emirler arasında en talihli olanlardan biri, Beaujeu'nun çifte ajanı el-Fahri'ydi. Halil'in şüphelerine rağmen anlaşıldığı kadarıyla 1306'da, Kahire'deki yatağında huzur içinde son nefesini verdi. Surlu Tapınakçı ise Kıbrıs'ta ortadan kaybolup sonsuza dek meçhul hale geldi. Kayıtları 1314 yılı civarında bitiyordu.

Bu büyük hadisenin kahramanları arasında en uzun süre hayatta kalanlardan biri de Othon de Grandson'du. 1328'de, yaklaşık doksan yaşlarında İsviçre'de öldü. Tüm hayatı boyunca, yakın arkadaşı ve efendisi İngiltere Kralı I. Edward namına Kutsal Toprakların içinde ve dışında savaşmıştı. 1271'de, aşağı yukarı altmış yıl önce – Ortaçağ'ın ortalama yaşam standardına göre bir ömürden daha uzun bir süre – Edward'la yan yana Akka'dan yapılan baskınlarda savaşmış, 1292-1293 yıllarında Memlüklere direnmek amacıyla Hristiyan Ermeniyye içlerine yapılan talihsiz seferde Tapınakçılara ve Hospitaller Şövalyelerine refakat etmişti. Lozan Katedrali'ndeki örgü zırhlı heykeli, Akka'da savaşanlara benzeyen, günümüze dek hayatta kalan tek yapıttır.

İlginçtir, şehrin düşmesinden elli yıl sonra buraya gelen hacı Ludolf von Suchem, Ölü Deniz civarında yaşayan, Fransızca konuşan iki oduncuya rastlamıştı. Bu kişilerin Tapınak Şövalyesi olduğu anlaşıldı. Sultana hizmet etmişler, evlenip çocuk sahibi olmuşlardı. Aileleriyle birlikte Avrupa'ya getirilen bu kişiler, kayıp bir dünyadan şaşkın ve egzotik numuneler olarak Avignon'daki papalık sarayında ağırlandılar.

Levent Şahverdi Arşivi

SON SÖZ

YILANLARIN MEKÂNI

Suriyeli âlim Ebu'l-Fidâ'ya göre Akka'nın kiliseleri ve surları yıkılmış, şehir yerle bir edilmişti. Limanı kullanılmaz hale getirmek için kayalar dökülmüştü. Amaç, gelecekte herhangi bir haçlı ordusu için olası tüm tutunma noktalarının önünü almaktı; fakat yıkım onun iddia ettiği gibi tam anlamıyla bir tahribat değildi. Hristiyan hacılar ve seyyahlar hâlâ Kutsal topraklara yolculuk yapabiliyor, Kudüs'e gidebiliyordu ve Akka ziyaret edilmeye devam ediyordu.

Ludolf von Suchem 1340'da bölgeden geçtiğinde, Hristiyanlar olur da yeniden inşa edebilirler diye Sarazenlerin "tüm surları, kuleleri, kaleleri ve sarayları temellerine kadar tamamen yıkıp yok etme" uğraşlarına rağmen hâlâ görülebilecek çok şey vardı. "Öte yandan [tahribatla] yüksekliği insan boyuna kadar düşürülmemiş neredeyse hiçbir yer kalmamış olsa da tüm kiliseler, surlar, kuleler ve kalelerle sarayların çoğu hâlâ bütün halinde duruyordu ve Tanrı'nın inayetiyle büyük bir titizlikle

On yedinci asırda Akka'nın metruk harabeleri

Levent Şahverdi Arşivi

onarılıp önceki hallerine döndürülebilirlerdi."[1] Ludolf, şehir planını ayrıntılı olarak tasvir etmeyi başarmış ve Akka'nın zirvedeki halinin nostaljik bir fotoğrafını zihninde çizebilmişti. Şehirde konuşlu küçük bir garnizon, harabelerin arasında tünemiş güvercinler ve keklikler vardı. İlginç olan 1304 gibi çok erken bir dönemde Venedikliler şehrin valisiyle Akka'da ikamet etmek ve ticaret yapmak için anlaşma yapmışlardı; öte yandan bunları gerçekleştirdiklerine dair pek az bulgu mevcuttur. Şehrin zarar görmüş yapısı yıllar içerisinde yavaş yavaş uzun sahilden esen rüzgârların getirdiği kumlarla kaplandı; ancak kiliselerin ve büyük sarayların hayaletvari enkazları gelip geçen gemiler için asırlar boyunca bir yön bulma işareti olarak görülebiliyordu. Şehirdeki kalıntılar Ozymandias'ın resmi gibi gelip geçen yolcuları büyülüyor, akıllarına kazınıyordu.

1335'te şehre gelen James of Verona, birkaç Sarazen'in ve "sadece yılanların ve yabani hayvanların mekânı" haline gelen ıssız noktanın eski haline "ağıt yakıp iç çekiyordu," yine de "mükemmel kuleler, çokça saray ve birçok büyük bina"[2] görebilmişti. Peş peşe gelen ziyaretçiler geride, surlara ait, zaman zaman çelişkili olsa da, kıymetli bilgiler bıraktılar. Francesco Suriano 1460'ta, "kesme taştan meyilli biçimde yapılmış savunma hendekleri, çok güçlü hisarları ve hendekler içerisinde kırk adımda bir kuleleriyle aralarında bir arbalet menzili mesafe olan üç sıra sur," şeklinde tasvir ediyordu. Kuşatmaya ait kalıntılar mevcudiyetini koruyordu. "şehirden kısa mesafe uzakta, yarım mil uzunluğunda topçu saldırısına karşı savunma yapıları olan" bir toprak yığını görmüştü. "Ve bombardımandan kalan taşlar bugün bile koyun sürüsü gibi yerde duruyor."[3] 1697'de şehre gelen Henry Maundrell de etrafa dağılmış bu taş güllelerin "en az on üç ila on dört inç [33-35 cm] çapında, şehri dövmekte kullanılan mühimmatın parçası

1 Ludolph von Suchem, s. 60.

2 Pringle, *The Churches*, s. 25.

3 a.e., s. 27.

Levent Şahverdi Arşivi

olduğunu"[4] kaydetmişti. Bir diğer İngiliz seyyah George Sandys'e mekân harap görünmesine rağmen o da "güçlü, çift sıra duvarlı, surlarla ve kulelerle güçlendirilmiş, her sur sırasında taşla kaplı ve altında gizli yaya kapıları olan bir savunma hendeği mevcut. Ancak devasa surları yerle yeksan olmuş ve temellerin üstünde kaya parçası gibi durduğu"[5] şeklinde tasvir etmişti. 1738'de Richard Pococke, şehrin tahkimatlarını oldukça modern bakışla değerlendirmişti: "çift sıra sur ve taşla örülü savunma hendeği; iç surlar yarım daire şeklinde burçlarla korunuyor."[6]

Akka, binaları harap hayalet bir şehirdi. Yağmur suları evlerin bodrumlarını doldurmuştu; bu yüzden tüm şehirden iğrenç bir koku yükseliyor, zaman zaman âdeta zehirli dumanlar çıkıyordu. On yedinci asrın sonlarından itibaren sanatçılar romantik Doğu arayışına giriştiler. 1682'de Hollandalı sanatçı Cornelis de Bruijn, kalan binalardan bazılarının resmini çizdi. Üç yıl sonrasında XIV. Louis tarafından Akka'ya gönderilen Fransız sanatçı Gravier d'Ortières, geminin güvertesinden tüm şehrin panoramik bir resmini yaptı. Uzun, ince siluet hattı içerisinde burundaki kilisenin kalıntıları, etkileyiciliğini muhafaza eden Hospitaller sarayı, kuleler, enkaz haldeki kemerler, surların dışı ve Halil'in kızıl çadırını kurdurduğu tepenin eteklerine kadar uzanan gelişigüzel harabeler göze çarpıyordu.

On sekizinci yüzyıla gelindiğinde bunların çoğu gitmiş, yeniden inşa edilmiş ya da şekilleri değiştirilmişti. Ortaçağ surlarından kalanlar yıkıldı ve çıkarılan taşlar yeni binaların ve 1799'da Napolyon'un ordularını püskürten istihkâmların yapımında kullanıldı. Yeni camiler ve kervansaraylar inşa edildi; kiliselerin, İtalyanların depolarının ve kulelerin temelleri Osmanlı yapılarına dâhil edildi.

*

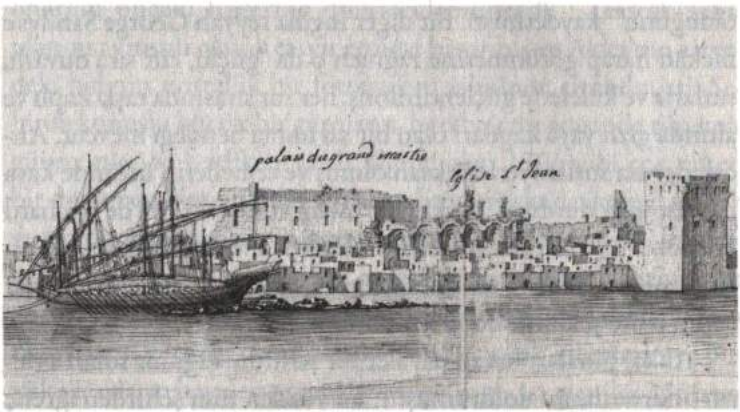
4 Henry Maundrell, *A Journey from Aleppo to Syria*, (London, 1810), s. 106.

5 Pringle, *The Churches*, s. 27.

6 a.e., s. 28.

Levent Şahverdi Arşivi

Hospitaller Kalesi'nin büyük bölümü ve Aziz John Kilisesi'nin harabelerinin görüldüğü Gravier d'Ortières'nin çizimiyle Akka'nın denizden görünüşü.

Günümüzde eski şehrin etkileyici istihkâmlarından aşağı bakıp modern Akka'nın sokaklarının dışında kamp kuran bir ordu ve savunma yapılarını hayal etmek mümkündür; ancak görünüş aldatıcıdır. Bu surlar on sekizinci asrın sonlarında ve on dokuzuncu asrın başlarında inşa edildi; sıra sıra kuleleri, taşla döşeli savunma hendeği ve uğursuz isimli burçlarıyla Ortaçağ surları tarihe karıştılar. Sadece surlardan birinin tabanına ait bir bölüm hâlâ görülebilir durumda. Haçlı şehrinden günümüze kalanlar, üzerine daha sonra çok sayıda Osmanlı binası yapılmış bir dizi boşuna umut veren parçadan ibarettir; öte yandan ufacık meydanlara açılan kıvrım kıvrım sokaklar muhtemelen, daha önceki Arap şehir planını takip etmiş Haçlı ayak izlerini gösteriyordur. Deniz surlarının yanındaki büyük kaya parçası, Pisalıların limanının yerini göstermektedir; denizde tek başına duran diğer büyük kütle, bir zamanlar limanın girişini korumuş Sinekler Kulesi'nden geri tek kalan şeydir. Akka, birbiri üzerine inşa edilmiş tarihi yapılar membaıdır. Helenistik ve Roma yapıları üzerine kurulu Arap binaları, Arap yapıları üzerine kurulu

Levent Şahverdi Arşivi

Haçlı binaları ve Haçlı binaları üzerine kurulu Osmanlı yapıları. Derinlere uzanan yer altı katmanları mevcuttur. Çoğu evde bulunan kemerli mahzenler, yeraltı kemerleri ve henüz keşfedilmemiş başka mahzenler, insan yerleşiminin tarihi birikiminin kanıtıdır. Bir zamanlar Tapınak Şövalyelerinin kalesinin bulunduğu sokağın karşısında karanlığa açılan kapı, şövalyelerin parlak dönemlerinin zenginliğine giden bir abidedir. Taştan yapılmış, loş ışıklı 300 metrelik, akan suyun fısıldayan sesiyle şehrin altından geçer. Liman civarında gözlerinizi kırpıştıra kırpıştıra diğer ucundan gün ışığına çıkarsınız. Yukarıda, günümüzdeki şehir surlarına doğru Hospitaller Şövalyelerinin yerleşkesi kısmen ayakta durmaktadır; sütunlu salonlar yığını, kemerler ve avlular. Muhtemelen Halil'in mancınıklarının fırlattığı dev taş güllelerden bazıları girişte duruyor.

Tapınakçıların son direnişlerini yaptıkları muazzam kale tamamen yok olmuş durumda, geriye sadece kalenin temellerinin ancak ana hatlarıyla görülebildiği sığ bir koy kalmış. Bir zamanlar savunmacıların boşu boşuna batıya baktıkları yerde oturup denizi izlemek, gelip geçen gemileri seyretmek hoş bir duygu. Bu noktada şimdi aynı anda hem kilise çanlarını hem de ezan seslerini duyabiliyorsunuz. İnsanlar deniz surlarına, gelip gezinti yapmak ya da arkadaşlarıyla buluşmak için geliyor, deniz fenerinin yanında kahvelerini içiyorlar. Turistleri koy içerisinde heyecanlı gezintilere çıkaran sürat teknelerinde son seste Arap teknopop müzikleri çalınıyor. Dalgaları köpürterek sert dönüşler yapıyorlar; içindekiler keyifle çığlık atıyorlar. Hava kararınca sadece suyun taşlara hafifçe dokunma sesleri; ışıl ışıl meyve stantları, deniz feneri ve ay.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KUTSAL TOPRAKLARA YAPILAN HAÇLI SEFERLERİ KRONOLOJİSİ

1095	Papa II. Urbanus Fransa'da Haçlı Seferi çağrısı yaptı.
1096-1099	Birinci Haçlı Seferi
1099	Haçlılar Kudüs'ü kuşatıp yağmaladı.
1104	Kral Baldwin Akka'yı ele geçirdi.
1147-1149	İkinci Haçlı Seferi
1171	Selahaddin Mısır'ın hükümdarı oldu. Eyyubî hanedanının başlangıcı
1171-1185	Selahaddin, Filistin'le Suriye'yi Eyyubî yönetimi altında birleştirdi.
1187	Selahaddin Hıttin'de Haçlı ordusunu mağlup edip Akka'yı aldı ve Kudüs'ü tekrar ele geçirdi.
1189-1192	Fransa Kralı Philip Augustus, Kutsal Roma İmparatoru I. Friedrich ve İngiltere Kralı I. Richard komutasındaki Üçüncü Haçlı Seferi.
1189-1191	Haçlılar Akka'yı kuşattı.
1192	Richard'la Selahaddin anlaşmaya vardı ve Richard Kudüs'ü tekrar ele geçiremeden ayrıldı.
1202-1204	Dördüncü Haçlı Seferi Venedik'ten yola çıktı, ancak hedef değiştirip Konstantinapol yağmalandı.

Levent Şahverdi Arşivi

1217-1219	Beşinci Haçlı Seferi'yle Mısır'a saldırıldı, ancak sefer Nil'de bozguna uğradı.
1228	II. Friedrich Kudüs'ü anlaşma yoluyla ele geçirdi.
1239-1241	Theobald of Champagne ve Richard of Cornwall komutasında küçük haçlı teşebbüsleri.
1244	Harezmşahlar Kudüs'ü yağmaladı. Şehrin nihai düşüşü.
1245	Papa IV. Innocentus Moğollara bir elçi heyeti gönderdi.
1247	Fransa Kralı IX. Louis bir haçlı seferi planladı.
1248-1254	Yedinci Haçlı Seferi
1248	Louis Mısır'ı istila etti. Ordusu Nil Deltası'nda mağlup oldu ve kendisi esir edildi.
1248-1250	Eyyubî hanedanının sonu. Memlük köleler Mısır'ın hâkimiyetini ele geçirdiler.
1250'ler	Baybars'ın, Bahrî Memlüklerinin lideri olarak ortaya çıkışı.
1258	Moğolların Bağdat'ı yağmalaması.
1259	Memlük Kutuz'un Mısır'da hâkimiyeti alması.
1260	Hülagü komutasındaki Moğullar Halep'i yağmalayıp Şam'ı ele geçirdiler. Moğol Ordusu Memlükler tarafından Ayn Calut'ta mağlup edildi. Kutuz suikasta uğradı ve Baybars Memlük Sultanı oldu.
1260-1264	Baybars iktidarını güçlendirdi ve ordusunda reformlar gerçekleştirdi.
1265-1271	Baybars, Haçlı kalelerine karşı sistematik tahrip faaliyetlerine girişti. Akka mütemadiyen baskına uğradı.
1268	Baybars Antakya'yı ele geçirdi.
1270	Sekizinci Haçlı Seferi. IX. Louis Tunus'a saldırdı ve orada öldü.
1271	İngiltere Veliahdı Edward'ın Akka'ya Haçlı Seferi. Baybars Krak des Chevaliers Kalesi'ni ele geçirdi.

Levent Şahverdi Arşivi

1277	Baybars'ın ölümü.
1280	Memlük Sultanlığını Kalavun'un elde edişi.
1289	Kalavun, Trablus'u aldı.
1290	Akka'da Müslümanların katledilmesi, Kalavun'un saldırısı için mazeret oluşturdu. Memlük Ordusu harekete geçti. Kalavun öldü ve yeni sultan Halil oldu.
1291	Halil, Akka'ya saldırıp yok etti. Outremer'de geriye kalan tüm Haçlı mevkileri düştü.
1293	Bir grup Memlük emiri tarafından Halil'e suikast düzenlendi.

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

AKKA'NIN DÜŞÜŞÜNE DAİR KAYNAKLAR

Bu kitap iki asırlık Haçlı Seferleri araştırmalarına dayanmaktadır. 1291'deki olayların yankıları Avrupa'nın tamamında hissedilmişti ve tarihçiler nesiller boyunca, Outremer'in yıkılışıyla ilgisi olan raporları, mektupları, kronikleri, kilise ve devlet kayıtlarını gayretle, Hristiyanların bakış açısından görüldüğü şekliyle araştırmışlardır. Tüm bunlara rağmen görgü tanıklarına ait anlatımlar oldukça azdır. Bu tanıklardan ilki ve de en önemlisi, çalışmamı büyük oranda dayandırdığım Surlu Tapınakçı'dır. Tapınakçı başlı başına büyüleyici bir şahsiyet olma özelliğini günümüzde de korumaktadır; istihbarat ajanı ve Arapça konuşabilen biri olarak esrarengiz hüviyeti ona, hem Akka yönetiminin merkezindeki karar alma süreçleri hem de Memlük dünyasıyla ilgili içeriden bilgiye erişme imkânı sağlıyordu. Yeri geldiğinde bilinmeyenleri ortaya koyan yeri geldiğinde ise ketumdu: "[Bu kişilerin] istesem kim olduklarını size söylerdim." Rum Ateşi'yle vurulan bir İngiliz askerin korkunç ölümü ve Guillaume de Beaujeu'nun aldığı ölümcül yara gibi bazı aktardıkları, Tapınakçı'nın bu olaylara bizzat görgü tanığı olduğu intibaını uyandırmaktadır. Ne var ki olaylara şahsen dahlinin ne olduğu konusunda hiçbir ipucu vermemektedir. Savaşmış mıydı – buna dair herhangi bir işaret yoktur – yoksa sadece yazar mıydı? Ayrıca alevler içindeki şehirden nasıl kaçmıştı? Olay mahallinden birden yok

Levent Şahverdi Arşivi

olmuştu. Her şeye rağmen eseri, günümüze dek ulaşabilen en ayrıntılı anlatımdır. Ancak kroniği büyük ihtimalle Tapınakçıları gözeten bir üsluptadır ve Beaujeu'nun aldığı ölümcül yaranın, şehrin kaybedilmesindeki önemini abartmaktadır.

Çalışmamı Tapınakçı'nın yanı sıra, verdikleri bilgileri muhtemelen şehrin düşmesinden sonra hayatta kalanlardan edinmiş yine yazarı meçhul diğer iki kroniğe dayandırdım: bunlardan biri *Excidium Aconis* [Akka'nın yıkılışı] olarak bilinen eser, diğeri de yazarının adıyla sadece Thadeus olarak bilinen eserdir. Bunların dışında Hospitaller Şövalyelerinin Üstad-ı Azamı Jean de Villiers'ın mektubu, Rum Keşiş Arsenius'un papaya sunduğu rapor ve diğer kroniklerden ya da kayıtlardan elde edilen fikir verici ayrıntılar gibi bölük pörçük kaynaklar da vardır. Yaşananların Müslüman bakış açısına göre yazılmış versiyonları ise çok çok az incelenmiştir. Batı'da bu eserlerin en başat analizi, Donald Little'ın, tüm mevcut malzemeyi inceleyen ve bir güvenilirlik ve atıf şeceresi oluşturan makalesidir. Bu makale, Arap kaynaklarını ve 1291'de yaşananlara dair Arapların bakış açılarını anlamamda yeri doldurulamaz bir rehberdi. Ancak Little'ın da belirttiği gibi bu kaynaklar kuşatmanın "öncesi ve sonrası" – siyaset, karar verme ve sonrası - hakkında son derece bilgilendirici olsalar da askeri konularda aynı derecede faydalı değildir. Birkaç tane değerli görgü tanığı anlatımı mevcut: Ebu'l-Fidâ'nın mancınıkların kuşatma alanına nasıl çekilerek götürüldüklerine ilişkin açıklamaları, Baybars el-Mansuri'nin kuşatma araçlarını savunmacıların mancınıklarının ateşinden koruyan dâhice perdenin yapımı ve en sonda Tapınakçıların kulesinde köşeye sıkışan ve hayatta kalmak için çarpışan ismi meçhul askerin beyanları bu bilgiler arasındadır. İslam kaynaklarında kuşatma esnasında yaşanan olayların anlatımı ve sıralaması düzensiz ve kafa karıştırıcıdır. Memlük savaş yöntemleri – bilhassa son saldırı esnasında – hakkında Arapça kaynaklardan öğrendiklerimizden

Levent Şahverdi Arşivi

çok daha fazlasını Hristiyan kaynaklarından öğrenmekteyiz. Bununla birlikte bu kaynaklarda anlatılanlarla Tapınakçı'dan ve diğerlerinden öğrendiklerimiz arasında çapraz karşılaştırma yaparak makul ölçüde dengeli bir anlatım ortaya koymanın mümkün olduğu inancındayım.

Ayrıca yazılı kaynakların ötesinde sahada – hem üstünde hem de altında – başka kaynaklar da mevcut. Akka Şehri, karman çorman halde üst üste uzanan yerleşim katmanlarıyla büyüleyici bir tarihi mekân; fakat ön sözde de belirttiğim gibi bu bulguları anlamlandırmak son derece zor. 1291 olaylarına dair, sürekli kulelerden ve burçlardan, iç ve dış surlardan ve savunma hendeklerinden, istihkâm çıkıntılarından bahseden tüm kaynaklardaki temel sorun, tüm bunların – Kutsal Topraklardaki çok sayıda diğer Haçlı istihkâmından ödünç alınan savunma stratejileri ve yapı türleriyle aynı çizgide olmaları gerektiğine dair yerleşik inancın aksine - tam olarak yerleriyle ve neye benzediklerileriyle ilgili güvenilir çok az bilgimizin olmasıdır. Surların ve kulelerin görece konumu ve tasvirleri konusunda büyük oranda, Memlüklerin gelişinden önce umutsuzca kule yapım faaliyetleri sırasında, 1286'da şehri ziyaret eden Marino Sanudo Torsello'nun eserine bağımlıyız. Torsello'nun tariflerinden yola çıkılarak çizilen – biri 33. sayfada diğeri ortadaki dördüncü görselde yer alan – haritalar sayesinde şehrin temel yapısını belirlesek de bunlar bile yanıltıcı olabilmektedir. Örneğin Sanudo'nun haritalarından biri Lanetli Kule'yi dış surlarda konumlandırmaktadır; ancak kulenin iç surlarda olduğu aşikârdır; Sanudo, şehrin düşmesinden kısa süre önce Lanetli Kule'ye koruma sağlamak için Kral Kulesi inşa edildiği sırada bizzat şehirde olduğu için bu durumu bilmesi gerekirdi. İç görsellerde üçüncü resimdeki Matthew Paris'in haritasında görüldüğü üzere, Lanetli Kule'nin psikolojik önemi, kimi zaman gerçekleri gölgede bırakmaktadır. Bu haritadaki kule, giriş sayfasında da kullanıldığı şekliyle,

Levent Şahverdi Arşivi

daireseldir. Stratejik mevkilerde dairesel savunma yapılarının tercih edilmesi için mantıklı sebepler vardır; bu tür kulelerin inşası daha zahmetli olsa da köşeleri sayesinde kolayca yıkılabilen kare şeklindeki kulelere göre tünelcilerin bu tür kulelerin altını kazarak yıkması çok daha zordur. Ancak ne yazık ki bu noktada iddiaları destekleyecek herhangi bir arkeolojik bulgu yoktur.

On sekizinci asırda surların çoğu, kuleler ve kesme taştan savunma hendekleri görülebiliyordu; bu nedenle kimi zaman birbirleriyle çelişkiler gösterseler de bölgeyi ziyaret eden seyyahların aktardıklarının yanında sanatçıların çizimleri bizlere kıymetli kanıtlar sağlamaktadır. Örneğin Francesco Suriano'nun gözlemlerinden Halil'in ordugâhını korumak için uzunca bir toprak siper yaptırdığını, asırlar sonra bile etrafa dağılmış halde bölgede duran ve muazzam mancınıkların eserleri konusunda bilgiler sunan "koyun sürüsü gibi" çok sayıda gülleyi öğreniyoruz; öte yandan Akka'nın dış surlarının tam olarak nasıl bir istikamet izlediği hâlâ muğlak kalmaktadır. Akka'ya yaptığım ziyaret esnasında İsrail Eski Eserler Dairesi'nden Danny Syon bana, ilk haçlı yapılarından toprak üstünde tek kalan şey olan, on sekizinci yüzyıl şehir surlarının temelindeki küçük bir taş sırasını gösterdi. Onlarca yıl süren arkeolojik çalışmalar, hendeklere, surlara, kulelere, dükkânlara, sokaklara ve evlere ait ümit verici ufak işaretler ortaya çıkardı; ancak Yeni Akka şehrinin gelişimi, bir asır önce havadan çekilen fotoğraflarda görülen alanı kaplamaktadır; bu nedenle tarihi Montmusard kenar kenti ve sur hattı tamamen ortadan kaybolmuştur.

Bu durumun sonuçlarından biri de Haçlıların yönetimindeki Akka'nın büyüklüğü, özellikle de Halil'in üzerinde harekâtı yönettiği tepe olan Touron'a doğru dış surların ne kadar doğuya uzandığı ve bu surların hangi noktada sahille buluştuğu konusunda arkeologlar ve tarihçiler arasında devam eden bir tartışma olmuştur. Bu konuda dar kapsamlı ve geniş kapsamlı görüşler

Levent Şahverdi Arşivi

mevcut. Benjamin Kedar 1997'de, Akka'nın daha önce sanıldığından çok daha büyük olduğuna dair ikna edici bir tez ortaya attı. Bu görüşü destekleyenler iddialarını, bazı arkeolojik kanıtların yanı sıra, Gravier d'Ortières'in 1685 civarında çizdiği, 261 ve 264. sayfalarda belli bölümleri yer alan uzun panoramik çizime dayandırmaktadır. Bu çizim, Touron'a hayli yakın inşa edilmiş yapıların kalıntılarını gösteriyor gibi olsa da şehir surlarının dışında bağımsız binaların köprülerin vb. de olması gerektiği görüşü ve Gravier'nin perspektifinin doğruluğunun tartışmalı olması en temel eleştiri oklarıdır. Kitapta anlatılan olayların anlaşılmasını kolaylaştırmak için hangi haritayı kullanmak gerektiğini belirlerken sonunda, herhangi bir kesinliği olmasa da Denys Priangle'ın, Kedar'ın çalışmasına dayanan, Akka'nın sınırlarını Touron'a dek doğuya uzatan haritada olduğu üzere geniş kapsamlı görüşte karar kıldım. Ancak arkeolojik kanıtlar olmadığı için bunun kesin olduğunu söyleyemeyiz. Tek söylenebilecek şey, bu kitabın başında yer alan haritanın (s. 14–15), kıvrımları, dönüşleri, kulelerin ve kapıların görece konumları ve Memlük Ordu birimlerinin konumlarının çağdaş kaynaklara uygun biçimde hayli kesin olduğudur.

On yıllar boyunca arkeolojik çalışmalar süresince, inşaat çalışmaları ve alelacele yapılmış kurtarma kazıları esnasında yaşanan çarpışmaya ait bazı kanıtlar ortaya çıktı: büyük ihtimalle kuşatmanın hemen başında Pisalıların sürpriz amfibi saldırısını ötesinde gerçekleştirdikleri, surların en kuzey ucunda yuvarlak bir kulenin temeli, savunma hendeğine ait belli bölümler ve başka yerdeki kuleye ait tek tük parçalar. 1991'de Yeni Akka'nın adliye binasının inşaatı, duvar kalınlığı temelde 3 metreyi bulan ve yangın nedeniyle harap olmuş kare bir kulenin keşfine ve kazılmasına neden oldu. Yanmış kiriş parçaları ve parçalanmış kaplar, kulenin nihai yıkışının tanığıydılar. Bu kulenin, surların dış kısmında, en savunmasız istihkâm çıkıntısının yanında ve

Levent Şahverdi Arşivi

büyük olasılıkla Venedik Kulesi olduğu öne sürüldü. 2004'te on sekizinci yüzyıl surları içerisinde yürütülen benzeri bir kazı, çok sayıda binanın yanmış olmasının Memlüklerin son saldırısıyla doğrudan ilgili olduğunu ortaya çıkardı; bu, Surlu Tapınakçı'nın belirttiği "her yer ateşe verildi" ifadesinin kanıtıydı. Şehirde değişik mevkilerde bu tür bir yok oluş katmanı keşfedildi: on üçüncü yüzyıla ait parçalanmış kaplar, camlar, sikkeler, kömürleşmiş odunlar ve çökmüş çatılar – Haçlıların Akka'sının 1291 Mayıs'ında birdenbire yok olduğuna dair zaman kapsülü gibi bulgular. Sonrasında rüzgârların getirdiği kumlarla kaplanan metruk harabeler yüzlerce yıl boyunca öylece kaldı; ardından Osmanlı döneminde en üste yeni binaların yapılmasıyla şehir yeniden dirildi. Arkeologlar ayrıca ok temrenleri, muhtemelen çömlek bombalarına ait parçalar ve her ebatta çok sayıda taş gülle ortaya çıkardılar. Taş gülle yığınları değişik yerlerde bulundu – bazıları şehrin içinde, bazıları da ateşlenmeye hazır mühimmat olarak istiflenmiş izlenimi uyandıran biçimde, surlarla aynı hat boyunca şehrin dışındaydı. Bu kazılara ait fotoğraflardan biri, kitabın ortasındaki görseller bölümünde yer almaktadır. Bu güllelerin yakından incelenmesiyle ortaya çıkan farklı ebatları ve jeolojik yapılarına bakarak Memlüklerin taşları uzak mesafelerden getirdikleri sonucunu çıkartmak mümkündür. Bu güllelerden bazıları hayli büyük olsa da surlara yağdırılan çok sayıda küçük taş günümüze ulaşamamış ya da yapılan binalarda kullanılmıştır. Alevlere teslim olmuş şehirden günümüzde görülebilecek eserlerden en etkileyici kalıntılar, salonları ve yeraltı kemerleriyle Hospitaller Şövalyelerinin yerleşkesi ve muhtemelen Tapınak Şövalyelerinin kalesini limana bağlayan, şehrin altındaki harikulade ustalık eseri tüneldir. Haçlıların Akka'sının ve yok oluşunun çoğu gizemi hâlâ yeraltında gömülüdür.

Levent Şahverdi Arşivi

İSİMLER HAKKINDA BİR AÇIKLAMA

Okuyucuların sayfadan sayfaya değişen karakterleri tanımasını kolaylaştırmak amacıyla şahıs isimlerinin kullanımıyla ilgili bazı kısa yollar kullandım. Hristiyan isimleri genelde şahıs adından, mesela "Jacques," sonrasında da ailesinin memleketinden, mesela "de Vitry [Vitryli]," oluşur. Bu nedenle bunlardan bahsederken nereli olduklarını gösteren ikinci ad yerine ya ilk isimleriyle ya da tam isimleriyle atıf yapılması yaygındır. Ancak olayların çok hızlı geliştiği anlatımlarda bu, kullanışsız olduğu gibi kişilerden bu şekilde bahsedilmesi kafa karıştırıcı da olabilir. Bu nedenle Nicolas de Hanapes, Othon de Grandson ve Jean de Grailly isimleri çoğunlukla kısaltılarak sadece memleketlerinin adıyla kullanıldığını göreceksiniz. Bu nedenle zaman zaman karşınıza çıkacak Vitry, Hanapes, Grandson ve Grailly isimleri, umarım oklar yanınızdan vızıldayıp geçerken sizlere tutunup anlamlandıracak bir şeyler verir. Diğer yandan imkânı varsa da isimlerin İngilizceleştirilmesine direnmeye karar verdim; böylelikle okuyucuya, kişilerin aslında nereli oldukları hissini daha canlı bir şekilde vermesi için Matthew of Clermont yerine Matthieu de Clermont'u tercih ettim. Gerçi bu konuda tamamen tutarlı olduğum iddiasında da değilim. Zira İngilizcesi çok zayıf olan Richard'dan Cœur de Lion şeklinde bahsetmek daha doğru olabilirdi; hem böylelikle Richard'ın kimliği hakkında daha

Levent Şahverdi Arşivi

iyi fikir sahibi olunabilirdi, ama yine de elbette Aslan Yürekli şeklindeki kullanıma bağlı kaldım. Bu tür örnekler daha da artırılabilir: Akka'nın son hükümdarı için Henri de Chypre yerine Henry of Cyprus [Kıbrıslı Henry] vb. Amacım geçmiş hissiyle okunabilirlik arasında bir denge kurmaktı.

Müslüman isimlerinde durum çok daha karışık. Örneğin Seyfeddin Bektimur el-Silahdar adında bir şahsiyetin ismini gördüğü anda eminim ben de dâhil Batılı okuyucuların gözleri kararacaktır. Baybars'ın tam adı, el-Melik el-Zahir Rükneddin Baybars el-Bundukdari'dir. Bu uzun isim zincirleri genelde kişinin babası (oğlu anlamına gelen ibn), mesleği (el-Silahdar – cephane sorumlusu), örneğin Rükneddin (Dinin Direği) gibi bir onur unvanı ya da memleketlerine veya efendilerine atıftan (el-Mansuri "Muzaffer Kral el-Mansur Kalavun'un alayından") oluşur. Bu kitapta el-Mansuri olarak bahsedilen birkaç farklı kişi var – bir de mancınık! Memlüklerin isimlerin genelde Türkçe kökenlidir. Mısır Aslanı Baybars, aslında "büyük panter" gibi bir anlama gelmektedir. Hristiyanlarda olduğu gibi isimleri kısaltmaya karar verdim. Kişilerden ilk kez bahsettikten sonra genelde isimlerini mümkün olduğunda tek kelimeye indirdim: tabiri caizse okuyucunun dizginleri kaybetmemesi umuduyla Lâçîn, Baybars vb. gibi. (Ne yazık ki kitapta Baybars adında iki kişi var: Sultan Baybars ve Baybars el-Mansuri. Ayrı bir karmaşa yaratacağı için ana metinde Arapça isimlerde aksan kullanmamayı tercih ettim. Özetlemek gerekirse isimlere yaklaşımımın tamamen tutarlı olduğu söylenemez, ancak seçimlerimin okuyucuların kimin kim olduğunu ve nereli olduklarını kaçırmamalarına yardımcı olacağını umuyorum.

Levent Şahverdi Arşivi

GÖRSELLER

METİN İÇİ GÖRSELLER

s. 1 Lanetli Kule. Çizer Oliver Poole, Matthew Paris'in Akka haritasından. The Parker Library, Corpus Christi College, Cambridge.

s. 17 Müslüman Süvari. David Nicolle, *Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East*, https://journals.openedition. org/cy/3293.

s. 23 Aslan Yürekli Richard'ın Mührü. Guy Laking, *A Record of European Armour and Arms through Seven Centuries*, vol. 1 (London 1920).

s. 25 Jacques de Vitry'nin mührü. N. Makhouly, *Guide to Acre* (Jerusalem 1941).

s. 33 Ortaçağ Akka haritası. B. Dichter, *The Maps of Acre, an Historical Cartography* (Acre 1973).

s. 41 IX. Louis'nin mührü. Frederick Perry, *St Louis* (London 1901).

s. 45 Haçlıların Dimyat'ta ilerleyişi. M. Natalis de Wailly (trans.), *Jean, Sire de Joinville: Histoire de Saint Louis* (Paris 1874).

s. 62 Atlı savaş. David Nicolle, *Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East*, https://journals.openedition.org/cy/3293.

s. 74 Pençesini kaldırmış aslan. Leo Mayer, *Saracenic Heraldry: A Survey* (Oxford 1933).

Levent Şahverdi Arşivi

s. 77 Memlük süvari talimi. Çizer Oliver Poole, *Kitab al-makhzun,* Oriental Institute Library, Academy of Sciences, St Petersburg.

s. 92 Otağında Baybars. Çizer Oliver Poole, *the Cantigas de Santa Maria*, thirteenth century.

s. 96 Haçlıların yağma akını. T. A. Archer, *The Crusades: the Story of the Latin Kingdom of Jerusalem* (London 1894).

s. 103 Krak des Chevaliers. Emmanuel Rey, *Étude sur la Topographie de la Ville d'Acre au XIII siècle* (Paris 1879).

s. 115 Duvar Ustası Abidesi. B. Dichter, *The Orders and Churches of Crusader Acre* (Acre 1979).

s. 118 Cenova Mührü. B. Dichter, *The Orders and Churches of Crusader Acre* (Acre 1979).

s. 135 Müslüman süvarisi. David Nicolle, *Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East*, https://journals.openedition.org/cy/3293.

s. 145 Darbe inmek üzere. Çizer Oliver Poole, Rashīd al-Dīn Tabib, *The Illustrations to the World History of Rashīd al-Dīn* (Edinburgh 1976).

s. 150 Memlük Askeri. Artist Oliver Poole, *the treatise of Abu Ma'shar al Balki*, Bibliothèque Nationale de France.

s. 166 Memlük hanedan armaları. Leo Mayer, *Saracenic Heraldry: A Survey* (Oxford 1933).

s. 168 Bir Ortaçağ elyazması parçası. Philip Warner, *Sieges of the Middle Ages* (London 1964).

s. 172 Karşı ağırlıklı mancınığın kullanılması. Ralph Payne-Gallwey, *A Summary of the History, Construction and Effects in Warfare of the Projectile-throwing Engines of the Ancients* (London 1907).

s. 180 Kesintisiz bombardıman. Çizer Oliver Poole, *Rashīd al-Dīn Tabib, The Illustrations to the World History of Rashīd al-Dīn* (Edinburgh 1976).

Levent Şahverdi Arşivi

s. 184 Hücuma kalkmış şövalyeler. Guy Laking, *A Record of European Armour and Arms through Seven Centuries*, vol. 2 (London 1920).

s. 195 Akka Limanı'nın zorlukları. T. A. Archer, *The Crusades: the Story of the Latin Kingdom of Jerusalem* (London 1894).

s. 199 Tam kapalı miğferli şövalyeler. Guy Laking, *A Record of European Armour and Arms through Seven Centuries,* vol. 2 (London 1920).

s. 206 Akka kuşatması. Çizer Oliver Poole, J. Folda, *Crusader Manuscript Illumination at Saint-Jean D'Acre, 1275–1291* (Princeton 1976).

s. 214 Avrupalı okçular. Ralph Payne-Gallwey, *The Crossbow* (New York 1903).

s. 217 Tapınak Şövalyelerinin Mührü. B. Dichter, *The Orders and Churches of Crusader Acre* (Acre 1979).

s. 218 Ses Duvarı. Çizer Oliver Poole, *Rashīd al-Dīn Tabib, The Illustrations to the World History of Rashīd al-Dīn* (Edinburgh 1976).

s. 232 Müslüman süvarisi. David Nicolle, *Horse Armour in the Medieval Islamic Middle East,* https://journals.openedition. org/cy/3293.

s. 235 Denizde ölüm. Çizer Oliver Poole. J. Folda, *Crusader Manuscript Illumination at Saint-Jean D'Acre, 1275–1291* (Princeton 1976).

s. 245 Seramik parçası. Israel Antiquities Authority.

s. 248 Aziz Andrew Kilisesi'nin duvarları. Cornelis de Bruijn, *Reyzen door de vermaardste Deelen van Klein Asia* (Delft 1698).

s. 261 Akka'nın metruk harabeleri. Gravier d'Ortières, Bibliothèque Nationale de France.

s. 264 Deniz'den Akka. Gravier d'Ortières, Bibliothèque Nationale de France.

Levent Şahverdi Arşivi

RENKLİ FORMA

1. Akka'nın kuşatılması, 1189–91.
2. Altın sikke. Haçlı dönemi, Kudüs (c. 1150–87), altın Bezant, 3.74g, Fatımi el-'Amir'in dinarının taklidi, Arapça yazılar ve rakamlar okunabiliyor, \Misr\\, "AH510" (Malloy 9a; A.720), son derece iyi durumda. Spink and Son Ltd'nin izniyle çoğaltılmıştır.
3. Matthew Paris'in haritası. The Parker Library, Corpus Christi College, Cambridge.
4. Akka Haritası c. 1320. Marino Sanudo Torsello, 'Liber Secretorum fidelium crucis' (c. 1320–5), Vesconte, Pietro (fl.1310-30) / British Library, London, UK / © British Library Board. Tüm hakları saklıdır / Bridgeman Images.
5. Kral IX. Louis'nin Yedinci Haçlı Seferi için yola çıkışı. The departure of King Louis IX for the Seventh Crusade. *Life and Miracles of St Louis*. Science History Images / Alamy Stock Photo.
6. Moğollar ve Memlükler. BNF.
7. Askeri eğitim kitabındaki Memlük süvarileri. akg-images / Pictures From History.
8. Sultan Baybars'ın aslanlı amblemi. Altosvic / Shutterstock.com.
9. Akka'da, Saint John Şövalyeleri yerleşkesindeki yemekhane. Lev. Tsimbler / CC-BY-SA-3.0.
10. Tapınak Şövalyelerinin kalesinden limana uzanan tünel. Roger Crowley.
11. Bir Akka kilisesine ait giriş kapısı. Martyn Smith / CC-BY-3.0.
12. Othon de Grandson'un heykeli. AJ Marshall / CC-BY-SA-4.0.
13. Günümüz Akka'sının havadan görünüşü. israeltourism / CC-BY-SA-2.0.

Levent Şahverdi Arşivi

14. Üzerinde bir şövalye figürü olan seramik parçası. Courtesy of the Israel Antiquities Authority.
15. Akka'daki mancınık gülleleri kazısı. Courtesy of the Israel Antiquities Authority.
16. On dördüncü yüzyıl başlarından Akka kuşatmasını gösteren bir tezhip. Photo Department of the Uffizi Galleries.

HARİTALAR

s. 13 On üçüncü asırda Haçlı Devletleri.
s. 14-15 Akka kuşatması, 1291.
s. 47 Mısır ve Nil Deltası

Levent Şahverdi Arşivi

Levent Şahverdi Arşivi

KAYNAKÇA

BİRİNCİL KAYNAKLAR

Abu'l-Fida. *The Memoirs of a Syrian Prince*, ed. and trans. P.M. Holt, Wiesbaden, 1983.

Ahmad ibn 'Alī al-Maqrīzī. *Histoire des sultans mamlouks*, trans. M. Quatremère, 2 vols, Paris, 1837–45.

Al-Jazari. *La Chronique de Damas d'al-Jazari*, ed. and trans. J. Sauvaget, Paris, 1919.

Albert of Aachen. *Historia Ierosolimitana*, ed. and trans. Susan B. Edgington, Oxford, 2007.

Arab Historians of the Crusades, ed. Francesco Gabrieli, London, 1969.

Badr al-Dīn al-Ainī. *Iqd al-Jumān fī Tārīkh Ahl al-Zamān*, ed. Muhammad Amin, Cairo, 1987.

Bartholomei de Cotton. *Historia Anglicana,* ed. Henry Richard Luard, London, 1859.

Bartolomeo de Neocastro. *Historia Sicula, 1250–1293*, ed. Giuseppe Paladino, Bologna, 1921–22.

Baybars al-Mansūrī. *Zubdah al-Fikra fī al-Tārīkh al-Hijrah*, ed. D.S. Richards, Beirut, 1998.

Cartulaire général de l'ordre des Hospitaliers de S. Jean de Jérusalem, vol. 3, 1261–1310, ed. J. Delaville Le Roux, Paris, 1899.

Chroniques d'Amadi et de Strambaldi, ed. René de Mas Latrie, Paris, 1891–93.

Levent Şahverdi Arşivi

Crusade and Christendom, ed. and trans. Jessalyn Bird, Edward Peters and James M. Powell, Philadelphia, 2014.

Crusader Syria in the Thirteenth century: The Rothelin Continuum of the History of William of Tyre with Part of the Eracles of Acre Text, ed. and trans. Janet Shirley, Aldershot, 1999.

Excidium Aconis, as Excidii Aconis Gestorum Collectio, in The Fall of Acre, 1291, ed. R.B.C. Huygens, Turnhout, 2004, pp. 46–96.

Fulcher of *Chartres. A History of the Expedition to Jerusalem,* 1095– 1127, trans. Frances Rita Ryan, Knoxville, 1927.

Ibn al-Athir. *The Chronicle of Ibn al-Athir*, trans. D.S. Richards, Aldershot, 2006–08.

Ibn al-Furat. *Ayyubids, Mamlukes and Crusaders,* trans. U. and M.C. Lyons, Cambridge, 1971.

Ibn ʿAbd al-Zāhir, Muhyī al-Dīn. *Tashrīf al-ayyām wa-al-ʿusu ̄r fi sīrat al-Malik al-Mansur*, Cairo, 1961.

Ibn Jubayr. *The Travels of Ibn Jubayr*, trans. R.J.C. Broadbent, London, 1952.

Ibn Khaldun. *The Muqaddimah,* vol. 2, trans. Franz Rosenthal, London, 1958.

Jacques de Vitry. *Lettres de Jacques de Vitry,* ed. R.B.C. Huygens, Leiden, 1960.

Jean de Joinville. *Histoire de Saint Louis,* ed. and trans. M. Natalis de Wailly, Paris, 1874.

Joinville and Villehardouin: Chronicles of the Crusades, ed. and trans. Caroline Smith, London, 2008.

Les Gestes des Chiprois, in Recueil des historiens des croisades: Documents arméniens, vol. 2, Paris, 1906, pp. 651–872.

Les Registres de Nicolas IV, vol. 2, ed. Ernest Langlois, Paris, 1905.

Ludolph von Suchem. *Description of the Holy Land, and of the Way There,* trans. Aubrey Stewart, London, 1895.

Levent Şahverdi Arşivi

Matthew Paris. Matthew Paris's English History: From the Year 1235 to 1273, 3 vols, trans. J. A. Giles, London, 1852–54.

Maundrell, Henry. *A Journey from Aleppo to Syria,* London, 1810.

Muntaner, Ramon. *The Chronicle of Muntaner*, trans. Lady Goodenough, London, 1921.

Rashīd al-Dīn Tabib. *The Illustrations to the World History of Rashid al-Din*, Edinburgh, 1976.

Sanudo Torsello, Marino. *The Book of the Secrets of the Faithful of the Cross*, trans. Peter Lock, Ashgate, 2011.

Shafi' b. 'Alī. *Husn al-Manāqib al-Sirriyyah al-Muntaza'a min al-Sīrah al-Z. āhiriy 'yah*, Riyadh, 1974.

Thadeus. *Ystoria de desolatione et conculcatione civitatis Acconensis et tocius terre sancte, in The Fall of Acre, 1291*, ed. R.B.C. Huygens, Turnhout, 2004, pp. 97–164.

The Chronicle of Lanercost, 1272–1346, ed. and trans. Sir Herbert Maxwell, Glasgow, 1913.

The Chronicle of the Third Crusade: The Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi, trans. Helen J. Nicholson, Aldershot, 2001.

The Conquest of Jerusalem and the Third Crusade, ed. and trans. Peter W. Edbury, Aldershot, 1998.

The Seventh Crusade, 1244–1254: Sources and Documents, ed. and trans. Peter Jackson, Aldershot, 2007.

The 'Templar of Tyre': Part III of the 'Deeds of the Cypriots', trans. P. Crawford, Aldershot, 2003.

Umar ibn Ibrāhīm al-Awsī al-Ansārī. *A Muslim Manual of War*, ed. and trans. George T. Scanlon, Cairo, 1961.

Usāmah Ibn-Munqidh. *An Arab-Syrian Gentleman and a Warrior*, trans. Philip K. Hitti, New York, 1929.

Walter de Hemingburgh. *The Chronicle of Walter of Guisborough*, ed. Harry Rothwell, London, 1957.

Levent Şahverdi Arşivi

MODERN ÇALIŞMALAR

Amitai-Preiss, Reuven. *Mongols and Mamluks: The Mamluk-Ilkhanid War, 1260–1281*, Cambridge, 1995.

—— 'The Conquest of Arsuf by Baybars: Political and Military Aspects', *Mamlūk Studies Review*, vol. 9, no. 1, 2005, pp. 61–84.

—— 'Diplomacy and the Slave Trade in the Eastern Mediterranean', *Oriente Moderno*, vol. 87, 2008, pp. 349–68.

Asbridge, Thomas. *The Crusades: The War for the Holy Land*, London, 2010.

Barber, Malcolm. *The Trials of the Templars,* Cambridge, 2012.

Boas, Adrian J. *Archaeology of the Military Orders*, Abingdon, 2006.

Chevedden, Paul E. 'The Hybrid Trebuchet: The Halfway Step to the Counterweight Trebuchet', in Joseph F. O'Callaghan, Donald J. Kagay and Theresa M. Vann (eds), *On the Social Origins of Medieval Institutions*, Leiden, 1998, pp. 179–222.

—— 'Fortifications and the Development of Defensive Planning during the Crusader Period', in Donald J. Kagay and L.J. Andrew Villalon (eds), *The Circle of War in the Middle Ages,* Woodbridge, 1999, pp. 33–44.

—— 'The Invention of the Counterweight Trebuchet: a Study in Cultural Diffusion', *Dumbarton Oaks Papers,* no. 54, 2000, pp. 71–116.

—— 'Black Camels and Blazing Bolts: The Bolt-Projecting Trebuchet in the Mamluk Army', *Mamlūk Studies Review,* vol. 8, no. 1, 2004, pp. 227–78.

Chevedden, Paul E., Les Eigenbrod, Vernard Foley and Werner Soedel. 'The Trebuchet', *in Scientific American,* July 1995, pp. 66–71.

Clifford, Esther. *A Knight of Great Renown*, Chicago, 1961.

Cobb, Paul. *The Race for Paradise,* Oxford, 2014.

Levent Şahverdi Arşivi

Concina, Chiara. 'Unfolding the Cocharelli Codex: Some Preliminary Observations about the Text, with a Theory about the Order of the Fragments', *Medioevi: Rivista di letterature e culture medievali,* no. 2, 2016, pp. 89–265.

Crowley, Roger. *Constantinople: The Last Great Siege*, London, 2005.

—— *City of Fortune*, London, 2012.

D'Souza, Andreas. 'The Conquest of 'Akkā (690/1291): A Comparative Analysis of Christian and Muslim Sources', *The Muslim World, vol.* 80, no. 3–4, 1990, pp. 234–49.

DeVries, Kelly. *Guns and Men in Medieval Europe, 1200–1500*, Aldershot, 2002.

Dichter, B. *The Maps of Acre, an Historical Cartography*, Acre, 1973.

—— *The Orders and Churches of Crusader Acre*, Acre, 1979.

—— *Akko: Sites from the Turkish Period,* Haifa, 2000.

Ellenblum, Ronnie. *Crusader Castles and Modern Histories,* Jerusalem, 2009.

Favreau-Lilie, Marie-Louise. 'The Military Orders and the Escape of the Christian Population from the Holy Land in 1291', *Journal of Medieval History,* vol. 19, no. 3, 1993, pp. 201–27.

Folda, J. *Crusader Manuscript Illumination at Saint-Jean D'Acre, 1275–1291,* Princeton, 1976.

France, John (ed.). *Acre and Its Falls*, Leiden, 2018.

Fulton, Michael S. 'The Development of Prefabricated Artillery during the Crusades', *Journal of Medieval Military History*, vol. 13, 2015, pp. 51–72.

—— 'Mining as a Medieval Siege Tactic: The Siege of Edessa', *Medieval Warfare,* vol. 7, no. 1, 2017, pp. 48–53.

—— *Artillery in the Era of the Crusades,* Leiden, 2018.

Hamblin, William J. 'Perspectives on the Military Orders during the Crusades', *Brigham Young University Studies,* vol. 40, no. 4, 2011, pp. 97–118.

Levent Şahverdi Arşivi

Hartal, Moshe et al. 'Excavation of the Courthouse Site at 'Akko', *'Atiqot*, vol. 31, 1997, pp. 1–207.

Hill, Donald R. 'Trebuchets', *Viator*, vol. 4, 1973, pp. 99–104.

Hillenbrand, Carol. *The Crusades: Islamic Perspectives*, Edinburgh, 1999.

Holt, P.M. 'Qalāwūn's Treaty with Acre in 1283', *English Historical Review*, vol. 91, no. 361, 1976, pp. 802–12.

—— 'The Treaties of the Early Mamluk Sultans with the Frankish States', *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, vol. 43, no. 1, 1980, pp. 67–76.

—— *Early Mamluk Diplomacy (1260-1290): Treaties of Baybars and Qalāwūn with Christian Rulers*, Leiden, 1995.

Hosler, John D. *The Siege of Acre, 1189–1191*, London, 2018.

Housley, Norman. *The Later Crusades, 1274–1580*, Oxford, 1992.

Humphreys, R.S. 'The Emergence of the Mamluk Army', *Studia Islamica*, no. 45, 1977, pp. 67–99.

—— 'Ayyubids, Mamluks, and the Latin East in the Thirteenth Century', *Mamlūk Studies Review*, vol. 2, 1998, pp. 1–18.

Irwin, Robert. 'The Mamluk Conquest of the County of Tripoli', in Peter W. Edbury (ed.), *Crusade and Settlement*, Cardiff, 1985, pp. 246–9.

—— *The Middle East in the Middle Ages: The Early Mamluk Sultanate*, London, 1986.

—— *Mamluks and Crusaders*, Aldershot, 2010.

Jackson, Peter. 'The Crisis in the Holy Land in 1260', *English Historical Review*, vol. 95, no. 376, 1980, pp. 481–513.

Jacoby, David. 'Crusader Acre in the Thirteenth Century: Urban Layout and Topography', *Studi Medievali*, vol. 3, no. 20, 1979a, pp. 1–45.

—— 'L'Expansion occidentale dans le Levant: les Vénitiens à Acre dans la seconde moitié du treizième siècle', in idem, *Recherches sur la Méditerranée orientale du XIIe au XVesiècle*, London, 1979b, pp. 225–64.

Levent Şahverdi Arşivi

—— 'Montmusard, Suburb of Crusader Acre: The First Stage of Its Development', in B.Z. Kedar, H.E. Mayer and R.C. Smail (eds), *Outremer: Studies in the Crusading Kingdomof Jerusalem,* Jerusalem, 1982, pp. 205–17.

—— *Studies on the Crusader States and on Venetian Expansion*, Northampton, 1989.

—— 'Three Notes on Crusader Acre', *Zeitschrift des Deutschen Palästina- Vereins*, vol. 109, no. 1, 1993, pp. 83–96.

—— 'Pilgrimage in Crusader Acre: The Pardouns d'Acre', in Yitzhak Hen and Amnon Linder (eds), *De Sion exibit lex et verbum domini de Hierusalem: Essays on Medieval Law, Liturgy, and Literature in Honour of Amnon Linder*, Turnhout, 2001, pp. 105–17.

—— 'Aspects of Everyday Life in Frankish Acre', in Benjamin Z. Kedar and Jonathan Riley-Smith with Michael Evans and Jonathan Phillips (eds), *Crusades*: Volume 4, London, 2005, pp. 73–105.

—— 'Ports of Pilgrimage to the Holy Land, Eleventh–Fourteenth Century: Jaffa, Acre, Alexandria', in Michele Bacci and Martin Rohde (eds), *The Holy Portolano: The Sacred Geography of Navigation in the Middle Ages*, Munich, 2014, pp. 51–71.

Jones, Dan. *The Templars*, London, 2017.

Kedar, B.Z., H.E. Mayer and R.C. Smail (eds). *Outremer: Studies in the Crusading Kingdom of Jerusalem,* Jerusalem, 1982.

Kedar, Benjamin Z. 'The Outer walls of Frankish Acre', *'Atiqot*, vol. 21, 1997, pp. 157–80.

Kennedy, Hugh. *Crusader Castles*, Cambridge, 1974.

Khamisy, Rabei G. and Michael Fulton. 'Manjaniq Qarabugha and Thirteenth-Century Trebuchet Nomenclature', *Studia Islamica* vol. 111, no. 2, 2016.

Levent Şahverdi Arşivi

Killigrew, Ann E. and Vered Raz-Romeo (eds). *One Thousand Nights and Days: Akko through the Ages,* Haifa, 2010.

King, E.J. *The Knights Hospitallers in the Holy Land*, London, 1931.

Little, Donald P. 'The Fall of Akka in 690/1291: The Muslim Version', in M. Sharon (ed.), *Studies in Islamic History and Civilization,* Jerusalem/Leiden, 1986, pp. 159–81.

Marshall, Christopher J. 'The French Regiment in the Latin East, 1254–91', *Journal of Medieval History,* vol. 15, 1989, pp. 301–7.

—— *Warfare in the Latin East, 1192–1291*, Cambridge, 1992.

Mas Latrie, M.L. de. *Histoire de l'île de Chypre,* Paris, 1861.

Mayer, L.A. *Saracenic Heraldry*, Oxford, 1933.

Meyvaert, Paul. 'An Unknown Letter of Hulagu, Il-khan of Persia, to King Louis IX of France', *Viator*, vol. 11, 1980, pp. 245–60.

Michaud, M. *Histoire des croisades,* vol. 5, Paris, 1828.

Morris, Marc. *A Great and Terrible King*, London, 2008.

Morton, Nicolas. *The Teutonic Knights in the Holy Land*, Boydell, 2009.

Musarra, Antonio. *Acri 1291: La Caduta degli stati crociati*, Bologna, 2017.

Nicholson, Helen. 'Images of the Military Orders, 1128–1291', PhD thesis, University of Leicester, 1989.

—— *Templars, Hospitallers and Teutonic Knights: Images of the Military Orders, 1128–1291,* Leicester, 1993.

—— *The Knights Hospitallers,* Woodbridge, 2001.

—— *The Knights Templar*, London, 2010.

Nicolle, David. *The Mamluks, 1250–1517,* Oxford, 1993.

—— *Medieval Siege Weapons (2),* Oxford, 2003.

—— *Acre 1291: Bloody Sunset of the Crusader States,* Oxford, 2005.

—— *Crusader Warfare,* 2 vols, London, 2007.

Levent Şahverdi Arşivi

—— *Fighting for the Faith*, Barnsley, 2007.
—— *Mamluk 'Askari, 1250–1517*, Oxford, 2014.
Northrup, Linda. *From Slave to Sultan*, Stuttgart, 1998.
Prawer, Joshua. *The Latin Kingdom of Jerusalem*, London, 1973.
—— 'Military Orders and Crusader Politics in the Second Half of the XIIIth Century', in Josef Fleckenstein and Manfred Hellmann (eds), *Die geistlichen Ritterorden Europas, Sigmaringen,* 1980, pp. 217–29.
Pringle, Denys. 'Town Defences in the Crusader Kingdom of Jerusalem', in Ivy A. Corfis and Michael Wolfe (eds), *The Medieval City under Siege,* Woodbridge, 1995, pp. 69–121.
—— *The Churches of the Crusader Kingdom of Jerusalem,* vol. 4, Cambridge, 2009.
—— *Pilgrimage to Jerusalem and the Holy Land, 1187–1291*, London, 2012.
Rey, Emmanuel Guillaume. *Étude sur la topographie de la ville d'Acre au XIII siècle*, Paris, 1879.
Riley-Smith, Jonathan. *The Knights of St John in Jerusalem and Cyprus, c. 1050–1310*, London, 1967.
—— *Knights Hospitaller in the Levant, c. 1076–1309*, London, 2012.
Riley-Smith, Jonathan (ed.). *The Atlas of the Crusades, London*, 1991.
Röhricht, Reinhold. *Geschichte des Königreichs Jerusalem*, 1100–1291, Innsbruck, 1898.
Runciman, Stephen. *A History of the Crusades*, 3 vols, 1964.
Sadeque, Syedah. *Baybars I of Egypt*, Dacca, 1956.
Schein, Sylvia. 'The Patriarchs of Jerusalem in the Late Thirteenth Century', in B.Z. Kedar, H.E. Mayer and R.C. Smail (eds), *Outremer: Studies in the Crusading Kingdom of Jerusalem,* Jerusalem, 1982, pp. 297–305.

Levent Şahverdi Arşivi

—— 'The Image of the Crusader Kingdom of Jerusalem in the Thirteenth Century', *Revue belge de philologie et d'histoire*, vol. 64, no. 4, 1986, pp. 704–17.

—— *Fideles Crucis: The Papacy, the West, and the Recovery of the Holy Land, 1274–1314*, Oxford, 1991.

Schlumberger, Gustave. *La Prise de Saint-Jean-d'Acre en l'an 1291 par l'armée du soudan d'Égypte*, Paris, 1914.

Shagrir, Iris. 'The Fall of Acre as a Spiritual Crisis: The Letters of Riccoldo of Monte Croce', *Revue belge de philologie et d'histoire*, vol. 90, no. 4, 2012, pp. 1,107–20.

Smail, R.C. *The Crusaders in Syria and the Holy Land*, London, 1973.

Stickel, Edwin. *Der Fall von Akkon*, Frankfurt, 1975.

Thorau, Peter. *The Lion of Egypt*, London, 1992.

Tschanz, David. 'History's Hinge: 'Ain Jalut', *Saudi Aramco World*, July/ August 2007, pp. 24–33.

Tyerman, Christopher. *God's War: A New History of the Crusades*, London, 2006.

Ziadeh, Nicola A. *Damascus under the Mamluks*, Norman, 1964.

Levent Şahverdi Arşivi

Bir Tanığın Kaleminden

Birinci Haçlı Seferi

Kudüs'e Yolculuk

PETER TUDEBODUS

ÇEVİRİ: SÜLEYMAN GENÇ

Kitap, Birinci Haçlı Seferi öncesinde tüm coğrafyanın bir fotoğrafını çekip dönem kaynaklarını tanıttıktan sonra sözü bizzat görgü şahidi olmuş bir papaza, Peter Tudebodus'a bırakıyor. Papa'nın Kutsal Savaş çağrısını, Avrupa'dan İstanbul'a gelişlerini, İznik, Antakya ve en önemlisi İstanbul'un görkemli havasının Haçlıların gözlerini nasıl kamaştırdığını, Türklerin cesaretlerine ve savaşma becerilerine olan hayranlıklarını doğrudan onun kaleminden okuyacaksınız.

Levent Şahverdi Arşivi

Haçlı Seferleri Tarihi

ERNOUL

ÇEVİRİ: AHMET DENİZ ALTUNBAŞ

Ernoul Kroniği bilhassa büyük ölçüde Selahaddin Eyyubi'nin biyografisidir. Özellikle 1187 yılındaki Kudüs'ü fethi ve hemen ardından gerçekleştirilen III. Haçlı Seferi konusunda ilk elden görgü tanıklıklarını ihtiva etmesi, eserin kıymetini ortaya koymaktadır. Kronik, Selahaddin'in hayattayken kutsal topraklarda yaptıklarını ve getirmiş olduğu yönetim biçiminin sonraki yıllardaki etkilerini detaylı şekilde anlatmaktadır.

Levent Şahverdi Arşivi

ROGER CROWLEY

LANETLİ KULE

HAÇLI ÇAĞININ SONUNU
GETİREN KUŞATMA...

"Kuşatmayı giderek artan bir tempoyla, tüm yürek parçalayan ayrıntılarıyla tasvir eden, maharetle işlenmiş akıcı bir anlatım."
- BBC History

"Crowley'nin Akka'nın düşüşüne dair sürükleyici çalışması karşı konulamayan, bitmesini asla istemeyeceğiniz türde bir kitap."
- Sean McMeekin

1291'deki Akka Kuşatması Haçlıların Kutsal Topraklar uğruna yaptıkları son kanlı savaştı. Kuşatılan kalenin, çaresizlik içinde geçen altı haftadan sonra Memlüklere teslim olmasıyla Haçlıların Ortadoğu'daki iki asırlık serüveni de son buldu.

Akdeniz dünyasıyla ilgili birincil kaynaklara ve titiz araştırmalara dayanan sürükleyici tarih kitaplarıyla ün kazanan Roger Crowley bu eserinde kuşatmaya uzanan yolun capcanlı anlatımının yanı sıra çarpışmanın tüm teferruatlarını ortaya koyuyor. Mevcut Arapça kaynakların yanı sıra tercüme edilmemiş Latince belgelerden de yararlanarak, Akka çarpışmasının askeri planlama ve kuşatma savaşındaki teknik ilerlemelerde çok önemli bir yerinin olduğunu, ayrıca kuşatma esnasındaki bireysel kahramanlıkların ve vahşi katliamın da apayrı bir yerinin olduğunu savunuyor. Haçlı Çağı'nın dramatik son anlarının sürükleyici bir tasviri olan eser, dünya tarihinde çok önemli bir dönüm noktasına yeni ve önemli bir bakış açısı sunuyor.

Lanetli Kule: Akka Kuşatması ve Haçlı Çağının Sonu, kuşatmaya neden olan olaylar zincirinin dramatik hikâyesini, Memlüklerin ve büyük liderleri Baybars'ın bayrağı altında İslam Dünyası'nın yeniden bir araya toplanışını, Haçlı kalelerini yok edişini ve nihayet 1291 yılının baharında, Müslümanların Franklara karşı o zamana dek topladığı en büyük ordunun Akdeniz'in en zengin şehirlerinden biri olan Akka surlarına gelişinin hikâyesini anlatıyor.

THG
0736637
SEO

Kronik
₺35,00
KDV'den muaftır.
ISBN: 978-605-7635-66-2
kronikkitap.com kronikkitap
9 786057 635662

Levent Şahverdi Arşivi